

**EX
LIBRIS**

**G
K**

CONRAD

94

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ZOLA ÖSSZES MŰVEI

A GUTENBERG KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT
KÖNYVEI

FORDITÓK ÉS BIRÁLÓK

ADORJÁN SÁNDOR	KARINTHY EMILIA
AMBRUS ZOLTÁN	KARINTHY FRIGYES
BÁLINT LAJOS	KELEN FERENC dr.
BALLA MIHÁLY	LÁNDOR TIVADAR
BÁNÓCZI LÁSZLÓ dr.	MARGITTAI SZANISZLÓNÉ
BONKÁLÓ SÁNDOR dr.	MEZEY DÉNES
CSERNA ANDOR	NÉMETH ANDOR
CSILLAY KÁLMÁN	OCSKAI ISTVÁNNÉ
ÉBER LÁSZLÓ dr.	Ifj. PÁLÓCZI HORVÁTH L.
ENDREI ZALÁN	DOBOSI PÉCSY MÁRIA
ENDRÓDY BÉLA dr.	PETERDI ISTVÁN
FEKETE OSZKÁR dr.	POGÁNY KÁZMÉR
FORRÓ PÁL dr.	PORZSOLT KÁLMÁN
GELLÉRT HUGÓ	PÜNKÜSTI ANDOR
GERGELY GYŐZŐ	SALGÓ ERNŐ dr.
GUTI ERZSI	SEBESTYÉN KÁROLY dr.
GYAGYOVSZKY EMIL	SCHÖNER DEZSÓ
HAIMAN HUGÓ dr.	SCHÜPFLIN ALADÁR
HALASI ANDOR	SZEGEDY ISTVÁN
HAVAS ALBERT	SZÉP ERNŐ
HAVAS ANDRÁS KÁROLY	SZIKLAY JÁNOS dr.
HAVAS JÓZSEF	SZINI GYULA
HEVESI SÁNDOR	SZIRMAI JÓZSEFNÉ
HONTI REZSŐ	SZTROKAY KÁLMÁN
KARDOS LÁSZLÓ dr.	TRÓCSÁNYI ZOLTÁN dr.

VÉCSEY LEÓ

Z O L A

PLASSANS
MEGHÓDÍTÁSA

(LA CONQUÊTE DE PLASSANS)

I.

JOGOSITOTT TELJES KIADÁS

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS BEVEZETÉSSEL ELLÁTTA
AMBRUS ZOLTÁN

FRANCIA EREDETIBŐL FORDITOTTA
CSILLAY KÁLMÁN

CHRISTENSEN ÉS TÁRSA
GUTENBERG KÖNYVKIADÓ VALLALAT
BUDAPEST

A címlap keretrajzát
és a bekötést
VÉGH GUSZTÁV
iparművész,
a plakettet
BECK Ö. FÜLÖP
szobrászművész
tervezte

64181/44/1-2 (R 2)
~~10.309~~

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomat. Műveleknapló
1920 év. 607sz.

Globus, Budapest.

PLASSANS MEGHÓDÍTÁSA

Plassans meghódítása a Rougonék szerencsésjének folytatása. Emebben azt láttuk, hogy III. Napoleon államcsínyjének hírére és az erre következő délvidéki fölkelést a Plassans-ban lakó Pierre Rougon, aki anyját és testvéreit kiforgatta vagyonukból, hogyan használja fel arra, hogy a honmentőt játszva, a vérbefojtott zendülésből tekintélyt, állást és vagyont kaparjon ki magának. Plassans meghódításában újra találkozunk vele, nagyravágyó feleségével, Félicitével, meg Antoine Macquart-ral, aki szintén rajta volt, hogy a zendülést kizsákmányolhassa és elárulta társait, júdáspénzért. De Rougonék szerencsésjének ezek a főalakjai itt már többé-kevésbé a háttérben maradnak; a főszerepeket Marthe Rougon, Pierre és Félicité leánya, ennek férje, François Mouret és Faujas abbé veszik át.

Ez a Faujas abbé szegény, de nagyravágyó pap, aki szolgálatait felajánlotta a kormánynak és ettől azt a megbízást kapta, hogy hódítsa meg Plassans-t a bonapartistáknak. A feladat nem könnyű, mert Plassansban (Zola Aix-en-Provence püspöki városnak adja ezt a költött nevet) a legitimizmusnak sok hive van. De Faujas abbé, bár paptársainak nagy része is ellene van, kiváló diplomáciai tehetségével, lépésről-lépésre meg tudja hódítani Plassans-t, ami alkalmat ad Zolának annak mesteri megrajzolására, hogy e kisváros vezető alakjait milyen vágyak, hiúságok, gyöngeségek és bűnök mozgatják. Hanem ez a politikai intrika családi drámával kapcsolódik össze. Az abbéba beleszeret Marthe Rougon, François Mouret negyvenéves felesége, három nagy gyermek anyja. A papnak nem

kell az asszony (azt vallja, hogy csak a tisztaéletű ember lehet erős), de hogy ezt az érzést felhasználhassa a maga politikai céljaira, valóságos vallásos örültséget fejleszt ki a beteges asszonyban. Marthe az abbé szerelméért eltávolítja hazulról gyermekeit és hisztériás kifakadásaival addig izgatja gyöngé férjét, míg ezt mindenki örültnek hiszi és bezárják a bolondok házába. Aztán üldözni kezdi szerelmével a papot, aki, miután időközben elérte célját, kiméretlenül eltaszítja magától a már tüdőbajos asszonyt. Marthe, kétségbeesésében, a bolondok házába rohan, hogy kiszabadíthassa férjét, de ez azóta, hogy lecsukták, igazán megőrült és most dühöngő bolond. Mialatt a szerencsétlen asszonyt anyjához szállítják, Faujas legyőzött ellensége, Fenil abbé gondoskodik róla, hogy az örült kiszabadulhasson. Ez éjszaka kerül haza és azon a helyen, ahol régebben családjá aludt, idegeneket talál: Faujas abbét, ennek anyját, nővérét és sógorát, azt a társaságot, amelyik őt megfosztotta családi békéjétől és kiturta ebből a házból, a tulajdonából. Rájok gyújtja a házat és a lángok között birkózni kezd az abbéval meg ennek anyjával, aki fiát meg akarja menteni, de a lángok gyorsan harapóznak el és a haldokló Marthe szobáját bevilágítja az a tűz, amelybe belepusztul az egész Faujas-család és örült férje is.

Plassans meghódítása azzal az összeesküvéssel találkozott, amelyik a némaság fegyverével akarja kivégezni a neki nem kedves írásműveket. Nem vették tudomásul; megjelenésének évében nem közöltek róla egyetlenegy bírálatot sem. Csak Flaubert írt róla lelkesedéssel Zolának és Georges Sandnak is; és csak Turgenyev hirdette, hogy Zola új regényét rögtön le kell fordítani oroszra. Aminek volt is foganatja, mert ez, még 1874-ben, két orosz fordításban is megjelent és Turgenyev ugyanez év őszén azt írhatta Zolának: „Oroszországban ma csak önt olvassák.“

AMBRUS ZOLTÁN

ELSŐ FEJEZET

Désirée tapsolt jókedvében. Korához képest erősen fejlett, tizennégyesztendős leányka volt, de a nevetése olyan, mint valami öt éves gyermekleánykéé.

— Mama! Mama! — kiáltozta. — Nini, a babám!

Édesanyjától csent el egy darab rongyot, amiből immár egy negyedóra óta babát igyekezett formálni, összegöngyölvén s egyik végén cérnaszállal csavargatván körül. Marthe, aki éppen harisnyát javított olyan gondosan, mintha csak himzőmunkán dolgoznék, fölpillantott s rámosolygott a leányára.

— Ugyan! Hiszen ez csak valami pufókképű csecsemő! — jegyezte meg az anyja. — Nesze, csinálj igazi babát! Tudod, a babának szoknyája van, akárcsak valami uri dámának.

Egy darab finom kartonhulladékot adott oda neki, amit kézimunkaasztalának fiókjában talált, s azután figyelmesen ismét munkához látott. Mindketten a szűk tornác egyik sarkában ültek, Désirée, az anyja lábánál, zsámolyszéken. A még langyos szeptemberi nap bucsusugarai enyhe fényt árasztottak reájuk, míg az előttük elterülő kert már szürke árnyékban aludni tért. Kivülről semmi nesz nem hatolt el ide, a város ez elhagyatott zugolyába.

Immár tíz hosszú perc óta dolgoznak ők ketten szóltanul. Désirée végtelen igyekezettel dolgozott a babaruhán. Marthe időközönként fölpillantott s némi szomorúsággal vegyes gyöngédséggel nézett gyermekeére. Mikor észrevette annak zavarát, megszólalt:

— Várj csak, leánykám, a karjait majd megcsinálom én!

Már éppen elvette tőle a babát, midőn tizenhét-tizennyolc éves két nagy fiu jött lefelé a nyílt lépcsőn. Odamentek Marthe-hoz, akit megöleltek s megcsókoltak.

— Ne haragudjál reánk, mama! — szólalt meg vidám hangon Octave. — Én csábitottam el Serge-t a zenéhez . . . Tyüh, de sokan voltak a Souvairé-sétátéren!

— Azt hittem, hogy bezártak benneteket az iskolában, — mondotta halkán az anyjuk. — Különb-
ben nyugtalankodtam volna is már miattatok.

Désirée, mitsem törődve immár a babával, egyenesen Serge nyakába ugrott s kiáltotta:

— Az egyik madárkám elrepült, tudod, a kék, amit te ajándékoztál nekem.

És bizony csak hogy éppen el nem pityeredett. Édesanyja, aki azt hitte, hogy Désirée már el is felejtette ebbeli bánatát, bezzeg hiába mutogatta neki a kész babát; Désirée a bátyja karját szorongatta s miközben a kert felé vonta őt magával, szüntelenül ismételte:

— Ugyan gyere már és nézd meg!

Serge az ő szokott szelid gyöngédségével követte hugát, akit vigasztalni igyekezett. Désirée a bátyját egy kis üvegházhoz vezette, amely előtt állványon kalitka állott. Ott azután elmagyarázta, hogy a madár akkor szökött meg, amikor ő el akarta választani a másik madártól, amellyel összeverekedett.

— Hitemre mondom, hogy nem csodálom! — kiáltott föl Octave, aki a tornác párkányán ült. — Désirée mindig a madarakat fogdossa, nézi, vizsgálja, miből vannak, mi van a torkukban, amivel énekelnek. A minap is egész délután a zsebében melengette szegénykéket.

— Ugyan, Octave! — szólt reá az anyja feddő hangon. — Ne gyötörd azt a szegény kislányt!

Désirée mindezt nem hallotta; aprólékosan el-

mesélte Serge-nek, hogyan szökött meg a kék madár.

— Nézd csak, Serge, itt bujt ki, átrepült a szomszédba s ott Rastoil ur nagy körtefáján megpihent. Innen elrepült arra a szilvafára, ott ni! Majd itt kóválygott egy darabig a fejem körül s azután eltűnt az al-megyefőnökség nagy fái közt. Azóta sem láttam többé.

Könnybelábadt a leányka szeme.

— Még visszajöhet, — kockáztatta meg Serge.

— Azt hiszed? . . . Hátha a többi madarat dobozba zárnám, a kalitkát pedig egész éjszaka nyitva tartanám?

Octave nem bírta elfojtani a nevetést; Marthe a leánykáját szólította:

— Gyere csak ide, Désirée? . . . Gyere csak, nézd, milyen szép!

És eléje tartotta a kész babát. A baba csakugyan pompásan sikerült; merev szoknyácskája s posztóból formált feje volt, két karját pedig a vállához varrt posztószegély alkotta. Désirée arca hirtelen örömtől sugárzott. Visszaült a zsámolyszékre s feledve az elröpült kék madarat, a babát csókolgatta, becézgette a csintalan leányka bohókás jókedvével.

Serge a bátyja mellé könyökölt. Marthe folytatta a harisnyafoltozást.

— Tehát a zene is játszott? — kérdezte Marthe.

— Minden csütörtökön játszik, — felelte Octave. — Bizony rosszul teszed, mama, hogy nem jössz oda velünk. Az egész város ott látható, a Rastoil-kisasszonyok, Condamin-né, Paloque ur, a polgármester felesége és a leánya . . . Hát miért nem jössz oda te is?

Marthe föl sem pillantott; befejezván egy foltot, halkan mormolta:

— Tudjátok, gyermekeim, hogy nem szívesen

mozdulok ki a házból. Csöndben éldegélek itthon. No, és Désirée-t sem lehet magára hagyni!

Octave már éppen mondani akart valamit, de azután hugára pillantván, elhallgatott. A helyén maradt s halkán füttyörészve az al-megyefőnökség fáit nézegette, amelyeken csiripelő verébsereg szállt meg éjjeli pihenőre; majd Rastoil ur körtefáit vizsgálta, melyek mögött épp nyugovóra szállott a nap. Serge könyvet huzott elő a zsebéből s figyelmes olvasásba merült. Az egyre halványodó sárga fényben fürdő tornácon a szótlán szeretet ájtatos, mély csöndje honolt. Az est méla csöndje közepette Marthe tekintetével végigsimogatta három gyermekét, miközben szabályos ütemben továbböltögetett.

— No lám, ma mindenki késik! — jegyezte meg Marthe egy kis idő múlva. — Mindjárt hat óra s atyátok még nincs idehaza . . . Alighanem Tulettes felé vette utját.

— Vagy ugy? — mondotta Octave. — Akkor nem csodálom . . . Azok a tulettes-i parasztok bizony nem egyhamar eresztik el, ha egyszer elcsiphetik. Talán bort venni ment oda?

— Nem tudom, fiam, — felelte Marthe. — Tudjátok, hogy nem szivesen beszél üzleti dolgairól.

Ismét csönd támadt. Az ebédlőben, melynek a tornácra nyíló ablaka szélesen tárva-nyitva volt, Rose, az öreg cseléd, a tányérok és az ezüst evőeszközök türelmetlen csörömpölése közben, asztalt terített. Rossz kedvében volt; a butorokat lökdöste s szaggatott szavakat mormolt magában. Majd kiállott az utcára nyíló ajtóba s nyakát messzire nyujtogatva, az al-megyefőnökség előtt elterülő tér felé kandikált. Néhány percnyi várakozás után fölment a tornácra s ezt kiáltozta:

— Hát Mouret ur ma nem ebédel idehaza? .

— De igen, itthon ebédel, Rose! — felelte Marthe csöndes hangon.

— Minden odaég! Igazán érthetetlen. Ha gazd'uram ilyen soká kimarad, legalább mondaná meg előre . . . Egyébiránt — nekem ugyan mindegy! Az ebéd azonban ehetetlen lesz.

— Azt hiszed, Rose? — szólalt meg egy nyugodt hang a háta mögött. — No, de azért mégis csak elfogyasztjuk a főztedet!

Mouret volt, aki most érkezett haza. Rose hátrafordult, a szeme közé nézett a gazdájának s már éppen kitörni készült; látván azonban annak tökéletesen nyugodt ábrázatát, amely némi nyárspolgáriás évdődést is elárult, torkán akadt a szó s távozott. Mouret lement a tornácra, ahol le sem ült, csak tipegett-topogott s ujjai hegyével megveregette Désirée arccskáját, aki reámosolygott. Marthe fölpillantott a munkájáról, ránézett az urára s kézimunkáját az asztalfiókba rakosgatta.

— Édesapám nem fáradt? — kérdezte Octave, atyjának portól fehér cipőjére pillantva.

— Egy kissé, fiam, — felelte Mouret, többet azután nem is beszélt a hosszú gyaloglásról, amit ma megtett.

A kertben megpillantott egy ásót meg egy gereblyét, amiket bizonyára a gyermekek felejtettek ott.

— Miért nem vizitek a helyére a kerti eszközöket? — kiáltotta. — Nem megmondottam már százszor is! Esni talál, s akkor megrozsdásodnak.

De tovább azután nem dohogott. Lement a kertbe, fölszedte a földről az ásót és a gereblyét s gondosan elhelyezte azokat hátul, az üvegházban. Mikor a tornácra visszament, végigtekintett a faszor zugain, vajjon rendben van-e ott minden.

— A leckét tanulod? — kérdezte Mouret, mikor elhaladt Serge mellett, aki még mindig a könyvet bujta.

— Nem a leckét tanulom, atyám, — felelte Serge.

— Ezt a könyvet Bourrette abbé adta kölcsön nekem. A kínai missziók jelentése.

Mouret közvetlenül a felesége előtt megállott.

— Nos, nem volt itt senki? — kérdezte.

— Nem, édesem, senki sem járt itt, — felelte Marthe csodálkozó arccal.

Mintha még mondani akart volna valamit Mouret, de azután mást gondolt. Egy darabig még tipegett-topogott szó nélkül, majd a lépcsőlejárát felé indulva, fölkiáltott:

— Nos, Rose, mi van azzal az odaégett ebéddel?

— Ördög és pokol, hát mi lenne? — hangzott a folyosó végéről a szakácsnő dühös hangja. — Minden kihült, most már azután várhat gazd'uram.

Mouret csöndesen nevetett magában s balszemével egyet hunyorított a feleségére és a gyermekeire. Ugy látszott, hogy Rose haragja módfelett mulattatja. Majd elmerült a szomszéd gyümölcsfáinak szemléletében.

— Valóban meglepő, mily gyönyörű körtéi termettek az idén Rastoil urnak! — mormolta magában.

Marthe, aki mintha nyugtalanzkodott volna, épp kérdezni akart valamit az urától: végre is rászánta magát s félénken megszólalt:

— Talán bizony vártál valakit, édesem?

— Hát — igenis meg nem is! — felelte Mouret, föl s alá lépdelve.

— Talán kiadtad bérbe a második emeletet?

— Ugy van, bérbeadtam.

Kinos csönd támadt, mire Mouret most már szeledebb hangon folytatta:

— Ma reggel, mielőtt Toulettes-be indultam volna, benéztem Bourrette abbéhoz. Ő nagyon sürgett, én hát — megkötöttem az alku... Tudom, hogy nincs kedvedre. De ha egy kissé meggondolod a dolgot, be fogod látni, hogy nincs igazad, kedvesem. Annak a második emeletnek mink semmi hasznát

nem vesszük; tönkremegy magától. A gyümölcsök, amiket mi ott felhalmozunk, nedvességet terjesztenek, s a falikárpit mind leperog a falakról... De nehogy elfelejtsem!... Hordasd el onnan a gyümölcsöket mindjárt holnap, mert az új lakó minden pillanatban megérkezhetik.

— Mikor olyan nyugodtan éledgeltünk magunk a házunkban! — csuszott ki Marthe száján a halk megjegyzés.

— Ejh, hiszen egy pap csak nem lesz a terhünkre! — felelte Mouret. — Ó majd csak meglesz ott fenn magában, mi pedig élünk, mint eddig, magunknak. Ezek a papok nagyon tartózkodó emberek... Hiszen tudod, mennyire kedvelem őket! Semmittevő a legtöbbje... Nos hát, épp azért adtam ki a lakást, mert papot találtam rá. Az embereknek nem kell féltenie a pénzét, s csöndesek, halk beszédűek, bizony nem sok vizet zavarnak.

Marthe elszomorodott. Széttelintett maga körül, elnázta ezt a boldog házat, amelyet a bucsuzó nap utolsó sugarai bearanyoztak; a kertet, ahol már ott settenkedett az esthomály; és elnázta gyermekeit, az ő békés boldogságát, amit ez a szűk zugoly rejt magában.

— És tudod legalább, hogy kicsoda az a pap? — kérdezte Marthe.

— Nem tudom biz' én, de mert Bourrette abbé bérelte ki a lakást az ő nevében: hát nekem ez untig elég. Bourrette abbé nagyon derék, jó ember!... Csak annyit tudok, hogy a neve Faujas; Faujas abbé és hogy a besançon-i egyházmegyéből jön. Alighanem a plébánosával nem tud összeférni; ide került tehát plébánoshelyettesnek a Saint-Saturnin-parókiára. Alighanem ismeri a püspökünket is, Rousselot őnagyméltóságát. Egyébiránt nekünk mindehhez semmi közünk! Értesz engem? ... Én teljesen megbízom Bourrette abbé urban.

De Marthe csak nem tudott megnyugodni. Ellenkezett az urával, ami pedig csak nagyritkán történt meg vele.

— Igazad van, az abbé nagyon derék ember! — mondotta Marthe rövid szünet után. — Én azonban úgy emlékszem, hogy amikor itt járt nálunk s megnézte a lakást, azt mondotta nekem, hogy nem ismeri azt a személyt, kinek nevében kiveszi a lakást. Afféle megbízatás lehet bizonyára, mint amilyen szokásos a papok közt, ha egyik helyről a másikra költöznek... Tehát mégis csak jó lett volna irnod Besançon-ba, hogy megtudd: kit is fogadsz hát be voltaképpen a házádba!

Mouret nem akart mérgeledni; nyájasan mosolygott tehát.

— Talán csak nem maga az ördög!... De nini, hiszen te remegsz! Nem tudtam, hogy ennyire babonás vagy. Nem hiszed talán, hogy a papok szerencsétlenséget hoznak magukkal, mint ahogy mondják. Igaz különben, hogy szerencsét sem. Épp olyan emberek ők, mint a többiek... Nos, majd meglátod, ha itt lesz az az abbé, hogy nem ijedek meg a reverendájától!

— Oh, nem, babonás nem vagyok, jól tudod. — mormolta halkán Marthe. — De valami aggaszt... Ennyi az egész!

Mouret eléje állott s hirtelen kézmozdulattal elhallgattatta.

— Legyen már elég! — mondotta. Kiadtam a lakást, s ezzel vége! Ne beszéljünk többé róla.

De azután még nyárspolgárias, enyelgő hangon hozzátette, mint aki meg van róla győződve, hogy jó üzletet kötött.

— Legfontosabb az, hogy százötven frankot kapok érte! Tehát százötven frankkal gyarapszik évi jövedelmünk.

Marthe lehajtotta a fejét, csupán kezének bizony-

talán mozdulatával fejezvéen ki tiltakozását s szeliden behunyta a szemét, mintha úgy akarná megakadályozni könnyei hullását, amelyek szempilláin rezegtek. Félénk tekintetet vetett gyermekeire, akik azonban — mialatt ő az apjukkal vitatkozott — oda sem figyeltek. Bizonyára megszokták már az efféle jeleneteket, melyek során Mouret évődő és gunyolódó természete ki-kiütközött.

— Ha egyáltalában enni szándékoznak, hát most már jöhetnek! — hangzott Rose mogorva hangja, amint fölfelé jött a lépcsőn.

— Ugy van! Asztalhoz gyerekek! — kiáltott Mouret derüs hangon, amelyben már nyoma sem volt a rosszkedvnek.

A család fölkerelkedett. Desirée, aki bárgyu ártatlanságában eddig durcásan hallgatott, mintha most ébredt volna fájdalomának tudatára, mikor az egész családot megmozdulni látta. Atyja nyakába ugorva, dadogva mondotta:

— Papa, kérem, az egyik madaram elrepült!

— Az egyik madarad, kicsikém? ... No, majd visszahozzuk még!

És ekkor simogatni, becézni kezdte a leánykáját, aki azonban váltig nógatta az atyját, hogy menjen vele és nézze meg az üres kalitkát. Mire Mouret a gyermekkel visszatért, Marthe és a két fia már az ebédlőben voltak. A lenyugvó nap, amely az ablakon át tekintett be a szobába, a porcellántányérokat, a gyermekek ivópoharait s a fehér asztalterítőt vidám képpé varázsolta. Háttérében a kert zöldes homályával, a szoba meghitt, áhitatos zugnak tűnt föl.

Abban a pillanatban, mikor Marthe — megbékelve ebben a békés hangulatban — épp a levesestál födelét akarta mosolyogva fölemelni, a folyosóról valami zaj hangzott föl. Rose ijedten rohant be s dadogva szólt:

— Faujas abbé van itt!

MÁSODIK FEJEZET

Mouret kézmozdulattal árulta el bosszuságát. Lakóját leghamarább is csak holnaputánra várta voltaképpen. Ültőhelyéből szinte ugorva kelt föl, midőn Faujas abbé a folyosóra nyíló ajtó küszöbén megjelent. Nagy darab, erős ember volt, jellegzetes széles vonásokkal, bágyadt, halovány arccal. Mögötte, az árnyékban, egy idősebb nő állott, aki feltűnően hasonlított hozzá, bár kisebb volt nála s az arca is durvább. Mikor a terített asztalt megpillantották, mindketten meghökkentek; szerényen hátráltak ugyan, de nem távoztak. A pap magas, fekete alakja szomorú, gyászos foltként rajzolódott a fehérre meszelt fal derűs felületére.

— Bocsánatot kérünk, hogy zavarjuk önöket — szólalt meg a pap. — Bourrette abbé urtól jövünk; ő bizonyára értesítette önöket...

— Oh, egyáltalán nem! — kiáltott közbe Mouret. — Az abbé ur különben mindig így szokta. Mintha bizony a mennyországban lakoznék... Még ma reggel is azt állította, hogy ön, uram, csak két nap múlva érkezik ide... De ha már itt van, hát végre is el kell valahogyan helyezkednie.

Faujas abbé mentegedődzött. A hangja mély, de lágy zöngésű volt, amint a szavak az ajkáról ömlöttek. Őszintén sajnálja, hogy ilyen alkalmatlan pillanatban érkezett. Miután sajnálkozását, fölösleges szószaporítás nélkül, néhány jól megválasztott szóval kifejezte, hátrafordult, hogy kifizesse azt a bérszolgát, aki a poggyászát ideszállította. Markos két kezével a reverendájából előhuzta az erszényét, melynek csak acélkarikái látszottak ki öblös markából. Egy pillanatig ujjaival kotorászott benne, óvatosan, miközben mélyen lehajtotta a fejét, azután anélkül, hogy látni lehetett volna, minő pénzdarabot vett elő, kifizette a

bérszolgát, aki erre távozott. Most ismét udvarias hangon folytatta:

— Kérem, uram, üljön csak vissza az asztalhoz! . . . A cseléd majd utbaigazít, merre van a lakásom. És ezt a holmit is segít fölcipelni.

Most lehajolt s megragadta a poggyász fogóját. Ez a poggyász pedig egy kis faládika volt, melynek sarkait köröskörül bádoggántok tartották össze; a ládika egyik oldalát fenyőfaléccel javították ki. Mouret meghökkent, hogy mindössze ennyiből áll a pap poggyásza; még csak egy nagy kosarat pillantott meg, amit az az éltes asszonyság tartott két kezével szorosán maga előtt, s amit le nem tett volna a földre félvilágért sem, noha fáradt lehetett. A kosár fölbillent födele alól, a fehérenműkötegek közül, egy papirosba csavart fésű vége s egy rosszul dugaszolt borospalack nyaka kandikált kifelé.

— Tessék csak ezt itthagyni! — mondotta Mouret, lábával könnyedén megérintve a ládikát. — Ugy látszik, hogy nem nehéz, Rose egymaga is fölviheti.

Mouret bizonyára, maga sem vette észre, mily burkolt lekicsinylés rejlik szavaiban. Az éltes asszonyság fekete szemével meredten nézett a házigazdára, majd megint csak a terített asztalra bámult, amelyet mindjárt érkezésük pillanatában alaposan szemügyre vett. Ajkait összeszorítva, vizsgálgatta tekintetével az egyes tárgyakat. De egyetlen szót nem szólt. Faujas abbé végre engedett s odaadta a ládikáját. A kert ajtaján át beszűrődő napsugár sárga sziporkájában kopott reverendája vörös színben játszott; a szélein meglátszott, hogy többizben újra szegélyezték. A reverenda tiszta volt ugyan, de oly siralmas vékony és elnyűtt volt már, hogy Marthe, aki eddig nyugtalan tartózkodással ült szótlánul a helyén, most hirtelen fölkelt az asztal mellől. Az abbé, aki eddig még csak egy futó pillantást vetett Marthe

felé s a tekintetét legott elfordította róla — most észrevette a mozdulatát, noha ugylátszott, hogy nem is ügyel rája.

— Kérem önöket, ne zavartassák magukat! — ismételte a pap. — Nagyon sajnálnánk, ha megzavartuk volna ebédjüket.

— Hát jól van, legyen! — felelte Mouret, aki éhes volt. — Rose majd fölvezeti önöket. Ha valamire szükségük lesz, csak kérjék tőle... Kérem, helyezkedjenek el, ahogy legjobbnak látják.

Faujas abbé, miután elköszönt, a lépcső felé tartott, Marthe pedig az ura felé való haladtában így szólt halkán:

— De, kedves uram, te egészen megfeledkeztél...

— Nos, ugyan miről! — kérdezte Mourét, látván Marthe zavarát.

— Hát a gyümölcsökről! Hiszen jól tudod...

— Ejh, az ördögbe is! Igazad van, bizony ott vannak a gyümölcsök! — Mondotta Mouret észbekapva.

Faujas abbé visszafordult s kérdő tekintettel nézett reá.

— Uram, igazán kellemetlenül érint, a dolog! — magyarázta Mouret. — Bourrette atya valóban derék, jó ember, de mégis bosszantó, hogy ön, abbé ur, épp őt bizta meg ezzel az üggyel... De az esze — tudja az Isten, hogy hol jár!... Ha tudtuk volna, hát mindent jóelőre elkészítettünk volna. Most pedig előbb ki kell hurcolkodnunk a szobából... Tetszik tudni, abbé ur, a szobákat használtuk. A padlón ott hever az egész gyümölcstermésünk: füge, alma, szőlő.

Mindezeket a pap meglepetéssel hallgatta végig, amit legnagyobb udvariassága és előzékenysége ellenére sem tudott eltitkolni.

— No, de azért nem tart ám sokáig! — folytatta Mouret. — Rose tíz perc alatt rendbehozza a szobákat, ha kegyeskedik addig várakozni.

Az abbé halovány arca fokozódó nyugtalanságot árult el.

— A lakás butorozott, nemde? — kérdezte a pap.

— Dehogy, egyetlen butordarab sincs benne. Hiszen sohasem laktunk bennük!

De már erre a pap is türelmét veszttette s szürke szeméből mintha láng csapott volna elő. Hevesen, türelmetlenül kiáltott föl:

— Hogyan lehetséges ez? Hiszen a levelemben én határozottan butorozott szobát kértem! Csak nem cipelhetek butorokat is magammal!

— Hát nem megmondtam? — mondotta Mouret még magasabb hangon. — Lehetetlen ember ez a Bourrette!... Idejött, bizonyos, hogy látta is az almákat, mert még a kezébe is vett egyet, megjegyyezve, hogy ilyen szép almákat nem egyhamar láthat az ember. Még azt is mondotta, hogy tetszik neki a lakás, ilyenre van szükség, s mindjárt ki is bérelte.

Faujas abbé ezeket a szavakat már nem is hallotta; arcát elöntötte a harag vérhulláma. Hátrafordult s idegesen reszkető hangon dadogta:

— Hallotta, anyám? Nincs butor a lakásban.

Az életes asszonyság, vékony, fekete vállkendőjébe burkolózva, apró, félénk, tipegő lépésekkel ép a földszintet vizsgálgatta végig anélkül, hogy a kosarát egy pillanatra is letette volna. Elhatolt így egészen a konyha ajtajáig, végigvizsgálta a konyha négy falát, majd ismét visszatérve a tornácra, lassu, figyelmes tekintettel végigmérte az egész kertet. Mégis, az ebédlő érdekelte legjobban, ahol a terített asztallal szemközt megint csak megállott s ép a párolgó levest bámulta, midőn a fia ismét megszólalt:

— Hallotta, anyám? Vendégfogadóban kell szálást keresnünk.

Az életes asszonyság szó nélkül kapta föl a fejét. Az arca azonban világosan kifejezte, hogy eszeágában sincs többé elhagyni ezt a házat, melynek immár min-

den zege-zugát ismeri. Alig észrevehetően a vállát vonogatta s tétovázó szemmel tekintett végig a konyhától a kertig s a kerttől az ebédlőig.

Mouret azonban már türelmetlenkedni kezdett. Látva azt, hogy sem a pap, sem az anyja nem hajlandók távozni, így szólt:

— Sajnos, ép ágyunk nincs!... Van ugyan a magtárban egy hevederes táboriágy, amelyen, jobb híjján, az asszonyság holnap reggelig megvonhatja magát. Csak azt nem tudom, hogy az abbé ur hol talál maga számára fekvőhelyet!

Ekkor azonban az öreg Faujas-né is megszólalt; kissé rekedt darabos hangon így szólt:

— A táboriágy legyen a fiamé... Nekem jó lesz egy szalmazsák, valamelyik sarokban.

Az abbé helybenhagyóan bólintott a fejével. Mouret már éppen ellenvetést akart megkockáztatni, de látván új lakóinak meglegedett arckifejezését, elhallgatott, csak a feleségével váltott csodálkozó pillantást.

— Holnap azonban úgy helyezkedhetnek el, ahogy éppen tetszik! — jegyezte meg Mouret az ő szokásos gunyolódo hangján. — Rose tüstént fölmegy, elhordja onnan a gyümölcsöket s megveti az ágyukat. Ha sziveskednének néhány pillanatra várakozni itt, a tornácon... Gyerekek! Adjatok ide hamar két széket!

A pap és anyjának megérkezte óta a gyermekek csendesen kuksoltak az asztal mellett. Kíváncsian szemlélték mindkettőjüket. Az abbé mintha csak észre sem vette volna őket, de az életes asszonyság egy-egy pillanatra mindegyiket külön-külön élesen szemügyre vette, mintha tekintetével bele akart volna hatolni ezekbe a fiatal fejekbe. Atyjuk szavára mind a hárman rohanva vitték ki a székeket.

Az életes asszonyság nem ült le. Mouret, miután nem látta őt maga közelében, hátrafordult; ekkor megpillantotta a szalon egyik félig nyitott ablaka előtt,

amint előrenyújtott nyakkal tekintgetett szerte, az olyan ember nyugodt szemlélődésével, aki valamely eladó birtokot vesz alaposan szemügyre. Ép abban a pillanatban lépett az előcsarnokba, mikor Rose a kis faládikát ragadta meg. Ekkor azután így szólt:

— Megyek és segítek neki.

És nyomon követte a lépcsőn a cselédet. A pap még csak oda sem nézett feléjük; de mosolyogva tekintett a három gyermekre, akik előtte állottak. Ha akarta, szeliden is tudott nézni, ellenére keményvágásu homlokának s ajkai durva ráncainak.

— Itt az egész családja, asszonyom? — kérdezte a pap Marthe-től, aki most feléjük közeledett.

— Igen, uram, itt van az egész családom! — felelte Marthe, akit az abbé kutató tekintete módfölött feszélyezett.

Faujas abbé, megint csak a gyermekekre irányítva tekintetét, folytatta:

— Ime, két nagyfiu, akikből hamarosan férfi lesz... Befejezte-e már a tanulmányait, kis barátom?

E szavakat a pap Serge-hez intézte. Mouret a szavába vágott a fiának:

— Ő már befejezte, noha fiatalabbik. Azzal, hogy befejezte a tanulmányait, azt akarom mondani, hogy érettségit tett. De tanulmányait tovább folytatja a kollégiumban, hogy egy éven át a bölcsészetet hallgassa. Ő a család tudósa... A másik, az idősebbik, ez a nagy buksi, bizony nem nagy legény a gáton! Már kétizben megbukott az érettségin, de azért ugyancsak fennen hordja az orrát s szüntelenül kóborol valamerre.

Octave mosolyogva hallgatta ezeket a szemrehányó szavakat, míg Serge lehajtotta fejét a dicséret hallatára. Faujas egy darabig még némán szemlélte és tanulmányozta a két ifjút, majd Désirée felé fordulva, újra magára öltötte gyöngéd, szelid arckifejezését.

— Kisasszony, kérem, elfogad ön engem barátjául? — kérdezte a pap.

Désirée nem válaszolt, hanem szinte ijedten rejtette el arcát, anyja vállára borulva. Anyja, nemhogy eltávolította volna magától, hanem méginkább magához vonta leánykáját, egyik karjával átölelve annak derekát.

— Bocsásson meg neki, uram! — mondotta Marthe némi szomorúsággal hangjában. — Bizony nem valami gyors fölfogású gyermek, szegény szinte kislány maradt... Ártatlan kis teremtés... Nem nagyon gyötörjük a tanulással. Tizennégy esztendő, de még csak az állatok szeretetében teik minden öröme.

Anyja cirógatása megnyugtatta Désirée-t; fölémelte a fejét s mosolyogni is próbált. Azután bátor hangon megszólalt:

— Hát jól van, legyen a barátom, de jelentse ki, hogy nem fogja bántani a legyeket.

Mikor pedig észrevette, hogy valamennyien kinevetik, komoly hangon folytatta:

— Octave pusztítja a legyeket. Nagyon rosszul teszi!

Faujas abbé leült. Nagyon fáradtnak látszott. Egy pillanatra átengedte magát a tornác meghitt, békés hangulatának, végighordozva tekintetét a kerten, majd a szomszéd telkek fáin. Ez a fenséges nyugalom, a városkának ez elhagyatott zuga, mintha meglepte volna. Elkomorodott.

— Oh, mily kellemes itt! — sóhajtott föl.

Azután elhallgatott, mintha gondolataiba mélyedt volna. Megrezzent, mikor Mouret nevetve mondotta neki:

— Ha megengedi, uram, most már csakugyan hozzálátunk az ebédhez.

Felesége figyelmeztető tekintetét látva, hozzátette még:

— Kérem, uram, legyen a vendégünk. fogadjon

el egy tányér levest. Legalább nem kell vendégfogadóban étekeznie... Kérem, érezze magát otthon nálunk.

— Köszönöm, uram, nagyon köszönöm, de igazán nincs szükségünk semmire, — felelte az abbé rendkívül udvarias, de olyan határozott hangon, amely minden újabb meghívást fölöslegessé tett.

Mouret-ék ekkor azután visszamentek az ebédlőbe, ahol valamennyien asztalhoz ültek. Marthe osztotta szét a levest. Hamarosan vigan csörömpöltek a kanalak. A gyermekek fecsegték. Désirée jót kacagott azon a történetkén, amit az atya mondott el jókedvében, hogy végre asztalhoz ülhetett. Ezalatt Faujas abbé, akiről szinte teljesen megfeledkeztek, még mindig mozdulatlanul ült künn a tornácra s a naplementében gyönyörködött. Még a fejét sem mozdította meg s mintha semmit sem hallana. Mikor azután a nap lebukott, levette fejéről a kalapot. Bizonyára melege volt. Marthe, aki szemben ült az ablakkal, megpillantotta a pap födetlen, hatalmas fejét: rövidre nyírt haja a halántékoknál már őszülni kezdett. Az utolsó nap-sugarak vörös fényvel öntözték körül ezt a kemény katonakoponyát, amelyen a tonzura olybá tűnt fel, mintha bunkócsapás behegedt sebhelye volna. A fény apránként kihunytt s a pap, akire ráborult az árnyék, immár csak mint fekete árnyalak ütött el az alkonyati ég hamuszürke kárpitjától.

Nem akarván Rose-t lehvinni: Marthe maga gyújtott lámpát s hozta be az első fogás ételt. Mikor a konyhából kilépett, a lépcső alján találkozott egy asszonnal, akit nem ismert föl tüstént. Az öreg Faujas-né volt. Vászonzőköttővel a fején, kartonruhájában, amelyet hátul, a derekán, csomóra kötött sárga kendő tartott össze, valóban olyan volt, mint valami cseléd. Kézcsuklóján a ruha ujja föl volt türve; attól a munkától, amit éppen befejezett, még most is lihegve, tipegett-topogott nehéz füzőcipőjével a folyosó nagy kockalapjain.

— Nos, elkészültek már, aszonyom? — kérdezte Marthe mosolyogva.

— Oh, hiszen csekélység volt az egész! Egy-kettőre, sebtiben elintéztük!

Az öreg Faujas-né azután lement a tornácra s gyöngéd hangon szólt a fiához:

— Ovide, édes fiam, nem jönnél föl? Odafenn már minden rendben van.

Ámde a fiu csak akkor ébredt föl álmodozásából, mikor a vállára tette a kezét. Hűvösre vált a levegő. A pap megborzongott, s most már szó nélkül követte az anyját. Mikor a lámpa fényében fehérén ragyogó s a gyermekek csacsogásától visszhangzó ebédlő ajtaja előtt elhaladtak, a pap betekintett s nyájas hangon beszólt:

— Engedjék meg, hogy ismételten köszönetet mondhassak és hogy bocsánatot kérjek a háborgatásért... Módfölött sajnáljuk...

— Ugyan, kérem, szót sem érdemel! — kiáltott közbe Mouret. — Inkább mi sajnáljuk nagyon, amiért nem láthattuk el önöket jobban, erre az éjszakára.

A pap elköszönt s Marthe szeme ekkor ismét találkozott azzal a fürkésző sастekintettel, amely már korábban is annyira megfélemlítette. Olybá tűnt föl neki, mintha a különben komor, szürke fényű szeme mélyén hirtelen láng csapott volna föl, mint ama lámpák fénye, amelyek a már alvó házak homlokzatán gyulnak ki rendre.

— Az abbé urnak ugyancsak parázslik a szemel! — jegyezte meg tréfásan Mouret, mikor az éltes aszszonyság és a fia elhaladtak előttük.

— Azt hiszem, hogy mindketten boldogtalanok, — jegyezte meg halkán Marthe.

— Hát ami azt illeti, bizony nem hordozzák magukkal a világ kincsét... No, hiszen, de súlyos is az a poggyász! Akár a kisujjam hegyével is fölemelhetném.

Mouret fecsegésének azonban végetvetett Rose

érkezése, aki futva jött le a lépcsőn, hogy elmesélje, mily meglepő dolgokat látott odafenn

— Ez ám aztán helyre egy személy! — szólalt meg Rose, szélesen elterpeszkedve az asztal előtt, mely mellett gazdái ebédeltek. — Az a nő legalább is hatvanöt éves, de nem látszik annyinak, higyjék el! Mindnyájunkon tulatesz s úgy dolgozik, akárcsak a ló!

— Segített talán a gyümölcs kihordásában is? — kérdezte Mouret kíváncsian.

— De mennyire, uram! A kötényében hordta ki a sok gyümölcsöt. A szakadásig telerakta. Mondottam is magamban: „No most — mindjárt kireped! Dehogy! Erős szövet az, akárcsak az enyém! Csináltunk vagy tíz fordulót! Én már azt hittem, hogy a karom leszakad, ő azonban egyre csak dörmögött, hogy de lassan haladunk. Engedelmmükkel legyen mondva — bizony, mintha még káromkodott volna is.

— Ugy látszott, hogy Mouret-t mulattatja a dolog.

— Nos, és az ágyak? — kérdezte.

— Az ágyakat ő maga vetette meg... Csak látták volna, hogy megforgatta a derékaljakat! Pedig nehezék ám azok, de ő megfogja az egyik sarkánál s úgy föllóditja a levegőbe, akárcsak a pelyhet!... És amellet milyen gondos. Ugy megvetette azt a táboriágyat, mint valami gyermekágyat. Hogyha magát a kis Jézuskát fektette volna is bele, még akkor sem simithatta volna el nagyobb gonddal a lepedőt... A négy takaró közül hármát terített a táboriágyra és épp így cselekedett a vánkossokkal is! Mind a kettőt a fiának juttatta, a maga számára egyet sem tartott meg.

— Ő tehát a földön fekszik?

— Igen bizony, egy sarokban, akárcsak a kutya. A másik szobában egy szalmazsákot dobott le a padlóra s azt mondotta, hogy ő ott jobban fog aludni, mint a paradicsomban. Hiába volt minden igyekezetem, nem birtam rávenni, hogy magával is törődjék egy kissé. Kijelentette, hogy ő sohasem fázik és hogy

a feje sokkal keményebb, hogysen még a kőkockától is félténie kelljen. Adtam be nekik vizet és cukrot, ahogy a nagyságos asszony parancsolta . . . Szent igaz, hogy nagyon furcsa emberek!

Ettől kezdve Rose szolgált föl az ebédnél mindvégig. Mouret-éknél ezuttal a rendesnél tovább tartott az ebéd. Az új lakókról beszélgettek hosszasabban. Az ő életükben, amely olyan szabályozott volt, akár csak az óra járása, ennek a két idegen személynek az érkezése nagy eseményszámba ment. Ugy beszéltek róla, mint valami nagy katasztrófáról és pedig azzal az aprólékos részletezéssel, amivel a vidéki emberek szokták agyonütni a hosszú estéket. Kiváltképpen Mouret kedvelte ezt a falusi trécselést. Az asztalra könyökölve, az ebédlő bizalmas légkörében, a megelégedett ember derüs ábrázatával, a csemegénél immár tizedszer ismételte:

— Hát bizony Besançon nem éppen szép ajándékkal lepte meg Plassans-t. Láttátok-e hátul a reverendáját, mikor hátatfordított? . . . Én bizony csodálom, hogyha a hivek valami nagyon törnék magukat utána. Nagyon is kopott, szegény, már pedig a hivek a csinos papokat szeretik.

— A hangjában van valami szelidség — jegyezte meg Marthe gyöngéd kimélettel.

— No, nem mondhatnám, ha éppen haragra lobban! — toldotta meg Mouret. — Hát nem láttad, mennyire fölfortyant, mikor megtudta, hogy a lakás nincs bebutorozva? Durva ember biz ökelme, nincs mit keresnie a gyóntatószékben. Kíváncsi vagyok, hogyan fog ez holnap berendezkedni! Föltéve, hogy nekem fizetni fog. Mert ha nem: hát biz én Bourrette abbét veszem elő, mert én csak őt ismerem.

A Mouret-család éppen nem volt vallásos és hitbuzgó. Még a gyermekek is kigunyolták az abbét és az édesanyját. Octave az éltes asszonyságot utánozta,

amint előrenyújtott nyakkal a szobákat kémlelte. Désirée jót kacagott rajta.

Serge, aki mégis legkomolyabb volt köztük, védelmébe vette „ezeket a szegény embereket“. Ha piquet-t nem játszott, Mouret rendesen már pontban tíz órakor fogta a gyertyatartót s ment lefeküdni; ma este azonban még tizenegy órakor is sikeresen küzdött az álmoság ellen. Anyja ölébe hajtott fejjel, Désirée édesdeden aludt. A két fiu fölment a szobájába. Csak Mouret csevegett még mindig a feleségével.

— Mit gondolsz, hány éves lehet? — kérdezte Mouret hirtelen.

— Kicsoda? — kérdezte Marthe, akit már szintén kezdett elnyomni az álom.

— Ejh, hát ki más, mint az abbé! Nos, ugy-e, hogy ugy negyven-negyvenöt éves lehet. Derék egy fickó, kár, hogy fölvette azt a reverendát. Nagyszerű katona lett volna belőle.

Azután rövid szünet után, mintha csak önmagának mondaná, hangosan tette meg észrevételeit, amelyek gondolkodóba ejtették.

— A háromnegyvedhétórai vonattal érkeztek; tehát csak annyi idejük lehetett, hogy benéztek Bourrette abbéhoz s onnan egyenesen ide jöhettek... Fogadni mernék, hogy nem ebédeltek. Ez bizonyos! Különben láttuk volna, mikor távoznak s elmennek a vendégfogadóba... Teringettét, pedig de szeretném tudni, hol ebédelhettek!

Rövid idő óta Rose már ott ödöngött az ebédlőben, lesve, vajjon a gazdáék mikor mennek már aludni, hogy az ajtókat és ablakokat becsukhassa.

— De én tudom ám, hogy hol ebédeltek! — szólt meg Rose.

Mouret hirtelen feléje fordult, mire Rose így folytatta:

— Hát ugy történt, hogy fölmentem hozzájuk, vajjon van-e még szükségük valamire. De mert sem-

miféle neszt nem hallottam, nem mertem kopogtatni. De bepillantottam a kulcslyukon.

— Nohát ezt rosszul tetted, Rose! — vágott közbe Marthe szigorú hangon. Pedig tudhatnád, hogy én az ilyesmit nem szeretem!

— Ugyan hadd el! — kiáltott föl Mouret, aki különben más körülmények közt maga sem helyeselte volna az efféle kotnyeleskedést. — Tehát benéztél hozzájuk a kulcslyukon.

— Ugy van, uram, de hiszen nem rossz szándékból tettem.

— Hát persze... És mit csináltak?

— Nos, ettek, uram, falatoztak... A táboriágy szélén üldögéltek, s láttam, hogy ettek. Az öreg aszszonyság asztalkendő terti széjjel. Valahányszor ittak a borból, a borosüveget bedugaszolták s a vánkoshoz támasztották.

— De vajjon mit ettek?

— Azt már nem tudom megmondani bizonyosan, uram. Valami pástétommaradék lehetett, ami ujságpapirosba volt begöngyölve. És almájuk is volt, apró, csenevész almák.

— És beszélgettek is, nemde? Hallottad, miről tárgyaltak?

— Nem, uram, nem beszélgettek azok... Pedig jó negyedóra hosszát figyeltem őket. Nem szóltak azok egymáshoz egy árva szót sem! Csak ettek, ettek és ettek.

Marthe fölkel, fölébresztette Désirée-t s menni készült: az ura kíváncsisága bántotta. Végre Mouret is távozni készült, míg az öreg Rose, aki különben vallásos volt, halkabbra fogta a hangját s így folytatta:

— Az a szegény, jó ember nagyon éhes lehetett ám!... Édesanyja neki juttatta a legnagyobb falatokat s olyan boldogan nézte, mily jó étvággal eszik a fia... No, de legalább szép, fehér ágyban fog pi-

henni. Ha ugyan a gyümölcs szaga nem lesz kellemetlen neki. Annyi bizonyos, hogy nem valami jó szag terjeng ott fenn a szobájukban. Tetszik tudni, az alma és a körte fanyar illata. És egyetlen darab butoruk sincs, egyedül az a táboriágy a sarokban. Én ugyan félnék ott aludni, vagy legalább is egész éjszaka világitanék.

Mouret kezébe vette a gyertyatartót. Egy pillanattig megállott Rose előtt s a rendes gondolatkörből kiragadott nyárspolgár eme szavaival foglalta össze az est eseményeit:

— Hát ez már azután nagyon különös!

A felesége után ment, akit a lépcső alján utólért. Marthe ágyban feküdt s aludt is már, mialatt Mouret még mindig a felső emeletről lehangzó halk neszt figyelte. Az abbé szobája épp az ő szobája fölött volt, hallotta, amint az ablak odafenn halkan kinyílik, ami módfelel érdekelt. Az álmoossággal kétségbeesetten küszködve, fölemelte a vánkosról a fejét, mert tudni akarta, meddig marad a pap az ablaknál. Ámde az álmoossága erősebb volt; összeszorított ököllel, hortyogott, még mielőtt az ablakredőny záródásának tompa neszét újból meghallhatta volna.

Odafenn azalatt az ablaknál Faujas abbé födetlen fővel nézett ki a fekete éjszakába. Boldog tudatában annak, hogy végre egyedül lehet, sokáig időzött az ablak mellett, elmerülve mélyen gondolataiba, amelyek olyan komor felhőket vontak homlokára. Érezte maga alatt csöndes álmát ennek a háznak, ahová csak néhány órával ezelőtt lépett be; érezte a gyermekek szabályos lélegzését, Marthe tiszta lehelését, Mouret mély, egyenletes lélegzetvételét. És volt valami lekicsinylés abban a mozdulatban, ahogy bikanyakát hátraszegte, a fejét pedig fölemelte, mintha a messzeségbe akart volna látni, le, egészen az alvó kisváros legmélyére. Az al-megyefőnökség nagy fái sötét tömeg gyanánt állottak előtte, Rastoil

ur körtefái pedig az ég felé nyujtogatták föl girbe-görbe, satnya ágaikat. Mindezeken túl már csak a sötétség tengere terült el, ásitó semmiség, ahonnan semmi nesz nem hallatszott. Mint bölcsőben az ártatlan csecsemő, odalenn mélyen aludt a város.

Kihivóan gunyos arccal terjesztette szét karjait Faujas abbé, mintha széles mellére akarná ölelni az egész Plassans városát, hogy egyetlen szorítással ott megfojtsa. Magában mormolta:

— És még ezek az ostobák nevettek ki engem, mikor ma este végimentem az utcán!

HARMADIK FEJEZET

Másnap Mouret az egész reggelt azzal töltötte el, hogy új lakója után leskelődött. Ez a kémkedés azután kitöltötte azt az üres idejét, amit máskor arra fordított, hogy katuskálkodjék a ház körül, rendezgesse a szerte heverő tárgyakat, no meg hogy zsémbelődjék kissé a feleségével és a gyermekekkel. Ezután tehát volna már neki foglalkozása, szórakozása, amely kizökkenti majd a mindennapi élet megszokott egyformaságából. A papokat nem szerette — ahogy ő mondani szokta —, de ime, a legelső pap, aki az életébe belejátszott, rendkívül módon érdekelte. Ez a pap valami titokzatos, idegen, szinte nyugtalanító hangulatot hozott ide magával. Mouret, noha fölvilágosodott elmének, Voltaire hívének tartotta magát, az abbéval szemben mégis bizonyos csodálatot, nyárspolgári borzongást érzett, amelyből azonban kiütközött valamelyes köznapi kíváncsiság.

A második emeleten semmi nesz. Hiába hallgatózott Mouret a lépcsőn, mi több: még a padlásra is fölmerészkedett. Ahogy halk léptekkel végigcsoszogott a folyósón, mintha papucscsoszogást hallott volna az ajtó mögül, ami módfelel idlegesítette. Miután kiszí-

matoni semmi bizonyosat nem tudott: lement a kertbe fel s alá sétált a háttérben levő nyári lugasban s föl-fölpislantott a pap ablakaira, hátha megláthatná, hogy mi történik odabenn a lakásban. De bizony még az árnyékát sem láthatta a papnak! Az öreg Faujas-né, függöny hijján, hevenyészve lepedőkkel takarta el az ablakokat.

A reggeli alatt Mouret nagyon ingerült volt.

— Talán bizony meghaltak odafenn? — mondotta Mouret, mikor kenyeret szelt a gyermekek számára. — Te sem hallottad őket mozgolódní, Marthe?

— Nem hallottam, édesem. Egyébiránt én nem is figyeltem oda.

Most Rose kiáltása hangzott ki a konyhából:

— Régóta nincsenek már azok idehaza! Ha mindig funak azóta, bizony már jó messzire lehetnek.

Mouret beintette a szakácsnőt s alaposan kikérdezte.

— Elmentek azok már régen, uram! Előbb az anyja, azután a pap. Oly halkan jártak, hogy észre sem vettem volna őket, ha árnyékuk rá nem vetődött volna a konyha kövezetére, mikor az ajtót kinyitották. Utánuk néztem az utcán, de biz azok gyorsan elvitorláztak.

— Különös! Nagyon különös! . . . De hol voltam én akkor?

— Azt hiszem, hogy hátul, a kertben időzött a nagyságos ur s a lugas szőlőfürtjeit nézegette.

De már erre Mouret végképp kijött a sodrából s módfölrött bosszankodott. Gunyos megjegyzéseket tett a papokra: titkolózó, alakoskodó ember az valamennyi, még az ördög sem tudja, hogy hányadán van velük. Szinte a nevetségességig tulozzák a szemérmetetességet; elannyira, hogy papot még senki nem látott mosakodni. Végezetül pedig kijelentette, máris megbánta, hogy a lakást kiadta ennek a papnak, akit nem is ismer.

— Hát ennek is te vagy az oka! — szölt oda a feleségének, ahogy fölkelt az asztal mellől.

Marthe tiltakozni próbált s emlékeztetni akarta az urát tegnap esti beszélgetésükre; de csak fölpillantott az urára és nem szölt semmit. Mouret ezuttal nem ment el hazulról, mint ahogy szokott eddig; fel s alá járt, ödöngött, hol az ebédlőben, hol pedig a kertben, keresett-kutatott s kifakadt, hogy szerzetét hever minden tárgy, züllésnek indult az egész ház. Majd Serge és Octave ellen rohant ki, mondván, hogy a kelletténél félórával korábban indultak el hazulról a kollégiumba.

— Hát a papa nem megy ma el hazulról? — kérdezte Désirée sugva az anyjától. — Csak kellemetlenkedik nekünk, ha itthon marad.

Marthe elhallgattatta. Mouret ezután végre valami üzleti dologról kezdett beszélni, amit még ma el kell intéznie. Nincs egy percnyi szabad ideje, hogy legalább egy napig is kipihenhetné magát otthon, ahol pedig, úgy érzi, hogy szükség volna reá. Végre távozott, de dühösen, amiért nem maradhat idehaza, hogy tovább leskelődjék.

Mikor estére hazaérkezett, égett a kíváncsiságtól.

— Nos, mit csinál az abbé? — kérdezte Mouret, még mielőtt levehette volna a kalapot a fejéről.

Marthe a rendes, megszokott helyén dolgozott: künn a tornácon.

— Az abbé? — ismételte Marthe meglepetten. — Ah, igen, az abbé!... Nem láttam, de azt hiszem, hogy már berendezkedett. Rose mondotta, hogy butorokat szállítottak ide.

— Hát ez az, ettől féltem én! — kiáltott föl Mouret. — Itthon akartam lenni akkor, mert végre is, a butorok biztosítéku szolgálnak nekem... Tudtam én azt, hogy te ugyan el nem mozdulsz arról a székről! Gondatlan asszony vagy te, édesem!... Rose! Rose!

Mikor aztán a szakácsnő előtte állott:

— Butorokat szállítottak ide a második emeleti lakó számára?

— Igen, uram, egy kis taligán. Megismertem Bergassa zsibárus kétkerekű kocsiját. Biz nem nagy szállitmány volt. Az öreg Faujas-né ballagott utána. Mikor pedig a rue Balande-on fölfelé jöttek, még ő is segített annak az embernek, aki a kocsit tolta.

— Láttad-e legalább a butorokat? És megszámláltad-e, hogy hány darab?

— Természetesen! Odaálltam az ajtó elé, ott kellett előttem elmenniök, ami pedig nem nagyon tetszett az öreg Faujas-nénak. Várjon csak, mi is volt!... Igen! Legelőször egy vaságyat cipeltek föl, azután egy fiókos szekrényt, két asztalt, négy széket... Hát bizony ennyi az egész... Még hozzá nem uj butorok ám! Harminc tallért sem adnék értük.

— Miért nem jelentetted a feleségemnek? Ilyen körülmények közt a lakás nem kiadó!... Tüstént fölkeresem Bourrette abbé urat, hogy megbeszéljem vele a dolgot.

Dühösen már el is rohant, de Marthe még utólérte s megállította, mondván:

— Majd elfelejtettem megmondani neked... Hat hónapra előre kifizették a bérösszeget.

— Ah, tehát kifizették! — hebegte Mouret szinte bosszusan.

— Az öreg asszonyság jött el hozzám s ideadta ezt, ni.

Marthe előkotorászta munkaasztalának fiókjából a hetvenöt frank összeget — csupa száz sou értékű pénzdarabokban, amelyek ujságpapirosba voltak gondosan becsomagolva, s átadta azokat az urának Mouret megszámlálta a pénzt s motyogta:

— Elvégre, ha fizetnek, hát bánom is én!... De azért mégis csak furcsa emberek ám! Igaz ugyan, hogy nem lehet mindenki gazdag, no, de az már

mégsem járja, hogy ha valakinek egy sou-ja sincs s mégis olyan látszatot fitogtat, amely fölhívja reá a gyanut.

— Még azt is meg akartam neked mondani — folytatta Marthe, látván azt, hogy az ura megnyugodott —, az éltes asszonyság azt kérte, engedjük át nekik a táboriágyat. Azt feleltem neki, hogy használják csak addig, ameddig éppen akarják, nekünk nincs szükségünk reá.

— Jól tetted, Marthe! Le kell köteleznünk őket... Amint már mondtam is neked, én ezeket az ördögös papokat azért nem szeretem, mert az ember sohasem tudja hányadán van velük, mit forgatnak az elméjükben és hogy mit csinálnak! Ettől eltekintve, akad ám azért köztük igen sok tiszteletreméltó ember is.

A pénz, ugylátszik, teljesen megvigasztalta és megnyugtatta Mouret-t. Tréfálkozott s incselkedett Serge fiával a „Kinai missziók“ miatt, amit az épp most olvasott. Az ebéd ideje alatt úgy adta, mintha már nem is törődnek többé a második emelet lakóival. De mikor Octave elmondotta, hogy Faujas abbét a püspöki székhelyből látta kijönni, Mouret nem tűrtette tovább magát. A gyümölcsnél már megint csak ott folytatta a beszédjét, ahol tegnap elhagyta. De azután mégis, mintha elszégyelte volna magát egy kissé. A nyugalomba vonult kereskedő nehézkessége mellett is, nyilteszü ember volt; egészséges, helyes érzéke s józan ítélőképessége még a vidéki pletykák közepette is a legtöbb esetben rávezette őt a helyes álláspontra.

— Végre is, nem jó az embernek mások dolgába beleütni az orrát! — jegyezte meg Mouret, mikor felküdni készült. — Csinálja tehát az abbé azt, ami jól esik neki! Bánom is én! Unom már, hogy mindig csak ezekről az emberekről beszéljek. Én tehát — mosom kezeimet.

Nyolc nap telt el azóta. Mouret megint csak visszazökkent a régi kerékvágásba: ide-oda ödöngött a házban, zsörtölődött a gyermekekkel, délutánjait mindig a házon kívül töltötte, hogy csupa merő kedvtelésből üzleti ügyek után járjon, amikről azonban sohasem beszélt; olyan ember módjára evett és aludt, mint akinek jól van megvetve a feje, alja s akinek rázkódástól vagy valamilyen meglepetéstől nem kell tartania. A ház megint csak elcsöndesedett, szinte kihaltnak tetszett. Marthe megint csak ott ült megszokott helyén, a tornácra, kis munkaasztala mellett. Désirée közelében játszadozott. A két fiú érkezéssel ugyanazokban az órákban ugyanattól a dévaj lármától visszhangzott a ház. Rose pedig, a szakácsnő? Nos, ő haragudott és dörmögött, szidta az egész világot, de lenn a kertben s az ebédlőben megint csak a megszokott álmag csönd honolt.

— Nem azért mondom, hogy csak beszéljek, — ismételte Mouret a feleségének — de beláthatod, hogy tévedtél, mikor azt hitted, hogy vége a mi nyugodt életünknek, ha kiadjuk a második emeleti lakást. Még nyugodtabban élünk, mint annakelőtte; kisebb lett az otthonunk, de boldogabb.

Mouret olykor-olykor fölpillantott a második emelet ablakaira, amiket az öreg Faujas-né mindjárt másnap durva pamutfüggönyökkel szerelt föl. Ezeknek a függönyöknek egyetlen ráncsa soha meg nem rezdült. Volt rajtuk valami szenteskedő látszat, a sekrestye merev, hideg szemérmessége, mögöttük pedig mintha a zárda mozdulatlansága, áhítatos csöndje nehezednék rá mindenre. Hellyel-közzel az ablakok félig kinyitlak s a függönyök résein keresztül látni engedték a magas mennyezet sötét síkját. Mouret azonban hiába leleskedett: sohasem sikerült megpillantani azt a kezet, amely az ablakokat kinyitotta és becsukta. Még a csikorgásukat sem hallhatta. Semmiféle emberi nesz nem hallatott le onnan fölülről.

Az első hét immár vége ért, de Mouret még mindig nem láthatta viszont Faujas abbét. Ez az ember, aki közvetlen közelében élt anélkül, hogy még csak az árnyékát is láthatta volna, végre is ideges nyugtalan-ságot ébresztett benne. Ellenére abbeli igyekezetének, hogy közömbösséget színleljen, Mouret megint csak kérdezősködéssel fogta a dolgot s vizsgálatot indított.

— Sohasem látod őt? — kérdezte a feleségétől.

— Tegnap mintha láttam volna, mikor hazatért. De bizonyosan nem állithatom... Az anyja örökös-en fekete ruhát visel. Azt hiszem, ő az.

Minthogy pedig az ura kérdésekkel ostromolta, Marthe mindent elmondott, amit csak tudott róluk.

Rose azt állítja, hogy a pap mindennap elmegy hazulról és hogy sokáig marad távol... Az anyja olyan pontos, akárcsak az óra. Reggel hét órakor jön le, hogy bevásároljon. Mindig egy nagy csukott kosarat cipel, amelybe minden belefér: szén, kenyér, bor, élelmicikkek, mert sohasem látni, hogy valamelyik szállító megfordulna náluk... Egyébként nagyon udvariasak. Rose mondja, hogy mindig üdvözlik őt, valahányszor találkoznak vele. Legtöbbször azonban Rose még lejönni sem hallja őket.

— Furcsa egy szerzet, annyi bizonyos! — jegyezte meg Mouret, aki ezektől a fölvilágosításoktól egy cseppet sem lett okosabb.

Más alkalommal, egy este, Octave beszélte, hogy Faujas abbét a Saint-Saturnin-székesegyházba látta bemenni, mire Mouret kikérdezte a fiát: milyen volt a megjelenése, milyen szemmel néztek reá az emberek és hogy mit csinált az abbé a templomban!

— Ejnye, papa, de kíváncsi! — kiáltott föl Octave nevetve. — Csak annyit mondhatok, hogy kivörösödött reverendájában fényes nappal bizony nem valami szép jelenség volt. Azt is megfigyeltem, hogy mindenütt a házak mentén, az árnyékban haladt, hogy reverendája feketébbnek lássék. Büszkének azonban

nem lehet mondani! Lehorgasztott fejjel, sietve jár... Mikor a téren áthaladt, két leány utána nevetett. Az abbé azonban csak fölemelte a fejét és nagyon nyájasan nézett reájuk, nemde, Serge?

Majd Serge beszélt el, hogy a kollégiumból hazajövet, gyakran kísérette ő már hosszabb ideig Faujas abbét, aki a Saint-Saturnin-székesegyházból jött ki. Szótlanul rótta az utcákat s úgy látszik, hogy egyetlen teremtett lelket nem ismer itt s mintha röstelkednék is egy kissé amiatt a gunyolódás miatt, amely lépteit titkon nyomon követi.

— Hát beszélnek is róla a városban? — kérdezte Mouret, kinek kíváncsisága immár a legmagasabb fokra hágott.

— Én még senkit sem hallottam beszélni róla, — felelte Octave.

— Pedig igenis, beszélnek róla! — folytatta Serge.

— Bourrette abbé unokaöccse mondotta nekem, hogy a templomban nem szívesen látják őt a hivek, akik nem szeretik a messze idegenből jött papokat. Meg azután olyan szerencsétlen embernek látszik!... No, de majd ha megszokják, hát békén hagyják a szegényt. Eleinte tudni akarnak róla mindent.

Marthe figyelmeztette ekkor mind a két fiát, hogy ne feleljenek a hozzájuk intézett olyan kérdésekre, amelyek az abbéra vonatkoznak.

— Ugyan már miért ne felelnének! — kiáltott föl Mouret. Bizonyára nem az fog szegényt hozni a fejére, amit mink tudunk róla.

Ettől a perctől kezdve Mouret — a legjobb akarral eltelve ugyan s anélkül, hogy rossz szándékot forgatott volna elméjében — ugyszólván kémkedésre sarkalta a fiait s arra tanította őket, hogy az abbé minden lépését figyelemmel kísérik. Octave-nak és Serge-nek kötelességévé tette, hogy jelentsék neki

mindazt, amit a papról a városban rebesgetnek: sőt azt is meghagyta nekik, hogy kövessék nyomon az abbét, valahányszor találkoznak vele az utcán. Ámde ez a hírszolgálat hamarosan csődöt mondott! Azok a gazdátlan híresztelések, amikre az idegen vikáriusnak érkezése adott okot az egyházmegyében, immár elnémultak. A város mintha megkegyelmezett volna ennek a „szegény embernek“, ennek a kopott reverendának, amely mindig az utca árnyékos oldalán surrant tova. Most már csak mély megvetését érezte vele. Viszont, az abbé, menet is, jövet is, mindig ugyanazokon az utcákon haladt végig egyenesen a székesegyházig és vissza. Octave nevetve jegyezte meg, hogy alighanem a kőkockákat számlálgatja.

Mouret otthon a kis Désirée szolgálatát akarta igénybe venni, aki soha ki nem mozdult hazulról. Esténként el-elsétálgatott vele egészen a kert mélyéig, figyelmesen hallgatva a leányka csevegését: mit csinált ma egész nap, mit látott s úgy intézte, hogy a beszédet végül mégis csak a második emelet lakóira terelte.

— Holnap, mikor az ablakuk nyitva lesz, — mondotta neki Mouret egy napon — a labdát bedobod a szobájukba s fölmegy hozzájuk, hogy azt elkérd tőlük.

Másnap Désirée csakugyan bedobta a labdát az ablakon, csak hogy a leányka még föl sem ért a lépcsőn, mikor egy láthatatlan kéz a labdát visszadobta a tornácra, Mouret, aki arra számított, hogy leánykájának kedvessége révén ismét fölujithatja velük az érintkezést, amely nyomban az első nap után megszakadt köztük, a játékot elvesztettnek tartotta. Annak sikere beleütközött az abbé szilárd elhatározásába, hogy lakásában körülsáncolja magát. Ámde ez a meddő küzdelem méginkább fokozta Mouret kíváncsiságát! Módját ejtette, hogy a konyha zugában a szakácsnővel sugjon össze — nagy fölháborodására a feleségének, aki méltatlan viselkedéséért keserű szemrehányást tett

neki. De biz' még ő lobbant haragra s ötlött-hatolt. Miután azonban érezte, hogy az igazság nem az ő részén van: a szakácsnővel ettől kezdve csak titokban csevegett a papék dolgáról.

Egy reggelen Rose intett a gazdájának, hogy kövesse őt a konyhába.

— Ah, uram, már egy óra óta lesem, mikor jön le a szobájából, — mondotta Rose, becsukva a konyhajtaját.

— Talán bizony megtudtál valamit?

— Hát ítélje meg!... Tegnap este egy óránál is hosszabb ideig beszéltem az öreg Faujas-néval.

Mouret reszketett örömeiben. Leült egy kopott konyhaszékre, mosogatórongyok és a tegnap esti hulladékok közepette.

— Nos, ki vele, de tüstént! — motyogta Mouret.

— Nos hát, — kezdte Rose — kint állottam az ajtó előtt, az utcán, hogy jó éjszakát mondjak Rastoil ur házvezetőnőjének, mikor az öreg Faujas-né jött le, hogy egy vödör piszkos vizet a vizárokba öntsön. A helyett, hogy legott visszafordult volna, anélkül, hogy a fejét is felém fordította volna, — mint ahogy máskor szokta — ezuttal egy pillanatig ottmaradt és reámnézett. Sejtettem, hogy beszélgetni akar velem. Én dicsérni kezdtem az időjárást, hogy jó lesz a bor... De ő milderre csak azt felelte, hogy: „Oh, igen!” — olyan közömbös hangon, mint akinek egy tenyérnyi földje sincsen s mint akit az efféle dolog egy csöppet sem érdekel. Közben azonban letette a földre a vödört, ő maga pedig odatámaszkodott a falhoz, én mellém.

— Nos, miről beszélt tehát? — kérdezte Mouret türelmetlenül.

— Tetszik tudni, volt annyi eszem, hogy nem faggattam. Azzal csak elkergettem volna... Ellenben, mintha éppen véletlenül tenném, reáirányítottam a figyelmét olyan dolgokra, amelyek őt érdekelték. Mi-

után ép arra haladt el a derék Compan tisztelendő ur, a Saint-Suturnin-székesegyház plébánosa, megjegyeztem, hogy biz' az szegény nagyon beteg, sokáig már nem viheti és hogy nehéz feladat lesz majd helyettesíteni őt. Komolyan mondom, hogy erre a megjegyzésemre mohón felfigyelt. Még azt is megkérdezte tőlem, hogy mi a baja Compan tisztelendő urnak. Azután nyomról-nyomra rátereltem a beszédet a püspökünkre. Hogy milyen derék, milyen jó ember ez a Rousselot püspök ur! Érdeklődött, hogy hány esztendő. Azt feleltem neki, hogy lehet vagy hatvan esztendő, de nagyon gyöngé, befolyásolható ember, akit könnyen lehet az orránál fogva vezetni. Mondják is, hogy Fenil vikárius azt csinálja a püspöki székhelyen, amit akar... Nohát, megfogtam ezzel az öreget, s most már ottmaradt volna mellettem az utcán akár reggelig is!

Mouret csalódottan legyintett a kezével.

— Mindezekből az tűnik ki, hogy egyedül csak te beszéltél... De mit mondott ő?

— Várjon csak sorára, uram, hadd mondom el a mondókámat! — felelte Rose nyugodtan. — Mindjárt befejezem... Hogy megnyerjem a bizalmát, hát magunkról kezdtem beszélni. Elmondottam neki, hogy ön François Mouret, volt marseilles-i kereskedő, aki tizenöt esztendő alatt borral, olajjal és mandulával való sáfárkodás révén jól megtollasodott. Elmondottam még, hogy azután jobbnak látta idejönni Plassans-ba s itt élni vagyonából, ebben a csendes városkában, felesége rokonainak körében. Még arra is alkalmat találtam, hogy elmondjam neki, hogy a nagyságos asszony unokahuga a nagyságos urnak, aki negyven esztendő, míg a nagyságos asszony csak harminchét; jó egyetértésben élnek és hogy bizony nem igen lehet találkozni velük a Sauvaire-sétányon. Szóval: elmondottam neki az önök egész élettörténetét... Látszott rajta, hogy módfelel érdeklődik iránta. Mindig csak azt hajto-

gatta, hogy: „Igen, igen!“ — de biz' egy csöppet sem sietett. Mikor egy darabig elhallgattam, a fejével intett — így ni! — mintha azt akarta volna jelezni vele, hogy odafigyel, folytassam tehát... És öreg este volt már, de mi még mindig beszélgettünk, hátunkat a falnak vetve, mint akik a legjobb barátságban élnek egymással.

De már erre Mouret is fölfortyant.

— Nos, ez az egész? — kiáltott föl dühösen. — Téged egy óra hosszát vallasztott, ő maga pedig nem mondott neked semmit!

— De biz' mondott! Mikor besötétedett, így szólt hozzám: „No de most már hűvösödni kezd“ — s azzal fogta a vödröt s távozott.

— Hát nem ostoba néember vagy te? Az a vén asszony tiz olyannal fölér, mint te vagy! Oh, mily jól mulathatnak azok most rajtunk, hogy megtudhatták rólunk mindazt, amit tudni akartak... Hát tudod, Rose, te igazán oktondi vagy!

Rose pedig, a vén szakácsnő, dehogy is türte el szó nélkül; dühösen járt-kelt föl s alá, dult-fult mérgeiben, feldöntve a lábasokat és a serpenyőket, ide-oda dobálva, rugdosva a mosogatórongyokat.

— Hát nagyságos ur, kérem, — mondotta dühtől akadozva — hogyha azért jött be ide a konyhámba, hogy gorombáskodjék velem, hát jobban tette volna, ha be sem teszi ide a lábát! Akár mindjárt — mehet is már!... Amit tettem, csak azért tettem, hogy önnek kedveskedjem. Hogyha a nagyságos asszony minket most így együtt látna: bizony jól megmosná a fejem, aminthogy igaza is van! Mert hát ez mégsem járja... Elvégre is én csak nem ráncigálhattam ki a szájából a szavakat annak az öreg asszonyságnak! Ugy és csak azt tettem, amit helyemben bárki más is megtett volna. Én bizony elcsevegttem vele s elmondottam neki, milyen itt az élet. Természetesen. azt sajnálja a

nagyságos ur, hogy viszont ő nem beszélt a saját életkörülményeiről. De hogyha ennyire szívére vette a dolgot, hát csak rajta: menjen és vallassa ki maga! A nagyságos ur talán nem lesz olyan nagy oktondi, mint én! . . .

E szavakat Rose szinte már kiabálva mondotta. Mouret tehát okosabbnak vélte, ha hamarjában kerek old; el is párologott, becsukva maga után a konyha ajtaját, nehogy a felesége is meghallja a lármát. Rose azonban kinyitotta az ajtót s utána kiáltozta az előcsarnokban:

— Hát vegye tudomásul, hogy én biz' nem foglalkozom többé ezzel az ügygel. Bizza bárki másra az ön aljas kémkedéseit!

Mouret tehát vereséget szenvedett, ami módfölött elkeserítette. Haragjában szerte azt hiesztelte, hogy másodemeleti lakói afféle jelentéktelen emberek. Ebbeli véleményét elterjesztette lassankint ismerősei körében is, amit azután az egész város is a magáévá tett. Faujas abbét egyszerű papnak tartották, aki olyan szegény, akár a templom egere, kinek nincs semmi becsvágya s kívül áll az egyházmegye papjainak fondorlatos tevékenységein. Azt hitték róla, hogy szégyenli a szegénységét, megelégszik azzal, hogy az egyházi hivatal alsóbbrendű ügyeit végezheti, igyekezővén mindig csak árnyékban maradni, ahol, úgy látszik, jól érzi magát. Csak egy dolog furta az oldalukat; szerették volna tudni, vajjon Faujas abbé miért jött Besançonból Plassans-ba! E tekintetben kényes hírek keringtek felőle. Ámde ezek a hiesztelések nagyon is vakmerőknek látszottak. Mouret maga is — aki pedig csupa szórakozásból kémlelte lakóit — mintha csak kártyajátékról vagy kuglipartiról lett volna szó, máris kezdett megfélekedezni arról, hogy pap lakik a házában. Ámde ekkor oly esemény jött közbe, amely arra készítette, hogy ismét foglalkozzék vele.

Egy délután, mikor éppen hazafelé tartott, Mou-

ret megpillantotta maga előtt Faujas abbét, aki a rue Balande felé tartott. Meglassította tehát a lépteit, hogy kedvére megfigyelhesse. Egy hónap óta, amióta az abbé a házában lakott, ezuttal láthatta őt először fényes napvilágnál. Még mindig az a bizonyos kopott reverenda volt rajta; lassan, vontatva lépdelt, hajadonfővel, kezében tartván háromszögletű kalapját, pedig ugyancsak erősen fujt a szél. Az utca, amelyen most végighaladt, meredeken emelkedett, teljesen kihaltnak látszott s kopott házain még az ablakredőnyök is zárva voltak. Mouret, aki sietve lépdelt utána, immár lábujjhegyen követte az abbét, nehogy az meghallja közeledni őt, mert bizony még megugrik előle. Mikor azonban mindketten Rastoil ur háza elé érkeztek, egy embercsoport, amely az al-megyefőnökség előtt elterülő tér felől érkezett, ment be a házba. Faujas abbé egy kis kerülőt tett ekkor, hogy kikerülje ezt a társaságot. Még megvárta, amíg a ház kapuja becsukódik. Ekkor azután hirtelen magállott s amint ugyanakkor hátrafordult: szemközt találta magával házigazdáját, aki ép abban a pillanatban ért oda.

— Örvendek, hogy találkozhatom önnel, uram! — szólalt meg az abbé udvarias hangon. — Máskülönben kénytelen lettem volna zavarni önt ma este. A legutóbbi esőzések alkalmával szobám mennyezete átázott. Ezt szerettem volna önnek megmutatni.

Mouret zavartan állott előtte s dadogva monddta, hogy rendelkezésére áll. Minthogy egyszerre tértek haza, Mouret megkérdezte a paptól, mikor mehetne föl hozzá, hogy megszemlélje a mennyezetet.

— Akár mindjárt! — felelte mohón a pap. — Ha ugyan nincs terhére.

Mouret lelkesedve ment föl a lépcsőn a pap után, mialatt Rose, a konyha küszöbéről tágranyitott, csodálkozó szemmel nézte, mint haladnak föl azok ketten a lépcsőn fokról-fokra.

NEGYEDIK FEJEZET

Fölrkezhén a második emeletre, Mouret-n oly nagy elfogódottság vett erőt, mint mikor a kisdíák legelőször lép asszony szobájába. Régóta türtőztetett óhajának váratlan beteljesedése, nemkülönben az a remény, hogy most mindjárt valami rendkívüli dolgokat fog látni, szinte fojtogatta a torkát. Faujas abbé eközben a kulcsot, amelyet széles markában tartott, olyan zajtalanul illesztette be a kulcslyukba, hogy annak legkisebb csikordulása sem hallatszott. Mintha bársony sarkokon fordult volna, oly zajtalanul tárult föl az ajtó. Az abbé hátralépett, hogy vendégét udvariasan maga előtt bocsássa be.

Az ablakok gyapotfüggönyei oly vastagok és sűrűek voltak, hogy a szobában krétaszerű félhomály derengett, mint valami börtöncella komor mélyén. Ennek a szobának mennyezete roppant magas volt, falait pedig tiszta, de már szinehagyott, sárgás papiroskárpit fődte. Mouret apró, óvatos léptekkel haladt végig a tükörfényes parketkockákon, melyeknek hideg tapintatát cipője talpán keresztül szinte érezni vélte. Lopva tekintett szét maga körül, szemügyre vette a függöny nélkül való vaságyat, amelyen a lepedő oly simára volt kifeszive, hogy vélnéd sarokba helyezett kőpadnak. A szoba tulsó végében levő fiókos szekrény szinte eltűnt a tágas szobában; középtt egy kis asztalka, a két ablak előtt egy-egy szék egészítette ki a szoba butorzatát. Az asztalon még csak papiros sem szolgált terítőül, egyetlen tárgy nem szolgál diszélül a fiókos szekrénynek s egyetlen ruhadarab sem lóg a falakról: csupasz itt a fabutor, csupasz a márvány és csupasz a fall! Csak a szekrény fölött levő nagy, fekete fafeszület ütött el élesen ettől a szürke disztelenségtől.

— Ott van ni, uram, tessék csak idejönni! —

mondotta az abbé. — Itt, ebben a sarokban képződött folt a mennyezeten.

Mouret azonban dehogy is sietett. Ő most a kíváncsiságát elégitette ki. Habár nem láthatott semmi olyan különös dolgot, mint amilyent itt látni remélt, ez a szoba számára, aki szabadgondolkozásu volt, mégis saajtszerűnek tünt föl. Megérezte, hogy itt pap lakik, gondolta magában; érezni vélte, hogy aki itt lakik: más ember, mint a többi; aki elfujja a gyertyát, mikor inget vált; aki nem heverteti szerteséjjel sem a lábravalóját, sem a borotváját. Amin azonban legjobban megütközött, az az volt, hogy sem az egyes butordarabokon, sem a szoba sarkaiban nem hevert semmi olyan otffelegtett tárgy, amely találgatásokra adhatott volna neki anyagot. Mint maga ez az ördögös ember, olyan volt ez a szoba is: néma, hideg, udvarias, kifürkészhetellen! De leginkább mégis csak az lepte meg, hogy itt bizony — nem úgy, mint ahogy várta — még csak nyoma sem volt a nyomoruságnak; ellenkezőleg: olyan benyomást tett reá, mint mikor egyszer a marseille-i megyefőnök fényesen berendezett szalónjába lépett, ahol a nagy feszületre fölfeszített Jézus két fekete karja mintha az egész szalónt betöltötte volna!

Végtére azonban mégis csak oda kellett mennie ahhoz a sarokhoz, ahová Faujas abbé hívta.

— Nemde, látja ön ott azt a foltot? — kérdezte az abbé. — Tegnap óta ugyan egy kissé már elhalványodott.

Mouret lábujjhegyére ágaskodott, hunyorgatta a szemét, de biz' nem látott semmit. Mikor azonban az abbé kissé félrehuzta a függönyt, valami halvány rozdsaszinü foltot vett észre Mouret.

— No, nem nagy a baj! — mormogta.

— Kétségkívül, de azért mégis kötelelességemnek tartottam, hogy önt értesitem . . . A nedvesség alighanem a háztető szélén szivárgott be.

— Ugy van, igaza van, a háztető szélén.

Mouret egy szót sem szólt többet, hanem csak a szobát nézegette, amelyet a teljes napfény most egészen megvilágított. Most már nem volt ugyan annyira ünnepélyes, zavartalan csöndje és nyugalma azonban megmaradt. Annyi bizonyos, hogy nem volt itt található egyetlen porszem sem, amely az abbé életére vallott volna, vagy abból valamit is elárult volna.

— Egyébiránt talán az ablakból jobban észrevehetnők, hol a baj! — mondotta az abbé. — Várjon csak!

És kinyitotta az ablakot. Mouret azonban váltig szabadkozott, hogy nem akarja tovább zavarni, hiszen csekélység az egész, a mesteremberek majd megtalálják a rést.

— Oh, uram, biztosíthatom, hogy egy csöppet sem zavar engem, — mondotta az abbé szívélyes hangon. — Tudom, hogy a háztulajdonosok szeretik, ha mindenről tudomásuk van . . . Kérem tehát, vizsgáljon át mindent alaposan . . . Öné a ház!

A pap ez utóbbi szavaknál elmosolyodott, ami pedig ritkán fordult elő nála. Mikor azután Mouret a pappal együtt kihajolt az ablakpárkányon, s mindketten onnan nézegették az ereszcsonnát, a pap szinte szakszerű magyarázatokba bocsájtkozott, azt fejtegetvén: hogyan jöhetett létre a mennyezetben az a folt!

— Alighanem a cserépszindelyek lazultak meg a tetőn, vagy talán néhány el is törhetett. Ha ugyan nem az a hosszú repedés az oka, amelyet ön ott láthat a főpárkány hosszában s amely folytatódik a gyámfalon végig.

— Oh, igen, nagyon lehetséges, — felelte Mouret. — Én azonban bevallom, abbé ur, hogy ehhez biz' nem értek. No, de majd a kőmives megállapítja. Ennél többet a pap nem is beszélt erről a dolog-

ról. De azért még ottmaradt az ablaknál s az alattuk elterülő kertet nézte szóltanul. Mouret, aki ott könyökölt mellette az ablakpárkányon, merő udvariaságból nem mert tüstént visszavonulni. Sőt rögtön meghódolt és beadta a derekát, mikor lakója rövid szünet után, az ő behizelgő hangján, így szólt hozzá:

— Önnek szép kertje van, uram!

— Oh, ugyan! Egészen közönséges, — felelte Mouret. — Volt ugyan benne néhány szép fa, amiket azonban meg kellett ritkitanom, mert árnyékukban nem termett semmi. Hát bizony: első a haszon! Ez a kis kert elegendő nekünk, az egész évadra való zöldség megterem benne.

Az abbé nem győzött eléggé csodálkozni s körülményesebb magyarázatot kívánt a házigazdától. A kert afféle régimódi vidéki kert volt, amit lugasok öveztek körül s amelyet nagy bokrok négy szabályos négyzetre osztottak. Középpütt volt egy kiszáradt kis vízmedence. A négy négyzetterület közül csak az egyikben nyíltak virágok; a másik háromban, melyeknek sarkaiban gyümölcsfák voltak ültetve, nagszerű káposzta és pompás saláta termett. A sárga homokkal behintett sétautak nyárspolgári rendről tanuskodtak.

— Hiszen ez itt egy kis földi paradicsom! — ismételte Faujas abbé.

— No, de azért vannak ám kellemetlen tulajdonságai is! — jegyezte meg Mouret, el akarván rejteni azt az élénk örömet, amit birtokának magasztalása okozott neki. — Például önnek is észre kellett vennie, hogy lejtős domboldalon vagyunk. A kertek tehát lépcsőzetesen terülnek el egymás fölött.

Igy Rastoiil ur kertje alacsonyabban fekszik, mint az al-megyefőnökség kertje. Az esőviz azután bizony gyakran nagy károkat okoz. De ami ennél is kellemetlenebb: az al-megyefőnökség emberei belátanak hozzám, kiváltképpen azóta, amióta megépítet-

ték azt a tornácot is, amely magasabban fekszik az én kertem falainál. Igaz ugyan, hogy én viszont Rastoil ur kertjébe látok be, ami azonban, higgye el, abbé ur, nagyon csekély kárpótlás, mert biz' én vajmi keveset törődök a más dolgával.

A pap szemelláthatóan udvariasan hallgatta végig ezt a magyarázatot s azt egyetlen kérdéssel sem zavarta, csak a fejével bólogatott. De a tekintetével figyelemmel kísérte a házigazda beszédét, amit az kézmozdulatokkal kísért.

— De van ám ennek még egy másik árnyoldala is! — folytatta Mouret, kezével egy kis utca felé mutatva, amely a kert mentén húzódott végig. — Tetszik látni ott azt a keskeny utat a két fal között? Nos, az ott az ugynevezett Chevillottes-zsákutca, melynek tulsó végén van az a nagykapu, amely az almegyefőnökség telkeire nyílik. Valamennyi telek egy-egy kis ajtóval közlekedik ezzel a zsákutcával, amelyben ily módon állandó a titokzatos sürgésforgás . . . Én azonban, minthogy gyermekeim vannak, erre a zsákutcára nyíló kertajtómat egyszerűen — beszögeztem.

Most azután Mouret szemével a papra hunyított, abban a reményben, hogy az majd megkérdezi tőle, mi is az a titokzatos sürgés-forgás ott a zsákutcában? Az abbé azonban nem akadt fönn ezen a megjegyzésen; minden nagyobb kíváncsiság nélkül nézegette a Chevillottes-zsákutcát s azután megint csak Mouret-ék kertje felé fordította tekintetét. Lenn, a tornác szélén, megszokott helyén Marthe kézimunkázott, asztalkendők széleit szegte be. Mikor e beszédhangokat meghallotta, fölkapta a fejét, de azután megint csak munkája fölé hajolt, csak éppen elcsodálkozott egy kissé, mikor férjét a pap társaságában a második emelet ablakánál pillantotta meg. Mintha már nem is tudná, hogy azok ott ketten együtt jelen vannak. Mouret, szinte öntudatlan kér-

kedésből, még hangosabban beszélt, fitogtatni akarva azt, hogy ime, mégis csak sikerült bejuthatnia ebbe a csökönyösen elzárt lakásba! A pap időnkint rajta felejtette nyugodt tekintetét az asszonyon, kinek azonban csak a tarkóját és dus fekete hajfonatát lát-hatta.

Most csend állott be. Faujas abbé még mindig nem szándékozott elmozdulni az ablak mellől. Ugy látszott, hogy most a szomszéd veteményeségeit vizsgálgatja. Rastoil kertje angol módra volt elren-dezve fasorszegélyezte rövid sétautakkal, pázsitzige-tekkel s körülkeretezett virágágyakkal. A háttérben fáktól szegélyezett kis körtér, középpütt egy asztal és kertiszékek.

— Rastoil ur nagyon gazdag, — folytatta Mouret, aki szemmel követte az abbé tekintetét. — A kertje bizony sok pénzébe kerül. Az a vizesés, ott a fák mögött, ami innen nem látható, több mint három-száz frankjába került. Egy szál vetemény nincs a kertjében, csak éppen virág. A hölgyek egy időben már arról beszélgettek, hogy a gyümölcsfákat is ki-vágatják. No, de hát ez már valóságos gyilkosság lett volna, mert a körtefái valóban pompásak! Végre is igaza van: úgy rendezi be a kertjét, ahogy éppen tetszik neki. Kiváltképpen mikor módjában áll!

Miután az abbé még mindig hallgatott, feléje for-dulva, Mouret folytatta:

— Nemde, ismeri Rastoil urat? . . . Reggelen-kint nyolctól kilencig mindennap ott sétál a fái alatt. Kissé alacsony, tömzsi, kopasz ember, a szakálla borotvált, feje pedig olyan gömbölyü, akárcsak va-lami golyó. Ha jól tudom: augusztus elején lett hat-van éves. Immár közel husz év óta elnöke a mi pol-gári törvényszékünknek. Azt mondják, hogy derék, jóra való ember. Én nemigen érintkezem vele. Jó na-pot! — Jó estét! Ennyi az egész.

Mouret most elhallgatott, mert észrevette, hogy a

szomszéd ház lépcsőjén többen jönnek le és egyenesen a körtér felé tartanak.

— Az ám! — mondotta halkabban. — Ma kedd van, ma ebédet adnak Rastoil-ék! . . .

Az abbé nem tudta eltitkolni, hogy kissé megdöbbent. Előrehajolt, hogy jobban láthasson. Kiváltképpen két pap látszott őt érdekelni, akik két nagy leány oldalán lépkedtek.

— Tudja ön, hogy kicsodák azok az urak ott? — kérdezte Mouret.

Faujas bizonytalan mozdulatára azután így folytatta Mouret:

— Épp akkor haladtak végig a rue Balande-on, mikor mi ketten ott találkoztunk . . . Az a magas, fiatal pap, aki a két Rastoil-kisasszony közt halad — Surin abbé, a püspök titkára. Azt mondják, hogy szeretetreméltó ifju. Láttam, amint e nyáron tollabdával játszott ugyancsak e kisasszonyok társaságában . . . Az a korosabb, aki mögöttük lépdél, egyik fővikáriusunk: Fénil abbé. Ő intézi a szeminárium ügyeit. Rettenetes ember! Éles és hegyes, mint a kard. Kár, hogy nem fordul errefelé, legalább láthatná abbé ur a szemét . . . Meglepő, hogy ön ezeket az urakat nem ismeri, abbé ur!

— Ritkán járok ki, — felelte az abbé. — Senkihez sem járok látogatóba a városban.

— No már azt rosszul teszi! Bizonyára sokszor unatkozik . . . Oh, abbé ur, azt az egyet meg kell adni önnek, hogy — nem kíváncsi! Hogyne! Hiszen immár egy hónap óta lakik ön itt, s még azt sem tudja, hogy Rastoil ur minden kedden ebédet ad! Hiszen szemet szur, ha az ember ez ablakból kitekint!

Mouret elmosolyodott. Alattomban kinevette az abbét. Majd bizalmaskodó hangon folytatta:

— Nemde, látja azt a magas öreg urat, aki Rastoil-nét kíséri. Igen, azt a sovány urat a széleskarimájú kalappal. Bourdeu ur az, Drôme-megye volt prefek-

tusa, egyike azoknak a megyefőnököknek, akiket az 1848-iki forradalom menesztett. Fogadok, hogy ezt az urat sem ismeri... Nos, és Maffre urat, a békebirót, azt a fehérhaju, kidülledt szemű urat, aki leg hátul megy Rastoil ural. Az ördögbe! No, de ez már igazán megbocsájthatatlan! A Saint-Saturnin-székesegyház tiszteletbeli kanonokja... Köztünk legyen mondva: azzal vádolják, hogy durvaságával és zsunoriságával megölte a feleségét.

Mouret itt elhallgatott, szeme közé nézett az abbénak s némi gunyoros nyerseséggel a hangjában megjegyezte:

— Bocsásson meg, abbé ur, de én nem vagyok szenteskedő ember.

Az abbé megint csak azzal a bizonytalan, elhárító kézmozdulattal válaszolt, mely mozdulat alkalmas arra, hogy az egyenes színvallástól megkimélje magát.

— Nem bizony, szenteskedő ember nem vagyok, — ismételte Mouret tréfás hangon. — Legyen mindenki szabad, nemde, abbé ur!... Bezzeg ájtatos hitek a Rastoil-ék! Az anyát és a két leányát látnia kellett már abbé urnak a Saint-Saturnin-székesegyházban. Ők az ön egyházközségéhez tartoznak... Szegény kisasszonyok! Angéline, az idősbik, már van vagy huszonhat esztendő; Aurélie, a másik ugy huszonnégy. Ráadásul még csak nem is szépek! Olyan sárga, fanyar az ábrázatuk. Legnagyobb baj az, hogy előbb az idősebbiknek kell férjhez mennie. No, de azért majd csak megtalálják a maguk párját — már csak a hozomány miatt is... Ami pedig az anyjukat illeti, nos, ott az az alacsony, kövérkés asszony, aki olyan alázatosan lépdel, mintha kettőig sem tudna számlálni — hát bizony jól elbánt azzal a szegény Rastoil ural!

És ezzel Mouret egyet vágott a balszemével, sajátos szokása lévén ez már neki, valahányszor merészebb megjegyzést mert megkockáztatni. Az abbé lesütötte a szemét s várta a beszéd folytatását; mint-

hogy azonban Mouret hallgatott, megint csak fölpillantott s oldalról sandán figyelte a társaságot, amint az most helyet foglalt a fák alatt a kerek asztal körül.

Mouret folytatta a magyarázatást.

— Most ezek ott maradnak ebéidőig, hogy egy kis friss levegőt szivjanak. És ez így megy mindig, minden kedden . . . Surin abbénak nagy sikerei vannak. Nézze csak, abbé ur, hogy összenevet Aurélia kisasszonnyal! . . . Ah, a fővikárius, Fénil abbé, észrevett bennünket! Nos, nem megmondottam: milyen szemek! Engem ugyan nem nagyon kedvel, mert egyik rokonával volt egy kis peres ügyem . . . De hol marad Bourrette abbé? Nemde, még nem láttuk őt? Igazán meglepő, hiszen soha, egyetlen keddi ebédről nem szokott elmaradni Rastoil-éktől. Bizonyára gyöngékedik . . . Nemde, abbé ur, ismeri őt? Oh, milyen derék ember! Isten bogárkája.

Faujas abbé azonban már oda se figyelt. Tekintete minduntalan Fenil abbé tekintetével találkozott. Nem fordította el a fejét, hanem fagyos nyugalommal türte a vikárius vizsgáló tekintetét. Még szélesebben elterpeszkedett az ablakpárkányon s mintha még a szemei is jobban kimeredtek volna.

— Nini, ott jön az ifjuság! — folytatta Mouret, észrevevén három fiatalember közeledtét. — A legidősb: Rastoil fia, aki most lett ügyvéd. A másik két fiatalember a békebíró fiai, akik még a kollégiumba járnak . . . De hol késik az én két siheder fiam?

E pillanatban jelent meg Octave és Serge a tornácra. Rákönyököltek a tornác korlátjára s ingerkedtek Désirée-vel, aki most foglalt helyet az édesanya mellett. A két fiú, észrevevén atyjukat fenn a második emeleten, halkították a hangjukat és csak lopva mertek vihogni.

— Ime, ott van az én egész családom! — mondotta Mouret önelégülten. — Mink állandóan itthon tartózkodunk s nem fogadunk senkit. A mi kertünk

zárt paradicsom, ahová ördög be nem teheti a lábát, hogy megköörnyékezzen bennünket.

Mikor ezt mondotta, nevetett is hozzá Mouret, mért magában még mindig jól mulatott az abbé ügyefogyottságán. Ennek tekintete azonban most lassan ráterelődött arra a kis csoportra, amely épp az ablaka alatt verődött össze: házigazdájának családjára. Egy pillanatig rajtuk felejtette a tekintetét, de azután a nagy bokroktól szegélyezett veteményes ágyakkal teli régi kertet nézegette; majd Rastoil ur kihívóan diszes sétányaira esett a tekintete, végezetül pedig — mintha térképét akarná elkészíteni az egész vidéknek — fűrésző szemmel jól szemügyre vette az al-megyefőnökség kertjét is. Ott azonban csak széles gyepágy terült el a középben, lágyan hullámzó pázsitzőnyeg. Örökzöld lombozatu törpefák tömörültek össze egyetlen sűrű tömeggé s dus, sűrű lombozatu, magas gesztenyefák formálták parkká ezt a szomszédos házak közé szorított földterületet.

Faujas abbé érdeklődéssel szemlélte a gesztenyefák sűrűjét s végül mormolva így szólt:

— Nagyon kedvesek ezek a kertek . . . Nini, amott a baloldali kertben szintén vannak.

Mouret odanézett.

— Ezek a mi al-megyefőnökünknek, Péqueur des Saulaies urnak rendes délutáni vendégei — felelte nyugodtan Mouret. — Nyári estéken ott, balfelől szoktak összegyülni a vízmedence körül, amely azonban innen nem látható . . . Ah! . . . Nini, hát Condamin ur is visszatért már! Az a szép öreg ur ott ni, üde, fiatalos arccal. Ő a mi erdeink és vízműveink fölügyelője; derék, helyre-legény, akit mindig csak lóháton láthat az ember keztyüs kézzel, szük nadrágban. És mekkorákat tud füllenteni! Nem erről a vidékről való; nemrég feleségül vett egy egészen fiatal leányt . . . No de ez szerencsére nem az én — bajom!

Most ismét letekintett a tornácra, mert meghal-

lotta dévaj nevetését Désirée-nek, aki bátyjával, Sergezel játszadozott. Az abbé azonban, aki most könyvedén elpirult, visszazökkenett Mouret-t az előbbi társalgás medrébe.

— Az a testes, fehérnyakkendő ur az al-megyefőnök, nemde?

Ezen a kérdésen jót nevetett Mouret.

— Oh, dehogya! — felelte mosolyogva. — Hát meglátszik, hogy ön nem ismeri Péqueur des Saulaies urat! Oh, az még nincs negyven éves. Magas, előkelő, csinos fiatalember . . . Az a testes, kövér ur pedig Porquier doktor, Plassans java társadalmának orvosa. Mondhatom, hogy szerencsés ember. Csak egy baja van, a — fia, Guillaume . . . Most pedig látja ön, abbé ur, ott azt a két személyt, akik nekünk hátat fordítva ott ülnek a padon? Azok ott ketten Paloque ur, a bíró és a felesége. Legcsufabb házaspár az egész országban. Nem lehet eldönteni, hogy melyik csufabb: az asszony-e, avagy a férfi! Még szerencse, hogy nincsenek gyermekeik.

És Mouret most hangosan felkacagott. Annyira tüzbe jött, annyira elragadtatta magát, hogy kezével az ablak párkányát csapkodta.

— Hát szent igaz — folytatta Mouret, fejével Rastoil ur és az al-megyefőnökség kertje felé biccentve, — hogy nem bírom megállni nevetés nélkül, hogyha én ezt a két társaságot így külön-külön megpillantom. Ön bizonyára nem foglalkozik politikával, abbé ur, mert különben ön is jót mulatna ezen a látványon . . . Képzelve el — miért, miért sem! — egem köztársasági érzésű embernek tartanak. Üzleti ügyeim gyakran elszólitának a vidékre; én a nép barátja vagyok, szeretem a parasztot; már arról is szó volt, hogy meghivnak a megyei választógyűlésbe. Elvégre, már van egy kis nevem! . . . Nos hát: jobbkez felől, Rastoil-éknál, van a legitimisták szine-virága; balkéz felől az al-megyefőnöknél, gyülekeznek a császári pártnak nagy-

fejüi. Hát nem furcsa ez? És az én szegény, régi kertem, az én kis édenkertem, be van ékelve a két ellenséges tábor közé! Állandóan attól rettegek, hogy egyszer csak kövekkel dobálják meg egymást — az én kertfalaimon át... Tetszik tudni: azok a kövek az én kertembe zuhannának.

Ezzel a tréfás megjegyzésével azután végkép elbűvölte önmagát Mouret. Most azután olyan arccal, mint valami pletykahordó komámasszony, aki bizalmas híreket akar elmondani, még közelebb lépett az abbéhoz.

— Politikai szempontból itélve, Plassans nagyon érdekes város. Az államcsiny itt sikerre vezetett, mert a város konzervatívérzésű. Mégis mindenkéül — legitimista és orleanista, mégpedig annyira, hogy a császárságnak nyomban másnap már föltételeket akart diktálni. Minthogy pedig nem hallgatták meg, megharagudott s az ellenzékhez csatlakozott. Ugy van, abbé ur, az ellenzékhez! Mult évben Lagrifoul márkit választottuk meg képviselőnek; egy közepes tehetségű, öreg nemest, kinek megválasztása ugyancsak nagy bosszuságot okozott az al-megyefőnökségnek!... Nos, hát odanézzon: az ott Péqueur des Saulaies; épp De-langre polgármesterrel beszélget.

Az abbé figyelve tekintett oda. Az al-megyefőnök, nagyon barna férfi, mosolygott kikent-kifent bajusza alatt; magatartása, amely kifogástalanul korrekt volt, féligmeddig derék katonatisztre és előzékeny diplomatára vallott. Mellette, a polgármester, élénk taglejtésekkel és hőbeszédűséggel magyarázgatott neki valamit. Alacsony, szélesvállu embernek látszott, ráncoktól össze-vissza szántott arccal, szinte már bohócszerűen. Bizonyára nagyon sokat beszélt életében.

— Péqueur des Saulaies ur csaknem belebetegedett — folytatta Mouret. — A hivatalos jelölt megválasztását bizonyosra vette. De bezzeg jól mulattam rajta én! A választás napján, este, az al-megyefőnök-

ség kertje bizony sötét és szomorú volt, mint a temető; ellenben Rastoiléknál gyertyák égtek az ágakon, s volt nevetés és diadalmas üdvözlés. A nyílt utcák során az ember nem árulja el érzéseit, de bezzeg nem feszélyezteti magát a kertben, ahol nyíltan szint vall... Hát bizony furcsa dolgok történnek itt a szemem előtt, de én csak hallgatok.

Mouret türtőztette magát egy pillanatig, mintha csakugyan nem szándékoznék többet mondani, de meglátszott rajta, hogy valami nagyon furja az oldalát.

— Most pedig kíváncsi vagyok, vajjon mit fognak csinálni az al-megyefőnökségen! — folytatta Mouret. — Az ő jelöltjük soha többé nem győz! Nem ismerik a vidéket s különben is gyöngék. Én úgy értesültem, hogy Péqueur des Saulaies ur megyefőnök lett volna, ha a választás sikerül. Nahát, azt ugyan elvárhatod! Al-megyefőnök marad ő még sokáig... Csak arra vagyok kíváncsi: mit fognak ezek kieszelni, hogy a márkít elbuktassák. Mert az bizonyos, hogy valamin törik a fejüket s így vagy úgy, de mindenáron arra törekszenek, hogy Plassans-t meghódítsák.

Mouret most föltekintett az abbé arcára, amit egy pillanat óta elmulasztott megtenni. Amikor azonban az abbé figyelő, fénylő szemét megpillantotta s észrevette, hogy minden szavára éberén figyel: meghökent s tüstént elhallgatott. Nyárspolgári óvatossága fölébredt benne; érezte, hogy máris többet mondott, mint amennyit szabad lett volna. Ekkor azután boszszus hangon mormolta:

— No, de különben én nem tudok semmit! Hiszen olyan sok minden nevetséges dolgot fecsegnek... Én csak azt kívánom: hagyjanak engem nyugodtan, békecsésben élnem családom körében.

Mouret már szeretett volna elmenni az ablaktól, de csak úgy hirtelén mégsem akarta otthagyni, mikor már olyan bizalmasan elcsevegett. Most már sejtette, hogyha kettejük közül valamelyik be akarta ugratni

a másikat, akkor bizony nem ő az, aki fölülkerekedett. Az abbé ezalatt, az ő rendíthetetlen nyugalmával, még mindegyre tekintgetett hol jobbra, hol balra a két kert felé; de a legkisebb mértékben sem kísérelte meg, hogy Mouret-t további közlékenységre bírja. Mouret, aki most már szinte türelmellenül várta, hogy akár a feleségének, akár valamelyik gyermekének az a jó gondolata támad, hogy őt ebédre hívja, boldogan föllélegzett, mikor Rose-t megpillantotta a tornácon, aki épp most föltekintett hozzá:

— Nos, nagyságos uram! — kiáltott föl hozzá Rose. — Hát ma egyáltalán nem akar ebédelni? ... Legalább egy negyedóra óta az asztalon várja az étel.

— Jól van, jól! Megyek is már, Rose! — kiáltotta le Mouret.

Mouret bocsánatkérések közt távozott. Annak a szobának a ridegsége, amelynek most hátat fordított, végképp kihozta őt a sodrából. Ez a szoba nagy gyónatatószéknek tűnt föl neki azzal a félelmetes fekete feszülettel, amely bizonyára minden szavát hallotta. Mikor azután Faujas abbé rövid, halk szavakkal bucsut vett tőle, Mouret nem bírta eltűrni, hogy a társalgás ily hirtelen érjen véget. Visszafordult tehát s fölpillantott a mennyezetre.

— Tehát ott, abban a sarokban, nemde?

— Dehát micsoda van ott? — kérdezte az abbé meglepetten.

— Hát az a bizonyos vízfolt, amiről az imént beszélt nekem, abbé ur.

Az abbé nem bírta elfojtani mosolygását. Ekkor azután ismét odamutatott a foltra.

— Oh, most már tisztán látom! — mondotta Mouret. — Rendben van, holnap mindjárt idehivatom a munkásokat.

És ezzel távozott is. Még csak a lépcsőkanyarulatnál volt, mikor az ajtó zaj nélkül bezárult mögötte.

A lépcsőház csöndje szinte idegessé tette. Mikor lefelé ment, magában mormogta:

— Ördögös egy ember! Nem kérdez, s az ember mégis elmond neki mindent...

ÖTÖDIK FEJEZET

Másnap az öreg Rougon-né, Marthe anyja, látogatóba jött Mouret-ékhez. Nagy eseményszámba ment ez, mert Mouret, a vő s a feleség szülői közt, egy kis duzzogás volt, kiváltképpen Lagrifoul márkí megválasztása óta. Azok ugyanis Mouret-t azzal vádolták meg, hogy ez a márkí érdekében befolyásolta a vidéket. Egyedül Marthe járt látogatóba a szüleihez. Anyja a „fekete-barna Félicité“ — ahogy nevezték általában — hatvanéves korában is még mindig karcsu és olyan mozgékony volt, akárcsak valami fiatal leányka. Most már mindig csak dusan fodrozott selyemruhában járt és kiváltképpen a sárga és a gesztenyebarna szint kedvelte.

E napon, mikor beállított, csupán Marthe és Mouret tartózkodott az ebédlőben.

— No, lám! — szólalt meg Mouret meglepetve. — Itt van édesanyád!... Vajjon mi járatban lehet? Hiszen egy hónapja sincs még, hogy itt járt?... Bizonyos, hogy megint valami fondorlaton jár az esze!

Rougon-ék iránt — kiknek ő a házassága előtt segédjük volt, amikor bizony a régi városnegyedben levő kicsiny üzletük a bukás szélén állott —, Mouret kezdettől fogva bizalmatlanságot táplált. No, de viszont a Rougon-ek is haragudtak ám reá, s főként azért, hogy kereskedő létére olyan hamar megtollasodott. Mikor a vejük így szólt: „Én vagyonomat egyedül két kezem munkájának köszönhetem!“ — Rougon-ék az ajkukba haraptak, tisztán megértvén azt, hogy Mouret őket gyanus eredetű vagyonszerzéssel

vádolja. Félicité, ellenére annak, hogy az almegye-főnökség terén szép háza volt, titkon mégis irigyelte Mouret-ék csöndes kis otthonát, féktelen féltékenységgel az olyan régi üzletes asszonynak, aki nem a maga üzleti takarékoságának köszönheti vagyonát.

Félicité homlokon csókolta Mathe-ot, mintha bizony ez még mindig csak tizenhatéves leányka volna. Azután odanyujtotta kezét Mouret-nek. Ó, ezek itt ketten rendszerint a kesernyés guny hangján beszéltek egymással!

— Nos — kérdezte Félicité mosolyogva — hát még midig nem vitték el magát a csendőrök, maga forradalmár?

— Eddig még nem! — felelte Mouret szintén nevetve. — Arra várnak, hogy az ön kedves férje adja ki nekik a parancsot.

— Ah, mily kellemes, amit mond! — jegyezte meg Félicité szikrázó tekintettel.

Martha kérlelő tekintettel nézett az urára, aki egy kissé valóban elragadtatta magát. Csakhogy azt már elragadta a heve és így folytatta:

— De nini! Milyen gondatlanok vagyunk! Az ebédlőben fogadjuk önt. Kérem, menjünk a szalonba.

Mouret-nak ez volt egyik megszokott szurkálódása. A nagyralátó Félicité-t akarta ezzel utánozni, mikor látogatóba jött hozzájuk. Hiába mondogatta Marthe, hogy itt is jó: neki és az édesanyjának követniök kellett őt a szalonba. Ott azután Mouret a helyét sem találta: kinyitotta az ablakokat, ide-oda rángatta, tologatta a karosszékeket. A szalon, amit különben sohasem használtak s amelynek ablakai rendszerint állandóan csukva voltak, elhanyagolt, tágas helyiség volt, melyben a butorokat védő fehér vászonhuzatot a kert nedvessége már egészen megsárgította.

— No, de ez már igazán türhetetlen! — mormogta Mouret, letörölvén a port egy kis tükrös asztalkáról. — Ez a Rose nem törődik semmivel!

Majd az anyósához fordult s olyan hangon, amelyből a guny nyilvánvalóan kiütközött, így szólt:

— Bocsásson meg, hogy szegényes lakásunkban csak így fogadhatjuk! No, de hiszen, nem mindenki lehet gazdag...

Félicité szinte fuldoklott dühében. Egy darabig mereven nézett a vejére s már-már kifakadni készült, de azután erőt vett magán s lesütötte a szemét. Mikor azután ismét fölpillantott, szeretetremélő hangon így szólt:

— Condamin-nénál voltam látogatóban, azután pedig idejöttem, hogy van a 'kis család!... A gyermekek jól vannak, nemde? És ön is, ugy-e, kedves Mouret?

— Oh, igen, mindannyian jól vagyunk — felelte Mouret, mód fölött elcsodálkozva Félicité e szokatlanul nagy figyelmességén.

Csakhogy az éltes asszonyosság nem adott ám neki időt arra, hogy a társalgást tovább is hasonló csipkedő hangon folytathassa: szeretetteljes hangon kérdésekkel ostromolta Marthe-ot egész csomó apró-cseprő dolgok iránt, megjátszotta a jó nagymamát s megdorgálta vejét, amiért gyakrabban nem küldi el hozzá a „kis fiukat s a kis leányt“. Pedig milyen boldoggá teszi őt azok látása!

— Tudjátok — mondotta végül könnyed hányavetiséggel, — hogy itt van október és én újra megtartom csütörtöki fogadónapjaimat, mint szoktam rendszeresen... Nemde, számíthatok reád, kedves Marthe?... És önt, vőm uram, láthatjuk-e majd néha-néha nálunk, avagy még mindig duzzog?

Mouret, akit anyósának fecsegő hangja szinte levett a lábáról, hamarjában nem tudta, hogy mit feleljen. Erre a fordulatra igazán nem volt elkészülve, s minthogy nem talált benne semmi fondorlatos célzatos: csak azt felelte:

— Hiszen ön tudja, asszonyom, hogy én nem jár-

hatok az ön házához... Egész sereg olyan személyiséget lát ön ott vendégül, akik kéjelegnének abban, hogy engem bosszanthatnak. No, meg azután nem akarom beleártani magam a politikába.

— Már pedig nagyon téved, kedves vőm uram! — felelte Félicité. — Értse meg jól: nagyon téved! Talán bizony klub az én szalonom? Hát már ezt igazán nem akarom. Tudja az egész város, hogy arra töreksem, hogy minél jobban megkedveltessem a házamat. Ha netán politikáról is szó esnék nálam, biztosíthatom önt, hogy legföljebb suittyomban teszik. No bizony! Oh, a politika elég bajt okozott már nekem életemben!... S ugyan mire való volt vőm uram előbbi megjegyzése?

— Az al-megyefőnökség egész bandája megfordul önnél, mama, — felelte Mouret bosszusan.

— Az al-megyefőnökség bandája? — ismételte Félicité. — Az al-megyefőnökség bandája... Kétségkívül, vendégül látom ez urakat. Azt azonban tagadom, hogy Péqueur des Saulaies ur ezen a télen valami nagyon gyakran fordulna meg a házamban. Az uram nyíltan a szemébe mondotta véleményét a legutóbbi választások alkalmából. Túrte, hogy könnyen rászédjék, mint valami együgyü fajankót... Ami azonban az ő barátait illeti, nos, azok egytől-egyig kifogástalan, derék uriemberek! Delangre és Condamin urak nagyon szeretetreméltó férfiak. Paloque maga a megtettesült jóság. Porquier doktor ellen pedig, azt hiszem, még önnek sem lehet kifogása, vőm uram!

Mouret a vállát vonogatta.

— Egyébiránt — folytatta Félicité gunyosan Mouret szavaira célozva — vendégül látom én Rastoil ur bandáját is. Például a derék Maffre urat, a mi derék, tudós barátunkat: Bourdeu volt megyefőnök urat... Ebből is láthatja, vőm uram, hogy mi éppenséggel nem vagyunk zártkörű társaság, az én házamban mindenféle véleményt szívesen fogadunk.

De értse meg hát, hogy a házam kongana az ürességtől, hogyha vendégeimet csak egyetlen párt tagjai sorából válogatnám ki. Azután meg szeretjük ám mi a szellemes embereket, bárhonon kerülnek is ki azok! Arra törekszem, hogy estélyeimen Plassans kiváló személyiségei ott legyenek . . . Az én szalónom semleges terület. Ne feledje el ezt, vőm uram: semleges terület! Ez a találó kifejezés.

Félicité beszédközben szinte nekihevült. Ezt különben mindannyiszor megtette, valahányszor ezt a témát szóba hozták előtte. Oh, a szalónjára nagyon büszke volt; trónolni akart ő ott, csakhogy — amint mondotta — nem ám mint pártvezér, hanem mint társaságbeli hölgy. Igaz ugyan, hogy benfentesek azt állították, hogy Félicité a kiegyenlítés, a kibékítés taktikájának hódol, amit fia: Eugène, a miniszter, tanácsolt neki, azzal bizván meg őt, hogy Plassansban a császárság gyöngéd és szeretetteljes modorát személyesítse.

— Nekem ugyan beszélhet, amit akar! — morgogta foga közt Mouret. — Az ön kedves Maffre barátja alattomos szemforgató ember, Bourdeu hülye, a többi pedig, legnagyobbbrészt, éhenkórász, nyomorult emberek. Ez az én jól megalapozott véleményem róluk . . . Köszönöm a meghívást, de nem kérek belőle. Nagyon kihozna a sodromból. Korán szoktam lefeküdni. Én már csak itthon maradok.

Félicité fölállott s hátat fordítva Mouret-nek, így szól a leányához:

— De reád mindig számíthatok, nemde, kedvesem?

— Bizonyosan! — felelte Marthe, aki enyhíteni akarta férjének durva visszautasítását.

Félicité távozni készült, de most mintha megváltoztatta volna szándékát. Désirée-t akarta megcsókolni, akit a kertben pillantott meg. Nem engedte, hogy fölhivják onnan a leánykát, hanem ő maga

ment le a tornácra, amely a ma reggeli gyöngé esőtől még most is nedves volt. Ott azután gyöngédséggel halmozta el unokáját, aki egy kissé riadtan állott meg előtte. Majd, mintha pusztá véletlenségből tenné, Félicité fölkapta a fejét s a második emelet ablakainak függönyét megpillantva, így kiáltott föl:

— No lám! Hát lakótok van? . . . Ah, igen! Most már emlékszem. Egy pap, ha jól tudom. Már hallottam felőle . . . Nos, miféle ember ez a pap?

Mouret fürkésző szemmel mérte végig. Hirtelen az a gyanuja támadt, hogy anyósa egyedül Faujas abbé miatt jött ide.

— Hitemre mondom, hogy nem tudom, — felelte Mouret, aki le sem vette a szemét anyósáról. — De talán éppen ön tudna nekem egyet s mást elmondani róla!

— Már mint — én? — kiáltott föl Félicité nagy meglepetést színelve. — Hiszen én soha nem láttam azt a papot! . . . De mégis, várjon csak . . . Azt tudom, hogy a Saint-Saturnin plébános-helyettese. Bourrette atyától hallottam. No lám, most hirtelen az ötlött az eszembe, hogy meg kellene őt hívnom csütörtöki fogadónapjaimra. Hiszen ugyis vendégül látom a szeminárium igazgatóját s a püspök ur titkárát.

Majd Marthe felé fordult:

— Te pedig ha találkozol a lakótokkal, ejtsd módját és tudakold meg tőle, vajjon szívesen fogadná-e a meghívást.

— Mink, ugyszólván, sohasem látjuk őt, — sietett felelni Mouret. — Jön és megy, de soha egyetlen szót nem hallunk tőle . . . Egyébiránt mindez nem tartozik én reám.

És tovább is gyanakvó tekintettel nézegette az anyósát. Annyi bizonyos, hogy anyósa jóval többet tud Faujas abbéról, mint amennyit el akar róla mon-

dani. Egyébiránt Félicité mamát nem hozta ki a sodrából vőm uram vizsgálódó tekintete.

— Elvégre, nekem ugyan mindegy! — jegyezte meg Felicité könnyedén. — Ha ez a pap egyébként közibénk való ember: majd csak találok módot arra, hogy meghívjam . . . Isten áldjon meg benneteket, gyermekeim!

Már éppen fölfelé haladt a lépcsőn, mikor egy jól megtermett, öreg férfi alakja jelent meg az előcsarnok küszöbén. Kék posztóból készült bő felsőkabátot és nadrágot viselt, szőrmesapkáját mélyen a szemére huzta. Kezében ostort tartott.

— Ah! . . . Nini, Macquart nagybácsi! — kiáltott föl Mouret, miközben lopva kíváncsi tekintetet vetett anyósára.

Félicité szemelláthatóan elárulta bosszuságát. Macquart, törvénytelen fivére Rougon-nak, ez utóbbi közbenjárására visszatért Franciaországba, habár az 1851-iki lázadásokban főkolompos volt. Piemont-ból való hazatérése óta jómódu, zsiros polgárember módjára élt. Senki sem tudja, miféle eredetü pénzből, egy kis házacskát szerzett magának Tulettes falucskában, amely három mérföldnyire van Plassans-tól. Lassan-lassan berendezkedett, s végül még egy kétkerekű lapतिकát s egy lovat is beszerzett. Ettől kezdve most már minduntalan találkozhatott vele az ember az utakon, amint a pipáját szívta, a verőfényben sütkérezett és vihogott, mint a jóllakott farkas. A Rougon-ok ellenségei azt sugdosták, hogy ez a két testvér rossz fát tett a tüzre és hogy Antoine Macquart-t voltaképpen Pierre Rougon támogatja és segítyezi.

— Jó napot, nagybácsi! — ismételte Mouret szívelyes hangon. — Hát mégis csak betekint hozzánk egyszer!

— Hát persze, hogy betekintek hozzátok, valahányszor Plassans-ban van dolgom, — felelte Macquart vidám hangon. — Hiszen tudjátok! . . . Ah,

no lám! Ha tudtam volna, hogy önt is itt találom, Félicité! Rougon-t látogattam meg, akivel egy kis beszélni valóm volt . . .

— Nemde, otthon volt? — vágott közbe türelmetlenül Félicité. — Jól tette, Macquart!

— Oh, igen, otthon találtam, — felelte nyugodtan a nagybácsi. — Láttam őt s beszélgettünk is. Oh, Rougon derék fickó.

Macquart jókedvűen nevetett, s mialatt Félicité tipegett-topogott nyugtalanságában, vontatott s furcsa, lankadt hangján, amellyel mintha gunyolni akarná az egész világot, így folytatta a nagybácsi:

— Mouret, kedves fiam, hoztam neked két tengerinyulat, ott vannak ni, abban a kosárban. Már át is adtam Rose-nak . . . Rougon számára is vittem kétőt, majd meglátja, ha hazamegy, Félicité s mondjon róluk véleményt. Ah, milyen kövérek azok a semmiháziak! A számotokra hizlaltam . . . Hát én már ilyen vagyok, gyermekeim, örülök, ha ajándékot adhatok nektek.

Félicité ott állott sápadtan, összeszorított ajakkal, mialatt Mouret még mindig alattomos, kárörvendő mosollyal nézett reá. Félicité ment volna is már szívesen, de attól félt, hogy ha itthagyja Macquart-t, lesz is akkor pletyka és megszólás!

— Köszönöm, nagybácsi! — mondotta Mouret. — A szilva, amit legutóbb hozott, valóban jó volt . . . Iszik, bátyám, egy pohár bort?

— Már csak nem utasítom vissza!

Mikor azután Rose odaadta neki a pohár bort, Macquart odaült a tornác korlátjára, lassan szürcsölgette a bort s miközben nyelvével csettentgetett, a napfénynél a bor színében gyönyörködött.

— Ez a bor Saint-Eutrope vidékén termett, — motyogta. — Oh, engem ugyan nem lehet megtéveszteni! Nagyon is jól ismerem én az egész környéket.

És röhögve rázta hozzá a fejét.

Ekkor azonban Mouret hirtelen fordulattal s különös célzattal ezt a kérdést tette föl:

— És Toulettes-ben mi ujság? hogy van a beteg?

Macquart fölkapta fejét, a jelenlévőket külön-külön jól szemügyre vette, s miután még egyet csetintett a nyelvével, a poharat letette maga mellé a köre s foghegyen, félvállról így felelt:

— Hát csak megvan . . . Tegnapelőtt kaptam hirt felőle. Mindig egyformán van.

Félicité elfordította a fejét. Most mindnyájan elhallgattak. Mouret a család fájó sebéét érintette, midőn kérdésével Rougon és Macquart bácsi édesanyjára célzott, aki mint elmebajos, már évek óta a tuettes-i örültekházában sinylődik. Macquart kis birtoka e kórház közelében terült el, s úgy látszott, hogy Rougon csakis azért telepítette oda a vén naplopót, hogy a család ősanját szemmel tartsa.

— No, de most már későre jár az idő, — mondotta az öreg Macquart s fölállott. — Még az éj leszálta előtt otthon kell lennem . . . Hanem, Mouret fiam, számítok ám reád, a napokban ugy-e, meglátogatsz? Megigérted!

— Elmegyek, bátyám, elmegyek.

— De azt akarom, hogy mindnyájan ott legyetek ám! Megértetted, fiam: mindnyájan! . . . Nagyon unatkozom ott egyedül. Olyan ebédet kanyarítok, hogy no! Én magam főzök.

Majd Félicité-hez fordult s így szólt:

— Ön pedig, Félicité, mondja meg Rougon-nak, hogy ő reá és önre is számítok. Az, hogy az öreg anyánk a közelben van: ne legyen akadály a látogatásuknak. Szabad talán azért szórakozni egy kissé! . . . Ismétlem, hogy a beteg jól érzi magát és hogy jó gondozásban van része. Higyjék el, ha én mondom! . . . Megizlelhetik azt a borocskát, amit én a Seille mentén, a hegyoldalon fedeztem föl. Pompás kis bor, tudom, hogy becsipnek tőle!

Mialatt Macquart ezeket mondotta, az ajtó felé közeledett. Félicité közvetlenül a nyomában ment utána, mintha csak ki akarná tuszkolni a házból. Egészen az utcáig kikisérték Macquart-t valamennyien. Ép a lovát oldozta el, melynek gyepőlőjét egy ablak-rácshoz erősítette volt, mikor Faujas abbé hazatérőben futó köszöntéssel haladt el a csoportjuk mellett. Mint fekete árnyék: suhant el mellettük zajtalanul az abbé. Félicité fürgén fordult utána s tekintetével egészen a lépcsőig kísérté, mert nem volt ideje, hogy jobban szemügyre vehesse. Macquart nagyon meghökkent s a fejét csóválva, e szavakat mormolta:

— Hogyan, Mouret fiam, hát te most a papoknak adsz szállást a házadban? Furcsa szeme van annak a papnak. Jól ügyelj, fiam, a reverenda bajt hoz a fedre!

Macquart helyet foglalt a laptika ülésén s gyöngén füttyentvén egyet a lovának, lassu ügetésben haladt lefelé a rue Balande-on. Gömbölyü háta és szőrmesapkája a rue Taravelle kanyarulatánál tűnt el. Mikor Mouret hátrafordult, hallhatta, amint anyósa így szólt Marthe-hoz:

— Jobban szeretném, ha te végeznéd el helyettem, hogy a meghívás ne legyen annyira ünnepies színezetű. Ha módját ejtenéd, hogy beszélhess vele, nagy szíveséget tennél nekem.

Félicité hirtelen elhallgatott, mert észrevette, hogy rajtakapták. Áradozó szeretettel csókolta meg Désirée-t s azután távozott, de még egy végső tekintettel akart meggyőződni arról, hogy Macquart csakugyan elment s nem fog visszatérni, hogy pletykákat mondjon az ő rovására.

— Jól tudod, Marthe, — mondotta Mouret a feleségének, mikor befelé tartottak a házba — hogy határozottan megtiltottam neked, hogy az anyád dolgaiba ártsd magad. Mindig olyan ügyekbe van belegabalyodva, amikben egy szikrát sem lehet tisztán látni.

Mi az ördögöt akar ő ezzel a pappal? Annyi bizonyos, hogy nem a szép szeme kedvéért hívja meg magához, hanem valami rejtett érdek ugy kívánja. No, meg ez a pap sem jött ám hiába Besançon-ból Plassans-ba! Hej, alighanem valami fondorlatos szándék van mögötte!

Marthe megint csak elővette megszokott házimunkáját: az örökös fehérnemű foltozást, ami egész napját igénybe vette. Mouret egy darabig még ott settenkedett körülötte, majd ezt motyogta:

— Mulattat engem Macquart és az anyád esete. Oh, mennyire gyűlölik egymást! Láttad, mennyire dultfult az anyád, mikor megpillantotta itt a nagybácsit? Mintha Félicité mama örökösen attól rettegne, hogy Macquart egyszer csak olyan dolgokkal hozakodnék elő, amiket senkinek sem szükséges tudnia. Hát bizony furcsa dolgokat beszélhetne, annyi bizonyos! . . . Én ugyan be nem teszem a lábam hozzá soha. Elhatároztam, hogy nem elegyedek ebbe a piszkos ügybe . . . Hát látod csak, Marthe, mennyire igaza volt atyámnak, mikor ugy vélekedett, hogy az anyám családja, ezek a Rougon-ok és Macquart-ok, még arra a kötéltre sem érdemesek, amelyre föl kellene őket akasztani. Bennem is az ő vérük csörgedez, épugy, mint benned, nem veheted tehát zokon, amit mondtam. Mondom és állítom, mert igaz! Megtollasodtak ugyan s ma gazdagok; ám a vagyon nem tisztította meg őket a szennytól, sőt ellenkezően!

Végül mégis csak elment hazulról s a Sauvaires-tányon fölkereste barátait, akikkel az időről, az aratásról s a városka eseményeiről beszélgetett. Az a nagy mandula-ügylet, melynek lebonyolítását másnap magára vállalta, egy álló hétig annyi sok szaladgálással járt, hogy aközben ugyszólván teljesen megfeledkezett Faujas abbéről. De különben is, már unni kezdte ezt a papot, aki olyan szükszavú s magabazárkózott ember volt. Sőt két izben ki is tért az utjából, mert föltételezte róla, hogy az a találkozást egye-

dül azért keresi, mert még tudni akar egyet-mást az al-megyefőnök és Rastoil ur bandájáról. Rose mondotta el neki, hogy az öreg Faujas-né próbálkozott szóba állni vele; Mouret tehát elhatározta, hogy most már egyáltalán nem nyitja ki többé a száját. Különb-
ben is, volt most már más szórakozása is, amivel üres idejét agyonüthette! Mikor a második emelet ablakfüggönyeire függesztette tekintetét, így motyogott magában:

— Hát csak bujj el, bujj el, te . . . Tudom én, hogy engem kémelesz a függöny mögül, csak hogy ezzel mit sem érsz el! Ha ugyanis az én révemén akárod kifürkészni a szomszédok dolgait!

Az a gondolat, hogy Faujas abbé leskelődik utána, módfölkött mulattatta. Gondosan ügyelt arra, hogy valami csapdába ne kerüljön. Egy este azonban, mikor hazafelé tartott, mintegy ötven lépésnyire maga előtt megpillantotta Bourrette és Faujas abbékat, akik Rastoil kapuja előtt álldogáltak. Mouret tehát egy fal-mélyedésben vonta meg magát. A két pap jó negyed-óra hosszat beszélgetett ott állva. Élénk taglejtések közt tárgyaltak, azután szétváltak, de megint csak összedugták a fejüket. Mouret mintha azt értette volna meg a beszélgetésükből, hogy Bourrette abbé rá akarja venni Faujas abbét, menjen be vele az elnök házába. Faujas mentegetőzött, de azután kereken visszautasította a meghívást. Kedd volt, rendes fogadónap. Végre is Bourrette abbé egyedül ment be Rastoil-ékhoz, míg Faujas, a maga alázatos modorával, továsietett hazafelé. Mouret elgondolkozott. Vajjon az abbé miért nem jár Rastoil ur házához? Mikor az egész Saint-Saturnin ott ebédel: Fenil és Surin abbék, meg a többiek. Plassans-nak valamennyi fekete reverendája ott üdült a kertben, a vizesés előtt. Az uj vikárius visszautasítása valóban feltűnő.

Mihelyst Mouret hazaért, legott a kertbe ment s a háttérből a második emelet ablakait vizsgálgatta.

Kisvártatva már észrevette, hogy jobbról a második ablak függőnye megrezdül. Bizonyos, hogy Faujas abbé van mögötte s onnan kémleli: mi történik Rastoil ur házában! A függöny bizonyos mozgásából Mouret azt magyarázta ki magának, hogy az abbé egyuttal az al-megyefőnökség kertjét is szemmel tartja.

Másnap, szerdán, mikor Mouret távozni akart hazulról, Rose jelentette neki, hogy Bourrette abbé legalább egy jó óra óta fönn van a második emelet lakójánál. Mouret erre visszatért s az ebédlőben motozott, kutatott valami után. Mikor Marthe megkérdezte tőle, hogy mit keres, Mouret fölfortyant s azt mondotta, hogy valami okmányra van szüksége, mely nélkül nem mehet el hazulról. Most azután fölment az első emeletre, nem felejtette-e ott az okmányt! Hosszu ideig ott hallgatózott az ajtó mögött, s mikor azután úgy vélte hallani, hogy odafenn a második emeleten a székek ide-oda tologatása megkezdődött, tehát a bucsuzás ideje érkezett: Mouret lassan, óvatosan lesomfordált, de az előcsarnokban megállt egy pillanatra, időt engedvén Bourrette abbénak, hogy utolérje őt.

— Nini! . . . Ön az, abbé ur? Mily szerencsés véletlen! . . . A plébániára megy vissza? Oh, akkor nagyszerű találkozás! Én is arrafelé megyek. Ha nem lennék alkalmatlan, hát elkisérném, abbé ur.

Bourrette abbé azt felelte, hogy nagyon boldog lesz. Ekkor azután lassu léptekkel mindketten elindultak a rue Balande-on végig, az al-megyefőnökség előtt elterülő tér felé. Az abbé jóságos arcú, kövér ember volt, nagy, kék, gyermeketeg nézésű szemmel. Széles, fénylő selyemöve erősen megfeszült gömbölyödő pocakján; járás közben a fejét kissé előre biccentette, karjai rövidek, lábai pedig már nehézkesek voltak.

— Nemde, abbé ur, a derék Faujas abbét láto-

gatta meg! — szólalt meg Mouret, minden átmenet nélkül. Hálával tartozom, amiért olyan lakót küldött hozzám, amilyen bizony nem minden bokrban terem.

— Ugy van, igaz, nagyon derék ember, — morgogta az abbé.

— Soha semmi nesz, semmi zaj. Még csak észre se vesszük, hogy idegen ember lakik a házunkban. És mily udvarias, mily előzékeny még hozzá!... Sőt azt is mondták nekem, hogy fenkölt szellemű ember, akivel csak ki akarták tüntetni az egyházmegyét.

Mikor azonban az al-megyefőnökség előtt elterülő tér közepére értek, Mouret hirtelen megállt s merően Bourrette abbé szeme közé nézett.

— Ah, csakugyan! — volt mindössze a válasza az abbénak, aki elcsodálkozott Mouret megjegyzésén.

— Nekem legalább azt mondták . . . Püspökünknek később valami terve volna vele, Az új vikárius egyelőre a háttérben marad, nehogy féltékenységet keltsen maga iránt.

Bourrette abbé ezután továbbfolytatta utját s most befordult a rue de la Banne sarkán. Nyugodt hangon ezeket mondotta:

— Nagyon meglepett az ön megjegyzése... Faujas nagyon is egyszerű ember, sőt tulalázatos. Így például a templomban olyan apró-cseprő funkciókat is ellát, amiket mi rendesen a káplánokra bízunk. Szentéletű ugyan, de nem életrevaló, ügyes ember. A püspökünk-nél pedig még aligha láttam néhányszor. Fenil abbéval mindjárt az első nap óta rossz viszonyban van. Pedig én megmagyaráztam neki, hogy a fővikáriussal barátságot kell tartania, ha azt akarja, hogy a püspök jó szemmel nézze őt. Ő azonban nem értette meg a tanácsomat; attól tartok, hogy kissé korlátolt felfogású ember . . . Nos, és sűrű látogatásai a mi szegény plébánosunknál. Compan abbénál, aki im-

már két hét óta nyomja az ágyat, amelyből — szinte bizonyos — hogy soha többé föl nem kel. Már pedig ezek a látogatások éppen nem időszerűek, s roppant kárára vannak Faujas abbénak. Compan sohasem tudott összeférni Fenil abbéval; valóban Besançon-ból kellett valakinek érkeznie, hogy ne legyen tudomása olyan dolgokról, amiket itt az egyházmegyében a verbekek is csiripelik.

Bourrette abbé egészen belemelegedett. A rue Canquoin sarkán megállott s Mouret-vel szembe fordult.

— Oh, nem, kedves uram, önt megtévesztették. — Faujas abbé olyan ártatlan, mint a ma született bárány... Ugy-e, hogy én nem vagyok nagyralátó ember? És Isten a tanum: mennyire szeretem azt az aranyzivü Compan abbét. Mindazáltal mégis csak titokban keresem fel őt, hogy megszorítsam a kezét. Ő maga mondotta nekem: „Bourrette, öreg barátom, én már nem sokáig viszem. Ha utódom akarsz lenni a plébánián, akkor bizony jól vigyázz, hogy ne sokszor lássanak téged becsöngetni hozzám. Gyere inkább éjnek idején, kopogtass háromszor a kapun, mire hugom ajtót nyit neked.“ — Én tehát megvárom az éjszakát, hiszen megért engem... Kár az embernek megnehezíteni a maga életét. Anélkül is elég a baja!

A hangja itt egészen elérzékenyült. Összekulcsolta két kezét a pocakján s továbblépdelt, mélyen meghatódva naiv önzésétől, amely arra készítette, hogy önnönmagát megkönnyezze, miközben ezt molyogta:

— Szegény, szegény Compan!...

Mouret most már igazán megzavarodott. Hogyan? Hát Faujas abbé továbbra is ismeretlen marad számára?

— Nekem pedig ugyancsak pontos adatokat be-

széltek róla! — próbálkozott újra Mouret. — Így például arról is szó volt, hogy valami magas állásba jutassák.

— Ejh, dehogy is! Biztosíthatom önt, hogy szó sem volt róla! — kiáltotta az abbé. — Faujas-nak nincs jövője . . . Ime, egy másik eset. Ön is tudja, hogy minden kedden az elnök urnál ebédelek. A mult héten az elnök ur felkért, hozzam el magammal Faujas abbét. Bizonyára szerette volna megismerni, hogy véleményyt alkothasson róla . . . Nos, ön sohasem találta el: mit tett Faujas abbé! Kedves uram, ő visszautasította a meghívást. Kereken visszautasította! Hiába beszéltem én neki, hogy lehetlenné teszi magát Plassans-ban; hogy magára vonja Fenil neheztelését, ha ilyen udvariatlanságot követ el Rastoil urral szemben. Faujas megkötötte magát s még csak hallani sem akart semmiről . . . Mi több — Isten bocsássa meg! — még azt is mondotta, jóllehet, haragjában, hogy neki bizony nincs szüksége arra, hogy efféle ebédekkel Rastoil ur lekötelezettjévé tegye magát.

Bourrette abbé most elnevette magát. A Saint-Saturnin-székesegyház elé érkezett. A templom kiskapuja előtt egy pillanatra még marasztalta Mouret-t.

— Gyermek ez a Faujas abbé, nagy gyermek! — folytatta Bourrette abbé. — És kérdezem önt: hogy is gondolhatta az a Faujas abbé, hogy Rastoil ur egy ebédje ferde helyzetbe hozhatja őt! . . . Az ön anyósa is, a jóságos Rougon-né, szintén megbizott tegnap azal, hogy hívjam meg hozzá az abbét. Én nem titkoltam el abbéli aggodalmamat, hogy Faujas abbé visszautasítja a meghívást.

Mouret most a fülét hegyezte.

— Ugyan! . . . Az anyósom arra kérte fel önt, abbé ur, hogy hívja meg nevében Faujas abbét?

— Ugy van. Tegnap a sekrestyében keresett fel engem . . . Minthogy én sulyt vetek Rougon-né aszszony barátságára: megigérttem neki, hogy fölkeresem

azt az ördögös embert . . . Én azonban bizonyos voltam abban, hogy nem fogadja el a meghívást.

— Nos, és visszautasította?

— Nem utasította vissza. A legnagyobb meglepetésemre elfogadta.

Mouret-nak leesett az álla. Bourrette abbé önelégülten vágott egyet a szemével.

— De meg kell adni, hogy én is ügyesen csináltam a dolgot . . . Egy óra hosszánál is tovább magyarázgattam Faujas abbénak, mily előkelő társadalmi állást tölt be az ön tisztelt anyósa. Eleinte a fejét csóválta s nem tudott határozni: hivatkozott arra, hogy mennyire szereti a zárkózott életet . . . Végül már én is kifogytam az érvekből, mikor hirtelen eszembe jutott a derék Rougon-né asszony megnyugtató kijelentése, hogy az ő szalonja — mint ahogy az egész város tudja — semleges terület. És arra kért engem, hogy szalonja jellemzéséül hivatkozzak erre a kijelentésére . . . Ekkor végre erőt vett önmagán s megígérte, hogy eljön. Határozott ígéretet tett, hogy holnap ott lesz . . . Irok is mindjárt a derék Rougon-né asszonynak, hogy tudtára adjam neki diadalunkat.

Nagy, kék szemét forgatva, Bourrette abbé egy pillanatig még helyén maradt s mintha csak önmagának motyogná:

— Rastoil ur ugyan meg fog haragudni, de hát én nem tehetek róla . . . A viszontlátásra, kedves Mouret ur, a viszontlátásra! Kérem adja át üdvözlémet kedves családjának!

Bourrette abbé bement a templomba, betéve csöndesen maga után a párnázott kettős ajtót. Mouret vállát vonogatva nézett erre az ajtóra.

— Nohát, ez is összehord ám hetet-havat! — dörmögte magában Mouret. Azok közül az emberek közül való, akik más emberfiát nem hagyják szóhoz jutni, mindig locsognak-fecsegnék, mégsem mondanak semmit . . . Ah! Faujas, tehát holnap meglátogatja

azt a füstösképü Félicité-t! Kár, hogy én azzal a hülye Rougon-nal összerugtam a patkót.

Mouret ezután egész délután üzleti ügyei után futkosott. Este, lefekvéskor, csak úgy odavetve, ezt kérdezte a feleségétől:

— Elmegy-e holnap látogatóba az anyádhoz, Marthe?

— Nem megyek, — felelte Marthe. — Nagyon sok a dolgom. De a jövő csütörtökön bizonyosan elmegyek.

Mouret nem faggatta tovább. De mielőtt elfujta volna a gyertyát, megjegyezte:

— Pedig rosszul teszed, hogy gyakrabban nem jársz ki a házból. Holnap este menj csak el az anyádhoz, szórakozzál egy kissé. Én majd vigyázok a gyermekekre.

Marthe csodálkozva nézett reá. Eddigélé mindig otthon marasztalta őt az ura, kinek szüksége volt az ő apró-cseprő szolgálataira, s dohogott, mihelyst csak egy órát is késett valahol.

— Ha éppen akarod, hát — elmehetek, — felelte Marthe.

Mouret elfujta a gyertyát s fejét párnájára hajtva le, motyogta:

— Jó lesz. Legalább elmeséled majd, hogy mint telt el az este. Tudom, hogy mulatnak rajt' a gyermekek.

HATODIK FEJEZET

Másnap este, ugy kilenc óra tájban, Bourrette abbé fölkereste Faujas abbét, akinek megígérte, hogy ő vezeti be és mutatja be őt a Rougon-ék szalonjában. Már ott találta Faujas abbét felkészülve a nagy, csupasz szoba közepén, amint épp fekete kesztyűjét huzta föl, melynek ujjahegyei bizony már megfehéredtek a kopástól. Bourrette elfintoritotta az arcát

— Nincs más reverendája? — kérdezte Bourrette.

— Nincs, — felelte nyugodtan Faujas. — Ez is jó még, azt hiszem.

— Kétségkívül, de nagyon hideg van ám oda-künn — hebegte zavarodottan az öreg pap. — Vegyen föl legalább valamit magára . . . Nem? Akkor hát mehetünk.

Az első hideg napok beköszöntöttek. Bourrette abbé, vattázott selyembélésű felöltőjébe jól beburkolózva, szuszogva követte Faujas abbét, akin kopott, vékony reverendáján kívül bizony nem volt semmi meleg ruhadarab. Az al-megyefőnökség előtt elterülő tér és a rue de la Banne sarkán megállottak egy fehér kőből épült ház előtt, amely az új város egyik legszebb épülete volt, s amelynek mindenik emeletét rózsasalaku, faragott ékitmények díszítették. Kékruhás inas fogadta őket az előcsarnokban, mosolyogva segítvén le Bourrette abbéról annak meleg kabátját, de annál jobban csodálkozott a másik abbé látásán, kinek hatalmas testét, mintha bárdal faragták volna ki s aki kabát nélkül jár-kelel ebben a nagy hidegben. A szalon az első emeleten volt.

Faujas abbé emelt fővel, komoly fesztelenséggel lépett a szalonba, míg Bourrette abbé, aki — noha egyetlen fogadónapon sem maradt el — mindig nagyon elfogódott, valahányszor Rougon-ékhoz jött látogatóba, most is úgy segítette ki magát zavarából, hogy besurrant egy szomszédos szobába. Faujas abbé ezalatt lassu léptekkel végighaladt az egész szalónon, hogy üdvözlje a ház urnőjét, akit öt vagy hat hölgy társaságában pillantott meg. Faujas abbé kénytelen volt önmaga bemutatkozni, amit néhány szóval el is intézett. Félicité hirtelen talpra ugrott, biztos tekintetével tetőtől-talpig végigmérte az abbét, majd az arcára nézett ismét s vizsla tekintetét merően annak szemébe mélyesztve, mosolyogva, halkán mormolta:

— El vagyok ragadtatva, abbé ur, igazán örvendek . . .

Faujas abbé, mikor az imént végighaladt a termen, általános csodálkozást keltett. Az egyik fiatalasszony, hirtelen föltekintvén, szinte rémülten rezzent össze, mikor ezt a fekete tömeget maga előtt megpillantotta. A hatás, amit a megjelenése okozott, kedvezőtlen volt; tulnagynak, tudarabosnak és tagbaszakadtnak találták; arcvonásai nagyon kemények, kezei tulságosan nagyok és csontosak. A csillár metsző fényében reverendája olyan siralmasan szegényesnek látszott, hogy ennek az ütött-kopott ruházatu papnak láttára a hölgyek szinte pironkodtak. Arcuk előtt szétnyitották legyezőiket, sugdosódtak s kérkedve fordítottak hátat neki. Az urak ajkbiggyesztve néztek egymásra.

Félicité legott észrevette, mily kevés jóindulatot tanusitanak vendégei az abbé fogadtatása iránt. És ez bosszantotta is; megállott a szalon közepén s hangos beszédével arra kényszerítette vendégeit, hogy azok hallgassák végig azokat a bókokat, amiket ő Faujas abbéhoz intéz.

— A derék Bourrette abbé — szólalt meg hizelgő hangon — már elmondotta nekem, mily nehezen birta rávenni önt, hogy végre rászánja magát erre a látogatásra . . . Ezért bizony neheztelek is önre, uram! Önnek nincs joga ennyire megfosztani személyétől a világot.

Faujas abbé szó nélkül meghajolt. Félicité azonban mosolyogva továbbfolytatta, különös célzattal hangsúlyozva bizonyos szavakat.

— Oh, én már jobban ismerem önt, semmint hinné, abbé ur, noha ön gondosan rejtegeti előttünk erényeit. Már hallottam önről. Ön szentéletű ember, én pedig szeretném, ha jóbarátok lennénk . . . No de erről majd beszélgetünk még, nemde? Mert ön mátol kezdve a mi emberünk, abbé ur!

Faujas abbé merően nézett Félicité arcára, mert azokban a mozdulatokban, amelyekkel az a legyező-

jét mozgatta, mintha bizonyos szabadkőművesi jeleket vett volna észre. Majd halkított hangon így felelt:

— Asszonyom, állok rendelkezésére minden tekintetben.

— Ezt szívesen hallok öntől, — szólt ismét Félicité, még hangosabban fölnevetve. — Majd meglátja, abbé ur, hogy mink itt mindenkinek csak a javát akarjuk . . . De jöjjön csak velem, hadd mutassam be a férjemnek!

Félicité végigvezette az abbét a termen, miközben többeket félretolt, hogy utat nyisson számára s olyan fontosságot tulajdonított a személyének, hogy azzal a jelenlevő vendégeit végképp ráharagította az abbéra. A szomszéd szobában asztalokat állítottak föl a whist-játékosok számára. Félicité egyenesen az ura felé tartott, aki komoly diplomata-arcú kártyázott. Rougon eleinte türelmetlen mozdulatot tett, de mihelyst a felesége a füléhez hajolt s néhány szót sugott neki, legott hirtelen fölállt.

— Nagyon jól van! Nagyon jó! — mormogta Rougon.

S azzal játszótársaitól bocsánatot kérve, Rougon sietett kezet szorítani Faujas abbéval. Rougon ekkor hetven éves, kövér, sápadt ember volt; a milliomosok ünnepélyes arculatát öltötte föl. Plassans-ban általában azt tartották, hogy szép feje van: afféle fehér, hallgatag fej, mint amilyen politikushoz illik. Miután az abbéval néhány udvarias szót váltott, ismét elfoglalta helyét a kártyaasztalnál. Félicité még mindig mosolygott, mikor a szalonba visszatért.

Mikor Faujas abbé magára maradt, csöppet sem látszott zavartnak. Egy darabig mintha a kártyázó urakat szemlélte volna, voltaképpen azonban a fal-kárpitot, a szőnyeget, a butorzatot vizsgálgatta. Haloványárga színű kis szalon volt, benne körtefából készült, rézpálcikákkal diszitett, három fekete könyv-

szekrény, amelyek a szoba három oldalfalát elfoglalták. Vélvéd inkább valamely előkelő hatósági személy dolgozószobájának. Faujas abbé, aki kétségkívül alapos helyszíni szemlét akart tartani, ismételten végighaladt a nagy szalónon. Komoly hangulatu, zöld színben pompázó, de dusabb aranyozással ékes volt ez a szalon, melyben valamely minisztériumbeli szoba komolysága a nagyvendéglők rikitó fényűzésével párosult. A tulsó oldalon volt még női öltöző-féle helyiség, amely nappal Félicité fogadószobájaként szolgált; olyan szalmasárga színű öltöző volt ez, ibolyaszínű levelekkel berakott butorzattal s annyira teletömve karosszékekkel, puffokkal, pamlagokkal, hogy alig lehetett benne megmozdulni.

Faujas abbé a kandalló mellé ült, mintha a lábait melengetné. Oly módon helyezkedett el, hogy az egyik szélesen kitárt ajtón át a zöld szalon nagyobbik felét beláthatta. Az a feltűnően szívélyes fogadtatás, amelyben őt Rougon-né részesítette, szöveget ütött a fejébe; félig lehunytt szemmel ezen a problémán törte a fejét, de sehogy sem tudott a nyitjára jönni. Álmodozásából alig néhány pillanat múlva hangos beszélgetés verte föl, amely háta mögül hangzott föl; a magas támlájú karosszék, amelyen ült, egészen eltakarta őt. Most még jobban lehunyta a szemét s hallgatózott, szinlelvén az alvást, amit a tűz melege okozhatott.

— Abban az időben én csak egyetlen egyszer fordultam meg náluk, — folytatta egy mély hang. — Ezzel a házzal szemközt, a rue de la Banne tulsó oldalán laktak. Ön akkor bizonyára Párizsban lehetett, mert hiszen a Rougon-ék sárga szalonját egész Plassans jól ismerte. Akkor bizony siralmas külsejű szalon volt az, citromsárga papiroskárppittal, melynek tizenöt sou volt az ára tekercsenként, utrechtí olcsó bársonnyal bevont butorzattal, bicegő karosszékekkel . . . És nézze meg most, nézze meg azt a fekete-barna asszonyt abban a gesztenyeszínű selyemruhában, amott a puffon! Nini,

hogy nyújtja oda a kezét a kis Delangre-nak. Szavamra mondom, hogy csókra nyújtja oda.

Egy fiatalosabb hang szólalt meg halkán:

— Nohát, ezek ugyan pompásan lophattak, hogy ilyen szép zöld szalonra tudtak szert tenni. Mert ne feledje, hogy az egész városban ez a legszebb szalon.

— Rougon-nének — folytatta a mélyhang — mindig szenvedélye volt a vendéglátás. Ha egy sou-ja nem volt, hát ivott vizet, hogy este azután citromos vizet adhasson a vendégeinek . . . Oh, én tövéről-hegyéig jól ismerem a Rougon-ékat, hiszen megfigyeltem őket. Nagyon ügyes, fortélyos emberek ezek. Olyan nagyétűek, hogy képesek késre menni kapzsiságuk kielégítése végett. Az államcsiny segítette őket ahhoz, hogy valóra váltsák azt a kéjes álmot, amely negyven év óta gyötörte őket. Mekkora falánkság, a jó dolgoknak mennyire tulhajtott élvezete! . . . Ez a ház, amelyben most laknak, annak idején bizonyos Peirotte nevű adószedő volt, aki az 1851-iki fölkelés alkalmával a sainte-roure-i harcokban elesett. Igen, hitemre mondom, hogy kedvezett nekik a szerencse: egy eltévedt golyó megszabadította őket ettől az embertől, aki utjukban állott s akitől örökölték . . . Nos, ha Félicité-nek választania kellett volna e ház és az adószedői hivatal között, hát már ő csak inkább ezt a házat választotta volna, Sóvár szemmel nézett ő tiz esztendeig erre a házra a terhes asszony mohó megkivánásával, és szinte betege volt az ablaküvegek mögött lecsüngő diszes függönyök megbámulásának. Ezek voltak az ő Tuileriái, — a decmeber 2-ika után Plassansban keringő szóbeszéd szerint.

— De honnan szerezték a ház megvételéhez szükséges pénzt?

— Oh, kedves barátom, itt már azután bajos ám tisztán látni. Fiuk, Eugène, aki Párizsban olyan szédítő politikai karriert csinált — képviselő, miniszter, majd a Tuileriák bizalmas tanácsadója lett — könnyű

szerrel meg tudta szerezni az adószedői állást és a becsületrend keresztjét atyja számára, aki itt bizony csinos kis komédiát játszott. Ami a ház megvételtét illeti, nos, azt alighanem kölcsönrel ütötték nyélbe. Az összeget valamelyik bankár adta nekik kölcsön . . . Bár-hogy lett légyen is: ma gazdagok, szerepet játszanak s kárpótolják magukat az elvesztett időért. Azt hiszem, hogy fiuk most is levelez velük, mert eddigelé még semmiféle ostobaságot nem követtek el.

A mély hang most elhallgatott, de fojtott nevetés közben csakhamar így folytatta:

— Akaratlanul is, igazán nevetnem kell, mikor látom, mint adja a hercegnőt ez az ártatlan tücsök: Félicité! . . . Én még mindig jól emlékszem az ő sárga szalonjára, nyüttes szőnyegével, piszkos tükörszalkáival és gyatra kis csillárjának légymocsoktól ronda csalánszövet-takarójára . . . Ime, most éppen a Rastoilkisasszonyokat fogadja! Ni, hogy riszálja ruhauszályát! . . . Nohát, kedves barátom, ez a vén csoroszllya egyszer csak megpukkad diadalmámoreában zöld szalonjának kellő közepén!

Faujas abbé most lassan úgy fordította a fejét, hogy szemügyre vehesse, ami a nagy szalonban történik. Ott látta Rougon-nét, aki az őt környező hódolók udvarának közepén valóban fölényesnek látszott. Kurta lábai ellenére mintha valamennyinél nagyobb volna s győzedelmes királynői tekintetével maga körül valamennyi gerincet meggörbülni kényszerített. A mennyezet aranyos visszfénye s a falikárpit komoly ékessége időnkint szinte rövid aléltságba ringatta Faujas abbét.

— De nini! . . . Itt jön az ön édesatyja! — mondta a mély hang. — Ime, a jó orvos . . . Igazán csodálkozom, hogy az ön atyja nem mondotta el önnek ezeket a dolgokat, pedig ő még többet tudna beszélni, mint én.

— Ugyan! . . . Édesatyám attól fél, hogy elszólom

magam, őt pedig ferde helyzetbe hozom, — felelte vidáman a fiatalos hang. — Hiszen ön is tudja, megnyit korhol engem s váltig azt állítja, hogy én miattam veszte el a betegeit . . . No, de most bocsánatot kérek, amott látom a Maffre-fiukat, megyek is, hogy üdvözöljem őket.

Székek ide-odatologatásának zaja hangzott, majd egy magas, de már ványadt arcú fiatalembert látott Faujas abbé végigmenni a kis szalónon. És fölkelte ültőhelyéből az a másik ur is, aki az imént olyan alaposan leszedte a keresztvizet a Rougon-ékről. Hízogató bókokat mondogatott egy arra haladó hölgynek, aki nevetve fogadta azokat és „kedves Condamin urnak“ nevezte az illetőt. Faujas abbé ekkor azután felismerte benne azt a hatvanesztendő, szép öreg urat, akire Mouret hívta fel a figyelmét az al-megyefőnökség kertjében. Condamin ur most a kandalló tulsó végénél foglalt helyet. Bezzeg meglepődött, mikor Faujas abbét megpillantotta, akit a karosszék magas támlája eddig eltakart előle; de azért egy csöppet sem jött ám zavarba, sőt mosolyogva, a szeretetreméltó, őszinte ember biztosságával így szólt:

— Abbé ur, azt hiszem, hogy akaratunk ellenére meggyóntunk önnek . . . Felebarátainkról rosszakat beszélni ugy-e, hogy nagy bűn? Szerencsénkre ön itt volt s így mindjárt fel is oldozhat bennünket.

Bármennyire tudott is parancsolni önmagának Faujas abbé, ezuttal nem bírta megakadályozni, hogy könnyedén el ne piruljon. Könnyű volt észrevennie, hogy Condamin ur voltaképpen szemrehányást tett neki, amiért lélegzetét visszafojtva, kihallgatta beszélgetésüket. Csakhogy Condamin ur sem volt ám olyan ember, aki haragudott volna a kíváncsi emberre, sőt épp ellenkezően. Módfölött megörült annak a bűnközösségnek, amely közte és e pap közt ime, teljessé vált. Ez azután feljogosította őt arra, hogy szabadon cseveghessen vele és hogy az estét agyonüsse azzal,

hogy botránykrónikákat mesélhessen el a jelenlevő személyekről. Ez volt az ő legnagyobb gyönyörűsége. Ez az új jövevény abbé meg éppen hálás hallgatónak tűnt föl neki; annyival is inkább, mert az arcát egész közönségesnek találta s olyan embert vélt megismerni benne, aki szívesen meghallgat mindent, s akinek a reverendája sokkal nyűttebb és kopottabb, hogysen azok a bizalmas közlések, amiket ő ezzel az emberrel szemben megenged magának, valamelyes következményekkel járhatnak.

Alig egy negyedóra múltán Condamin ur már az elemében volt. Világfi létére, kifogástalan udvariassággal mutatta be Faujas abbénak Plassans városát tövérről-hegyéig.

— Ön még idegen itt köztünk, abbé ur, — kezdte a beszédet Condamin ur — és én módfölött örvendenék, ha valami tekintetben szolgálatot tehetnék önnek... Plassans kis város, ahol bizony nehezen tud megszokni az ember. Én Dijon környékéről való vagyok. Nos, mikor engem ide neveztek ki az erdők és vízművek felügyelőjévé, bizony utáltam én ezt a vidéket s halálosan unatkoztam benne. Ez közvetlenül a császárság kezdetén volt. Kiváltképpen 1851 után volt szomorú és kietlen ez a táj, mondhatom önnek, abbé ur! És éppen ebben a megyében rettegtek különösképpen a lakosság. Mihelyst csendőrt láttak: szerettek volna a föld alá bujni... Lassanként azután mégis megnyugodtak, visszatértek megszokott, rendes életmódjukhoz s végül magam is megbarátkoztam az itteni étellel. Kijárok a szabadba, hosszú sétákat végzek lóháton s egy kis összeköttetésre tettem szert.

Most azután halkabbra fogta a beszédet s bizalmas hangon folytatta:

— Ha elhiszi, amit mondok, ön is óvatos lesz abbé ur. El sem képzeli, micsoda darázsfészekbe nem nyultam kicsi hiján magam is! . . . Plassans

egymástól teljesen különálló három részre oszlik: az egyik a régi, vagyis az ó-város, ahol önnek csak vigaszt és alamizsnákat kell majd osztogatnia; azután a Saint-Marc-városrész, melyben a környék nemes családjai laknak, unalmas és ármányos hely, amitől sohasem tud eléggé óvakodni az ember; és végül az új város, amely most van kiépülőben az al-megyefőnökség körül, az egyedüli elviselhető s megfelelő hely... Én magam azt az ostobaságot követtem el, hogy a Saint-Marc-városrészben telepedtem le abban a hitben, hogy társadalmi viszonyaim engem oda utalnak. Igen ám, csak hogy én ott mindössze kivénhedt, előkelő nemes asszonyásokat találtam, akik olyan szárazak, akár a szőlőkaró, no meg levitézlett márkí urakat. Mindenki az Olim előtt való, régi jó időket sirta vissza. De hogy van ott multság vagy éppen ünnepség, csak alattomos ármánykodás a boldog béke ellen, amelyben élünk... Becsületszavamra mondom, hogy ezzel azután csaknem lehetetlenné tettem magamat. Péqueur eleget gunyolódott is velem... Tudniillik Péqueur des Saulaies, al-megyefőnökünk. Hiszen ismeri őt, nemde?... Ekkor azután áttelepedtem a Sauvaire-sétányra, s ott a téren béreltem ki lakást. Láthatja, hogy Plassans-ban nincs is köznép, a nemesség pedig egyszerűen megszelidíthetetlen; így tehát csak néhány mibőllett emberre vagyunk utalva, akik egyébként kellemes emberek és nagyon áldozatkészek a hivatalos emberekkel szemben. A mi kis tisztviselővilágunk boldognak érzi itt magát. Egymásközt és a magunk módja szerint élünk, nem törődve a lakossággal, mintha csak valamely meghódított országban ütöttük volna fel sátorfánkat.

Condamin most önelégülten nevetett s még jobban kinyújtózkodva, talpát odanyújtotta a tűznek; majd az arrafelé elhaladó inas tálcájáról elkapott egy pohár puncsot, amit lassan szürcsölgetve, sandán

állandóan Faujas abbét kémlelte. Az abbé érezte, hogy merő udvariasságból neki is meg kell szólalnia.

— Ez a ház azonban igen kellemesnek látszik, — mondotta Faujas abbé, félfordulattal a zöld szalon felé hajolva, ahol a társalgás hovatovább mindegyre élénkebbé vált.

— Ugy van! — felelte Condamin, aki időnkint rövid szünetet tartott, hogy egyet-egyet hörpentsen a puncsból. — Rougon-ék egészen elfelejtetik velünk Párizst. Mintha nem is Plassans-ban volnánk. Ez az egyetlen szalon, ahol mulatnak, mert ez az egyedüli hely, ahol valamennyi világnézet találkozhatik ... Péqueur házában szintén nagyon kellemes szórakozás esik ... Rougon-éknak bizony ezek a multságok sok pénzükbe kerülhetnek, pedig hivatalos pénz nem áll rendelkezésükre, mint Péqueur urnak. Az is igaz azonban, hogy ezeknek itt jobb forrásuk van: az adófizetők zsebei!

Ez a tréfás megjegyzés módfölött tetszett önmagának. Az üres poharat, amit a kezében tartott, most a kandallóra helyezte s közelebb hajolva, így folytatta:

— Legmulatságosabbak azonban a szakadatlanul egymást követő komédiák! Hátha még a szereplőket is ismerné! ... Látja ön ott, két leánya közt, Rastoil-nét, azt a körülbelül negyvenöt éves, bégető anyajuh-képű hölgyet? ... Nos hát! És nem vette észre, hogy repdesnek a szempillái, valahányszor Delangre ur szemközt helyet foglal vele? Azt az urat értem ott ni, azt a bohóc-képű embert, balkéz felől ... Néhány évtizeddel ezelőtt ugyancsak benső ismeretség állott fenn köztük! Azt rebesgetik, hogy a kettő közül az egyik leány tőle való, de hogy melyik: azt már senki sem tudja ... De legfurcsább a dologban az, hogy Delangre urnak épp abban az időben szintén valami kellemetlensége volt a feleségével; beszélnek,

hogy a leánya egy festőtől való, akit az egész Plassans jól ismer.

Faujas abbé kötelességének tartotta, hogy az efféle bizalmas közléseket komoly arccal fogadja; szempilláit teljesen lehunyta és színlelte, mintha oda sem figyelne. Condamin ur folytatta beszédjét, mintha most már mentegetőzni akarna.

— Hogy Delangre urról így beszélek, azt csak azért teszem, mert jól ismerem. Bizony ördögös ember ökegyelme! Ha jól tudom, az apja kömives volt. Tizenöt évvel ezelőtt ő vállalta el azokat a jelentéktelen tyukpöröket, amikről más ügyvédek hallani sem akartak. Egyedül Rastoil-né huzta ki őt a hinárból, még tüzifát is juttatván neki tél idején, hogy meg ne vegye az Isten hidege. És ugyancsak Rastoil-né révén nyerte meg az első pöreit is!... Megjegyzem, hogy Delangre abban az időben volt olyan ügyes, hogy politikai véleményét egyáltalán nem árulta el. Így történt azután, hogy 1852-ben, amikor polgármestert kerestek, legott őreá gondoltak; egyedül ő tölthette be ezt az állást anélkül, hogy a három városrész valamelyikét föl ne háborította volna. Ez időtől kezdve minden vállalkozása sikerült. A legszebb jövő elé néz! Kár, hogy nem tud összeférni Péqueur urral; a legcsekélyebb ostobaságon összevesznek.

Condamin most elhallgatott, mert visszatért hozzá az a magas fiatalember, akivel az imént beszélgetett.

— Guillaume Porquier ur, Porquier orvos fia — mondotta Condamin, bemutatván az ifjut Faujas abbénak.

Mikor azután Guillaume helyet foglalt, Condamin nevetve kérdezte tőle:

— Nos, mi szépet és jót látott ön amott, ifju barátom?

— Igazán semmit! — felelte az ifju tréfás han-

gon. — De láttam mégis Paloque-ékat. Rougon-né váltig azon mesterkedik, hogy dughatná el őket valamely kárpitfüggöny mögé, hogy vendégeit megkímélje a megbotránkozástól. Egy másállapotban levő asszony, aki a sétatéren pillantotta meg őket, kicsi hija, hogy el nem vetélt . . . Paloque egy pillanatra sem veszi le a tekintetét Rastoil arcáról, hátha az ijedségtől egyszer csak megüti azt a guta! Hiszen ön is tudja, hogy ez a szörnyszülött Paloque arra számít, hogy ő még mint elnök fog meghalni valaha!

És most mind a ketten föl kacagtak. Paloque-ék rutsága állandóan gunyolódás tárgyául szolgált a tisztviselők külön kis világában. Ifjabb Porquier most halkabbra fogta a hangját:

— De láttam ám Bourdeu urat is! Nem vette észre, hogy Lagrifoul márki megválasztatása óta ez az ur még soványabb lett? Bourdeu nem tud megvigasztalódni afölött való bánatában, hogy többé nem megyefőnök; orleánista bosszuságát a legitimisták szolgálatába állította, éspedig abban a reményben, hogy ily módon egyszeribe bejut a kamarába, ahol azután már ismét elcsipheti az annyira megsíratott megyefőnökséget . . . És roppant bántja őt az is, hogy vele szemben előnyben részesítették a márkít, ezt az ostobát, ezt az oktalan szamarat, aki a politikához még csak nem is konyit, míg ő, tudniillik Bourdeu, ugyancsak otthon érzi magát benne.

— Végig begombolt hosszú kabátjában s vas-kalaposságával valóban unalmas egy fráter ez a Bourdeu! — jegyezte meg Condamin, vállát vonogatva. — Ha ezeket az embereket szabadjukra bocsátanák, akkor bizony az egész Franciaországból csakhamar az ügyvédek és diplomaták Sorbonne-ját csinálnák meg, ahol azután akár holtra unhatná magát az ember . . . De nini! Mondani akarok önnek valamit, Guillaume! Valamit rebesgetnek önről . . . Mondhatom: csinos életet élhet ön is, kedves barátom!

— Én-e? — kiáltotta föl nevetve az ifju.

— Igenis, ön, kedves barátom! És ne feledje, hogy amit tudok, azt saját édesatyjától tudom. Kétségbe van esve s azzal vádolja önt, hogy ön kártyázik s éjszakáit a kaszinóban és más egyebütt tölti... Vajjon igaz-e, hogy a fogház mögött valahol egy zugkávéházat fedezett föl, ahol semmirekellő cimborái társaságában pokoli tivornyákat rendez? De még azt is mondották nekem...

Most két hölgy lépett be, kiknek megpillantására Condamin egészen közel hajolt Guillaume füléhez, aki jóváhagyóan integetett, miközben ki-kitört belőle a hangos nevetés. Majd viszont Guillaume sugdosott valamit Condamin fülébe, bizonyára ennek az észrevételeit toldván meg a magáéval. Amint így ketten összedugták a fejüket, csillogó szemmel gyönyörködve élvezték egymás adomáit, amiket hölgyek jelenlétében bezzeg nem lehetne elmondani.

Faujas abbé ezalatt ki sem mozdult ültő helyéből. Már nem is figyelt többé e két ur beszédére, hanem Delangre ur mozdulatait követte tekintetével, aki ugyancsak sürgött-forgott a zöld szalonban és csakugy szórta erre is, arra is hizelgő bókjait. Ez a látvány annyira elfoglalta őt, hogy észre sem vette Bourrette abbét, aki pedig a kezével integetett feléje. Bourrette abbé kénytelen volt a vállát megérinteni s azután intett neki, hogy kövesse. Bourrette abbé a játékterembe vezette Faujas abbét óvatosan, nagy körültekintéssel, mint akinek igen kényes mondani-
valója van.

— Kedves barátom — mormogta Bourrette abbé, egy kis sarokba vonva társát — az ön viselkedését még menteni lehet, mert ön első izben van itt; figyelmeztetnem kell azonban, hogy nagyon ferde helyzetbe juttatta magát azzal, hogy olyan hosszú ideig beszélgetett azzal a két urral, kiknek társaságából most távozott.

Minthogy Faujas abbé nagyon csodálkozva nézett reá, Bourrette abbé így folytatta:

— Ezt a két urat rossz szemmel nézik itt... Távol van tőlem, hogy ítéletet mondjak róluk és dehogy is akarok én pletykálkodni! Az ön iránt való barátságból azonban, figyelmeztetem önt. Ennyi az egész.

Bourrette abbé ezzel már távozni készült, de Faujas abbé marasztalta:

— Szavai nyugtalanítóan hatottak reám, abbé ur. Kérem, magyarázza meg szavait bővebben. Azt hiszem, hogy fölvilágosításokat adhatna nekem anélkül, hogy rágalmazást követne el.

— Legyen tehát! — mondotta az öreg pap némi tétozás után. — Az a fiatal ember, Porquier orvos fia, sok szomorúságot okoz tiszteletreméltó édesatyjának és rossz, sőt a legrosszabb példával jár elül a plassans-i tanuló ifjuság szemében. Párisban egyebet sem csinált, csak adósságot, itt pedig teljesen fölforgatja az egész várost... Ami pedig Condamin urat illeti...

Itt ismét szünetet tartott, mert ugyszólván maga is visszariadt azoktól a borzalmas dolgoktól, amiket elmondandó lesz; majd szemlesütve folytatta:

— Condamin urnak hamar eljár a nyelve s attól tartok, hogy az erkölcsi érzéke sem áll valami erős lábon. Senkit nem kimél s minden tisztességes érzésű embert megbotránkoztat... Magam sem tudom, hogy mondjam el önnek... de beszélük, hogy nem magához való tisztességes házasságot kötött. Látja ön ott, abbé ur, azt az alig harmincévesnek látszó hölgyet, akit annyian körülrajonganak. Nos, egy napon csak idehozta Plassans-ba közénk, senki sem tudja, hogy honnan! És megérkezését követő naptól kezdve ez az asszony ugyszólván mindenható lett itt. Az ő révén kapott kitüntetést az ura és Porquier orvos. Párisban barátai vannak... Csak arra kérem, abbé ur, ne adja tovább, amit most mondok

önnek! Condamin-né nagyon szeretetreméltó, nagyon jótékony asszony. Magam is meglátogatom néha, nagyon sajnálnám tehát, ha ellenséget látna bennem. Ha vannak is olyan hibái, amelyekért bünbocsánatot igyekszik elnyerni, nekünk kötelességünk, nemde, rásegíteni őt a helyes utra. Ami férj uramat illeti, köztünk legyen mondva, gonosz ember. Legyen rideg vele szemben.

Faujas merően szemébe nézett a derék Bourrette abbénak; észrevette, hogy Rougon-né messziről figyelemmel kíséri beszélgetésüket.

— Nem Rougon-né kérte-e fel önt, hogy jó tanácsokkal lásson el engem? — kérdezte hirtelen Faujas abbé az öreg paptól.

— No, tessék! Honnan tudja ön ezt? — kiáltott föl Bourrette abbé csodálkozva. — Megkért ugyan, hogy ne szóljak róla, de mert kitalálta... Rougon-né nagyon jó asszony és módfelelőten sajnálná, hogyha egy pap ferde helyzetbe kerülne az ő házában, ő bizony, sajnos, sok mindenféle embert kénytelen vendégül látni.

Faujas abbé megköszönte a tanácsot s megígérte, hogy óvatos lesz. A kártyázók rájuk sem hederítettek. Faujas visszament a nagy szalónba, ahol ismételtelen éreznie kellett, hogy ellenséges környezetbe lépett; mi több: mintha most még kifejezettebb fagyossággal és nagyobb ellenérzéssel találkozott volna, mint előbb. A diszruhás nők kitértek utjából, mintha bizony attól félnének, hogy bepiszkolódnak tőle, a feketeruhás férfiak pedig gunyos mosollyal fordították hátat neki. Faujas abbé azonban mindezekkel szemben megőrizte fölényes nyugalma. Miután abból a sarokból, ahol Condamin-né trónolt, szenvelgő hangon a Besançon szót hallotta felhangzani, egyenesen afelé a csoport felé tartott, amely ezt a hölgyet körülvette; közeledtére azonban a társalgás hirtelen abbamaradt s valamennyi szem ellenséges kíváncsi-

sággal irányult reá. Semmi kétség: őt szapulták, róla beszéltek gonosz, sértő dolgokat. Ahogy ott állott a Rastoil-kisasszonyok mögött, akik őt nem vették észre, hallotta, amint a fiatalabbik ezt kérdezte a nénjétől:

— De vajjon mit is csinálhatott Besançon-ban ez a pap, akiről most mindenki beszél?

— Nem sokat tudok róla, — felelte az idősbik Rastoil-kisasszony. — Azt hiszem, kicsi hija, hogy meg nem fojtotta a plébánosát veszekedésük során. Papa még azt is mondotta, hogy valami nagyobb-szabású ipari vállalkozásba is belekeveredett, amely azonban nem sikerült.

— Nemde, itt van valahol a kis szalónban? ... Condamin társaságában látták őt nevetgélni.

— Nos hát, ha Condamin-nal látták őt nevetgélni, akkor minden ok megvan arra, hogy az ember tartózkodjék tőle.

E két kisasszony fecsegésének hallatára Faujas abbé halántékát kiverte a verejték. Szempillája meg se rebbent, csak a szájaszéle szorult össze görcsösen, az arca pedig fakóra vált. Most már az egész szalon arról a plébánosról kezdett beszélni, akit ő majd megfojtott s azokról a piszkos ügyekről, amikbe ő bele volt keveredve. Delangre ur és Porquier orvos, akik épp szemközt állottak vele, szigorú komolysággal néztek reá; Bourdeu ur az ajkát biggyesztette megvetően feléje, amint egy hölgygel beszélgetett; Maffre ur, a békebíró, jámbor ábrázattal nézegette messziről; mint a kopó, előbb körülszaglászván, mielőtt beleharapna. A szoba tulsó végében a Paloque házaspár, ez a két szörnyszülött, nyujtogatta májfoltos ábrázatát, amely szinte ragyogott a kárörömtől, hallatára azoknak az ocsmány pletykáknak, amiket sugdosva terjesztettek a teremben. Faujas abbé lassan hátrább vonult, észrevevén, hogy Rastoil-né, aki eddig néhány lépéssel távolabb állott, most ismét két

leánya közt foglal helyet, mintha szárnyai alá akarná venni s a vele való érintkezéstől akarná megvédeni a leányait. Faujas neki támaszkodott a zongorának, amely mögötte állott és ott, emelt homlokkal, kemény arcvonásokkal, némán, mintha kőből faragták volna ki, — magasan fölegyenesedett. Határozottan özszeesküdtek ellene s úgy bántak vele, mint a társadalomból kidasztott emberrel.

Faujas abbé, ahogy mozdulatlanságában félig lehunyt szempillái alól végignézett a termen, most hirtelen meghökkent, de az ezzel járó önkénytelen mozdulatot elfojtotta. Valóságos szoknyatorlasz mögött Fenil abbét pillantotta meg, amint egy karosszékben elnyulva, hallgatag, de jelentőségteljesen mosolygott. Tekintetük egybefonódott s néhány pillanatig egymást nézegették gyűlöletes tekintetével két párbajozó félnek, akik életre-halálra készülnek mérközni. Majd ruhasuhogás volt hallható s a fővikárius ur ismét eltűnt a hölgyek csipkediszei között.

Félicité ezalatt ügyes mozdulatokkal a zongora közelébe férközött s leültette melléje az idősebbik Rastoil-kisasszonyt, aki szépen tudott románcokat előadni. Mikor azután feltűnés nélkül tehetette, Faujas abbét egy ablakmélyedésbe vonta magával s ezt a kérdést intézte hozzá:

— Mivel vonta ön magára Fenil abbé haragját?

Azután igen halkán folytatták a beszélgetést. Faujas abbé eleinte meglepetést színlelt, de mikor Rougon-né vállvonogatva néhány szót mormogott a fogaik közt, az abbé is megadta magát s beszélni kezdett. Mindketten mosolyogva beszéltek, mintha csak udvarias bókokat cserélnének ki egymással, de szemüknek villámló tekintete rácáfolt erre a megjátszott köznapias jelenetre. A zongora most elnémult s az idősbik Rastoil-kisasszonynak még el kellett énekelnie a *La Colombe du Soldat* című dalt, amelynek akkor nagy sikere volt.

— Az ön bemutatkozása határozottan balul ütött ki! — mormolta halkán Félicité. — Hiszen ön valószínűleg lehetetlenné tette magát és én csak azt tanácsolhatom önnek, hogy egy darabig ne is mutatkozzék itt, nálam... Értse meg, kérem, meg kell magát szerettetnie előbb, az erőszakolás csak vesztét okozhatná.

Fujas abbé egy darabig elgondolkozott.

— Nagyságos asszonyom tehát azt hiszi, hogy ezeket az ocsmány dolgokat Fenil abbé terjeszti rólam? — kérdezte.

— Ugyan! Ő sokkal okosabb semhogy így előtérbe tolná magát; ezeket a históriákat ő alighanem a gyónó hiveinek sugdosta a fülébe. Nem tudom, vajjon ön észrevette-e már, de annyi bizonyos, hogy — fél öntől! És elképzelhető, mindenféle fegyverrel harcolni fog ön ellen... De a legnagyobb baj az, hogy a városnak ép a legelőkelőbb emberei járnak gyónni hozzá. Lagrifoul márkit is ő választotta meg.

— Rosszul tettem, hogy eljöttem erre az esti ünnepségre — szalasztotta ki a száján Faujas abbé.

Félicité az ajkába harapott; majd hirtelen így felelt:

— Azt tette rosszul, hogy olyan emberrel adta össze magát, mint amilyen Condamin! Én a magam részéről mindent elkövettem. Mikor az a valaki, — ön jól tudja, hogy kicsoda — Párisból irt nekem, azt reméltem, hogy önnek csak hasznára lehetek azzal, hogy meghívom magamhoz. Én ugyanis úgy képzeltem, hogy ön itt barátokat fog szerezni maga számára. Ez lett volna az ön első lépése. De ahelyett, hogy megkedveltette volna magát, mindenkit önmaga ellen uszított... Már bocsásson meg nyíltságomért, de én úgy látom, hogy ön maga alatt ássa a vermet. Ön hibát hibára halmozott. Hiba volt, hogy a vőmnél vett ki lakást; hiba volt, hogy annyira visszavonult a világtól és hiba az is,

hogy olyan reverendában jár, amely még az utcai gyerkőcök gunyolódását is kihívja.

Faujas abbé kedvetlenül legyintett a kezével és csak ennyit mondott:

— Jó tanácsaival élni fogok. Csak arra kérem, hogy ne támogasson engem, mert ezzel mindent elronthat.

— No lám, ez okos taktika, abbé ur, — mondotta Félicité. — Csak már mint győző térjen vissza ebbe a szalonba! . . . De még valamit, kedves uram! Az a bizonyos párisi személyiség nagyon a szivén viseli az ön győzelmét s ez az oka annak is, hogy én annyira érdeklődöm az ön személye iránt. Fogadja meg tehát a tanácsomat: ne legyen visszataszító, ellenben igyekezzék szeretetreméltónak lenni s az asszonyoknak tetszeni. Vesse emlékezetébe, hogy elsősorban is az asszonyok tetszését kell megnyernie, ha Plassans-t meg akarja hódítani.

Az idősebb Rastoil-kisasszony befejezte a románcot, az utolsó futamot ütvén meg a zongorán. Halk, diszkrét taps csattant föl. Rougon-né most otthagya Faujas abbét, hogy üdvözlje az énekművésznőt; majd a szalon közepére ment, hogy kézfogással elbucsuzzék a vendégeitől, akik lassan már oszladozni kezdtek. Tizenegy óra volt. Faujas abbé módfölött bosszankodott, midőn kénytelen volt megállapítani, hogy a derék Bourrette abbé az énekeloadás közben egyszerűen eltűnt. Faujas ugyanis arra számított, hogy majd vele együtt fog távozni innen, ami biztosította volna számára a tisztességes visszavonulást. Hogyha azonban most egyedül fog távozni, bizony az teljes kudarcot jelent, másnap pedig az egész város arról fog beszélni, hogy egyszerűen kitették a szürét. Ismét visszavonult tehát egy ablakmélyedésbe, lesve az alkalomra s alkalmas módot keresve, hogy legalább pironkodás nélkül vonulhasson vissza.

Ezalatt a szalon lassankint kiürült s most már

csak néhány hölgy lézengett benne. És ekkor az abbé egy nagyon egyszerű ruházatu nőt vett észre. Mouret-né volt, akit a széles, sima fonatokban lelógó, gyöngén hullámossá tett haj szinte megfiatalított. Mouret-né nyugodt arckifejezése, nagy, fekete, álmatag nézésü két szeme nagyon meglepte Faujas abbét, aki egész este nem látta ezt az asszonyt. Alighanem valamelyik sarokban huzódott meg mozdulatlanul s ölbetett kézzel, bizonyára bosszankodott, amiért ily tétlenül kell lopnia az időt. Miközben Faujas abbé így szemlélődött, Mouret-né fölkelt, hogy elbucsuzzék az édesanyjától.

Félicité öröme pedig határtalan volt, látván Plassans színe-virágát a legmélyebb tiszteletadással távozni, amint hálás köszönetet mond neki a puncsért, zöld szalonjáért s azokért a kellemes órákért, amiket a házában tölthetett. És egyuttal eszébe jutott az is, hogy ugyanez az előkelő világ valaha az ő husán gázolt keresztül — saját durva szavai szerint, — míg ezidőszert még a leggazdagabbak is a legnyájasabb mosolyukat sem tartják elég méltónak és gyöngédnek Rougon-né számára.

— Oh asszonyom, az ember itt megfélekedzik az idő mulásáról is! — mormolta Maffre, a békebiró.

— Ebben a vad rengetegben egyedül csak ön tudja méltó módon fogadni a vendégeit — sugta oda Félicitének a csinos Condamine-né.

— Holnap ebédre várjuk — mondotta Delangre. — De attól félünk, hogy éhen marad, mert bizony mink nem csinálunk ám annyi teketóriát, mint ön, asszonyom!

Marthe-nak e hajbókolók sorain kellett áttörnie magát, hogy édesanyja közelébe férközhessen. Megcsókolta az anyját s már éppen távozni készült, de Félicité marasztalta, miközben mintha keresett volna valakit maga körül. Mikor azután megpillantotta Faujas abbét, mosolyogva így szólt hozzá:

— Nos, abbé ur, udvarias ember ön?

Faujas abbé meghajolt.

— Igen? . . . Nos, akkor hát, kérem, kísérje haza a leányomat, hiszen ugyanis ugyanabban a házban lakik ön is. Önnek ez nem fog nehezére esni, ellenben szükség van az ön kíséretére, mert utközben egy olyan sötét és szűk utcán kell keresztülmenni, ahol bizony nem érezheti magát biztonságban az ember.

Marthe szeliden megjegyezte, hogy ő már nem kisleány többé és hogy nem fél; édesanyja azonban váltig ragaszkodott hozzá s azzal érvelt, hogy csak akkor nyugszik meg, ha Faujas abbé hazakiséri. Mouret-né tehát elfogadta Faujas abbé lovagias szolgálatát. Mikor azután ezek is menni készültek, Félicité — aki a lépcsőig kikísérte őket — mosolyogva e szavakat sugta Faujas abbé fülébe:

— Emlékezzék arra, amit mondtam önnek!... Igyekezzen megnyerni az asszonyok tetszését, ha azt akarja, hogy Plassans az öné legyen!

Országos Széchényi Könyvtár

HETEDIK FEJEZET

Mouret, aki ekkor még nem aludt, nyomban, aznap este kérdéseivel ostromolta meg a feleségét, mert tudni szeretete volna, hogyan folyt le anyjánál az estély. Marthe azt felelte, hogy semmi különös esetről nem tud, minden a rendes kerékvágásban zajlott le. Egyszerűen megemlítette még, hogy Faujas abbé kísérte haza, aki utközben közömbös dolgokról beszélgetett vele. Mouret nagyon bosszus volt felesége „fásult közönye“ miatt — ahogy ő nevezte.

— Tőled ugyan akár rakásra gyilkolhatták volna egymást anyád vendégei! — mondotta Mouret, fejét dühösen a párnák közé furva. — Még annak a hírét is mástól kellene megtudnom.

Mouret, mikor másnap ebédre haza jött, már

messziről, mikor még nem is láthatta, ezt kiáltotta oda a feleségének:

— Tudtam én azt jól, hogy hiába van szemed, nem látsz te meg azzal semmit sem!... Oh, hogy rád ismertem én nyomban! Egész este ott lebzeltél a szalónban és még csak halvány sejtelked sincs arról: mit beszéltek s mik történtek körülötted!... Pedig, tudod-e, hogy az egész város arról fecseg! Egy lépést sem tehetek anélkül, hogy olyan emberre ne találnék, aki nem erről beszél.

— De hát miről is van szó voltaképpen, édes uram? — kérdezte Marthe csodálkozva.

— Az áldóját — hát Faujas abbé nagy sikeréről! A zöld szalomból egyszerűen — kiakolbólitották.

— Azt már nem! Biztosítalak. Ilyesfélét én legalább nem láttam!

— Ejh, hiszen megmondottam már, hogy te semmit sem veszel észre!... Tudod-e, hogy mit csinált az abbé ur Besançonban?... Megfojtotta a plébánosát, vagy legalább is valami rossz fát tett a tűzre. Bizonyosat nem lehet tudni, de voltaképpen mindegy, mert úgy látszik, hogy ott jól elbántak vele. Szinte bele zöldült. Meghúzták fölötte a lélekarangot.

Marthe lehorgasztotta a fejét és türte, hogy az ura alaposan kiélvezze a pap kudarcán érzett örömet. Mouret tulboldog volt.

— Én már csak ragaszkodom első gondolatomhoz: anyád egy követ fuj ezzel a pappal! — folytatta Mouret. — Azt is mondották nekem, hogy anyád nagyon szeretetreméltóan fogadta és bánt vele. Ugyancsak anyád kérte fel őt, nemde, hogy kísérjen haza. Nos, miért nem mondottad meg ezt mindjárt?

Marthe szeliden a vállát vonogatta, de nem felelt.

— Csakugyan csodálatraméltó teremtés vagy te, asszony! — kiáltott föl Mouret. — Ezek ugyanis na-

gyon fontos részletek . . . Így például Paloque-né, aki-
vel épp az imént találkoztam, azt mondta, hogy ő
és még néhány hölgy ott maradtak egy darabig, hogy
megfigyeljék: hogyan távozik majd az abbé. Anyád
azután téged használt fel, hogy ennek a szemforgató
papnak a visszavonulását fedezze általad. És te erre
nem jöttél rá magadtól? . . . De lássuk csak és igye-
kezzél visszaemlékezni: mit mondott neked, miköz-
ben hazakisért?

Feleségével szemközt leült s apró szemeit für-
késző tekintettel szögezte reá.

— Istenem — felelte Marthe türelmesen — egé-
szen közömbös, jelentéktelen dolgokról beszélt, ami-
lyenekről bárki beszélgethet . . . Beszélt a nagy hi-
degről, a város éjszakai csöndjéről, majd — ha jól
emlékszem — megemlítette, mily jól és kellemesen
töltötte a mai estét.

— Oh, az a szemforgató álszent! . . . És nem
faggatott ki téged édesanyád és vendégei felől?

— Nem tette. Különben is az út, a rue de la
Banne-tól idáig, nem valami hosszú; három perc
alatt megtettük. Mellettem lépdelt, de nem nyujtotta
oda nekem a karját s akkorákat lépett, hogy nekem
valósággal futnom kellett mellette . . . Igazán nem
értem, miért is acsarkodnak ellene annyira! Boldog-
talannak látszik. Szegény ember, csak úgy vacogott
a foga abban a vékony, ócska reverendában.

No, de hiszen Mouret sem volt ám rosszlelkű
ember!

— Az már aztán igaz! — mormogta. — Hát bi-
zony nem lehet valami nagy melege, amióta ez a
nagy hideg tart.

— Azután pedig nekünk ugyan semmiféle pa-
naszunk nem lehet ellene — folytatta Marthe. —
Pontosan fizet, zajt nem üt . . . Hol találnál tehát
ennél jobb lakóra?

— Sehol! . . . Azt is tudom . . . Azzal, amit az

imént mondtam neked, csak figyelmeztetni akaralak, mily keveset törődöl a körülötted történő dolgokkal. Egyébiránt sokkal jobban ismerem az édesanyád körül csoportosuló érdekszövetkezetet, hogysem valami nagyon megütköznék azokon a híreken, amelyek a hirhedt zöld szalonból indulnak ki. Mindig ugyanaz a locsogás-fecsegés, hazudozás és kérkedés. Egészen bizonyos, hogy az abbé senkit meg nem fojtott, még kevésbé igaz az, hogy csalárd bukás terhelné . . . De meg is mondtam ám Paloque-né önagyságának: „Jobb lenne, ha mindenki a saját háza előtt söpörne!” — Ha magára vette: annál jobb!

Mouret azonban nem mondott igazat, mert bizony ökelme ezt nem mondtotta Paloque-nénak. Marthe szelid gyöngédsége ugyanis egy kissé megszégyenítette, amiért oly kitörő örömmel fogadta az abbé balsorsára vonatkozó híreszteléseket. És ettől kezdve Mouret határozottan az abbé ügye mellett foglalt állást. Valahányszor olyan emberekkel találkozott, akiket ki nem állhatott, mint például: Bourdeu, Delangre urak és Porquier orvos, legott agyba-főbe dicsérni kezdte Faujas abbét, már csak azért is, hogy más véleményen legyen velük szemben, hogy bosszantsa és bámulatba ejtse őket. Faujas abbé szrinte igen kiváló férfiú, aki szegénységét bátran és zokszó nélkül türi. Dehát valóban sok gonosz ember van ezen a világon! És itt Mouret Rougon-ék vendégeire célzott, azokra a képmutató, álszenteskedő, hiu, ostoba emberekre, akik irtóznak az igazi erény diadalától. Szóval: Mouret hamarosan egészen a magáévá tette Faujas abbé ügyét s fölhasználta azt arra, hogy nagyokat üthessen Rastoil ur és az al-megye-főnök bandáján egyaránt.

— De hát már mégsem emberséges dolog, hogy olyanok, akik vagyonukat tudja az Isten, hogy honnan harácsolták össze, így összeröffennek egy sze-

gény ember ellen, akinek még husz frankja sincs egy kocsi tüzifára! — mondotta Mouret olykor a feleségének, teljesen megfélemlítve arról, hogy Marthe egészen más hangokat is hallott már tőle erre vonatkozóan. — Az efféle igazságtalanság valóban felháborít. És az ördögbe is! Én csak jótállhatok érte, én, aki jól tudom, hogy mit művel, hogyan él, hiszen az én házámban lakik! De meg is mondtam ám nekik az igazat s úgy bánok velük, ahogy megérdemlik, valahányszor találkozom velük . . . De én még itt sem állok meg! Azt akarom, hogy az abbé barátom legyen! Karonfogva akarok sétálni vele a nyílt utcák során, hadd lássa mindenki, hogy becsületes, gazdag ember létemre nem átallok vele együtt mutatkozni a nyilvánosság előtt! . . . Azért tehát arra kérek Marthe, légy szeretetreméltó e szegény emberek iránt!

Marthe szeliden elmosolyodott. Nagyon boldog volt, hogy az ura ily jóindulatot tanúsít lakóik iránt. Rose is megkapta a parancsot, hogy legyen előzékeny és udvarias irántuk. Reggel, esős napokon, Rose-nak szabad volt felajánlani szolgálatát az öreg Faujas-nénak, hogy helyette majd bevásárol, ez azonban következetesen visszautasította Rose ajánlkozását. Igaz ugyan, hogy Faujas-né most már nem volt annyira merev és szófukar, mint eleinte. Egy reggelen, mikor találkozott Marthe-tal, aki épp a padlásról jött lefelé, ahol a gyümölcsöt tartották, Faujas-né egy pillanatra szóba állott vele, sőt annyira leereszkedő volt, hogy két pompás körtét el is fogadott tőle. Ez a két körte szerezte meg számukra azt az alkalmat, amely szorosabbra fűzte köztük a barátságot.

Faujas abbé most már nem surrant többé olyan gyorsan végig a lépcső karfája mentén. Reverendájának suhogása, amint a lépcsőfokokat végigsöpörte, figyelmeztetés volt Mouret számára, aki most már csaknem minden nap ott várta az abbét a lépcső alján,

szerencsésjének tartván, — ahogy ő mondotta — ha az abbét egy darabon elkísérheti. Mouret megköszönte az abbénak a feleségével szemben tett lovagias szolgálátát, egyuttal azonban ügyesen alkalmazott kérdésekkel azt is kivette belőle, vajjon van-e szándékában ismét fölkeresni Rougon-ék házát. Faujas abbé keserényesen mosolygott s nyugodt hangon kijelentette, hogy ő bizony nem társaságba való ember. Mouret boldog volt, mert úgy képzelte, hogy lakójának ebbeli elhatározásához neki is van némi köze. Ekkor azután arról álmodozott, hogy Faujas abbét végleg elidegeníti a zöld szalontól s kizáróan a maga számára hódítja meg. Mikor pedig Marthe aznap este azt is elmondotta neki, hogy Faujas-né két körtét fogadott el tőle: Mouret ebben már olyan szerencsés körülményt látott, amely terveinek megvalósítását van hivatva megkönnyíteni.

— Hát csakugyan nem fütének azok ott fenn, a második emeleten, ebben a nagy hidegben? — kérdezte Mouret egy aklalommal Rose jelenlétében.

— Hát bizony aligha fütének — felelte Rose, aki megértette, hogy ez a kérdés voltaképpen neki szól — már csak azért is, mert én még soha nem láttam, hogy legalább egy rőzseköteget is vittek volna föl a lakásba. Ha ugyan föl nem tüzelik a négy széküket, avagy Faujas-né a kosarában nem cipeli föl magával a tüzelőfát.

— Nem illik kinevetni őket, Rose! — jegyezte meg Marthe feddő hangon. — Azok a szerencsétlen emberek bizonyára fagyoskodnak abban a nagy lakásban.

— Meghiszem azt, hogy didereghetnek! — mondotta Mouret. — Tegnap éjjel is tiz fok volt a hideg, s már az olajfák miatt is aggódnak. Odafejjel a mi vizeskancsónkban is befagyott a víz... A mi szobánk kicsiny, hamar bemelegszik.

Csakugyan, az ebédlő ablakai gondosan el voltak

zárva réstömő anyaggal, elannyira, hogy a faalkatrészek hézagain át a legcsekélyebb szellő nem hatolhatott a szobába, a nagy cserépkályha pedig olyan meleget tartott benne, akárcsak fürdőben. Télen a gyermekek vagy olvasgattak, vagy játszottak az asztalon, míg Mouret a feleségét arra kényszerítette, hogy a lefekvés idejéig játsszon vele pikét. Marthe sokáig vonakodot kártyához nyulni, azt adván okul, hogy kártyázni egyáltalán nem tud: Mouret azonban a feleségét megtanította pikét játszani s ettől kezdve Marthe türelmesen kártyázott az urával.

— Tudod mit, Marthe? — mondotta egyszer Mouret. — Hivjuk meg hozzánk Faujas-ékat, hogy töltsék nálunk az estét. Így azután két vagy három óra hosszat legalább meleg szobában lehetnek. Nekünk is lesz társaságunk, nem unatkozunk annyit... Hívd meg hát őket, Marthe, téged bizonyára nem mernek visszautasítani.

Mikor Marthe másnap találkozott az öreg Faujas-néval az előcsarnokban meghívta őket. Faujas-né habozás nélkül legott elfogadta a meghívást a fia nevében is.

— Csodálom, hogy az öreg Faujas-né nem firtogatta hozzá az arcát — jegyezte meg Mouret. — Azt hittem, hogy bizony még könyörögni kell nekik. Az abbé alighanem kezdi belátni, hogy rosszul teszi, ha ordasfarkas módjára él.

Este Mouret azt kívánta, hogy minél korábban legyen az asztalbontás. Egy üveg édes bort is előkerített s egy tele tál apró cukrászsüteményt is összevásároltatott. Bőkezűnek ugyan éppen nem volt mondható, mégis meg akarta mutatni, hogy nemcsak a Rougon-ék értenek a szives vendéglátáshoz. Faujas-ék ugy nyolc óra tájt jöttek le. Faujas abbén vadonatu reverenda volt. Ennek látása Mouret-t annyira meglepte, hogy az abbé köszönését alig tudta néhány szóval hebegve viszonzni.

— Oh, abbé ur, igazán részünkről a szerencse!... Gyerekek! Székeket ide hamar!

Most azután körülülték az asztalt. Az ebédlőben nagy meleg volt, mert Mouret ugyancsak bereccsentett a kályhába, meg akarván mutatni, hogy egy-két hasáb fa nála nem számít. Faujas abbé nagyon nyájas volt. Désirée-t cirógatta, a két fiut pedig tanulmányait illetően kérdezte ki. Marthe, aki ezalatt harisnyát kötött, időről-időre fölkapta a fejét, meglepődve ennek a különös hangnak a lágy zöngésétől, amely oly szokatlan volt számára az ebédlő tompa csöndjében. Rá-rábámult ilyenkor a pap szögletes vonásu, kemény arcára, azután megint csak lehorgasztotta a fejét, de azért nem igyekezett titkolni azt az érdeklődést, amit ő ez erővel teljes, hatalmas ember iránt táplál, akit ő oly szegénynek ismer. Mouret, elég ügyetlenül, alig birt betelni az új reverenda nézésével; nem bírta elfojtani mosolygását, midőn így szólt a paphoz:

— Abbé ur, kár volt ily diszbe öltözködni a mi kedvünkért. Tudja, hogy mi nem teketóriázunk.

Marthe elpirult. Faujas abbé azonban kedélyesen elmondotta, hogy ezt a reverendát ma vette. Mindjárt magán is tartotta, hadd gyönyörködjék benne az édesanyja, aki őt, ebben az új öltözetben, még a királynál is szebbnek találja.

— Ugy-e, édesanyám?

Faujas-né helyeslően intett a fejével, miközben egy pillanatra sem vette volna le a tekintetét fia arcáról. Szemközt ült vele s a lámpa metsző fényénél szinte rajongó szeretettel gyönyörködött benne.

Majd különféle dolgokról kezdtek beszélgetni. Faujas abbé hideg komolysága is mintha enyhült volna. Továbbra is komoly maradt ugyan, de komolysága most már nyájas és előzékeny volt. Türelmesen hallgatta Mouret beszédét, a legjelentéktelenebb dolgokra vonatkozóan is készséggel adta meg a választ s élénk érdeklődést tanusított Mouret fecse-

gése iránt, aki végezetül még azt is elmondotta, hogyan élnek.

— Így töltjük el estéinket, ahogy látni tetszik, abbé ur — mondotta Mouret. — Soha semmi zökkenő. Vendégül senkit meg nem hívunk, mert jobban szeretjük a családi bizalmas együttlétet. Esténként el-elkártyáztatom a feleségemmel. Régi szokásom ez már nekem, enélkül talán még elaludni sem tudnék.

— Mi pedig a viláért sem akarjuk megzavarni önt ebbeli kedvtelésében! — kiáltott fel Faujas abbé. — Kérem, miattunk ne zavartassa ám magát.

— Ejh, a patvarba is! Nem vagyok én bolondja a kártyának! Nem halok bele, ha egyszer elmarad is.

De az abbé váltig makacszkodott. Látván azonban, hogy Marthe még hevesebben tiltakozik, mint az ura, Faujas most az anyjához fordult, aki összekulcsolt kezekkel csendesen üldögélt.

— Édesanyám, ugyan játsszál egy játszma pikét Mouret uralral!

Faujas-né merően a fia szeme közé nézett. Mouret még mindig tiltakozott, kijelentvén, hogy nem akarja az estét megzavarni; mikor azonban az abbé azt mondotta, hogy az anyja elég erős játékos, Mourat engedett s így dűnnyögött:

— Csakugyan?... Akkor hát, ha asszonyom csakugyan úgy akarja és senkinek nincs kifogása ellene...

— Nos, édesanyám, rajta, játsszál hát egy partiet Mouret uralral! — ismételte Faujas abbé, de most már határozottabb hangon.

— Kérem, nagyon szívesen! — felelte végre az öreg Faujas-né. — Nagyon örvendek... Csakhogy akkor helyet kell változtatnom.

— Annyi baj legyen! — mondotta Mouret uram boldogan. — Cseréljen helyet, asszonyom, az abbé uralral, aki szíves lesz a feleségem mellett helyet fog-

lalni... Ugy... asszonyom pedig ide ül mellém, így ni!... Ugy-e, hogy rendben van, mi?

Faujas abbé, aki előbb, szemközt Marthe-tal, az asztal tulsó oldalán ült, most melléje telepedett. Mi több: az asztalnak egyik sarkára szorultak, mert a két játékos a széket még közelebb húzta egymáshoz, nekihevülve a kártyacsatának. Octave és Serge épp most távozott és mentek föl szobájukba, míg Désirée, mint rendesen, ráborult az asztalra s ott elaludt. Tíz órakor Mouret, aki az első játszmát elvesztette, még hallani sem akart az alvásról s revanche-t követelt. Faujas-né előbb rápillantott a fiára, azután nyugodtan keverni kezdte a kártyát. Ezalatt az abbé alig, hogy éppen néhány szót váltott Marthe-tal. Az első este közömbös dolgokról beszélt: a háztartás, a gyermeknevelés gondjairól, az élelmiszerek plassans-i árairól. Marthe nyájasan felelt az abbé szavaira, s föl-föl-emelve reá tiszta tekintetét, a társalgásnak a maga okos, lassu, vontatott ütemét diktálta.

Immár tizenegy órára járt az idő, mikor Mouret némi bosszusággal dobta oda kártyáját az asztalra.

— No lám! Megint csak én vesztettem! Egész este nem volt valamirevaló kártyám. Holnap talán szerencsésebb leszek... Tehát a holnapi viszontlátásra, nemde, asszonyom?

Faujas abbé szabadkozott, mondván, hogy nem akarnak visszaélni a vendéglátással, nehogy minden este megzavarják a család nyugalmát.

— Oh, dehogy is zavarnak bennünket, abbé ur! — kiáltott föl Mouret. — Ellenkezően: nagyon örvendünk az önök látogatásának... És a patvarba is! Én vesztettem, tehát meg sem tagadhatja tőlem, asszonyom, a revanche-t!

Miután Faujas-ék elfogadták a meghívást s távoztak, Mouret dörögve védekezett s mentegette vesztett játékát. Dühös volt.

— Annyi bizonyos, hogy az öreg Faujas-né gyön-

gébb játékos nálam, — mondotta Mouret a feleségének. — De van — szemel! No, meg az sem lehetetlen, hogy — csall! Szavamra mondom!... No, de majd meglátja holnap!

Ettől kezdve Faujas-ék az estét rendesen Mouret-éknél töltötték. Az öreg Faujas-né és a házigazda ádáz kártyacsatákat vívtak egymással. Faujas-né szinte félvárlól vette Mouret-t, akit néha-néha egy kis nyereséghez is juttatott, nehogy kedvét szegje neki; ez azonban csak fokozta rejtett haragját annyival inkább, mert Mouret tetszelgett önmagának azzal, hogy ő kiváló kártyajátékos. Mouret eleinte úgy képzelte, hogy heteken át egyre-másra üti-veri az öreg Faujas-nét, aki egyetlen játszmát sem tud majd megnyerni. És ime: Faujas-né csodálatos nyugalommal játszott, szögletes parasztarca mindvégig mozdulatlan maradt s nagy, vaskos kezeivel szabályos időközökben oly erővel verte a kártyákat az asztalhoz, mint valami gép. Pontban nyolc órakor foglalták el mindketten megszokott helyüket az asztal ugyanazon sarkán s belemerülve a kártyajátékba: még a fülüket sem mozgatták többé.

Ezalatt az asztal tulsó végén, a kályha két sarka közt, Faujas abbé és Marthe ültek egymagukban. Az abbé, ugyis, mint férfi, ugyis, mint pap, bizonyos mértékben szinte megvetést tanusított a nők iránt, akiket olybá tekintett, mint szégyenletes s az erős férfihoz méltatlan akadályt. És ez a megsemmisítő vélemény sokszor szinte akaratlanul is kiütközött az abbé beszédének egy-egy durvább szavában. Valami furcsa félelemérzéstől megszállva, Marthe ilyenkor ijedten pillantott föl, mint mikor az ember attól való félelmében tekint hátra, hogy valaki ellenséges indulatból titkon kezét emel rája. Az is megtörtént vele, hogy nevetés közben hirtelen meghökkent, mikor az abbé reverendájára tévedt tekintete. Marthe zavartan némult el és elcsodálkozott, hogy így beszélget itt egy olyan

férfival, aki egészen más ember, mint a többi. A kölcsönös bizalom csak nagysokára következett be közöttük !

Faujas abbé sohasem kérdezősködött Marthe-tól egyenesen a férjét, a gyermekeit és családi életüket illetően. Mindazáltal apránként mégis csak behatolt multjuk és jelen életmódjuk legapróbb részleteibe is. Mialatt Mouret uram és Faujas-né ádáz kártyacsatát vívtak egymással, Faujas abbé minden este megtudott valami újabb adatot. Az abbé egyszer megjegyezte, hogy a férj és feleség feltűnően hasonlít egymáshoz.

— Ugy van, abbé ur! — felelte Marthe mosolyogva. — Husz éves korunkban minket testvéreknek tekintettek. Ennek a körülménynek egy kis köze van ahhoz, hogy belőlünk férj és feleség lett. Tréfálkoztak velünk, minduntalan egymás mellé állítottak bennünket s váltig hangoztatták, hogy csinos házaspár válnék belőlünk. És ez a hasonlatosság annyira megdöbentő volt, hogy a derék Compan tisztelendő ur — aki pedig jól ismert bennünket — eleinte nem akart minket összeesketni.

— Önök, nemde, unokatestvérek ? — kérdezte Faujas abbé.

— Ugy van, abbé ur, mi ketten unokatestvérek vagyunk — felelte Marthe könnyedén elpirulva. — Férjem a Macquart-, én pedig a Rougon-család sarja vagyok.

Marthe itt egy pillanatra elhallgatott; arra gondolt ugyanis, hogy az abbé alighanem hallotta már a Plassans-ban jól ismert család történetét. A Macquart-család törvénytelen fattyuhajtása volt a Rougon-éknak.

— De legkülönösebb mégis csak az — folytatta Marthe, aki leplezni akarta zavarát — hogy mind a ketten nagyanyánkhöz hasonlítunk. Férjem az édesanyjától örökölte ezt a hasonlatosságot, míg én nálam atyám átugrásával jelentkezik.

Ekkor azután Faujas abbé idézett egy hasonló példát a saját családjából. Volt egy huga, aki a megszólalásig hü képmása volt édesanyjuk nagyatyjának. Ez esetben a hasonlatosság két nemzedéket ugrott át. És ezenkívül hugának jelleme, szokása, minden mozdulata, sőt még a hangja is szakasztott olyan volt, mint a dédapáé.

— Épp ilyen vagyok én is! — mondotta Marthe. Kicsiny koromban beh sokszor hallottam ezt a megjegyzést: „Szakasztott olyan, mint a Dide néni!“ — Szegény néni ezidő szerint Tulettes-ben van; egyébiránt sohasem volt épelméjű... Mire idősebb lettem, én is lehiggadtam és egészségi állapotom is megjavult. Jól emlékszem, hogy husz éves koromban bizony elég satnya voltam, szédültem s kajla módon viselkedtem. No, de még most is nevetnem kell, ha arra gondolok: mily furcsa egy fruska voltam én akkor!

— És a férje?

— Oh, ő meg szakasztott olyan, mint az atya! Kalapkészítő munkás volt, nagyon megfontolt, számító ember... Mi ketten csak arcban hasonlítunk egymáshoz, de ami a belsőt illeti... bizony az már más lapra tartozik! Idő múltával ugyan egymáshoz törődtünk, összesimultunk. Marseille-i üzletünkben olyan nyugodtan éldegéltünk! Tizenöt évig éltem ott, mely idő alatt megtanultam: hogyan kell megtalálnom a boldogságot otthonomban, gyermekeim körében!

Valahányszor Faujas abbé erre a tárgyra terelte a beszédet, mindannyiszor némi keserűséget vélt kiérezni Marthe szavaiból. Marthe kétségkívül boldog volt, ahogy mondotta is; mégis mintha régi küzdelmek nyomait ismerte volna föl ebben az ideges teremtésben, akit immár a negyvenedik évéhez való közeledése lecsillapított. És Faujas abbé maga elé képzelte a férj és feleség drámáját, akik arcban hasonlóak voltak ugyan s akiket valamennyi ismerősük egymásnak szánt, mialatt lelkük legmélyén az elkorcsosodás

erjesztő anyaga, a kevert és állandóan forrongó vér lázongása a két különböző vérmérséklet ellentörekvéseit szüntelenül serkentette. Majd a rendszeres élet ernyesztő, csillapító hatásáról elmélkedett s figyelembe vette a jellemeknek az üzleti gondok okozta elkopását s e két természetnek eltompulását a tizenöt esztendő alatt szerzett vagyon közepette, amit e kis városka elhagyatott kerületében szerény visszavonultságban fogyasztanak. Noha még mind a ketten fiatalok voltak, bennük a tűznek ma már mintha csak a hamuja volna meg. Faujas abbé megkísérelte Marthe-ot ügyesen kivallatni, vajjon ebbe az állapotba belenyugodott-e. Marthe-ot módfelett okos, józan gondolkozású asszonynak találta.

— Oh, én nagyon jól érzem magam itthon, a gyermekeim körében boldog vagyok — felelte Marthe. — Valami nagyon vig soha nem voltam. Egy kissé unatkoztam, ennyi az egész. Valami szellemi elfoglaltságra lett volna szükségem, amit azonban nem találtam meg... Dehát mire való lett volna is az? Bizony még megzavarta volna a fejemet! Még csak egy regényt sem tudtam végigolvasni anélkül, hogy iszonyatos féloldali fejfájást ne kaptam volna tőle. A regénynek valamennyi szereplője három napig is ott táncolt az agyamban... Egyedül a varrás nem fárasztott ki soha. Szeretem az otthonomat, hogy meneküljek a külvilág zajától, a pletykáktól, a kicsinyes dolgoktól, amik csak fárasztanak engem.

Beszédközben Marthe néha szünetet tartott s ilyenkor rá-rápillantott a kis Désirée-re, aki álmában ártatlanul mosolyogva, az asztalra borulva aludt.

— Szegény gyermek! — folytatta Marthe halk hangon. — Még csak varrni sem tud, mindjárt szédül... Csak az állatokat szereti. Valahányszor egy-egy hónapot volt dajkájánál tölthet, állandóan a baromfi-udvarban tartózkodik, s pirosposztgás arccal, élettől duzzadó egészségben tér vissza onnan.

Marthe többizben szóba hozta Tuilettes-t is, de ilyenkor mintha az örülettől való titkolt félelem fogta volna el. Faujas abbénak az volt az érzése, hogy ennek az oly békésnek látszó háznak belsejében valami sajátságos rémület lappang állandóan. Marthe kétségkívül őszinte szívvvel szerette az urát, de szeretetébe az urának maró gunyolódásától és szüntelen kötekedésétől való félelem vegyült. Bántotta Mouret önzése és az is, hogy annyira elhanyagolta őt. Valamiféle megmagyarázhatatlan haragot is érzett az ura iránt amiatt a békés csönd miatt, amitt Mouret körülötte teremtett s amiatt a boldogság miatt, amellyel pedig inkább büszkélkedett volna. Ha az uráról beszélt, mindig csak ezt ismételte:

— Oh, ő nagyon jó mindnyájunkhoz! . . . Bizonyára hallhatja is néha a zsémbelődését, nemde, abbé ur! Mert hát nagyon szereti a rendet mindenben, hogy néha szinte már a nevetségességig tulozza. Már azért is dühbe jön, ha egy virágcserepet nem talál a maga helyén, vagy ha egy-egy játékszert lát hanyódni a padlón . . . Különben igaza van, hogy egyedül a saját esze után igazodik. Tudom, hogy némelyek haragsznak reá, amiért egy kis pénzt halmozott föl és hogy még most is csinál olykor-olykor jó üzleteket, fittyet hányva a sok pletykának . . . De miattam is meg-megcsipkedik őt! Ráfogják, hogy zsgori, hogy engem itthon tart és hogy még cipőt sem vesz nekem soha. Hát ez nem igaz! Én teljes szabadságot élvezek. Annyi bizonyos, hogy jobban szereti, ha itthon talál, mikor hazajön, semmint hogy az utcán csavarognék, vagy látogatóba járnék. Az uram különben is jól ismeri az izlésemet. Mit is keresnék én a házon kívül?

Miközben az urát így megvédte a plassans-iak pletykáival szemben, Marthe beszéde hirtelen gyors lendületet vett, minthogyha szükségét érezné annak, hogy megvédelmezze őt azokkal a titkolt vádakkal szemben is, amelyek őbenne magában merültek föl

ellene. Majd ideges nyugtalansággal megint csak viszatért a külvilági életre. Mintha menedéket keresett volna a szűk ebédlőben, a csalitos régi kertben, valami ismeretlen félelemtől üzve, a saját erejében nem bízva s valami szerencsétlenségtől rettegve. De azután csak kinevette saját gyermekes félelmét, vállát vonogatta s megint csak folytatta tovább a harisnyakötést vagy az ócska ingek foltozgatását. Faujas abbé ekkor már azután csak egy sima ábrázatu, fénytelen szemü, ridég polgárasszonyt látott maga előtt, aki a frissen mosott fehérnemű szagával és árnyékban kötözött virágbokrétá illatával árasztja el a házat.

Fél hónap mult el így. Faujas abbé és az anyja bejáratosak lettek Mouret-ékhez. Estére már kinek-kinek megvolt a maga helye az asztal mellett; a lámpa mindig ugyanazon a helyen állott, a kártyázók mindig ugyanazokat a szavakat mondogatták az állandó csöndességben s ugyanazok a halkított szavak hangzottak el Faujas abbé és Marthe közt. Ha Faujas-né nem tulságos kegyetlenül bánt el vele a játékban, Mouret a lakóit „egészen tisztességes embereknek“ találta.

A tétlenül ténfergő nyárspolgár minden kíváncsisága levezetődött az esti kártyaparti gondjai révén; és az abbé után sem kémlelődött többé, mondván, hogy ő a papot immár alaposan megismerte és jóra való, derék embernek tartja.

— Ejh, hagyjatok engem békén! — kiáltotta oda Mouret azoknak, akik Faujas abbét jelenlétében szapulták. — Ti összefecsegték itt mindenféle badarságot, helytelen irányban kerestek-kutattok, pedig egyszerű magyarázata van az egésznek... Ördögadta! Ugy ismerem őt, akárcsak a tenyeremet! Kitüntetett a barátságával s az estéket mindig nálunk tölti... Hát bizony az abbé nem olyan ember, aki jobbra-balra kínálgatja a barátságát, nem csodálom tehát, ha neheztelnek reá s gőgösnek tartják.

Mouret örült, hogy Plassans-ban egyedül ő dicsekedhetik azzal, hogy Faujas abbét alaposan ismeri. Mi több: egy kissé még vissza is élt ezzel az előnyével. Valahányszor az öreg Rougon-néval találkozott, Mouret dicsekedve hozakodott elő azzal, hogy elhódította tőle a vendégét. Rougon-né ilyenkor mindössze finom mosollyal felelt. Bizalmas baráti körben még tovább ment Mouret; azt motyogta, hogy ezek az ördögös papok semmit sem csinálnak úgy, mint más rendes emberek. Majd apróbb, bizalmas részleteket is elmondott: hogyan iszik, hogyan beszélget a nőekkel az abbé, hogyan ül szétvetett térdekkkel a széken és hogy két lábát sohasem veti egymásra keresztben. Apró, könnyed észrevételek voltak ezek, amelyekben a szabadgondolkodó ember nyugtalan félelme nyilvánult meg attól a titokzatos reverendától, amely pap vendégét egészen a sarkáig eltakarta.

Teltek-multak az esték, végre elkövetkeztek február hó első napjai. Ugy látszott, hogy Faujas abbé szándékosan kerülte, hogy együttlétük idején Marthetal vallási kérdésekről beszéljen. Egy alkalommal Marthe szinte vidám hangon mondotta neki:

— Nem bizony, abbé ur, én nem vagyok tulságosan vallásos s nem járok gyakran az Isten házába... Igy van az, édes Istenem! Marseille-ben mindig sok volt a dolgom, sohasem értem rá, most pedig lusta vagyok elmenni hazulról. Azután pedig azt is meg kell vallanom, hogy biz' én nem nagyon vallásos nevelésben nőttem föl! Édesanyám mondogatta, hogy a jó Isten mindig velünk van.

Faujas abbé szó nélkül meghajolt, mintegy jelezni akarván ezzel azt, hogy ilyen körülmények közt jobbnak látja, ha erről a dologról több szó nem esik. De mégis! Egy este beszélt neki arról a nem remélt vigaszról, amit a szenvedő lelkek a vallásban találnak. Egy szegény asszonyról volt szó, akit különféle sorscsapások az öngyilkosságba üztek.

— Pedig rosszul tette, hogy átengedte magát a végső kétségbeesésnek! — mondotta mély zengésű hangján a pap. — Ez az asszony bizonyára nem ismerte azt a lelki vigaszt, amit az imádkozás ad. Oh, gyakran jöttek hozzánk kesergők, összeroppantak, és ezek az asszonyok valamennyien megnyugvással, fölujult életkedvvel távoztak tőlünk, amit másutt hiába kerestek. Ennek magyarázata pedig az, hogy leborulva a templom egy csöndes zugában, megízlelték a megálázkodásban rejlő boldogságot. Ezek megtértek, mindent elfelejtettek és ismét Isten hívőivé lettek.

Marthe mélázó arckifejezéssel hallgatta ezt a beszédet, melynek utolsó szavai a mennyei boldogság hangján halkultak el.

— Oh, igen, biz' ez nagy boldogság lehet! — mormolta magában Marthe, mintha csak önmagának mondaná. — Olykor én is gondoltam már reá, de mindig féltem tőle.

Az abbé csak nagyritkán érintette az efféle témát; ellenben annál gyakrabban beszélt a könyörületességről. Marthe jóságos teremtés volt, s a legcsekélyebb szerencsétlenség hallatára is könnyek toltak a szemébe. Nos, Faujas abbénak tetszett ez az érzékenyülés, s minden estére volt is egy-egy megható története, amellyel Marthe szánakozását állandóan ébren tarthatta, aminek az teljesen átengedte magát. Ilyenkor Marthe kezéből kihullott a kézimunka, összekulcsolta a kezeit s fájdalmas arckifejezéssel nézett a papra, mialatt az szivettépő részleteket mondott el azokról az emberokről, akik éhen halnak s azokról a szerencsétlenekekről, kiket a nyomor kényszerít gonosz cselekedetekre. És ilyen alkalmakkor Marthe egészen az övé volt; tehetett volna vele akármit. A terem tulsó végében pedig ugyanekkor gyakran felhangzott Mouret és az öreg Faujas-né civódása hamisan bementett játék, vagy a félretett kártyák visszavétele miatt.

Február hó közepe táján történt, hogy valami

sajnálatos esemény egész Plassans-t megbotránkoztatva. Kiderült, hogy egész csapat fiatal, ugyyszólván gyermekleányka csatangol az utcákon és rossz utra tévedt. Mi több: ennek a kicsapongó életnek nemcsak a hasonlókorú mindkét nembeli ifjuság hódolt, hanem bele volnának keveredve magasállású személyiségek is. Marthe-ot módfelett felizgatta és egész héten át izgalomban tartotta ez az esemény, amely roppant fel-tűnést keltett városzerte. Az egyik szerencsétlen leánykái ismerte is: Rose szakácsnő szőke unokahuga volt, akit ő gyakran megsimogatott; most azonban — ahogy Marthe mondotta — még csak gondolni sem tud erre a leánykára anélkül, hogy egész testében meg ne borzongana.

— Elég szomorú, — mondotta egy este Faujas abbé — hogy Plassans-ban nincs afféle menedékhely, mint amilyen Besançon-ban már működik.

Marthe sürgető kérdésére azután Faujas abbé elmondotta, hogy milyen is hát az ilyen menedékhely. Afféle napközi gyermekotthonról van szó, amely olyan nyolc-tizenöt éves leánykákat fogad be, kiknek szülői munkába járnak, mely időre gyermeküket kénytelenek otthon magára hagyni. Ezeket a leánykákat napközben kézimunkára fogják, varrással foglalkoztatják, este pedig, mikor a szülők hazatérnek, magukkal vihetik haza gyermekeiket. Ily módon a szegény gyermekek, távol minden büntől, a legjobb példás környezetben nőnek föl. Marthe nagyon nemesnek találta ezt az eszmét. Hovatovább ez az eszme annyira magával ragadta, hogy most már máségyébről sem beszélt, mint erről az intézményről, amelyet Plassans-ban is okvetetlenül meg kell valósítani.

— A Szent Szűz védnöksége alá helyeznök, — biztatgatta Faujas abbé Marthe-ot — de mennyi nehézséget kell addig leküzdenünk! El sem képzelheti, asszonyom, mennyi kinlódásba kerül, míg az ember egy ilyen jótékonyági intézményt létre hozhat.

Az ily mű megvalósításához meleg, önfeláldozó, anyai sziv szükséges.

Marthe most lehajtotta fejét, rápillantott Désérée-re, aki mellette elszunnyadt; érezte, hogy könnybe lábadt a szeme. Majd érdeklődni kezdett az első lépések iránt és fölvilágosítást kért az intézmény költségei és évi kiadásai tekintetében.

— Nos, abbé ur, hajlandó-e segítségemre lenni? — kérdezte Marthe egy este hirtelen a paptól.

Faujas abbé ünnepeles, komoly arccal, megfogta Marthe kezét s azt egy pillanatra a magáiban szorongatva, halk hangon mormolta, hogy hasonló nemes lélekkel életében soha nem találkozott. Faujas vállalkozott, de kijelentette, hogy okvetlenül számít Marthe-ra, mert egymagában bizony nagyon keveset tehetne. Egyedül Marthe képes maga köré gyűjteni a város hölgyeit, akik bizottságba tömörülvén, maguk között megindítanak az aláírásokat és magukra vállalnák mindazokat a kényes és fáradságos munkákat, amiket a közjótékonyság fölhevása és igénybevétele megkövetel. Egyuttal találkat adott Marthe-nak másnapra a Saint-Saturnin-székesegyházban, hogy az egyházmegye építésével érintkezésbe léphessen, aki a költségvetésre nézve majd alaposabb fölvilágosítást adhat neki.

Ép ez este Mouret a lefekvéskor nagyon jókedvű volt; Faujas-né egyetlenegy játszmában sem tudta megverni.

— Nagyon jókedvűnek látszol, kedvesem! — mondotta Mouret a feleségének. — Láttad-e, hogy tönkresilányítottam a kvintjét? Hogy fölhaborodott az öregasszony!

Mikor azután észrevette, hogy Marthe a selyemruháját veszi elő a szekrényből, meglepődve kérdezte meg tőle, vajjon holnap menni szándékozik-e valahová! Mouret ugyanis egy szót sem hallott a felesége és Faujas abbé beszélgetéséből.

— Oh, igen! — felelte Marthe. — Egy kis szaladgálni valóm van holnap. Faujas abbéval van találkám a templomban olyan ügyben, amit később majd veled is megismertetek.

Mouret meghökkenve állott előtte és nézett reá, mintha azt akarná firtatni, vajjon nem tréfát üz-e vele Marthe! Azután harag nélkül, dévaj, gunyolódó hangján így szólt hozzá motyogva:

— No lám! Észre se vettem! Hát már te is föltetted a csörgősipkát?

NYOLCADIK FEJEZET

Másnap Marthe először is az édesanyját kereste föl. Előadta neki azt a szép tervet, amelyről álmodozott. Mikor azonban az anyja mosolyogva a fejét csóválta, Marthe szinte megsértődött és szemére lobbantotta az anyjának, hogy nincs érzéke a könyörületességhez.

— Ez a gondolat Faujas abbétól származik! — mondotta Félicité durva, nyers hangon.

— Csakugyan! — mormolta Marthe meglepetve. — Alaposan meghánytuk-vetettük. De honnan tudja, édesanyám?

Rougon-né könnyedén vállat vont és nem felelt egyenesen a föltett kérdésre. Majd élénk hangon folytatta:

— Egyébként, kedves leányom, igazad van! Valamivel csak foglalkoznod kell, amire pedig vállalkozni akarsz: az jó és megfelelő. Valóban bánkódtam már, hogy mindig csak abban az elzárt, halottszagu házban kell látnom téged. Csak reám ne számits, mert biz' én nem akarom beleártani magamat a te dolгодba. Bizony még azt mondhatnák az emberek, hogy én vagyok a lelke, a mozgatója és hogy

mink valamennyien abban egyeztünk meg, hogy a magunk eszméit ráerőszakoljuk a városra. Ellenben azt óhajtom, hogy szép és jó eszmédnek minden hasznát és előnyét élvezhesd. De ha magad is akarsz: szívesen leszek segítségedre tanácsaimmal, egyebet azonban nem tehetek érted.

— Én pedig számítottam ám édesanyámra, hogy tagja lesz az alapító-bizottságnak, — mondotta Marthe, akit az a gondolat, hogy ilyen nagyszabású terv kivitelében magára maradt — egy kissé megijesztett.

— Nem és nem, leányom, nem vállalkozom! Én csak ártanék az ügynek, biztosítalak. Ellenkezően: hirdesd csak hangosan uton-utfélen, hogy én nem veszek részt a bizottságban, hogy nagy elfoglaltságomra való hivatkozással, megtagadtam kérésed teljesítését. Sőt sejtess másokkal azt is, hogy nem bízik terved sikerében . . . Meglásd, leányom, hogy ez még jobban serkenteni fogja a hölgyeket . . . Oh, hogy ujjonganak majd, hogy részt vehetnek olyan jótékony vállalkozásban, amelyből én hiányozni fogok! Menj és látogasd meg Rastoil-nét, Condaminnét, Delangre-nét, nemkülönben Paloque-nét, de ezt hagyd utoljára; meglásd, mennyire megőrül neki és hizelgőnek fogja találni magára nézve! Többet segít neked, mint a többi együttvéve . . . Ha pedig valami zavar vagy éppen akadály merülne föl: hát csak gyere hozzám, megbeszélni a dolgot.

Rougon-né egészen a lépcsőig kikísérte a leányát; majd merően a szemébe nézett s öregasszonyos dévaj mosolyával kérdezte:

— Nos, jól érzi magát nálatok a kedves abbé ur?

— Nagyon jól, — felelte Marthe nyugodtan. — Most pedig megyek a Saint-Saturnin-székesegyházba, ahol találkozásom van az egyházmegye építészével.

Marthe és Faujas abbé ugy találták, hogy az egész ügy ugyszólván még a levegőben lóg, kár lenne tehát zaklatni még most az építést. Egyelőre csak

egyszerü találkozássra szoritkoznak az építésszel, aki mindennap megjelent a Saint-Saturnin-székesegyházban, melynek egyik kápolnáját épp tatarozták. Itt azután megbeszélhetik vele a dolgot, minthogyha csak úgy véletlenül kerülne szóba. Amint Marthe végig haladt a templom belsejében, megpillantotta Faujas abbét és Lieutaud építészt az egyik állványon, ahonnan sietve jöttek le hozzá. Az abbé egyik válla fehérlett a mésztől; a munkálatok iránt érdeklődött.

Ebben a délutáni órában üres volt a templom, melynek fő- és oldalhajóit valósággal eltorlaszolták az össze-visszahányt székek, amiket két templomszolga rendezgetett nagy zaj közepette. A létrák tetejéről a kőmivesek kiáltoztak át egymásnak s vakarták vakolókanalaikkal a falakat, miközben iszonyu zajt csaptak. A Saint-Saturnin-székesegyház e pillanatban igazán nem volt áhíthatosságra készítő, elannyira, hogy Marthe még keresztet sem vetett benne magára. Leült a javítás alatt levő kápolna elé. Faujas abbé és Lieutaud közt, mintha csak az építész irodájában volna s ott az építész tanácsát kérné ki,

A tanácskozás jó félóra hosszat tartott. Az építész módfelelőtt szivélyesnek bizonyult. Ugy vélekedett, hogy nem szükséges éppen új székhelyet építeni a Szent Szüzcöl elnevezett menedékhely számára — ahogy Faujas abbé a tervezett intézményt elnevezte. Nagyon sokba kerülne. Megfelelőbb lenne, ha már egy meglevő épületet vásárolnának meg, amelyet azután a szükséghez képest megfelelően átalakíthatnának. És mindjárt meg is jelölt a külvárosban egy régi vendégházat, amelyben később egy takarmánykereskedő rendezkedett be, de amely most eladó. Ezt az omlatag épületet alig néhány ezer frank költséggel teljesen át lehetne alakítani, s az építész mindjárt szinte csodákat ígért, amiket meg tudna valósítani, pompás bejáratot, tágas termeket, fákkal beültetett udvart. Marthe és a pap beszéde hovatovább han-

gossá vált, amint a templom hajójának magas, visszhangos boltíve alatt a részleteket megbeszélték, mi-
alatt Lieutaud építész botjával rajzokat hevenyészett a kőkockákra, hogy bemutassa nekik, milyennek képze-
li el az épület homlokzatát.

— Megállapodtunk tehát, nemde, uram! —
mondotta Marthe, bucsut véve az építészről. — Lesz szives, építész ur, csinál majd költségvetést, hogy tudjuk magunkat mihez tartani... De ugy-e titok-
tartó lesz?

Faujas abbé Marthe-ot egészen a templom kis-
ajtájáig el akarta kísélni. Mikor a főoltár előtt együtt elhaladtak s amint Marthe még mindig élénk beszél-
getésben volt elmerülve, egyszer csak hirtelen meg-
lepetve vette észre, hogy az abbét nem látja maga mellett. Ekkor azután fürkészve nézett szét maga körül s észrevette, hogy Faujas abbé kétrét görnyedve ott térdel a muszlin-takaróval bevont nagy fészület előtt. Ez a pap, amint meszes ruhájában igv meg-
görnyedve ott imádkozott, különös hatást tett Marthe-ra. Észbe kapott, hogy voltaképpen hol is van hát, s most már nyugtalan arccal tekintett szét maga körül, miközben halkította léptei zaját. Az ajtónál az abbé, most már komoly, ünnepélyes arccal, szótlannul nyujtotta feléje szentelt vízbe mártott ujját. Marthe zavarában keresztet vetett magára. És a nehéz, párnázott ajtószárny halkán zárult be mögötte, szinte elfojtott sóhajással.

Marthe innen Condamin-néhoz ment. Boldog volt, hogy ismét a szabad levegőn érezhette magát, künn az utcákon; az a néhány látogatás, amit ma még meg kellett tennie, valóban kedvtelés számba ment. Condamin-né igazán elragadóan barátságos érzéssel fogadta. Mikor ez a kedves Mouret-né asszony oly ritkán szerencsételti őt! Amidőn megértette, hogy voltaképpen miről van szó, elragadtatással jelentette ki, hogy kész minden áldozatra. Szürke

gyöngyszinü csokrokkal diszitett, mályvaszinü pompás ruhát viselt öltözőjében, ahol ő a vidékre származott párizsi nőt mimelte.

— Oh, mily jól tette, hogy reám is számított! — mondotta Condamin-né, Marthe kezét szorongatva. — Szegény leánykák! Ugyan ki karolná fel őket, ha nem mink, akiket az emberek azzal vádolnak, hogy mi adjuk nekik a példát a fényezésre... És azután valóban iszonyatos, ha elgondolja az ember, hogy az ifjuság efféle szörnyüségnek van kitéve!... Minden tekintetben rendelkezésére állok!

Mikor azután Marthe azt is tudtára adta, hogy édesanyja a bizottságban nem vehet részt: Condamin-né még nagyobb készséget mutatott.

— Igazán kár érte, hogy annyi dolga van, — jegyezte meg Condamin-né metsző gunnyal. — Pedig nagy segítségünkre lehetett volna... No de majd mi is megtesszük mindazt, ami módunkban áll. Vannak barátaim. Fölkeresem a püspök urat s ha kell: megmozgatom az eget és a földet!... Biztosíthatom, hogy tervünk sikerülni fog!

Ami a berendezkedést és a kiadásokat illeti, Condamin-né arról még csak hallani sem akart. A szükséges összeg mindig rendelkezésre fog állani. Csupán azt sürgette, hogy a vállalt munka becsületére váljék a bizottságnak, hogy minden jó, szép és kényelmes legyen az új intézetben! Mosolyogva jegyezte meg, hogy a sok szám megzavarja a fejét; ő kiváltképpen az első lépések megtételét s a terv általános kivitelét vállalja magára. Miután pedig ez a kedves Mouret-né nincs hozzászokva a kunyeráláshoz: ő majd elkiséri látogatásai útján, sőt több látogatást egészen magára vállal. Alig telt bele egy negyedóra: az ügyet Condamin-né egészen a magáénak tekintette, mi több: most már ő adott utasításokat Marthe-nak. Marthe már éppen távozni készült, mikor belépett Condamin ur. Maradt tehát még egy da-

rabig, noha feszélyezve érezte magát; látogatásának céljáról természetesen nem mert beszélni az erdők és vízművek felügyelője jelenlétében, aki — legalább úgy rebesgették — szintén bele volt keveredve ama szegény leányok botrányába, amely az egész várost foglalkoztatta.

A nagyszerű tervet maga Condamin-né ismertette meg férjével, aki azt nyugodtan s a legnagyobb jóindulattal fogadta s nagyon erkölcsösnek találta.

— Ez a gondolat csak egy anya elméjében fogamzhatott meg! — mondotta Condamin ur olyan komoly hangon, hogy az ember igazán nem tudhatta, vajjon tréfál-e, avagy csakugyan komolyan beszél. — Jó erkölceit Plassans egyedül önnek fogja köszönhetni, asszonyom.

— Megvallom, hogy az eszmét én egyszerűen csak a magamévá tettem, — felelte Marthe, akit ez a dicséret szinte zavarba hozott. — Valaki sugalmazta nekem, akit én nagyra becsülök.

— Nos, és kicsoda az? — kérdezte kíváncsian Condamin-né.

— Faujas abbé ur.

És Marthe ekkor egyszerű szavakkal elmondott minden jót és és szépet, amit az abbéról mondani tudott. Azokat a rossz híreszteléseket azonban, amik Faujas abbéról keringtek, egy szóval sem említette; olyan embernek tüntete föl, mint aki a legnagyobb tiszteletre érdemes, s valóban szerencsésnek érzi magát, hogy ilyen embernek megnyithatta a házát. Condamin-né figyelve hallgatott, olykor-olykor biccentve a fejével.

— Oh, mindig mondtam én — kiáltott föl Condamin-né — hogy Faujas abbé nagyon kiváló pap!... Ha tudná, kedves Mouret-né, milyen rosszak az emberek! Amióta azonban a pap önökhöz bejáratos, azóta nem merik többé szapulni őt. Egyszeriben végét szakította a gonosz pletykáknak... Ön tehát azt

állítja, hogy az eszme tőle ered. Akor hát rajta kell lennünk, hogy álljon a mozgalom élére. Addig azonban titoktartást kell fogadnunk . . . Arról biztosíthatom önt, asszonyom, hogy én mindig kedveltem és mindig védelmeztem ezt a papot . . .

— Én beszélgettem már vele s egészen derék, jóra való embernek ismertem meg, — szólt közbe Condamin ur, a vízművek és az erdők felügyelője.

Felesége egyetlen kézmozdulattal bele fojtotta a szót. Tudni kell ugyanis, hogy felesége igen gyakran úgy bánt vele, akárcsak az inasával. Ebben a különös, furcsa házasságban, ami miatt gyakran tettek szemrehányást Condamin urnak, az a fordulat állott elő, hogy mindennek a szégyenét és átkát neki kellett viselnie. A fiatal Condamin-né asszony ugyanis, akit az ura tudja isten honnan vett elő, kedveskedésével és szeretetreméltó bájosságával — mely tulajdonságok iránt a vidéki emberek sokkal fogékonyabbak sem mint hinnők — el tudta nyerni az egész város bocsánatát s meg tudta nyerni a szeretetét is. Condamin ur legott megértette, hogy ebbe az erkölcsös célzatu megbeszélésbe neki beleszólása nem lehet.

— Én tehát magukra hagyom önöket a jó Isten-nel, — mondotta Condamin ur enyhén, gunyos hangon. Addig elszivok egy szivart . . . De figyelmeztetek, Octavie, hogy idejekorán készülj el az öltözködéssel, mert ma este az al-megyefőnökségre megyünk.

Mikor Condamin ur távozott, a két asszony egy darabig még csevegett, összegezvén a már megbeszélte részleteket; szánakoztak a rossz utra tévedt szegény leányokon s mindig jobban és jobban nekihevülve, elhatározták magukban, hogy mindent elkövetnek e veszendő teremtések elcsábításának megakadályozása érdekében. Condamin-né nagy ékes-szólással kelt ki a tivornyák és kicsapongások ellen.

— Ebben tehát megállapodtunk, nemde? —
mondotta Condamin-né bucsuzásul megszorítva utol-
jára Marthe kezét. — Az első hívásra megjelenek . . .
Ha meglátogatja Rastoil-nét és Delangre-nét, kérem,
mondja meg nekik, hogy az egész ügyet magamra
vállaltam, nekik csak pusztán a nevüket kell idead-
niok . . . Nemde, jó gondolat? És ettől egy hajszál-
nyira nem távolodunk el! . . . Köszöntse nevemben
Faujas abbé urat!

Marthe tüstént fölkereste előbb Delangre-nét s
azután Rastoil-nét. Szívélyesen fogadták mindkét he-
lyen, de mégis kevesebb melegséggel, mint fogadta
őt Condamin-né. Mindketten a vállalkozás pénzügyi
oldalát kezdték firtatni; ehhez bizony sok pénz kell,
már pedig pusztán közadakozásból nem lehetne elő-
teremteni a szükséges összeget s félő, hogy az egész
vállalkozás nevetséges kudarccal fog végződni. Mar-
the megnyugtatta őket és számadatokkal állott elő.
Ekkor azután arra voltak kíváncsiak, vajjon kik azok
a hölgyek, akik már eddig is tagjai a bizottságnak.
Condamin-né nevének kiejtése hidegen hagyta őket,
némán tudomásul vették. De amikor megtudták, hogy
Rougon-né kimentette magát: legott megértőbben fo-
gadták az eszmét.

Delangre-né az ura dolgozószobájában fogadta
Marthe-ot. Delangre-né alacsony, sápadt nő volt és
alázatos, mint valami cseléd. Féktelen kicsapongásai-
nak legendás híruk volt Plassans-ban.

— Édes Istenem, hiszen magam is jónak találom
az eszmét! — mondotta Delangre-né halkán. — A
muskásosztály gyermekeire nézve valóságos erkölcsi
iskola lenne. Sok gyöngye lelket meg tudnánk menteni.
Én már csak azért sem vonhatnám ki magamat be-
lőle, mert az az érzésem, hogy az uram révén — aki
polgármester létére állandó érintkezésben van a befo-
lyásos emberekkel — igenis hasznos szolgálatokat te-
hetek az ügynek. De kérem önt, asszonyom, engedje

meg; hogy végleges válaszom holnap adhassam meg. Társadalmi helyzetünk nagy óvatosságra int bennünket. Előbb megbeszélem az ügyet Delangre urral.

Rastoil-né erősen gömbölyded, tulságosan szemérmeskedő asszony volt, aki válogatott szavakkal beszélt azokról a szerencsétlen leányokról, akik erkölcsi kötelességükről megfeledkeznek. Ez a kövér asszony-ság, két leányával együtt, épp egy naiseing dus himzésén szorgoskodott. Marthe első szavainak hallatára két leányát legott kiküldte a szobából.

— Köszönöm, asszonyom, hogy reám is gondolt — mondotta Rastoil-né. — Őszintén szólva, zavarban vagyok. Én máris többféle bizottságban veszek részt, s nem tudom, vajjon ráérnék-e! ... Ezzel a gondolattal már magam is foglalkoztam, csak hogy az én tervem szélesebb alapon épült föl és talán teljesebb is volt, mint az öné. Immár több, mint egy hónap óta készülődöm, hogy fölkeressem a püspök urat, hogy megbeszéljem vele az eszmét, de egy percnyi ráérő időm nincsen. No, de azért egyesíthetjük az erőnket a jó cél érdekében. Én majd beavatom önt az én tervembe, mert amint látom, ön sok tekintetben tévedésben van, asszonyom ... Ha már egyszer szükség van reá: hát rászánom magam erre is! Az uram épp tegnap mondotta nekem: „Te csakugyan mindig a más bajával vagy elfoglalva, sohasem a magadéval“.

Marthe kérdően nézett Rastoil-né-ra, mert eszébe jutott ennek az asszonymnak Delangre urral való korábbi viszonya, amiről a Sauvaire-sétány kávéházai-ban még most is sokat csevegnek a rossz nyelvek. A polgármesterné és az elnökné Faujas abbé nevét nagyon tartózkodóan fogadták; kiváltképpen ez utóbbi. Marthe szinte sértve is érezte magát némiképp e bizalmatlanság miatt, amit ez a két asszony egy olyan személység iránt tanusított, akiért ő ugyszólván szavattosságot vállalt. Marthe tehát váltig az abbé szép és jó tulajdonságait hangoztatta, ami azután a két höl-

gyet arra indította, hogy ők maguk is elismerjék Faujas abbé érdemeit, aki visszavonultan él s az édesanyját tartja el.

Rastoil-nétől távozóan, Marthe-nak csak az utcán kellett végigmennie, hogy benyithasson Paloque-né-hoz, aki a rue Balande tulsó oldalán lakott. Immár hét óra volt, de Marthe ezt az utolsó látogatását is el akarta még ma egy füst alatt végezni, noha alighanem megvárakoztatja kissé az urát, aki valószínűen meg is fogja érte dorgálni. Paloque-ék épp az asztal körül ültek a hideg ebédlőben, amelyen meglátszott a vidékies igénytelenség, a gondosan rejtegetett tisztos szegénység. Paloque-né sietve takarta le a levest, amit épp e pillanatban fálalt föl s bosszankodott, hogy épp ilyenkor zavarják őket. Mindazonáltal nagyon szívélyes volt, szinte megalázkodó, de belsejében nyugtalanság dult e nem várt látogatás miatt. Férje, a bíró, kezét a térdén pihentetve, ülve maradt az üres tányérja előtt.

— Haszontalan kis szajhák azok! — kiáltott föl Paloque ur, mikor Marthe az ó-város leányairól kezdett beszélni. — Ma is fölötte épületes dolgokat hallottam felőlük a törvénytársi palotában! Hiszen épp ők csábitották kicsapongásokra a tisztességes és tiszteletreméltó urakat... Bizony rosszul teszi, asszonyom, hogy e söpredék nép sorsa iránt érdeklődik!

— De különben is attól tartok, hogy nem sokat lendíthetnék az ügyön — szolt közbe Paloque-né. — Nekem nincs ismeretségem. Az uram pedig inkább levágná a kezét, semhogy alamizsnáért nyujtaná oda valakinek. Mi félreállottunk s elvonultan élünk, mert megundorodtunk azoktól az igazságtalanságoktól, amiket a saját szemünkkel láttunk. Itt éldegélünk szerényen és boldogan, hogy rólunk mindenki megfélemedezett... Még az előléptetést sem fogadná el az uram, ha följánlanák neki. Ugy-e, édes férjem?

Paloque bíró helyeslően bólintgatott a fejével.

Paloque-ék most összemosolyogtak. Marthe pedig ott ült zavartan ez előtt az epétől sápadt, sebhelyes, két iszonyatos arc előtt, amelyek a hazug lemondás e komédiájának megjátszásában olyan jól meg tudták egymást érteni. Szerencséjére eszébe jutott édesanya tanácsa.

— Már pedig én nagyon számítottam önre, asszonyom! — mondotta Marthe nyájas hangon. — Noha táborunkba tartozik Delangre-né, Rastoil-né és Condamin-né, de — őszintén szólva — ezek a hölgyek inkább csak a nevüket adják ide. Én olyan tiszteletreméltó s önfeláldozó hölgyet keresek, aki igazán a szívéen viselné ezt az ügyet. Ekkor gondoltam önre, akiben föllelni reméltem ezt a hölgyet!... Gondoljon csak arra, asszonyom: mily nagy hálával tartoznék nekünk Plassans, ha mi ezt a tervet megtudnók valósítani!

— Bizonyára! Bizonyára! — mormolta magában Paloque-né, akit ezek a szép szavak valósággal elragadtak.

— És abban is téved, ha azt hiszi, hogy önnek nincs semmi befolyása. Köztudomásu, hogy Paloque urat nagyon szívesen látják az al-megyefőnökségen. Csak magunk közt mondom, hogy őt szemlélték ki Rastoil ur utódjául. Kérem, ne tiltakozzék! Az ön érdemeit mindenki jól ismeri, hiába igyekszik háttérben maradni! Azután pedig nem kitünő alkalom-e ez arra is, hogy Paloque-né asszony kilépjen végre abból a homályból, amelyben eddig visszavonultan élt s megmutassa mily okos és jószívü asszony ő a maga szemlében!

Paloque ur izgett-mozgott, hánykolódott ültőhelyén s hunyorgatva nézett a feleségére.

— Feleségem egy szóval sem mondott nemet! — mondotta Paloque.

— Hát persze, hogy nem mondottam! — szólt közbe Paloque-né. — Minthogy önnek annyira szük-

sége van reám, hát nem bánom, ráállok. Talán ismét ostobaságot követek el veled, s gondot veszek a nyakamba, amiben soha köszönet nem lesz. Kérdezze csak meg az uramtól: mily sok jót tettünk mi már titokban! Ön is láthatja, mi lett az eredménye! . . . No, de mindegy, az ember nem tagadhatja meg önmagát, nemde, asszonyom? Mi már csak mindvégig mások bolondjai leszünk . . . Tehát számíton csak reám, kedves asszonyom!

Paloque-ék fölállottak, mire Marthe bucsut vett tőlük s megköszönte áldozatkészségüket. Amint Marthe megállott egy pillanatra a lépcsőkanyarulatonál, hogy kiszabadítsa ruhája fodrát, amely a rácsozat és a lépcsőfok közé szorult, még hallhatta, amint Paloque-ék az ajtó mögött hangosan beszélgettek.

— Hát persze, most megtalálnak, mert szükségük van reád! — mondotta Paloque biró metsző, éles hangon. — Te leszel a teherhordó állatjuk.

— Meglehet! — felelte a felesége. — De végül mégis csak én kerekedek fölül.

Már nyolc óra felé járt az idő, mire Marthe végre hazaérkezett. Mouret immár félóra óta várt reá, hogy a család asztalhoz ülhessen. Marthe kinos jelenettől tartott, de miután átöltözködött és lement az ebédlőbe, az urát már ott találta, amint egy megfordított széken lovagolvást ült s ujjával nyugodtan a takarodót dobolta a terített asztalon. Iszonyatos gunyolódó, csipkedő kedvében volt.

— Már azt hittem, hogy az éjszakát a gyóntatószékben töltöd — mondotta Mouret. — Mostanság, hogy sülvé-főve mindig a templomban vagy, legalább add tudtomra, hogy házon kívül megebédelhessem, valahányszor a papokhoz vagy hivatalos.

Mouret az egész ebédidő alatt hasonló tréfákkal kedveskedett feleségének. Marthe emiatt többet szenvedett, mintha veszekedett volna vele: két vagy három ízben is kérlette az urát tekintetével, majd

szóval is arra kérte, hogy hagyja már egyszer békén. Ez azonban csak olaj volt a tüzre. Octave és Désirée nevetett; Serge azonban, aki anyja pártján volt, hallgatott. Mikor már a csemegénél tartottak, bejött ám Rose is és ijedten jelentette, hogy Delangre ur van odakünn s a nagyságos asszonnyal óhajt beszélni.

— No, lám! Hát még a hatóságokkal is egy követ fujsz? — kiáltott fel Mouret gunyosan nevetve.

Marthe a szalonba ment, ahol fogadta a polgármestert, aki nagyon udvarias hangon, szinte lovagias föllépéssel kijelentette, hogy meg sem akarja várni a holnapot, hogy szerencsét kívánjon neki magasztos eszméjéhez. A felesége kissé aggódó volt s hibázott abban, hogy tüstént el nem fogadta az ajánlatot. Eljött tehát, hogy a felesége nevében is kijelentse, mennyire hizelgő ránézve, ha a Szent Szüz nevével ékeskedő intézmény védnöknőiből alakult bizottság tagjával tekintheti magát. Ami pedig őt magát illeti, a maga részéről minden lehetőet elkövet, hogy ez a hasznos és erkölcsös terv sikerüljön.

Marthe a polgármestert egészen az utcai ajtóig kikísérte, ahol — mialatt Rose a lámpát tartotta, hogy az utat megvilágítsa — Delangre ur még hozzátette:

— Kérem, asszonyom. szíveskedjék megmondani Faujas abbé urnak, hogy nagyon boldog lennék, ha egy kissé elcseveghetnék vele. Szíveskedjék tehát megtisztelni engem látogatásával. Minthogy már ismeri a besançoni hasonló intézményt: értékes fölvilágosítást adhatna nekünk erre vonatkozóan. Szeretném, ha a város legalább a helyiség bérét fizetné... A viszontlátásra tehát, asszonyom, s kérem, adja át üdvözlémet Mouret urnak, akit nem akartam háborgatni.

Mikor Faujas abbé és az édesanyja nyolc órakor lejöttek, Mouret nevetve mondotta nekik:

— Ma egész nap a maga számára foglalta le a feleségemet, nemde, abbé ur? De legalább nehogy elrontsa ám tulságosan, ne csináljon belőle szentet!

Ekkor azután Mouret megint csak egészen a kártyajátékban merült el, hiszen rettenetes elégtételt akart venni az öreg Faujas-nén, a három napi veszteségek miatt. Marthe-nak tehát zavartalan alkalmat nyílt, hogy az abbénak küldetése eredményéről beszámoljon. Szinte gyermekes öröm fogta el és még most is repesett a szíve, élményeire gondolván annak a délutánnak, amit ma házon kívül töltött. Faujas abbé némely részletet elisméltetett vele; majd megígérte, hogy fölkeresi Delangre urat, noha ő inkább szeretett volna egészen a háttérben maradni.

— Rosszul tette, hogy legott megnevezett engemet — jegyezte meg az abbé nyers hangon, mikor Marthe-ot olyan meghatottnak s ő iránta olyan odaadónak látta. — Ön is csak olyan asszony, mint a többi, a legjobb úgy is elsikkad az önök kezei közt.

E durva kifakadás hallatára Marthe meghökkent s ijedten huzódott vissza hatása alatt annak a rémületnek, amely az abbé reverendájának láttára néha még most is erőt vesz rajta. Az volt az érzése, hogy vaskezek nehezednek a vállára, amely szinte roskadozik azok súlya alatt. A papok a nőkben ellenséget látnak. Mikor Faujas abbé észrevette, hogy a tulságosan is szigorú feddés Marthe-ot fölháborította, szelidebb hangon mormolta:

— Én csak az ön nemes törekvésének sikerére gondoltam . . . Attól félek, hogy a sikert kockáztatjuk, ha én is beleártom magam az ügybe. Ön is tudja, hogy engem bizony egy csöppet sem szeretnek ebben a városban.

Megalázkodásának láttára Marthe biztosította az abbét, hogy nagyon téved, mert a hölgyek általában a legnagyobb dicséret hangján beszélnek róla mindennütt. Tudják, hogy eltartja az édesanyját, hogy visszavonultan él, méltó tehát minden dicséretre. Ekkor aztán egészen tizenegy óráig csupán a nagyszerű tervről tárgyaltak s még a legaprób részletekre is kiter-

jeszködtek. Valóban kellemes és sikeres estjük volt ez.

Kártyaosztás közben Mouret egy-egy szófoszlányt elkapott.

— Ti tehát ketten hadat üzentetek a bűnnek, nemde? — szólalt meg Mouret lefekvés közben. — Szép kitalálás, mondhatom!

A védnőknőkből alakult bizottság három nap múlva megszervezkedett. Elnökük Marthe lett, aki viszont — édesanyja tanácsára, akivel titokban megbeszélte a dolgot — Paloque-né asszonyt ajánlotta pénztárosnak. Mind a ketten tüstént hozzáláttak a munkához; körleveleket fogalmaztak s ellátták a belső ügykezelés ezernyi apróbb dolgát. Condamine-né ezalatt látogatásokat tett az al-megyefőnökségtől a püspökségig; a püspökségtől a befolyásos férflakig, hódító kedvességgel magyarázgatva azt a „szerencsés tervet, amely az ő agyában fogamzott meg“, bemutatván mindenütt láprázatosan szép öltözékeit, gyűjtve halomra az adományokat és az ígéreteket. Rastoin-né viszont keddi fogadónapjain mesélte el ájtatoskodó hangon a papoknak, hogyan ötlött az eszébe annak gondolata, hogy megmentse a bűntől annyi sok gyermek lelkét. Mindössze azonban meglegedett azzal, hogy megbizta Bourrette abbét azzal, kérné föl a Szent József-rendi apácákat, hogy vállalják el a tervezett intézet igazgatását. Ami pedig Delangre-nét illeti, nos, ő a tisztviselők kicsiny társadalmában azt a bizalmas közlést tette, hogy a város ezt az intézményt egyedül az urának köszönheti, kinek őszinte ügybuzgóságának tudható be az a terem is, amelyet a polgármesteri épületben gyűlések és tanácskozások megtartása céljából átengedett.

Az egész Plassans megmozdult e jószándéku lárma hallatára. Csakhamar egyébről sem beszéltek, csak a Szent Szűzről elnevezendő leánymenedékhely kérdéséről. Őzönével zudultak mindenünnen a dicséretetek; a

védnökök bizalmi emberei szintén kivették részüket a munkából s valamennyi társaskör és egyesület a vállalkozás sikere érdekében dolgozott. A gyűjtőívek, amelyeket a három városrészben körülhordoztak, egy hét leforgása alatt megteltek. Mikor pedig a „Gazette de Plassans“ az adományösszegek föltüntetése mellett az adakozók névsorát is közölte, egyszeriben mindenkiben föltámadt a hiúság s a legtekintélyesebb családok egymással versengtek a nagylelkűségben.

A nagy zshivaj és tombolás közepette gyakran felhangzott! Faujas abbé neve is. Habár valamennyi védnökő kizáróan a maga számára követelte az eszme megpendítésének érdemét, mégis mindenki sejtette, hogy ezt az életrevaló tervet Faujas abbé hozta magával Besançon-ból. Delangre ur nyíltan is kijelentette ezt azon a községi tanácsülésen, amelyen megszavazták vételárát annak az épületnek, amelyet az egyházmegye építészé kiválóan alkalmasnak talált a menedékhely céljaira. A polgármester és Faujas abbé előző este sokáig tárgyaltak együtt s azután meleg kézzorítással váltak el; mi több: a polgármester titkára még azt is hallotta, hogy „kedves uramnak“ nevezték egymást. No, de ez már azután határozottan nagy fordulatot jelentett az abbé javára! Ettől kezdve voltak már hívei is, akik ellenségeinek támadásait visszaverték.

Mouret-ék barátsága különben is nagy tiszteletet keltett mindenütt Faujas abbé iránt. Marthe pártfogása mellett, aki őt nevezte meg a nemes mű kezdeményezőjének, de aki szerénységből tagadja az elsőbbséget, bezzeg nem járt többé Faujas abbé somfordálva az utcákon mindenütt a falak mentén! Uj reverendáját nyíltan mutogatta a napsütésben s most már az utca kellő közepén járt. Mialatt a rue Balande-tól a Saint-Saturnin-templomig terjedő uton végighaladt, alig győzte fogadni az emberek köszönését. Egy vasárnapon, a vecsernyéről jövet, Condamine-né megállította őt

a püspöki palota előtt s egy jó félóra hosszat elbeszélgetett vele.

— No, lám, abbé ur, bezzeg szent férfitü hiráben áll most! — mondotta neki nevetve Mouret. — Pedig még csak hat hónappal ezelőtt is egyedül magam voltam az ön védelmezője... Csakhogy az ön helyében én mégsem biznám el magam egészen. A püspökségben még mindig vannak ellenségei.

Faujas abbé könnyedén vállat vont. Tudta ő azt jól, hogy az az ellenérzés, amivel ő még most is léptenyomon találkozott, a papságtól indult ki. Fenil abbé kemény akaratával teljesen hatalmában tartotta a remegő Rousselot püspököt. Március vége felé, amikor is a fővikárius uton volt, Faujas abbé fölhasználta ezt az alkalmat s több ízben meglátogatta a püspököt. Surin abbé, a püspök magántitkára beszélte, hogy ez az „ördögi ember“ órákhosszáig bezárkózott a püspökkel együtt, aki e hosszú találkozások után mindannyiszor nagyon rosszkedvü volt. Mikor azonban Fenil abbé visszatért, Faujas abbé legott megszüntette látogatásait s újra eltünt a püspöki székhely láthatáráról. A püspök nyugtalan lelkiállapota azonban csak nem akart megszűnni; semmi kétség: a főpap lelki egyensúlyát valami katasztrófális esemény fölborította. Egy ebéd alkalmával, „amit a püspök a papságának adott, különösképpen kedves volt Faujas abbé iránt, aki pedig még mindig egyszerű, szerény helyettes-plébánosa volt a Saint-Saturnin-székesegyháznak. Fenil abbé vékony ajkait még jobban elbiggyesztette s állandóan dühösködött, valahányszor az ő bünbánó hivei a gyónás után az egészségi állapota iránt érdeklődtek.

Faujas abbé most már derüs és meglegedett volt. Ezután is visszavonultan élt, csak a magatartása lett nyájasabb és előzékenyebb. Végleges diadalát azonban egy keddi napon aratta. Faujas abbé szobájának ablakánál állott s élvezte a tavasz első meleg leheletét. Pequer des Saulaies al-megyefőnök ur társasága ép

akkor ment le a kertbe, s megpillantván az abbét, távolról üdvözölték; mi több: Condamin-né annyira ment a bizalmaskodásban, hogy a zsebkendőjével integetett feléje. Ugyanekkor Rastoil ur társasága is a vizesés előtt telepedett le a kertiszékekre. Delangre polgármester ur, az al-megyefőnökség terraszának karfájához támaszkodva, Mouret uram lejtős siku kertjén keresztül kémlelte, vajjon mi megy végbe a bíró uréknál.

— Meglátják uraim, — szólalt meg Delangre ur — hogy azok ott odaát még csak észre sem veszik Faujas abbét.

Tévedett. Fenil abbé, mintha csak véletlenül történt volna, feléje fordította a fejét s megemelte a kalapját. Ekkor azután a jelen volt papok valamenynyien követték példáját. Faujas abbé viszonzta az üdvözlést, majd jobbról és balról lassan végighordozta tekintetét a két társaságon. Visszahuzódott az ablak mellől s azután gondosan, szinte áhítatos kimélettel, összecsukta a fehér függönyöket...

Országos Széchényi Könyvtár

KILENCEDIK FEJEZET

Április hónapja nagyon kellemes volt. Este, az ebéd után, a gyermekek az ebédlőből lementek a kertbe játszani. A szűk helyiségben fojtó volt a levegő, miért is Marthe és a pap szintén kimentek a tornácra. A szélesen kitárt ablaktól néhány lépésnyire leültek s így már kívül estek azon a sugárnyalábon, amellyel a lámpa a kert magas cserjéit megvilágította. Itt azután a közeledő éjszaka homályában megbeszélték a leánymenedékhely ezernyi ügyét-baját. A keresztényszeret nevében való szakadatlan tevékenység beszélgetésükbe is mintha több gyöngédséget vitt volna bele. Szemközt velük, Rastoil ur óriás körtefái s az al-megyefőnökség sötét gesztenyefái közt az égbolt egy széles darabja nézett le rájuk. A gyermekek a kert tulsó végében, a

lugasok alatt futkároztak, míg az ebédlőből a rövid szóváltások hirtelen erősbödött hangja hangzott ki, amint Mouret és Faujas-né, akik magukra maradtak benn, ugyancsak nekihevültek a kártyajátéknak.

Marthe pedig valami lankadtságtól elerőtlenedve, amely meglassította ajkainak mozgását, meghatottan olykor-olykor elhallgatott, mikor egy-egy hullócsillag aranyos röppentyűjét lefutni látta az égről. Gyöngén hátrabillent fejjel az eget nézte s mosolygott.

--- Ime, megint egy elkárhozott lélek ment a mennyországba, — mormolta Marthe.

A pap még mindig hallgatott, miért is Marthe hozzátette még:

— Ezek a szeretetreméltó együgyűségek olyan bájosak... Mindig kislánynak kellene maradnunk, abbé ur.

Marthe most nem javítgatta többé esténkint a család fehéreneműit. A tornácon lámpát kellett volna gyújtani, már pedig ő jobban szerette ezt a félhomályt, ezt a langyos éjszakát, melynek mélyén oly jól érezte magát. És különben is, csaknem mindennap távozott hazulról, ami nagyon kifárasztotta. Így azután estebéd után bizony már nem szívesen vett volna tűt a kezébe. Most már tehát Rose szakácsnőre várt a fehérenemű javításának munkája, mert Mouret váltig arról panaszkodott, hogy valamennyi harisnyája lyukas.

Marthe-nak valóban nagyon sok dolga volt. A bizottsági üléseken kívül, amelyeken ő elnökölt, egy csomó gond szakadt a nyakába a sok látogatással s az ügyvitel ellenőrzésével. Az írásbeli munkát és az aprócseprő teendőket áthárította ugyan Paloquire-néra, de oly türelmetlenül várta már, hogy az intézet végre megkezdhesse munkáját, hogy hetente háromszor is ellátogatott a külvárosba, hogy megfigyelje a munkások működését. Minthogy úgy találta, hogy a munkálatok bizony nagyon lassan haladnak, tüstént a Saint-Saturnin-székesegyházba sietett, ahol kiveszekedte

magát az építésszel s akit végre arra kért, ne hagyja teljesen magukra a munkásokat; ellenben féltékeny szemmel nézte az itteni építkezést és úgy találta, hogy a kápolna tattarozása jóval gyorsabban halad. Lieutaud építész csak mosolygott s biztosította Mathe-ot, hogy a munkával idejében elkészülnek.

És Faujas abbé is úgy nyilatkozott, hogy a munka bizony sehogy sem halad; unszolta is Marthe-ot, hogy egy pillanatig se hagyja nyugodtan az építésszel, hanem csak járjon a nyakára. Erre aztán Marthe mindennap ellátogatott a templomba. Örökösen tele volt a feje számadatokkal s mindig a még lebontandó s újraépítendő falak gondjai foglalkoztatták. A templom hideg levegője egy kissé lecsillapította. A szenteltviztartóba mártotta ujjait, keresztet vetett, mert másoktól is úgy látta. A templomszolgák már ismerték és köszöntek is neki, de ő maga is megbarátkozott már a különféle kápolnákkal, a sekrestyével, ahol néha fölkereste Faujas abbét, megismerte a kolostor folyosóit és kis udvarait, amelyeken át kellett haladnia. Egy hónap múlva a Saint-Saturnin-székesegyháznak nem volt olyan rejtett zuga, amelyet ő ne ismert volna. Megesett, hogy néha várakoznia kellett az építészre; ilyenkor beült valamelyik kisebb kápolnába, hogy kipihenje a futva megtett ut fáradalmait és hogy újra földézzze emlékezetében azt a száz meg százféle dolgot, amit Lieutaud építésszel meg akar hányni-vetni. A mély, siri csend, amely körülvette, az ablakfestmények beszűrődő s ájtatosságra hangoló homály valamiféle kellemes álmodzásra készítették. Valahogyan mintha kezdené megkedvelni a magas boltíveket, a falak áhitatos komorságát, a vászonhuzattal letakart oltárokat, a szép sorjában szabályosan elhelyezett székeket. Mikor a templom párnázott kettős ajtaja halkán bezárult mögötte, úgy érezte, mintha égi nyugalom szállta volna meg; elfelejtette a világ gyötrődéseit, s mintha egész lényé a földi béke boldogságában olvadt volna föl.

— Csak a Saint-Saturnin-templomban érzem jól magam! — szalasztotta ki a száján az ura fülehallára Marthe, egy zivataros, forró nap után.

— Azt akarod talán, hogy oda menjünk hálni? — jegyezte meg nevetve Mouret.

Marthe megsértődött. Annak a pusztán testi jóérzésnek a gondolata, amely a templomban eltölti, mint illetlen, megbotránkoltatta őt. Ezután már csak bizonyos nyugtalansággal lépte át a Saint-Saturnin-templom küszöbét, közömbösséget erőszakolván magára éppugy, mintha a polgármesteri hivatal nagy termébe lépne be, de azért úgy érezte, mintha akaratlanul is mély meghatottság ejtené rabul a lelkét. E miatt szenvedett is, de szívesen fogadta ezt a szenvedést.

Faujas abbé úgy szinlelte, mintha észre se venné azt a hosszú ébredést, amely Marthe lelkén napról-napra egyre jobban elhatalmasodott. Maradt ő továbbra is Marthe dolgos, készséges ügyfele, de sohasem emlegette az eget és mennyországot. Soha a pap nem ütközött ki belőle. Néha mégis megtörtént, hogy Marthe az abbét éppen temetés alkalmával zavarta meg; az abbé ilyenkor miseingben jött ki hozzá, két oszlop közt néhány szót váltott vele, magával hozva a tömjén és a viasz illatát. És mindez gyakran kőművesmunkákról szóló költség számla vagy asztalos követelése miatt történt. Az abbé megjelölte a pontos számadatokat s azután visszament a halotthoz, mialatt Marthe ott ácsorgott tovább az üres templomban, ahol a templomszolga a gyertyákat oltogatta. Mikor a templomon végigmentek s Faujas abbé térdet hajtott a főoltár előtt, Marthe is térdet hajtott csupa illendőségből eleinte, de azután annyira megszokta, hogy szinte gépiesen akkor is térdet hajtott, mikor egyedül volt a templomban. Addig mindössze ebben a térdhajtásban merült ki egész ájtatossága. Egyszer-kétszer megtörtént, hogy ünnepélyes istentisztelet alkalmával nyitott be a templomba. Mikor azonban meghallotta az

orgona hangját s megpillantotta a megtelt templomot, ijedten menekült el onnan s nem merte átlépni a küszöböt.

— Nos, Marthe, mikor fogsz először áldozni? — kérdezte tőle Mouret gyakran gunyolódó hangján.

Mouret agyongyötörte gunyolódásaival Marthe-ot. Marthe türt és hallgatott; mikor azonban az ura már tulságba vitte, akkor rámeresztette a szemét, amely ilyenkor villámokat lövelt. Apránként azután Mouret már kesernyés lett s most már nem is gunyolódott többé, míg végre is egy hónap múlva komolyan megharagudott.

— Hogy egyáltalán van-e értelme annak, hogy szóba állasz ezzel a papnépséggel? — dörmögött Mouret olyan napokon, mikor odahaza nem várta ebéd. — Örökösen a házon kívül kóborolsz, egy órára sem lehetne téged itthon tartani . . . De még ezt sem bánám, ha itthon legalább rendén mennének a dolgok! De nem mennek, mert még rendes fehérneműm sincs, az asztal még este hét órakor sincs megterítve, Rose pedig már kibírhatatlan, a háztartás züllésnek indult.

És ekkor fölvelt egy darab földön heverő rongyot, bedugaszolta vele a nyitva felejtett borosüveget, ujjai hegyével végigtörölte a port a butorokon s mindinkább elragadtatva magát a dühtől, harsogva kiáltozta:

— Most már csak az van hátra, hogy seprüt vegyek a kezembe, nemde, s konyhakötényt kössek a derekamra! . . . Természetesen, te ezt eltürnéd, hadd vezessem én a háztartást, te pedig még csak észre sem vennéd. Hát azt tudod-e, hogy ma reggel két óra hosszat egyebet se tettem, minthogy ezt a szekrényt rendbe szedtem? Oh, nem, kedvesem, ez így tovább nem mehet!

Egy másik alkalommal pedig a gyermekek miatt kaptak össze. Mikor hazament, Mouret a kis Désirée-t egyedül találta a kertben, ahol hasmánt feküdt egy

hangyatelep nyílása előtt s nézegette, hogy mit csinálnak a hangyák a föld alatt. Olyan mocskos volt, mint a „malac“ . . .

— Még szerencse, hogy nem házon kívül töltöd az éjszakákat! — förmedt Mouret a feleségére, mihelyst hazatérni látta. — Gyere csak és nézd meg a leányodat! Nem engedtem meg, hogy ruhát váltson, hadd gyönyörködjél te is a szép látványban!

A kis leányka keservesen zokogott, amíg az apja az anyja előtt köröskörül megforgatta.

— Nos, ugy-e, hogy szép? . . . Ime, ilyenek azok a gyermekek, akiket az édesanyjuk elhanyagol. Oh, nem ez a kis ártatlan a hibás! Valamikor még öt percre sem hagyta magára, mert — mint mondottad — bizony még fölgyujthatja a házat . . . Pedig ugyan: fölgyujtja a házat s minden odaég! És ugy is kellene!

Rose magával vitte Désirée-t, de még azután is órák hosszat dohogott Mouret:

— Te mostanság egyedül a mások gyermekeinek élsz, a magadéival pedig egyáltalán nem törődöl. No, de hiszen ez érthető is! . . . Oh, mily ostoba vagy te, Marthe! Egy csapat ringyó érdekében töröd-zuzod magad, akik gunyt üznek belőled s ott adnak találkát a bástyafalak zugaiban! De menj csak ki sétálni este felé a játszótérre, majd meglátod, fejükre huzott szoknyával ezeket a szajhákat, akiket te a Szent Szüz védelme alá akarsz helyezni! . . .

Mouret most mélyet lélegzett s azután folytatta:

— Legalább Désirée-re ügyelnél ahelyett, hogy a csatorna leányait szeded föl. Désirée-nek akkora lyukak vannak a ruháján, akárcsak az öklöm! Egyszer csak összetört tagokkal bukkanunk rá a kertben . . . És nem is beszélek neked Octave-ról és Serge-ről, noha szeretném, ha itthon volnál, mikor azok a kollégiumból hazajönnek. Igazán ördögi dolgokat művelnek. Tegnap is a tornác két kockalapját robbantották

szét petárdával . . . Mondom neked, asszony, ha itthon nem tartod az orrod, hát ez a ház hamarosan tönkremegy!

Marthe néhány szóval mentegetődött. El kellett mennie hazulról. Kőtekedő kedvében Mouret igazat mondott: a háztartás rosszul ment. Ez a csendes zug, ahová a nap is csak nemrég még oly szívesen tekintett be, mielőtt nyugovóra tért volna, most tele volt a veszekedés lármájával, a gyermekek rendetlenségével, az apa rosszkedvével, az anya fáradt közömbösségével. Este az asztalnál mindenki immel-ámmal evett és zsebelt. Rose pedig azt csinált, amit akart. A szakácsnő különben az asszonyának adott igazat.

A dolgok immár odafejlődtek, hogy Mouret, mikor az anyósával találkozott, keservesen panaszkodott a feleségére, noha jól tudta: mily nagy örömet okoz ennek az öreg asszonynak azzal, hogy házaselete keserveit elmondja neki.

— De hiszen ön csodálatba ejt engem! — mondotta Félicité mosolyogva. — Hiszen Marthe félt öntől és én őt tulságosan gyöngének és nagyon is engedelmes feleségnek tartottam. A feleség sohasem rettegjen az urától!

— Hát persze, hogy ugy is volt! — kiáltotta Mouret kétségbeesetten. — Akár a föld alá süllyedt volna Marthe, csakhogy a veszekedést elkerülje. Elég volt egy tekintetem s minden úgy történt, ahogy én akartam . . . Bezzeg másként van most! Kiabálhatok én, amennyi belém fér: ő csak a saját feje után indul. Nem felesel vissza, az igaz; nem is száll szembe velem . . . No, de majd rátérünk még erre is . . .

A képmutató Félicité így felelt:

— Ha éppen akarja, vőm uram, hát beszélhetek Marthe-tal. Ezt azonban még sértésnek is vehetné. Az efféle ügyek legjobb, ha a férj és feleség közt maradnak . . . Én nem nyugtalankodom: ismét helyreállít-

ják maguk közt azt a házibékét, amelyre olyan büszkék voltak.

A fejét csóválva, Mouret földre sütötte le a szemét, majd így szólt:

— Nem, nem úgy van! Oh, én ismerem magamat. Kiabálok ugyan, ámde csak üres puffogatás. Alapjában véve gyöngé vagyok, akárcsak a gyermek... Nincs igazuk, akik azt hiszik, hogy én mindig szigorúan bántam a feleségemmel. Ha gyakran azt tette is, amit én akartam, az csak azért történt, mert neki ugyan mindegy volt, vajjon ezt teszi-e, vagy amazt. Szelid az arca, de ő maga önfejű... No; de majd rajta leszek, hogy ismét jóra forduljon minden.

Azután fölkapta a fejét.

— Jobb lett volna, ha mindezeket a dolgokat nem mondom el önnek. Ugy-e, nem adja tovább?

Marthe másnap meglátogatta az édesanyját, aki durcás, gunyos arccal fogadta s így szólt hozzá:

— Rosszul teszed, leányom, hogy annyira elhanyagolod az urad... Láttam őt tegnap s mondhatom: nagyon elkeseredett! Hiszen tudom én azt is, hogy Mouret sok tekintetben nevetséges figura, ez azonban még nem ok arra, hogy a háztartásodat végkép elhanyagolod.

Marthe merően nézett anyja arcára.

— Ah, tehát panaszkodott reám! — mondotta Marthe szárazon. — Pedig jobban tette volna, ha hallgat. Én nem panaszodom reá.

Ekkor azután mindjárt más tárgyról kezdett beszélni, de Rougon-né megint csak az urára terelte a beszédet, révén annak a kérdésnek, amit Faujas abbére vonatkozóan intézett a leányához.

— Mondd csak, leányom, Mouret talán nem szereti az abbét s miatta haragszik reád!

Marthe meghökkent.

— Micsoda gondolat! — mormolta Marthe. —

Miért ne szeretné az uram Faujas abbét? Nekem legalább egyetlen olyan szót nem mondott, amiről erre következtethetnék. Talán bizony édesanyámnak mondott erre vonatkozóan valamit? ... Nem, édesanyám, ön téved. Hiszen képes volna fölmenni hozzájuk a lakásukra, hogyha az öreg Faujas-né nem jönne le hozzá kártyázni.

És csakugyan: Mouret soha egy szóval nem panaszkodott Faujas abbéra. Néha egy kissé gunyos hangon meg-megcsipkedte s belefoglalta azokba a tréfás megjegyzésekbe, amiket a felesége vallásosságára nézve tett. Ez az egész!

Egy reggel Mouret, borotválkozás közben, oda kiáltotta Marthe-nak:

— Hallod-e, édesem! Ha valaha gyónni még, hát tudod mit: gyóntató atyának válaszd Faujas abbét. Büneid akkor legalább köztünk maradnak.

Faujas abbé kedden és pénteken gyóntatott. Marthe e napokon elkerülte a Saint-Saturnin-templomot, azt adván okul, hogy nem akarja zavarni az abbét. Voltaképpen Marthe-ot az a félnék szemérmesség tartotta vissza, amely mindannyiszor elfogta, valahányszor Faujas abbét miseingben látta, melynek finom muszlin szövetéből a sekrestye diszkrét illata áradt.

Egy pénteki napon Marthe együtt ment Condamin-néval, megtekintette a leánymenedékhely munkálatait. A munkások épp akkor fejezték be a homlokzat díszítését. Condamin-né tiltakozott ellene, mert a dísz nagyon szegényesnek és izléstelennek találta; inkább szeretett volna csucsívvá összekötött két karszó oszlopot látni ott, valami olyasfélét, ami az ifjúságot és egyúttal a vallásosságot szimbolizálná. Szóval, egy kis építészeti műremek, amely dicséretére válnék a védnöknők bizottságának. Marthe eleinte tétovázott, de azután lassankint maga is belátta, hogy az bizony szegényes; minthogy pedig Condamin-né

váltig nógatta: végre is megigérte, hogy még aznap beszélni fog Lieutaud építésszel. Hogy szavának álljon, mielőtt hazament volna, utba ejtette a Saint-Saturnin-templomot. Négy óra volt, az építész ép az imént ment el onnan. Mikor Faujas abbé után kérdezősködött, az egyik sekrestyés azt mondotta neki, hogy az abbé a Saint-Aurélie-kápolnában gyónat. Csak ekkor ötlött az eszébe, hogy micsoda nap is van ma, s halkán megjegyezte, hogy nincs ideje várni. De amikor távozóban a Sainte-Aurélie-kápolna előtt elhaladt, arra gondolt, hátha meglátta őt az abbé! A valóság ezzel szemben az volt, hogy Marthe-ot hirtelen valami különös gyöngeség fogta el. A kápolna előtt, a rács mellett leült s — ott maradt.

Szürke volt az ég, lassankint homályba borult a templom belseje. A már teljesen sötét oldalhajókban egy örökmécses lángja fénylett, egy gyertyatartó aranyozott lába s a Szent Szűz egy szobrának ezüst ruházata ragyogott. Az a halovány fénysugár, amely a nagy hajón rezgett végig, a padok és a zártszékek sima tölgyfáján tört meg. Marthe soha még ilyen erőtlennek nem érezte magát. A lába mintha elzsibbadt volna, a kezét pedig olyan nehéznek érezte, hogy összekulcsolva, a térdén pihentette, nehogy annak terhét viselni legyen kénytelen. Valamiféle aléltóság vett erőt rajta; még látott és hallott ugyan mindent, de csak nagyon bizonytalanul. A templom boltívei alatt halkán végigzsongó hangok; egy szék fölborulásának zaja; egy jámbor ájtatoskodó asszony félénk csoszogása elérzékenyítette s úgy hatott reá, mint megannyi zengő zenehang, amelyek szívetlelkét elandalították, míg a napsugarak utolsó visszfénye és a homály, amely szürke szerzs-szövetből készült védőtakaró gyanánt huzódott végig az oszlopok mentén, olybá tünt föl neki, mint színeket játszó, habos selyemszövet finom fényhatása. Mindez valami felséges kábulathoz volt hasonló, amely erőt vett

rajta s amelynek hatása alatt lényét felolvadni, megsemmisülni érezte. Azután minden kihunytt körülötte. Valami megnevezhetetlen, tökéletes boldogság ölelte őt magához.

Önkivületi állapotából egy hang riasztotta föl.

— Nagyon sajnálom, asszonyom! — szólalt meg mellette Faujas abbé. — Észrevettem ugyan önt, de nem hagyhattam el a . . .

Csak ekkor ébredt föl hirtelen merengéséből Marthe s fölnézett az abbéra, aki ott állott előtte miseingben a leszálló félhomályban. A pap utolsó bűnbánó gyónó hive is távozott már, s az üres templom most mintha még ünnepélyesebbnek tűnt volna föl neki.

— Talán bizony beszélni óhajt velem? — kérdezte a pap.

Marthe nagynehezen rendbeszedte gondolatait.

— Igen, abbé ur — felelte halkán — de már nem is tudom, hogy . . . Ah, igen, Condamin-né az épület homlokzatát nagyon szegényesnek találja. Ahelyett a semmitmondó, lapos ajtó helyett inkább két oszlop kellene oda. Csucsivet tennének rájuk színes ablakokkal. Nagyon szép lenne . . . Ugy-e, megértett engem, abbé ur?

Kezeit a miseing fölött összekulcsolva, komoly arccal, mintegy uralkodva fölötte, nézett le Faujas abbé az asszonyra. Marthe még mindig ott ült, mert annyi ereje sem volt, hogy fölálljon; méginkább belezavarodott a beszédbe, mintha önuralmának és akaratának aléltága közben lepték volna meg, amitől nem birt szabadulni.

— Ez ugyan újabb költséggel járna, az igaz! . . . De megelégedhetnénk termésköböl készült, egyszerű cifrázatu oszlopokkal is . . . Majd beszélünk az építőmesterrel, ha önnek is úgy tetszik, abbé ur; majd tájékoztat a költségek felől. De jó lenne, ha

legutóbbi számláját előbb kifizetnénk neki. Ha jól tudom, mintegy kétezerszáz és néhány frankról van szó. A pénz rendelkezésünkre áll, mondotta nekem ma reggel Paloque-né asszony . . . Mindezt elintézhetjük, abbé ur.

Marthe lehorgasztotta a fejét, mintha lenyomta volna a pap tekintete, amit magára nehezeden érzett. Mikor aztán ismét fölemelte a fejét, s tekintete a pap tekintetével találkozott, összekulcsolta a kezét, mint a gyermek, aki bocsánatért esd s hangos zokogásban tört ki. Faujas abbé ott állott előtte némán, mozdulatlanul, várta, hadd sirja ki magát az asszony. Marthe ekkor térdre rogyott a pap előtt s két kezével arcát eltakarva, sirt keservesen.

— Kérem, keljen föl, asszonyom! — szólt szelid hangon a pap. — Csak az Isten előtt hajtson térdet.

Faujas ekkor fölsegítette Marthe-ot térdeplő helyzetéből s maga is mellé ült. Azután halk hangon sokáig elbeszélgettek ketten. Lassankint öreg este lett, s az örökmécsek aranyos sugarai mélyen beleváltak a templom homályába. Egyedül az ő suttogó hangjuk reszketett végig a levegőben a Sainte-Aurélié-kápolna előtt. Marthe félnék és szakadozott hangon föltett kérdéseire folyamatosan és szakadozatlanul ömlöttek a szavak az abbé ajkáról. Mikor végre mindketten fölkeltek, úgy tűnt föl, mintha az abbé valami sürgősen kért kegyet tagadott volna meg Marthe-tól, akit most az ajtóig kísért ki s ott hangsabbra fogva beszédét, ezeket mondotta:

— Biztosítom önt, asszonyom, hogy nincs módomban. Nem tehetem! Forduljon inkább Bourrette abbéhoz.

— Pedig nagy szükségem lett volna az ön tanácsára, abbé ur, — mondotta halkán, kérő hangon Marthe. — Az az érzésem, hogy az ön segítségével minden vállalkozásom könnyebben menne.

— Ön téved, asszonyom, — jegyezte meg az

abbé, most már keményebb hangon. — Ellenkezően: attól tartok, hogy az én utmutatásaim eleinte nehézségeket okozhatnának önnek. Higyje el nekem, hogy önnek olyan papra van szüksége, mint amilyen Bourrette abbé . . . Lehet, hogy később — más választ adhatok önnek.

Marthe belenyugodott. A Saint-Saturnin-templom ájtatos hívői másnap bezzeg meglepetve látták, hogy Mouret-né Bourrette abbé gyóntatószéke elé térdel. Harmadnapon az egész Plassans egyébről sem beszélt, csak Mouret-né megtéréséről. Voltak, akik Faujas abbé nevét emlegették, gunyos mosollyal kísérvén; általában véve azonban a hatás nagyon kedvező volt, még pedig — Faujas abbé javára! Rastoil-né meg éppen az egész bizottság színe előtt gratulált Mouret-nének, míg Delangre-né mindjárt az Isten első áldását látta benne, jutalmául a hölgyek jótékony működésének, megindítván szívét közülük annak az egyetlen nőnek, aki az ájtatosságot eddig nem gyakorolta. Condamin-né azonban félrehívta Marthe-ot s így szólt hozzá:

— Ezt ugyan nagyon jól tette, kedvesem! Az asszonynak nagy szüksége van erre. Dehát igaz is: ha már az ember kimozdul hazulról, hát ejtse utba a templomot is.

Voltaképpen csak azon csodálkoztak, hogy Marthe éppen Bourrette abbét választotta. Ez a derék, érdemes pap ugyanis csak kis leánykákat gyóntatott, mert a hölgyek nem találták őt eléggé „mulatságos“-nak. Rougon-ék csütörtöki fogadónapján, mikor Marthe még nem volt ott, a zöld szalon egyik szögletében csak erről folyt a beszélgetés, s éppen a viperanyelvű Paloque-né volt az, aki ezekkel a szavakkal vetett véget a sok mendemondának olyan arcfinnyal, amely még ijesztőbbé tette:

— Faujas abbé jól tette, hogy nem a maga számára foglalta le Mouret-nét. Bourrette abbé igazán

üdvözt mindenkit s nincs benne semmi kifogásható.

Mikor Marthe e napon megérkezett, édesanyja eléje sietett s bizonyos tüntető szivélyességgel csókolt meg a leányát mindenki szemeláttára. Ami őt magát illeti, nos, ő már az államcsinyt követő napon kibékült az Istennel. Ő úgy vélekedett, hogy Faujas abbé már bátran eljárhatna az ő zöld szalonjába; Faujas abbé azonban arra való hivatkozással, hogy sok a dolga és hogy szereti a magányt: minden alkalommal kimentette magát. Rougon-né abban a föltevésben ringatta magát, hogy diadalmas visszatértét Faujas abbé a jövő télre halasztotta.

Faujas abbé sikerei különben napról-napra gyorsodtak. Az első hónapokban gyónó hivei mindössze a zöldségáros kofák köréből teltek ki, akik a székesegyház háta mögött állomásoztak; no meg a salátaárosokéból, kiknek tájszólását és zagyva beszédjét türelemmel hallgatta végig, noha nem mindig értette meg. Most azonban, kiváltképpen amióta a leánymenedékhely hire olyan nagy zajt vert föl, minden kedden és pénteken egész csapat selyemruhás polgárnő vette körül térdenállva a gyóntatószékét. Mikor azután Marthe elmesélte, hogy Faujas abbé nem akarta őt gyónó hívéül elfogadni, Condamin-né merész tette szánta el magát: a faképnél hagyta régi gyóntatóatyját a Saint-Saturnin-templom első vikáriusát — akit ez az elpártolás egyenesen kétségbeejtett — s tüntetően átpártolt Faujas abbéhoz. Ez az általános feltűnést keltő esemény döntő módon megszilárdította Faujas abbé helyzetét a plasans-i társadalomban.

Mikor Mouret megtudta, hogy a felesége gyónni jár, egyszerűen így szólt:

— Alighanem rossz fát raksz a tüzre, asszony, ha szükségét érzed annak, hogy titkaidat papra bizzad!

E jótékony mozgalmak közepette egyébként, Mouret mintha méginkább elzárkózott s még jobban visszavonult volna szokásainak és szükös életmódjának korlátjai közé. A felesége szemére lobbantotta, amiért panaszkodott reá.

— Igazad van, asszony, rosszul tettem, hogy panaszkodtam! — felelte Mouret. — Bizony kár örömet okozni másoknak azzal, hogy elmondja nekik az ember buját-baját... De ígérem is ám neked, hogy ilyen örömet nem fogok szerezni többé az édesanyádnak! Azóta meggondoltam a dolgot. Énmiattam akár a fejünkre szakadhat a ház: én ugyan többé nem pityergek senki szemeláttára!

És csakugyan: ez időtől kezdve nagyon vigyázott házának tekintélyére; soha nem panaszkodott senki előtt a feleségére s most is, mint ezelőtt, a világ legboldogabb emberének hirdette magát. És ez az igyekezete különben sem került valami nagy megerőltetésébe, mert hiszen beleillett abbéli számításába, hogy mindig és állandóan jól érezte magát. Mi több: még tulozta is az élettel megelégedett, rendszerető nyárs-polgár szerepét. Marthe is csak élénkebb járása-kelése révén sejtette az ura türelmetlenségét. Mouret heteken át kímélte a feleségét, de bezzeg annál jobban korholta és gyötörte a gyermekeit és Rose-t, akiket reggeltől estig minden csekélység miatt megszidott. És hogyha feleségére mégis csak rászólt: tette ezt legtöbbször olyan burkolt szavakkal, amiket csakis a felesége érthetett meg.

Mouret most már nem takarékos, hanem valósággal zsugori volt.

— Semmi haszna és értelme annak a pénzpocsékolásnak, ami most nálunk végbemegy — fakadt ki Mouret. — Fogadni mernék, hogy minden pénzed azokra a kis szajhákra költöd! Nem elég, hogy minden idődet reájuk pazarolod?... Figyelj ide, kedvesem: háztartásra ezentul csak száz frankot adok ne-

ked havonként. És ha mégis mindenáron alamizsnát akarsz osztogatni a te drágalátos leányaidnak, hát csak rajta: takarítsd meg azt a ruhapénzedből!

És Mouret szavának állott: a következő hónapban — azzal a megokolással, hogy a háztartás egyensúlyát veszélyeztetné s különben is már előre figyelmeztette — egy pár félcipő költségét kereken megtagadta. Egy este azonban a felesége sirva találta őt a hálószobában. Marthe szive megesett rajta, magához ölelte és váltig kérte: mondja el neki bánatát. Mouret azonban durván ellökte magától a feleségét s azt mondotta neki, hogy nem sirt ő, csak éppen a feje fájdult meg s ettől vörösödött ki a szeme.

— Azt hiszed talán, hogy én is olyan ostoba vagyok, mint te, hogy zokogjak? — kiáltotta Mouret.

Marthe megsértődött. Másnap Mouret csapongó jókedvet színlelt. Néhány nap múlva pedig, ebéd után, mikor Faujas abbé és az anyja lejöttek hozzájuk, Mouret kijelentette, hogy nem kártyázik. Másutt jár az esze, nem a kártyán! — mondotta. És ettől kezdve más napokon is mindig talált valami ürügyet, elanynyira, hogy a kártya-pártik végre is megszűntek. Mindnyájan kiültek a tornácra. Mouret a feleségével és az abbéval szemközt foglalt helyet s minden alkalmat megragadott, hogy szakadatlanul ő beszélhessen, mialatt az öreg Faujas-né, néhány lépésnyire tőlük, ölbetett kezekkel, némán, mozdulatlanul ült a homályban, mint azok a legendás alakok, akik a meglapult kutya kevély hűségével őrzik a kincset.

— Milyen szép az est! — mondogatta Mouret következetesen minden este. — Mennyivel jobb itt, mint az ebédlőben. Jól tették, hogy idejártak hűs levegőt szivni... Nini, egy hullócsillag! Láta ön, abbé ur? Ugy hallottam valaha, hogy ilyenkor Szent Péter pipára gyújt odafönn.

Mouret nevetett. Marthe azonban elkomolyodott, mert bántotta őt az urának ez a tréfás megjegyzése,

mint amely sérti a magas eget, amely Rastoil ur körtefái és az al-megyefőnökség gesztenyefái közt mosolygott le reájuk. Néha úgy szinlelte, mintha nem tudná, mire adta a fejét a felesége; a papot okolta és kijelentette, hogy számít reá, segítsen helyreállítani a ház békességét. Máskor pedig minden beszélgetését tréfálkozó hangon így kezdte: „Most pedig, amióta a feleségem gyónni jár...“ Mikor azután már ebbe az örökös témába is beleunt, figyelte és hallgatózott, hogy mit beszélgetnek a szomszéd kertekben. Az onnan felhangzó halk hangokat is pontosan felismerte, mialatt Plassans városában az utolsó halk nesz is elhalt a messze távolban...

— Ez a hang Condamin és Porquier orvos urak hangja — motyogta Mouret, fülét az al-megyefőnökség felé hegyezve. — Alighanem Paloque-ékat szapulják... És hallották önök Delangre ur kappan-hangját, amint mondotta: „Hölgyeim, jó lesz bemenni, mert hüvösre vált a levegő!“ Nos, nem vették észre, hogy ez a kis Delangre mindig olyan hangon beszél, mintha fűzfasipot nyelt volna?

És ekkor azután Mouret a Rastoil-ék kertje felé fordult.

— Ott ugyan senki nincs, semmit sem hallok... De mégis: azok a libácskák ott vannak a vizesés előtt. Az idősebbik mintha kavicsot forgatna a szájában, mikor beszél. Minden este legalább egy óra hosszat locsognak-fecsegnek. Pedig hogyha csak azokat a szerelmi vallomásokat mondanák el egymásnak, amikben részük van: bezzeg hamar elkészülnének!... De nini! Hiszén ott vannak együtt valamennyien! Ott van a fuvolahangu Surin abbé és ott van Fenil abbé, aki akár a kereplőt pótolhatná nagypénteken. Olykor huszan is vannak ott, abban a kertben, anélkül, hogy az ujjukat is megmozdítanák. Nekem az a gyanum, hogy ezek azért vannak ott, hogy kihallgassák a mi beszélgetésünket.

És mindezekre a fecsegésekre Faujas abbé és Marthe kurta szavakkal válaszoltak és csakis olyankor, mikor Mouret egyenesen kérdést intézett hozzájuk. Égre emelt arccal, révedező tekintettel ültek ott ketten, egymás mellett, de gondolatuk messze, magasan szárnyalt. Egy este Mouret-t elnyomta a buzgóság: elaludt. Ekkor azután ők ketten halkán beszélgetni kezdtek; a hangjuk hovatovább elhalkult s a fejük összébb hajolt. És alig néhány lépésnyire tőlük, ölbetett kézzel, fülét hegyezve, szemét tágra nyitva, Faujas-né mintha örködött volna fölötük — semmit nem látott, semmit nem hallott...

(Vége az első kötetnek)

Z O L A

**PLASSANS
MEGHÓDÍTÁSA**
(LA CONQUÊTE DE PLASSANS)

II.

JOGOSITOTT TELJES KIADÁS

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS BEVEZETÉSEL ELLÁTTA
AMBRUS ZOLTÁN

FRANCIA EREDETIBŐL FORDITOTTA
CSILLAY KÁLMÁN

CHRISTENSEN ÉS TÁRSA
GUTENBERG KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT
BUDAPEST

1 9 3 0

PLASSANS
MEGHODITASA
LA COMPTES DE PLASSANS

MAJNAI SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
1930. évi kiadás

PLASSANS
PLASSANS

Országos Széchényi Könyvtár
1930. évi kiadás
PLASSANS

PLASSANS
PLASSANS

TIZEDIK FEJEZET

Elmult a nyár. Faujas abbé nem igyekezett kiaknázni egyre növekvő népszerűségének előnyeit. Még mindig bezárkózva élt Mouret-ék házában s boldognak érezte magát a kert magányában, ahová még napközben is ellátogatott. A kerítésfal mentén lehorasztott fejjel lassan sétálva, vagy a kert tulsó végében lévő lugas alatt olvasgatta a breviáriumát. Olykor-olykor becsukta a könyvet, meglassította lépteit, s mintha mély álmódzásba merült volna. Mouret-t, aki lopva leste a viselkedését, végre is valamiféle nyugtalanság fogta el, látván ezt a fekete alakot órák hosszat járni-kelni az ő gyümölcsfái alatt.

— No, lám! Az ember már nem is érzi magát többé otthon a saját házában! — motyogta Mouret. — Már föl sem pillanthatok anélkül, hogy ne ez a reverenda ötlenék a szemembe... Mint a fekete holló: olyan ez a nagydarab ember! Nagy, kerek szemével mintha szüntelenül lesne, várna valamire. Biz' én nem hiszek az ő nagyon főtogatott közömbösségében.

A menedékhely csak szeptember első napjaiban készült el. Vidéken a munka, persze, lassan folyik. De az is igaz ám, hogy a védnökök kétizben is fölforgatták Lieutaud építész tervét, hogy a maguk eszméit is megvalósíthassák. Mikor azonban a bizottság az épületet átvette, az építészt nem győzték dicséretükkel elhalmazni előzékenységéért. Mindent nagyon megfelelőnek találtak: a tágas termeiket, a kitünő mellékhelyiségeket, a fákkal beültetett és két kis szökőkuttal díszített udvart. Condamin-nét csodálatra ragadta a homlokzat, amely az ő eszméje volt. A kapu fölött,

fekete márványlapon aranybetűkkel voltak bevésve ezek a szavak: *Szent Szűzről elnevezett leánymenedékhely.*

A megnyitás alkalmából valóban megható ünnepeket rendeztek. A káptalan jelenlétében a püspök személyesen iktatta be hivatalukba a Szent József-rend apácáit, akiket az intézet vezetésével biztak meg. Mintegy ötven, nyolc-tizenöt éves leánykát toboroztak össze az ó-város utcáiról, kiknek szülői — hogy leányaikat az intézetbe fölvegyék — mindössze azt jelentették ki, hogy mindennapi foglalkozásuk őket egész nap távol tartja otthonuktól. Delangre ur beszédét nagy tetszéssel fogadták; szárnyaló szavakkal hosszasan méltatta ezt az ujfajta „bölcshódét“, saját szavaival: „a munka és jó erkölcsök iskoláját, ahol a fiatal és érdemes lelkeket mentik meg a gonosz kísértésektől“. — A beszéd végén nagy feltűnést keltett az a leleplezett utalás, amit a mű igazi szerzőjére: Faujas abbéra tett. A többi papok közé elvegyülve, jelen volt maga Faujas abbé is. Mikor valamennyi tekintet feléje irányult: Faujas abbé jellegzetes, komoly ábrázata nyugodt és mozdulatlan maradt. Az emelvényen, a védnökök közt ült Marthe is, aki most mélyen elpirult.

A szertartás végeztével a püspök minden részletében alaposan meg akarta szemlélni az épületet. A püspök, Fenil abbé szemmellátható bosszúsága ellenére, Faujas abbét kérette magához, aki fekete szemének tekintetét egy pillanatra sem fordította el tőle. A püspök fölkérte Faujas abbét, kalauzolná őt az épületben, hiszen — tette hozzá mosolyogva — nálánál hozzáértőbb vezetőt keresve sem lehetne találni. A püspöknek ez a kijelentése azután szájról-szájra járt a jelenvoltak közt, akik lassanként elszéledtek. Egész Plassans aznap este a püspök viselkedéséről beszélt.

A védnöknők bizottsága egy termet tartott fenn

magának a menedékhely épületében, ahol a hölgyek egy kis uzsonnafélével kedveskedtek a püspöknek. A püspök el is fogadott egy kis darab kétszersültet s vagy két ujjnyi malagabort, miközben valamennyi hölgyhöz volt egy-egy kedveskedő, elismerő szava. Szerencsés berekesztése volt ez a kegyeletes ünnepségnak, mert bizony a szertartás előtt és annak folyamán holmi hiúsági kérdések surlódást idéztek föl a hölgyek között, akiket azonban Rousselot püspök ur ő Eminenciájának kegyes szavai hamarosan kibékítettek. Mikor a hölgyek magukra maradtak, kijelentették, hogy az ünnepség minden tekintetben pompásan sikerült, s nem fogytak ki a főpap kegyességének dícséretéből. Egyedül Paloque-né volt sápadt a dühtől. Bókjainak pazarlása közben a püspök róla megfeledezett.

— Igazad volt! — mondotta Paloque-né dühösen az urának, mikor az ünnepség után hazament. — Ennek az egész hülyeségnek én ittam meg a levét. Valóban szép gondolat, mondhatom, romlott utcai kóbor leányokat egy csomóba összegyűjteni!... Végre is én nekik szenteltem minden időmet, és ennek az enyhén hülye püspök urnak, aki szinte reszket a papjai előtt, még csak egyetlen elismerő szava sem volt számomra!... Mintha bizony Condamin-né egyáltalán csinált volna valamit! Hát persze, megelégedett azzal, hogy a ruháit mutogatta, ez a volt... majd megmondottam, hogy mi! Nemde, mi tudjuk, amit tudunk, de végre is arra kényszerítenek bennünket, hogy elmondjunk egyet-mást, amit bizony nem mindenki fog mulatságosnak találni. Nekünk ugyan nincs titkolni valónk!... És ott van Delangre-né meg Rastoil-né! No hát, ezeket is könnyű lenne úgy megszenyíteni, hogy tudom istenem, belepírulnának! Hát kimozdultak-e ezek csak egyszer is a szalónjukból; fáradoztak-e feleannyit, mint én, az ügy érdekében? No, és ez a Mouret-né, aki úgy szinlelte, mintha ő tar-

taná kezében a kormányrudat, aki pedig egyebet se tett, mint hogy Faujas abbé reverendájába csimpasszkodott! Hát ez is egyike azoknak a szemforgatóknak, akikről még gyönyörűséges dolgokat fogunk hallani... És ime: mindnyájuknak volt részük az elismerő szavakban, csak egyedül nekem nem! Én voltam a kutyájuk! No, de így nem mehet tovább, ez egy kicsit sok!... A kutya majd — harapni fog.

E naptól kezdve Paloque-né nem volt többé olyan szolgálatkész, mint volt azelőtt. Az ügyiratokat nagyon rendetlenül intézte el s egyszerűen megtagadta az olyan munkák elvégzését, amelyek nem voltak kedvére valók; elannyira, hogy a hölgyek immár szóba hozták, hogy jó lenne valami tisztviselőről gondoskodni. Marthe ebbeli aggodalmát elmondotta Faujas abbénak, akitől megtudakolta, vajjon tudna-e ajánlani valakit.

— Soh'se keressen ön, senkit! — felelte Faujas abbé. — Én talán már tudnék is valakit... Csak néhány napi türelmet kérek.

Bizonyos idő óta az abbé gyakran kapott levelet Besançon-ból. Mindmegannyi ugyanazzal az íromba, esetlen írással volt írva. Rose mondotta, aki ezeket a leveleket szokta neki kézbesíteni, hogy a levelek pusztá megpillantása egyenesen felbőszíti az abbét.

— Szinte eltorzul az arca! — mesélte Rose. — Annyi bizonyos, hogy az abbé ur egy csöppet sem kedveli a levelek íróját.

Egy kis időre még Mouret kíváncsiságát is fölbresztették ezek a levelek. Egy napon maga Mouret vitt föl az abbénak ilyen levelet, mosolyogva mentegőzve, hogy Rose véletlenül nincs itthon. Ám az abbé alighanem gyanut fogott, mert úgy szinlelte, mintha nagyon megörült volna a levélnek, amit már régóta türelmetlenül várt. Csakhogy Mouret sem esett ám a fejelágyára s nem ült föl a komédiának, hanem

ottmaradt a lépcsőfeljártnál s a fülét a kulcslyukra szorította.

— Megint csak a hugod irt, nemde? — hangzott föl Faujas-né érdes, durva hangja. — Ugyan miért nem hagy már egyszer békén.

Most rövid csönd következett, majd hallani lehetett, amint az abbé a levelet dühösen összegyúrte.

— Hát ez már mégis csak sok! — hangzott fel most a pap dörmögő hangja. — Ide akar hozzánk jönni s magával hozni az urát is, hogy itt neki helyet szorítsunk. Azt hiszi, hogy mi itt dúslakodunk minden jóban... Én bizony attól tartok, megteszik azt a bolondot, hogy egy szép napon — beállítanak.

— Oh, nem és nem, itt nincs reájuk szükség, megértetted, Ovide? — hangzott ismét az öregasszony hangja. — Ők sohasem szerettek téged igazán, ellenben örökösen irigykedtek reád... Trouche egyszerűen akasztófavirág, Olympe pedig szivtelen némbér! Meglátnád majd, mennyire önzők, mennyire kapzsi emberek ők! Téged pedig kinos helyzetbe sodornának s dolgaidban zavarnának.

Mouret nem hallott minden szót tisztán, mert az a szégyenletes cselekedete, amit most ép elkövetett, nagyon hatott reá s fölízgatta. Meg aztán úgy vélte, mintha valaki az ajtó felé közelednék, mire sietve elmenekült. Különben is óvakodott, hogy ezzel a vállalkozásával mások előtt eldicsekedjék.

Faujas abbé néhány nap mulva az ő jelenlétében adta meg Marthe-nak a végleges választ künn a tornácon.

— Tudok ajánlani valakit arra a tisztviselői állásra, — mondotta Faujas abbé nyugodt, komoly ábrázattal. — Egyik rokonom: a sógorom, aki néhány nap mulva érkezik ide Besançon-ból.

Mouret a fülét hegyezte. Marthe nagyon örvendezett.

— Ah, hála Istennek! — kiáltott föl Marthe. — Nekem bizony nagy gondot okozott volna a választás. Hiszen ön megért engem: annak a férfinak erkölcsileg teljesen megbízható embernek kell lennie, mikor annyi sok fiatal leánnyal lesz dolga... De mert az ön rokonáról van szó, természetesen...

— Igen, a sógoromról, — felelte az abbé. — Hugonnak egy kis fehérneműboltja volt Besançon-ban, de egészségügyi okokból kénytelen volt tuladni rajta. Most azután nagyon szeretne hozzánk jönni, mert az orvosok délvidéki levegőt ajánlottak neki... Édesanyám nagyon boldog.

— Önök eddig bizonyára állandóan közös fedél alatt laktak, most tehát örülnek, hogy ismét együtt lehet a család... És tudja-e, mit kellene csinálniok? Van még odafenn két olyan szoba, amelyet önök nem használnak. Miért ne lakhatnék ott a huga az urával?... Van-e gyermekük?

— Nincs! Csak kettecskén vannak... Csakugyan, magam is arra gondoltam egy pillanatra, hogy átengedem részükre azt a két szobát, de azután eszembe jutott, hátha nem lesz kedvükre, ha idehozom lakni őket.

— Dehogy! Biztosíthatom önt, abbé ur, hogy semmi kifogásunk nincs ellene. Hiszen önök olyan békés, csöndes lakók!

Marthe itt elhallgatott. Mouret ugyanis hirtelen megrántotta a ruhája csücskét. Mouret nem akarta, hogy az abbé pereputtya idejőjjön lakni, mert hiszen még jól emlékezett, hogyan nyilatkozott az öreg Faujas-né a saját leányáról és vejéről.

— Azok a szobák bizony elég kicsinyek, s az abbé ur is bizonyára feszélyezve érezné magát, — szólaít meg most Mouret is. — Ellenben sokkal megfelelőbb lenne, ha kedves huga itt a szomszédban bérelne lakást. Tudok is mindjárt egyet, szemközt velünk, Paloque-éknál.

A társalgás itt megakadt. A pap egy szóval sem válaszolt Mouret ajánlatára. Marthe nagyon röstelkedett az ura kiméletlen, nyers modora miatt. Ezt a kínos csendet nem is bírta tovább szó nélkül megállani:

— Tehát megállapodtunk! — mondta Marthe, nem is igyekezvén ügyesebb ürügyet találni a társalgás folytatására. Rose majd segít az édesanyjának kitakarítani a két szobát... Férjem csakis az önök kényelme szempontjából tett észrevételt, de hogyha önök is úgy kívánják: mi ugyan nem akadályozzuk meg önöket abban, hogy a lakással saját tetszésük szerint rendelkezzenek.

Mikor azonban Faujas abbé távozott, Mouret dühösen ráripakodott a feleségére:

— Téged igazán nem lehet érteni, Marthe! Mikor a lakást az abbénak bérbe adtam, te bezzeg duzogtál, hogy még egy macskát sem akarnál bebocsátani a házba. Most pedig az abbé idehozathatná akár az egész családját pereputtyostól, dédunokástól együtt: még azt is megköszönnéd neki!... Pedig ugyancsak ráncigáltam a ruhád csücskét. Talán bizony nem is érezted, mi? Világosan megérthetted volna, hogy én bizony nem kérek ezekből az emberekből... Nem tisztességes népség az!

-- Ugyan, honnan tudhatnád te azt? — kiáltott föl Marthe, akit mindenféle igazságtalanság módfölött bántott. — Ki mondotta ezt neked?

— Ejh, hát maga, Faujas abbé!... Ugy bizony, tőle magától hallottam, mikor az édesanyjának monddta.

Marthe merően, fürkésző szemmel nézett az urára. Mouret elpirult egy kissé, majd zavartan hebegte:

— Elvégre elég, ha én tudom... A huga szivtelen, önző teremtés, az ura pedig naplopó. Hiába adod a sértett királynét, Marthe, ezek az ő szavai, nem én találtam ki. Vedd tudomásul, hogy az én házamban

nincs szükség az ilyen társaságra. Maga az öreg Faujas-né volt az első, aki hallani sem akart a saját leányáról. A pap most másképp beszél. Nem tudom, miért fuj most más nótát. Ez már megint egy újabb titkos sakkhuzás az ő részéről. Bizonyára szüksége van reájuk.

Marthe csak a vállát vonogatta s türte, hadd tomolja ki magát az ura. Mouret ráparancsolt Rose-ra, nehogy kitisztogassa a szobákat. Rose azonban csak az urnőjének engedelmeskedett. Mouret öt napon át a legkeserűbb szavakban öntötte ki haragját és szörnyű szemrehányásokat tett a feleségének. Faujas abbé jelenlétében azonban mindössze csak duzzogott, nyíltan támadni nem mert. De azután belenyugodott a változhatatlanba és most már csak gunyolódott érkező lakóin. Csak éppen az erszénye száját füzte még szorosabbra, még jobban elszigetelte magát és teljesen visszavonult önző érdekköre mögé, ahol eddig is mozgott. Mikor azután Trouche-ék egy októberi este beállítottak, Mouret így dohogott magában:

— Az ördögbe is! Ezeknek sem lesz ám jó végük. Még a szemük sem áll jól.

Faujas abbé nem óhajtotta mutogatni hugát és sógorát érkezésük napján. Az öreg Faujasné a kiskapu küszöbén állott meg s mihelyt azok az al-megyefőnökség előtt elterülő térről az utcába befordultak, hátra-hátrapillantott s nyugtalanul nézett a folyosó és a konyha felé. De nem volt szerencséje. Marthe, aki távozni akart, a gyermekekkel éppen abban a pillanatban jött fel a kertből, mikor Trouche-ék beléptek.

— Ah, nini, együtt van a család! — mondotta Martlie nyájas mosollyal ajkán.

Az öreg Faujas-né, aki pedig máskor bezzeg tudott uralkodni magán, most bizony egy kissé zavarba jött és csak néhány szót tudott dadogni. Néhány pillanatig állottak így szemtől-szemben egymással az előcsatnok közepén, miközben egymást vizsgálgatták.

Mouret hamarosan leszaladt a tornác lépcsőjén, Rose pedig kiállott a konyha küszöbére.

— Nemde, nagyon boldog most? — kérdezte Marthe, Faujas-néhoz fordulva.

De miután észrevette a zavart, amely e pillanatban az egész Faujas-családot elfogta s elnémitotta: Marthe — szivélyesnek akarván mutatkozni a vendégek iránt — Trouche felé fordult s így szólt hozzá:

— Ugy-e, az öt órai vonattal érkeztek... És hány órányira van ide Besançon?

— Tizenhétóránnyira vonaton, — felelte Trouche, miközben látni lehetett, hogy szája fogatlan. — A harmadik osztályon, bizony keserves az ut... Alaposan összerázza az embert.

Trouche nevetésre vonta el a száját, miközben állkapcsai furcsa zörejt hallattak. Az öreg Faujas-né gyilkos pillantásokat vetett a vejére, aki most zavarában szinte gépiesen igyekezett helyreigazítani zsirfoltos redingote-jának kikopott gombját, a kezében tartott két kalapdobozt pedig — az egyik zöld volt, a másik sárga — kétségkívül azért tartotta maga elé combmagasságban, hogy ruhája zsirfoltjait eltakarja vele. Fekete nyakkendővel körülcsavart vörös nyaka beszéd közben szünet nélkül kortyogott, nyakkendője alól kilátszott a piszkos ing csücske. Sebhelyes és forradásos arcát, amiről a gonoszság rit le, két apró fekete szem tette élénkké, amely mohón és sunyin fordul hol a személyek, hol a tárgyak felé. Valóságos tolvajszemek voltak azok, amelyek a házat tanulmányozták, hogy gazdájuk éjszakának idején visszasompolyogjon s kirabolja azt.

Mouret csakugyan azt hitte, hogy Trouche a zárat vizsgálhatja.

— Ez a gazfickó alighanem lenyomatokat akar venni a zárákról, — motyogta magában.

De bezzeg észrevette Olympe, hogy az ura elszólta magát. Olympe sovány, fonnyadt szőke asszony volt,

közönséges, semmitmondó arccal. Fehér fadobozt és asztalterítőbe kötött, nagy batyut szorongatott.

— Elhoztuk ám magunkkal a párnákat is, — mondotta Olympe a nagy batyura mutatva. — Nem is olyan kellemetlen az utazás a harmadik osztályon sem, ha az embernek párnái is vannak. Éppen olyan jó az, mint akár az első osztályon... A patvarba is, nagy megtakarítás ám! Bármily sok pénze van is az embernek, azért nem szabad ám két kézzel szórni, nemde, asszonyom?

— Bizonyára! — felelte Marthe, aki egy kissé meglepődve nézegette ezt a népséget.

Olympe most még előbbre lépett, teljes megvilágításba s lekötelező hangon folytatta:

— Ép így van az ember a ruhával is! Utra mindig a legrosszabb ruhámat veszem föl. Mondottam is Honoré-nak: „Ejh, hiszen az ócska ruhád is jó lesz az utra!” — A nadrágja is csak afféle dolgozónadrág, amelyet különben nem szeret viselni... Tetszik látni, én is a legrosszabb ruhámat vettem föl, talán még egyikét lyuk is van rajta. Ez a sálkendő még az édesanyámé volt; otthon vasalni szoktam rajta. Nos és a fejkötőm? Bizony már jó kopott jószág és csak a mosókonyhában használom... De porba-piszokba, ugy-e, ez is jó, asszonyom?

— Bizonyára, bizonyára! — ismételte Marthe, aki mosolyogni próbált.

Ebben a pillanatban izgatott hang kiáltott le a lépcső felől, mindössze ennyit:

— Nos, mi lesz, mama?

Mouret föltekintett s ekkor megpillantotta Faujas abbét, aki a második emelet karfájára támaszkodva, annyira kihajolt onnan, hogy szinte féltetni lehetett, hogy leesik; bizonyára azért, hogy jobban láthassa, mi történik az előcsarnokban, ahová haragtól eltorzult arccal tekintett alá. Hangokat hallott onnan alul-

ról, s alighanem már néhány perc óta állott és várt ott türelmetlenül.

— Mi lesz hát, mama? — ismételte meg kiáltását Faujas abbé.

— Igen, igen, fiam, megyünk már? — felelte Faujasné, akit a fia dühtől reszkető hangja valósággal megrémített.

Majd Trouche-ék felé fordulva:

— Menjünk, gyermekeim, siessünk... Engedjük utjára önagságát.

De biz' Trouche-ék mintha nem is hallották volna. Oh, ők nagyon jól érezték magukat itt az előcsarnokban s olyan elragadtatással tekintettek szét maguk körül, mintha valaki odaajándékozta volna nekik ezt a házat.

— Oh, milyen szép, milyen bájos itt minden! — mormolta halkan Olympe. Ugy-e, Honoré? Ovide levelei után bizony nem képzelhettük el ennyire kellemes helynek. De én mondtam neked: „Oda kell mennünk, ott jobb sorunk lesz és én is jobban érzem ott magam...“ Nos, hát nem volt igazam?

— Hát persze, hogy jól érezheti itt magát az ember — mormolta Trouche a foga közt. — S remélem, hogy a kert is elég nagy.

Azután Mouret felé fordult:

— Uram, megengedi-e a lakóinak, hogy a kertben sétálhassanak?

Mouret-nek annyi ideje sem volt, hogy válaszoljon, mert Faujas abbé most már maga jött értük s mennydörgő hangon kiáltott rájuk:

— Nos, mi lesz, Trouche és Olympe?

Mindketten hátrafordultak s mikor az abbét iszonyu haragra lobbanva, egy lépcsőfokon megpillantották, bezzeg legott meghunyászkodtak s kétrét görnyedve követték a papot. Faujas abbé ment elől szó nélkül s mintha észre se vette volna, hogy Mouret-ék is ott vannak, akik csodálkozva nézték ezt a furcsa

felvonulást. Faujas-né, mint sereghajtó, hátul ment s rámosolygott Marthe-ra, ezzel akarván elsimítani az ügyet. Mikor azután Marthe is távozott, Mouret egy darabig még ott maradt egyedül az előcsarnokban. Fönn a második emeleten, nagy robajjal csapódtak be az ajtók. Eleinte zaj és hangos lárma hallatszott le onnan, de azután halotti csend támadt.

— Alighanem becsukta őket! — motyogta magában Mouret. — Annyi bizonyos, hogy gyalázatos egy familia!

Marthe-nak és a védnöknőknek Faujas abbé mindjárt másnap bemutatta Trouche-t, aki erre az alkalomra feketébe vágta magát, megborotválkozott s ritkás haját elől gondosan a két halántékára fésülte. Trouche negyvenötéves volt, az írása nagyon szép: ahogy mondotta: hosszabb ideig egy kereskedő-cégnek volt könyvvezetője. A hölgyek legott beiktatták a hivatalába. A bizottságot kellett képviselnie, az anyagi dolgokat ellátni s tiztől délután négyig kellett hivatalos órát tartani a hivatalos helyiségben, amely a leánymenedékhely épületének első emeletén volt. Fizetése ezerötszáz frank.

— Látod csak, milyen csöndes, derék emberek! — mondotta Marthe néhány nap múlva az urának.

Csakugyan: Trouche-ék éppoly csöndes lakók voltak, mint Faujas-ék. Rose ugyan azt állította, hogy két vagy három ízben is pörölni hallotta Faujas-nét a leányával; ilyenkor azonban hamarosan felhangzott az abbé dörgő hangja s beléjük fojtotta a szót. Trouche rendesen háromnegyed tizkor ment el hazulról. Olympe bevásárolni ment néha az anyjával, de egyedül az utcán eddig még soha nem mutatkozott.

Trouche-ék hálósobájának ablaka a kertre nyílt; az utolsó ablak volt jobbkéz felől, szemközt az almegyefőnökség fáival. Sárga szalaggal szegélyezett piros kartonfüggöny takarta el az ablakot s ütött el kirivóan az abbé fehér függönyeitől a ház homlokza-

tán. Az ablak különben állandóan zárva volt. Egy este, mikor Faujas abbé és az édesanyja együtt ültek künn a tornácon Mouret-ékkel, halk köhécselés hangzott le az emeletről. Faujas abbé haragos arccal nézett föl s megpillantotta Olympe és az ura árnyékát, akik mozdulatlanul könyököltek az ablaknál és hajoltak ki onnan. Az abbé, még mindig fölfelé tekintve, egy pillanatra félbeszakította a társalgást, amit Marthe-tal folytatott. Trouche-ék erre legott eltűntek az ablak mellől. Még hallani lehetett a retesz halk csikorgását, amint becsukták az ablakot odafenn.

— Anyám, menj föl a lakásba, itt bizony még valami betegséget szerzel! — mondotta a pap.

Faujas-né csakugyan elkészönt és távozott, mikor azután Marthe folytatta az imént megkezdett beszélgetést és gyöngéd hangon kérdezte:

— Kedves huga talán bizony rosszabbul érzi magát? Egy hét óta nem láttam.

— Pihenésre van nagy szüksége, — felelte a pap szárazon.

Marthe azonban merő szájalomból továbbfirtatta:

— Mindig bezárkózik, pedig a szabad levegő jót tenne neki... Az októberi esték még elég enyhék... Miért nem jön le soha a kertbe? Eddig még egyszer sem tette be oda a lábát. Pedig ön tudja, abbé ur, hogy a kert egészen az ön rendelkezésére áll.

A pap valami érthetetlen szavakat motyogott, Mauret azonban, hogy Faujas abbét még nagyobb zavarba hozza, még a feleségénél is kedveskedőbb hangon szólt hozzá:

— Az ám, én is éppen ezt mondtam a feleségemnek ma reggel. Kedves huga délutánonként bizony lejöhetne s a napon sütkérezve, végezhetné a varrást ahelyett, hogy odafenn bezárkózik. Olybá tűnik föl, mintha még az ablakig sem merne menni. Talán bizony tőlünk fél? Pedig mi nem vagyunk ám olyan ijesztő emberek... És éppigy tesz Trouche ur is,

aki négy lépcsőt is lép egyszerre, mikor hazajön. Mondja meg hát nekik, abbé ur, kérem, jöjjenek le hozzánk néha-néha esténként. Hiszen alighanem holtra unják magukat egyedül odafenn.

Az abbénak azonban ez este rossz kedve volt s ezuttal nem türe szó nélkül a házigazda csufolódását. Merően a szemébe nézett és kerekén kijelentette:

— Köszönöm, uram, de nagyon valószínűtlennek tartom, hogy elfogadnák a szives meghívást. Este már mindketten fáradtak s lefeküsznek. Különben is ennél okosabbat se tehetnének.

— Ahogy tetszik nekik, kedves uram! — felelte Mouret, akit az abbé nyers hangja bántott egy kissé.

Mikor pedig Mouret egyedül maradt a feleségével, így szólott hozzá:

— No, lám! Ez a pap bizony még port akar hinteni a szemem közé. Pedig egész világosan látom, attól fél, hogy ez a koldusnépség, amit úgy szedett föl magához, valami gonosz csinyre készül ellene . . . Láthattad ma este, hogy fölfortyant hirtelen, mikor azokat az ablaknál megpillantotta. Azok pedig csak minket kémleltek ki. Nohát: rossz vége lesz ennek!

Marthe békés, szelid életet élt. Már nem is halotta többé Mouret civódásait. A hit, ami szívében fölélédt, végtelen örömmel töltötte el. Lassan, fokról-fokra, rázkódás nélkül siklott át az ájtatos hitbuzgóságra, amelyben álomba ringatta magát. Faujas abbé kerülve-kerülte az alkalmat, hogy Istenről kelljen neki beszélnie; barátja maradt neki csupán, s egyedül komoly viselkedésével s a reverendájából kiáradó tömjénillattal hódította meg. Két vagy három izben is megtörtént, hogy Marthe — mikor egyedül volt vele — heves zokogásban tört ki anélkül, hogy okát tudta volna adni, csak éppen hogy sirhatnékja volt. Ilyenkor Faujas abbé szó nélkül szeliden megfogta a kezét s nyugodt, de lenyüggő tekintetével mindannyiszor lecsillapította. Valahányszor azonban Marthe

ok nélkül való szomorúságáról, rejtett örömeiről és arról kezdett beszélni neki, hogy vezetőre lenne szüksége, az abbé mosolyogva hallgattatta el; kijelentette, hogy ez már nem tartozik reá és hogy erre vonatkozóan Bourrette abbéval kellene beszélnie. Marthe ekkor azután mindent magába fojtott s megborzongott. De annál nagyobbat nőtt a szemében az abbé, elérhetetlen magasságig, mint maga az Isten, kinek lábai elé hódolattal borult le a lelke.

Marthe főfoglalkozása ezután már csak a misehallgatás és a vallásgyakorlat lett, amelyeken mindig megjelent. A Saint-Saturnin-székesegyház tágas hajójában érezte csak igazán jól magát, ahol jobban esett neki még a testi pihenés is, amire vágyott. Ha itt lehetett: mindent elfelejtett. Mint valami végtelen nagy, nyitott ablak tünt föl neki ez a hely, amely egy egészen más életbe engedett neki bepillantást; egy végtelen nagy, korlátokkal körül nem kerített életre, telve olyan izgalomokkal és hevületekkel, amelyek egészen eltöltötték és kielégítették őt. A templomtól azonban még mindig félt. Félénk szemérmetességet, szégyenkezést érzett, amely arra készítette, hogy ösztönyszerűen is hátra-hátra pillantson, valahányszor kinyitotta a templom ajtaját, vajjon nem látja-e őt valaki, amikor oda benyit. De azután odabenn már egészen átengedte magát hitbuzgóságának s itt már minden meghatotta, még Bourrette abbé vastag hangja is, aki — miután már meggyóntatta — néhány percig még tovább ott térdeltette maga mellett, hogy Rastoil-né ebédjeiről vagy Rougon-ék estélyeiről elcsevegjen vele.

Marthe gyakran fáradtan, leverten tért haza. Megtörte, kifárasztotta a hitbuzgóság. Rose vette át a teljhatalmat a házban. Mouret-val állandóan zsörtölődött; korholta, amiért nagyon bepiszkitja a fehérneműt s megvárakoztatta az ebéddel. Mi több: még a lelkiüdvére is neki volt gondja.

— Jól teszi a nagyságos asszony, hogy vallásos életet él! — mondogatta Rose. — Ön pedig elkárhozik, uram, el bizony, és meg is érdemli, mert alapján véve ön nem jó ember. Bizony nem, ön nem jó ember, Mouret ur!... Jövő vasárnap kísérelje el ő nagyságát a misére.

Mouret azonban csak a vállát vonogatta. A dolgokat rábizta a maguk folyására; maga is résztvett a házi munkákban, sőt ki is söpörte olykor az ebédlőt, ha azt már tulságosan piszkosnak találta. De legtöbb nyugtalanságot a gyermekek okozták neki. Mint-hogy az anyjuk ugyszólván az egész iskolai szünidő alatt nem volt odahaza: Désirée és Octave — aki az érettségi vizsgán megint megbukott — fenekestől fölforgatták az egész házat. Serge betegeskedett, az ágyat őrizte, napokon át a szobájában maradt és olvasott. Ő volt Faujas abbé kegyeltje, akit ellátott olvasnivalóval. Mouret iszonyu két hónapot élt át, mert egyedül nem bírta vezetni a család háztartását. Kiváltképpen Octave-val volt sok baja, aki szinte az örületbe kergette. Nem akarta tehát megvárni az új iskolaév kezdetét s elhatározta, hogy a fiut nem járattja tovább a kollégiumba, hanem beviszi Marseille-ba s ott elhelyezi valamelyik kereskedő-cégnél.

— Minthogy te egyáltalán nem akarsz ügyelni rájuk: valahol csak el kell helyeznem őket, — mondotta Mouret a feleségének. — Én már torkig vagyok velük, kiteszem tehát a szűrüket innen. Ha fáj is neked: nem tehetek róla!... Octave pedig egyenesen türhetetlen. Az érettségit soha le nem teszi. Jobb tehát most mindjárt önálló életre szoktatni, semmint hogy egy csapat naplopó társaságában össze-vissza kóboroljon és henyéljen. Egész nap a városban kószál.

Marthe nagyon megrendült. Mintha álomból rez-zent volna föl, mikor megtudta, hogy egyik gyermekétől meg kell válnia. Sikerült azonban elérnie azt,

hogy fia elutazását egy héttel elhalasztották. Inkább otthon maradt s ismét a régi tevékeny háziasszony lett. De azután megint csak ellanyhult s mikor azután Octave egy napon megölelte és tudtára adta, hogy aznap este Marseille-be utazik: Marthe ismét elerőtlenedett s most már csak jó tanácsokkal látta el távozó fiát.

Mouret elfogódott szívvel tért haza a vasutról. A feleségét kereste, akit meg is talált a kertben, ahol egy lugas alatt csöndesen sirdogált. Itt azután könnyített a szívéen.

— Nos tehát, eggyel kevesebben vagyunk! — mordult a feleségére. — Bizonyára örülsz neki. Most már azután kedvedre bujhatod a templomokat... De légy nyugodt: a másik kettőre is hamarosan rákerül majd a sor! Serge-et még nem bántom egyelőre, mert gyöngé, beteges és fiatalnak tartom még arra, hogy jogot tanuljon. De hogyha ő is terhedre van: hát csak mondd meg és tőle is tüstént megszabadítalak... Ami pedig Désirée-t illeti, nos, őt a dajkájához küldöm.

Marthe csöndesen sirdogált tovább.

— Így van az, nohát, én Istenem! Egyszerre nem lehet az ember otthon is, meg másutt is! Te inkább kifelé élsz s a gyermekeiddel mitsem törődöl. Ez csak világos!... És különben is, most már, nemde, helyet kell csinálni annak a népségnek, amely megszállta a házunkat. Már nem férünk meg együtt a házban. Még szerencsések lehetünk, ha nem turnak ki minket a saját házunkból.

Mouret most fölnézett s a második emelet ablakát vizsgálgatta. Majd halkabb hangon folytatta:

— Ne sirj hát, mint valami ostoba vénasszony! Figyelnek reánk. Nézd csak azt a szempárt ott, a vörös függöny mögött! A pap hugának a két szeme az; ó, én már jól ismerem! Bizonyos, hogy egész nap egyebet sem tesz, csak ott lebzsel... Az abbé, meg-

engedem, jóra való ember lehet; de ezek a Trouche-ék! Az az érzésem, hogy egész nap a függöny mögött kuksolnak és onnan lesnek reánk, mint a farkas a prédájára. Fogadni mernék, hogy ha az abbé féken nem tartaná őket: képesek lennének éjszakának idején kimászni az ablakon s megdézsmálni a körtéimet... Törüld csak meg a szemedet, kedvesem! Biztosítalak, hogy az az ő legnagyobb gyönyörűségük, mikor minket veszekedni látnak. Octave eltávolítására ők adtak okot: nem ésszerű tehát, ha mutogatjuk nekik: mennyire fáj a fiunk távozása.

Mouret hangja ekkor ellágyult, hiszen ő maga is közel volt a siráshoz. Marthe, akit kiváltképpen az utolsó szavak hatottak meg a szive mélyéig, már-már az ura karjai közé akarta vetni magát. Azonban mindketten attól tartottak, hogy meglátják őket; valamiféle akadályt éreztek maguk közt. Azután szétváltak, míg Olympe két szeme még továbbra is ott tüzelt a két vörös függöny nyílása mögött...

Országos Széchényi Könyvtár

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Egy reggelen Bourrette abbé dult ábrázattal érkezett Mouret-ékhez sebbel-lobbal. Mikor Marthe-ot a lépcsőházban megpillantotta, hozzá sietett, kezét fogott vele s szinte hebegve mondotta:

— Szegény Compan, haldoklik... Megyek, sietek föl Faujas abbéhoz, tüstént beszélnem kell vele.

Mikor azután Marthe rámutatott az abbéra, aki — szokásához híven — hátul, a kert mélyén sétálgatva olvasta breviáriumát, Bourrette abbé rövid lábaival odarohant. Beszélni akart, tudtára akarta adni a szomorú hirt, de a fájdalom fojtogatta a tor-kát és zokogva vetette magát Faujas abbé nyakába.

— Nos, mi lelhetette azt a két papot ott ni? — kérdezte Mouret, aki sietve jött ki az ebédlőből.

— Ugy látszik, hogy a Saint-Saturnin-templom plébánosa haldoklik, — felelte Marthe meghatottan.

Mouret-t szemmeláthatóan meglepte a hír. Visszament az ebédlőbe s ezt motyogta magában:

— Ej, a derék Bourrette majd csak megvigasztalódik holnap, mikor már őt szólítják plébános urnak — amannak helyében... Ó, ő számít a helyére, nekem mondotta is.

Faujas abbé gyöngéden kibontakozott az öreg pap ölelő karjaiból. A szomorú hírt komoly arccal fogadta s bizonyos szertartásos lassúsággal csukta be a breviáriumot.

— Compan látni akarja önt, — nyögdécselte siránkozó hangon Bourrette abbé. — Nem éli túl a reggelt. Ó, drága, jó barátom volt! Együtt végeztük tanulmányainkat... El akar bucsuzni öntől. Az egész éjszaka szüntelenül csak azt ismételte, hogy ön a legbátrabb, a legszókimondóbb ember az egész egyházmegyében. Egy álló esztendő óta, amióta sinylődött, egyetlen plassans-i pap sem merte meglátogatni, hogy kezet szorítson vele. Ön azonban, ön, aki alig ismerte őt, minden héten neki szánta egyik délutánját! Sirt, mikor erről beszélt... Siessünk, siessünk hát, kedves barátom!

Faujas abbé ekkor fölment egy pillanatra a lakására, mialatt Bourrette abbé türelmetlenségében és kétségbeesésében ott tipegett-topogott az előcsarnokban. Végre egy negyedóra múlva mindketten távoztak. Az öreg abbé izzadt homlokát törülgette s amint végiggörgött az uton, szinte összefüggéstelenül fecsegett össze-vissza:

— Hát bizony úgy halt volna meg, mint a kutya, imádkozás nélkül, hogyha a huga nem rohant volna hozzám úgy éjjel tizenegy óra tájban. Jól tette, az az áldott, jó kisasszony!... Szegény Compan senkit sem akart ferde helyzetbe hozni közülünk s még az utolsó kenetet sem vehette volna föl... Igen bizony, ked-

ves barátom, kicsi hija, hogy mindenkitől elhagyatva, ott hal meg magános zugában ő, aki annyira megértő volt s aki egész életét jócselekedetek gyakorlása közben töltötte.

Bourrette abbé most elhallgatott, de azután kisvártatva, teljesen megváltozott hangon folytatta:

— Mit gondol, megbocsátja ezt nekem Fenil? Ó, dehogy, soha meg nem bocsátja nekem!... Ugy-e, hogy nem? Mikor Compan észrevette, hogy szentelt olajjal jöttem hozzá, tiltakozott és rámripakodott, hogy távozzam tüstént. Nos, hát megörtént! Én belőlem bizony sohasem lesz plébános. No, de talán jobb is így! Hiszen Compan-t csak nem hagyhattam magára, hogy úgy haljon meg, mint valami gazdátlan eb!... Compan harminc esztendő óta háborút viselt Fenil abbéval. Mikor ágynak dőlt, így szólt hozzám: „Hát mégis csak Fenil győz! Most, mikor a földön heverek: egyszerűen agyonsujt!” — Ó, az a szegény Compan, akit én olyan büszkének, olyan erélyesnek láttam valaha a Saint-Saturnin-székesegyházban!... A kis Eusèbe, a ministránsgyerek, akit magammal vittem hozzá, hogy utközben az utolsó szentségre csöngessen, szinte megrémült, mikor észrevette, hogy hová megyünk. Minden egyes csöngetés után hátrahátra fordult, vajjon Fenil abbé nem hallja-e!

Faujas abbé, aki lehorgasztott fejjel s mélyen elgondolkozva lépdelt sietve mellette, egyetlen szót nem szólt s mintha oda sem figyelne paptársa beszédére.

— Értésítették-e ő méltóságát, a püspök urat? — kérdezte Faujas abbé hirtelen.

Most pedig mintha Bourrette abbé merült volna el mélyen gondolataiban, mert nem válaszolt. Mikor azonban Compan abbé kapuja elé érkeztek, így motyogott halkán:

— Mondja meg neki, hogy épp az imént találkoztunk Fenil abbéval, aki még szívélyesen is üdvö-

zölt minket. Ó, ennek nagyon megörül... Azt fogja hinni, hogy utána én leszek a plébános.

Halkan, némán mentek föl a lépcsőn. Compan abbé huga nyitott ajtót nekik. Mikor ez a két papot megpillantotta, heves zokogásban tört ki s könnyek közt dadogta:

— Vége! Épp most halt meg karjaim közt... Egyedül voltam. Utolsó perceiben szétnézett maga körül s így szólt halkan: „Mi vagyok én, pestises beteg, hogy mindenki elhagyott engem!” — Ó, uraim, tele volt a szeme könnyel, mikor kilehelte lelkét!...

Mindketten beléptek abba a kis szobába, ahol Compan plébános fejét a párnán pihentette, mintha aludnék. A szeme nyitva maradt s halovány arcán, amely mélységesen szomorú volt, még most is könnyek peregtek végig. Bourrette abbé, homlokát a lecsüngő terítőre hajtva, térdenállva, zokogva imádkozott. Faujas abbé állva maradt, tekintetét a szegény halott arcán pihentetve s miután egy pillanatra tétet hajtott, halkan, csöndben távozott. Bourrette abbé, aki mélyen elmerült fájdalmában, még azt sem hallotta, mikor az ajtó becsukódott.

Faujas abbé meg sem állott a püspöki palotáig. Rousselot püspök előszobájában Surin abbéval találkozott, aki egy nagy csomó ügyiratot cipelt.

— Nemde, öméltóságával, a püspök urral óhajt beszélni, abbé ur? — kérdezte a püspöki titkár az ő örökös mosolyával ajkán. — Sajnos, rosszkor jött! Öméltósága annyira el van foglalva, hogy magára zárta az ajtót.

— Nagyon sürgős ügyben jöttem, — mondotta nyugodtan Faujas abbé. — Mindenesetre értesíteni kellene őt és tudtára kellene adni, hogy én vagyok itt. Ha kell: inkább várakozom.

— Attól tartok, hogy hiábavaló lesz. Öméltóságánál többen is vannak, méltóztassék inkább holnap jelentkezni.

Faujas abbé már éppen leülni készült, midőn dolgozószobájának küszöbén a püspök megjelent. Látszott rajta, hogy nagyon megütközött, mikor megpillantotta látogatóját, akit az első pillanatban mintha észre sem akart volna venni.

— Fiam, — mondotta a püspök Surin abbénak — ha rendbeszedte ezeket az iratokat, hát csak jöjjön be tüstént. Levelet mondok tollba önnek.

Majd Faujas abbé felé fordult, aki tiszteletteljesen állva maradt:

— Ah, ön az, Faujas abbé ur! Nagyon örvendek, hogy láthatom... Talán van valami mondani-valója? Kérem, fáradjon csak be a dolgozószobámba, ön engem sohasem zavar.

Rousselot püspök ur dolgozószobája egy kissé komor, de tágas helyiség volt, amelyben télen úgy, mint nyáron, hasábfákkal fűtöttek. A szőnyeg s a vastag, nagyon vastag függönyök szinte fullasztóvá tették benne a levegőt. Mintha egyenesen gőzfürdőbe lépett volna az ember! Itt fagyoskodta végig az életét a püspök karosszékében, a világi örömeikről lemondva s a világtól elzárkózva; irtózáván minden zajtól s világi dolgoktól: az egyházmegye dolgait Fenil abbé vállaira háritotta át. Annál jobban imádta az antik irókat! Beszélték, hogy titokban Horáciust fordította, a görög Antológia apró versei meg éppen lelkesítették s bizony hébe-hóba nem egy vaskos idézet röppent el ajkairól, amiket ő különben az olyan irástudó naivságával élvezett, aki a közönséges, szemérem-sértő dolgok iránt teljesen érzéketlen.

— Amint láthatja, nincs senki nálam, — mondotta a püspök s leült a tűz közelében. — Egy kissé azonban gyöngélkedem s ez ok miatt zárkóztam szobámba. Beszélhet, abbé ur, rendelkezésére állok.

Ebben a különben megszokott kedveskedésében ezuttal volt valami nyugtalanság, valami lemondó meghunyászkodás. Mikor Faujas abbé közölte vele

Compan plébános halálát, ijedten, szinte izgatottan ugrott talpra.

— Hogyan, Compan, az én derék plébánosom meghalt? — kiáltott föl a püspök. — És én még csak el sem bucsuzhattam tőle! . . . Senki nem figyelmeztett, senki! . . . Oh, kedves barátom, önnek csakugyan igaza volt, mikor értésemre adta, hogy itt nem én vagyok az ur! Visszaélnék a jóságommal.

— Méltóságod jól tudja, hogy én alázatos hive vagyok, — mondotta Faujas abbé. — Csak intésére várok.

A püspök a fejét csóváltatta s ezt mormolta halkán:

— Igen, igen, emlékszem, mit ajánlott fel önnek. Ön nagylelkű férfiu! De micsoda pokoli lárma származnék abból, ha én Fenil abbéval szakítanék! Egy hét alatt a fülem dobja is beszakadna. De hogyha bizonyos lehetnék afelől, hogy ön engem ettől az embertől meg tudna szabadítani s ha nem kellene attól rettegnem, hogy egy hét múlva megint csak visszatér ide, önnek pedig kitekeri a nyakát . . .

Faujas abbé nem bírta elrejteni mosolygását. A püspök szemébe könnyek szöktek.

— Ugy van, félek, abbé ur! — folytatta a püspök, ismét visszasüppedve a székébe. — Lám, én már ennyire vagyok! Ő az, ez a szerencsétlen ember, aki megölte Compan-t s aki eltitkolta előttem, hogy haldoklik, nehogy még én magam zárjam le a szemét. Ő, iszonyatos dolgokat tud kieszelni! . . . Dehát, lássa csak, én inkább békében szeretek élni. Fenil roppant tevékeny ember, aki nagy szolgálatokat tesz nekem egyházmegyém ügyeinek vitelében. Ha már nem én leszek itt: ezek a dolgok talán könnyebben s jobban rendbejönnek.

A püspök most már megnyugodott, sőt mosolygott is.

— Egyébiránt e percben elég jól megy minden, nehézséget sehol sem látok... Várhatunk.

Most Faujas abbé is leült és csöndesen megjegyezte:

— Kétségkívül... Csakhogy Compan helyére új plébánost kell kinevezni a Saint-Saturnin székesegyház plébániájára.

Rousselot püspök kétségbeesett arccal nézett föl s tapogatta két kezével a halántékát.

— Istenem! Igaza van önnek! — motyogta. — No lám, erre én nem is gondoltam... Az a derék Compan nem is sejti, mily nagy gondot akasztott a nyakamba azzal, hogy ily hirtelen meghalt s amire engem senki sem figyelmeztetett előre. Nemde, abbé ur, ezt a plébániát én önnek ígértem oda?

Faujas abbé meghajlással válaszolt.

— Nos hát, kedves barátom, szabadítson ki engem rettentő zavaromból s mentsen föl tett ígéretem alól! Ön jól tudja, nemde, mennyire gyűlöli önt Fenil abbé. A Leánymenedékhely művének sikere meg éppen felbőszítette ön ellen. Esküdjök, hogy megakadályozza önt mindenáron abban, hogy Plassans-t meghódítsa. Láthatja, hogy én nyílt kártyával játszom. A minap is, mikor éppen a Saint-Saturnin plébániájáról esett szó, önt is megneveztem. Ha látta volna, abbé ur, micsoda ádáz haragra lobbant Fenil, s meg kellett neki ígérnem ünnepélyesen, hogy ezt a plébániát egyik pártfogoltjának: Chardon abbénak tartom fenn, akit különben ön is nagyon érdemes embernek ismer, nemde, abbé ur?... Kedves barátom, tegye meg hát én értem: mondjon le erről a tervéről! Adok én önnek érte olyan kárpótlást, amilyent csak kíván!

Faujas abbé komoly arca nem változott. Kisvártatva azonban, mintha előbb önmagával tanakodott volna, megszólalt:

— Méltóságos uram is jól tudja, hogy személyes

becsvágy engem nem sarkal. Visszavonultan akarok élni s ami engem illet: én magam szivesörömet lemondanék erről a plébániáról. Csakhogy én sem vagyok ám a magam ura, nekem is eleget kell tennem pártfogóim óhajának, akik érdeklődnek személyem iránt... Vegye tehát fontolóra a dolgot, méltóságos uram, mielőtt olyan döntésre határozná el magát, amit később megbánhatna.

Habár Faujas abbé nagyon alázatos hangon beszélt, a püspök mégis kiérezte a fenyegetést, amelyet e szavak rejtettek. Fölkelt, fel s alá sétált a szobában, gyötrő aggodalmak közepette. Majd magasra emelve föl a karját, így szólt:

— Hát lássa csak, abbé ur, micsoda gyötrelmek közé kerültem én jó hosszú időre!... Ezeket a kimagyarázkodásokat, amiket én most el fogok mondani önnek, mindenáron el akartam kerülni. Minthogy azonban ön nem enged: kénytelen vagyok nyiltan, őszintén mindent elmondani... Nos, kedves barátom, Fenél abbénak sok észrevétele van ön ellen. Ha jól emlékszem, mondtam is már egyszer önnek, hogy Fenil abbé irt Besançon-ba, ahonnan megtudta azután azokat a kellemetlen s bosszantó történetkéket, amiket különben ön is ismer... Igaz ugyan, hogy ön mindazoknak magyarázatát adta, ismerem érdemeit, zárkóztott vezeklő életmódját. Dehát, én édes Istenem, a fővikáriusnak egész csomó fegyvere van ön ellen, amiket irgalom nélkül fel is használ. Én sokszor már igazán nem tudom, hogy is védelmezsem meg önt, abbé ur!... Mikor a miniszter ur arra kért, fogadjam el önt egyházmegyém számára, én a miniszter urnak tudtára adtam, hogy az ön helyzete itt nagyon nehéz lesz. De a miniszter ur nagyon rajta volt s azt felelte, hogy ez az ön dolga. Én hát végre is beleegyeztem. Lehetetlenséget azonban mégsem kívánhat tőlem senki!

Faujas abbé nem sütötte le a szemét, sőt fölemelte

a tekintetét s bátran a püspök arcára nézve, komoly hangján így szólt:

— Méltóságos uram, ön a szavát adta.

— Bizonyára, bizonyára... Szegény Compan napról-napra betegebb lett, ön pedig fölkeresett s némely dolgot tudomásomra hozott. Akkor, nem tagadom, megígértem önnek... De nézze csak, abbé ur, én most mindent el fogok önnek mondani, nehogy azzal vádolhasson, hogy úgy forgok, akárcsak a szélkakas. Ön azt állította, hogy a miniszter igenis, hön óhajtja, hogy a Saint-Saturnin plébániájára önt nevezzem ki. Nos, én irtam és érdeklődtem is, egy barátom pedig még a minisztériumba is fölment. Ott azonban szinte az arcába nevettek s azt mondták neki, hogy önt nem is ismerik. Mi több: maga a miniszter kézzel-lábbal védekezik az ellen, mintha ő az ön pártfogója volna! Nos, megértette, abbé ur? Ha éppen óhajtja, mutatok én önnek egy olyan levelet, amely bizony súlyos kijelentéseket tartalmaz ön ellen.

A püspök már ki is nyújtotta a karját egy fiók felé, de Faujas abbé most fölállt s le sem véve a püspök arcáról tekintetét, gunyos, de egyuttal szánakozó mosollyal így felelt:

— Ugyan... ugyan, méltóságos püspök ur!

Majd rövid szünet után, mintha bővebb magyarázattól tartózkodni akarna, így folytatta:

— Fölmentem adott szava alól, méltóságos püspök ur. Csak arra kérem, higgye el nekem, hogy ebben az egész ügyben inkább az ön érdekét tartottam szem előtt, semmint a magamét. Ön még majd vissza fog emlékezni figyelmeztetésemre, de akkor már késő lesz.

Faujas abbé már indult is az ajtó felé, de a püspök utána szólt, visszahívta s nyugtalan arccal, halkán ezt kérdezte tőle:

— Abbé ur, mit akart ön ezzel mondani? Magyarázza ki magát, kedves Faujas ur. Jól tudom én azt,

hogy Lagrifoul márki megválasztása óta haragusznak reám Párisban. Csakhogy nagyon félreismerhetnek engem, ha azt hiszik, hogy én beleártottam magam ebbe az ügybe. Én havonként kétszer se mozdulok ki ebből a szobából... Ön tehát azt hiszi, nemde, hogy odafent engem okolnak a márki megválasztása miatt?

— Igen, püspök ur, attól tartok, — felelte Faujas abbé határozott hangon.

— De hiszen az teljes lehetetlenség! Én sohasem dugtam az orrom a politikába, én csak egyedül a könyveimnek élek. Fenil keze van benne, ő csinált mindent. Pedig én váltig mondogattam neki, meglassa, hogy engem bizony még lejárat Párisban.

A püspök most elhallgatott s kissé elpirult, amiért ez utolsó szavakat kiszalasztotta a száján. Faujas abbé ismét leült a püspökkel szemben s mély, meghatott hangon így szólt hozzá:

— Méltóságos uram, az imént ítéletet mondott fővikáriusa fölött... Én sem mondtam önnek egyebet. Ne evezzen többé egy hajóban vele, mert bizony még sok keserüséget fog okozni Méltóságodnak. Bármint vélekedik is Méltóságod: nekem vannak barátaim Párisban. Tudomásom van arról, hogy Lagrifoul márki megválasztása erősen Méltóságod ellen hangolta a kormányt. Okkal-e vagy ok nélkül, a Plassans-ban megnyilvánult ellenzéki mozgalom okát önben keresik, méltóságos püspök ur, holott pedig a miniszter, bizonyára különleges okok miatt, nagy súlyt vet arra, hogy Plassans-ban többséget szerezzen magának. És hogyha a legközelebbi választások alkalmával megint csak a legitimista jelölt kerülne ki győztesen: biz az nagyon bosszantó lenne s akkor bizony magamnak is féltennem kellene a méltóságos püspök ur nyugalmát.

— De hiszen ez szörnyőség! — kiáltozta a szerencsétlen püspök, ide-oda fészkelődve karosszékében.

— Hát módomban áll nekem megakályozni, hogy a legitimista jelölt többséget szerezzen magának? Hát van nekem erre nézve bármily csekély befolyásom, hát beleártottam-e én magam valaha hasonló ügyekbe? . . . Csakugyan, vannak napjaim, amikor igazán szeretnék beletemetkezni valamely zárda mélységes csöndjébe. Magammal vinném könyveimet és boldogan, nyugodtan élhetnék ott . . . Legyen hát helyettem Fenil a püspök! Ha csakugyan Fenilre hallgatnék, bizonyos, hogy ujjat kellene huznom a kormánnyal s egyedül Rómára hallgatnom, míg Párist az orránál fogva vezetném. Ez azonban nem természetem, én nyugodtan akarok meghalni . . . Ön tehát azt állítja, abbé ur, hogy a miniszter dühös reám!

A pap nem válaszolt, csak éppen a szája két szögletéből kiinduló mély ránc árult el néma megvetést.

— Hiszen én Istenem — folytatta a püspök —, ha tudnám azt, hogy kedvébe járok a miniszter urnak azzal, hogy kinevezem önt a Saint-Saturnin plébánosává: hát igyekeznék így rendezni a dolgot . . . Csak-hogy — és erről biztosítom, abbé ur — ön téved, mert önnek elég rossz hírét költötték.

Faujas abbé türelmetlen mozdulattal védte a maga igazát:

— Ejh, hát elfelejti Méltóságod, hogy kigyótbékát rámkialtanak ellenségeim és hogy egyetlen rongyos reverendában jöttem Plassans-ba! Hogyha egy elveszett embert veszedelmes állásba helyeznek, azt természetesen megtagadják, valameddig diadalt nem arat . . . De legyen csak segítségemre, méltóságos püspök ur, s meglátja, hogy vannak még barátaim Párisban!

Minthogy azonban a püspök, láttára ennek az erőszakos kalandorszerű alaknak, aki most ily kihívóan meredt föl előtte, szemmelláthatóan megütközött ezen a beszéden: Faujas abbé hirtelen megjuhászodott s most már halkabb hangon folytatta:

— Hiszen mindezek föltevések csupán, de megvallom, hogy sok mindenfélét kell még jóvátennem. Barátaim csak arra várnak, hogy az állásom megszilárduljon, hogy azután leróják hálájukat Méltóságod iránt.

Rousselot püspök egy darabig még hallgatott. Gyöngéd, finomlelkű ember volt, aki az emberi gyarlóságokat is megismerte a könyveiből. A maga gyöngeségét is jól ismerte s emiatt bizony röstelkedett is egy kissé. De hogyha az embereket valódi értékük szerint ítélhette meg: szinte megvigasztalódott. Tudós epikureista létére, életében voltak olyan pillanatok, midőn mély megvetéssel nézte azokat a törtetőket, akik körülötte az ő hatalmának foszlányai után kapkodnak.

— Nos hát — mondotta a püspök mosolyogva — meg kell adni, hogy ön ugyancsak konokul tud ragaszkodni valamihez, Faujas abbé ur! Minthogy ígéretet tettem önnek, hát meg is tartom... Csak félével is ezelőtt, megvallom, attól tarthattam volna, hogy egész Plassans-t magam ellen uszítom: ön azonban értette a módját, hogy megszerettesse magát s a helyzet most az, hogy a város hölgyei agyba-főbe dicsérik önt előttem. Amikor én a Saint-Saturnin plébániáját önnek adom, csak a Leánymenedékhely megalapítását hálálom meg.

A püspök most már visszanyerte derűs, enyelgő szeretetreméltóságát, az elbájoló főpap varázslatos modorát. Surin abbé épp e pillanatban dugta be csinos fejét a félig nyitott ajtó nyílásán.

— Nem, fiam, nem mondom tollba önnek azt a levelet, — mondotta neki a püspök. — Nincs szükségem önre, elmehet.

— Fenil abbé ur van itt, — jelentette halkan a fiatal pap.

— Jól van, várjon egy kissé!

Rousselot püspök összerezzenet ugyan, de azért

szinte kedveskedő kézmozdulattal, határozott és megértő arckifejezéssel fordult Faujas abbé felé.

— Kérem, távozzék erre! — mondotta neki a püspök, miközben kinyitotta a függöny mögé rejtett titkos ajtót.

A küszöbön a püspök megállott egy pillanatra s még mindig mosolyogva nézett az abbéra.

— Fenil bezzeg dühös lesz! — mondotta a püspök. — De most már azután ígérje meg ön, hogy megvéd engem vele szemben, ha tulságosan nagy zajt csapna. Figyelmeztetem önt, hogy én őt most már önre bízom. És arra is számítok, hogy nem választja meg újra Lagrifoul márkít... No, de most már azután egészen önre támaszkodom, kedves Faujas abbé ur.

Fehér kezével bucsut intve, könnyed hanyagsággal a püspök visszatért dolgozószobájának enyhe légkörébe. Faujas abbé pedig ott állott meggörnyedve és módfölött elcsodálkozott azon a nőies könnyedségen, amellyel a püspök váltogatja parancsolóját és átengedi magát az erősebbnek. Csak ekkor támadt az az érzése, hogy a püspök alighanem gunyt üzött belőle, mint ahogy gunyt üz Fenil abbéből is kényelmes karosszékeben ülve, ahol Horatiust fordítgatja.

Rákövetkező csütörtökön esti tíz óra tájban, mikor Plassans előkelő társasága ott hullámozott a Rougon-ék zöld szalónjában, Faujas abbé jelent meg a küszöbön. Pompás megjelenése volt nagy, magas alakjával, ragyogó arcával, selyemfényű, finom reverendájában. A könnyed mosoly ellenére az arca komoly maradt, ajka körül alig észrevehető megnyerő vonással, amely a rideg, zordon arcnak éppen csak hogy egy kis jóságos kifejezést kölcsönzött.

— Ah, a mi kedves plébánosunk! — kiáltott föl vigan Condamin-né.

A ház urnője eléje sietett, az abbé egyik kezét két

kezében szorongatva, negédes fejbiccentések és hízog pillantások közt a szalón közepére vezette.

— Ah, mily meglepetés, mily kellemes meglepetés! — mondogatta Rougon-né. — Száz esztendeje, hogy nem láttuk! Hát a szerencsének kell meglátogatni önt, hogy ön viszont a barátait látogassa meg?

Faujas abbé könnyed fesztelenséggel viszonzta az üdvözléseket. Minden oldalról zajos ünnepeltetésben részesítették, az asszonyok elragadtatva sugdolóztak körülötte. Delangre-né és Rastoil-né, be sem várva, hogy Faujas abbé keresse fel őket, hozzá rohantak, hogy üdvözljék kinevezése alkalmából, ami aznap reggel került hivatalosan nyilvánosságra. A polgármester, a békebíró, sőt maga Bourdeu ur is erőteljesen szorongatták a kezét.

— Nos, ugy-e, milyen helyre egy legény ez az abbé! — mormolta Condamin ur Porquier orvos fülebe. — Biz' ez még sokra viszi! Én különben tüstént az első napon kiszimatoltam... Pedig tudja meg, hogy ezek itt ketten: az öreg Rougon-né és az abbé, édeskés arcukkal úgy hazudnak, de úgy ám, mintha csak könyvből olvasnák. Oh, én az abbét többször láttam ám, amint éjszakának idején ide somfordált! Nohát: csinos kis dolgokat vihetnek végbe ők ketten!

Porquier orvos kinos félelmet állott ki, hogy Condamin ur bizony még őt is gyanuba keveri; sietve hagyta tehát a faképnél, hogy kezét szoritson Faujas abbéval, aki pedig eddigelé még egyetlen szót sem váltott vele.

Faujas abbénak e diadalmas bevonulása volt az est nagy eseménye. Mihelyt leült, legott a szoknyák hármassora vette körül. Valóban kedves közvetlenséggel beszélt minden dolgról, gondosan került azonban a nyílt feleletet a célozgatásokra. Félicité egyenes kérdésére csak azt válaszolta, hogy nem a parókián fog lakni, hanem megmarad eddigi lakóhelyén, ahol közel három esztendő óta olyan nyugod-

tan éldegél. Marthe is ott volt a hölgyek közt s most is éppoly komoly volt, mint rendesen. Egyszerűen rámosolygott az abbéra és csak messziről nézte egy kissé halovány, bágyadt s nyugtalan arccal. Mikor azonban kijelentette abbeli szándékát, hogy a rue Balande-beli lakását ezután sem hagyja el, Marthe elpirult s föl-kelt, hogy átmenjen a kis szalónba, mintha a hőség fojtogatná. Paloque-né, aki mellé odatelepedett Con-damin ur is, most felkacagott s olyan hangosan, hogy mások is meghallják, így szólt:

— Ugy-e, hogy tiszta dolog? ... Legalább ne itt adna neki találkát, hiszen az egész napot ugyanis együtt töltik!

De csak Condamin ur nevetett egyedül az észre-vételen; a többiek valamennyien fagyos arcot vágtak. Paloque-né, aki észrevette, hogy most elszólta magát, igyekezett az egész dolognak humoros színezetet adni. A szalón többi zugaiban ezalatt Fenil abbéról folyt a beszéd. Mindannyian módfölött kíváncsiak voltak, vajjon egyáltalán eljön-e! Bourdeu ur, a fővikárius egyik barátja, nagybölcsen tudni vélte, hogy az abbé beteg. A gyöngélkedésének ez a hire azonban mind-össze szárnalmas mosolyt váltott ki. Mert hiszen min-denkinek tudomása volt arról a heves jelenetről, melynek színhelye a püspöki rezidencia volt. Surin abbé pedig meg éppen érdekes részleteket mondott el a hölgyeknek arról a szörnyü jelenetről, amely a püspök és a fővikárius közt leviharzott. A fővikárius, aki a püspökkel szemben vereséget szenvedett, azt hiresztelte önmagáról, hogy csuza miatt kénytelen ott-hon maradni. Ezzel azonban az ügynek koránt sincs ám vége s Surin abbé megjegyezte még, hogy: „különb dolgokat is látni fognak még!“ — Ez a kijelen-tés hamarosan továbbterjedt s mindenütt halk fel-kiáltásokkal, fejcsóválgatásokkal s meglepetést, vagy kételkedést kifejező arcjátékkal fogadták. E pillanat-ban legalább Faujas abbé volt a győztes. És a szép

ájtatoskodó asszonyok édesdeden sütkéreztek is a fölkelő nap sugaraiban...

Immár a közepe felé tartottak az estélynek, mikor Bourrette abbé belépett. A beszélgetés hirtelen elnémult s mindenki kíváncsian tekintett feléje. Valamennyien tudták, hogy ő még tegnap is számított Saint-Saturnin plébániájára; ő helyettesítette Compan plébánost hosszú betegeskedése alatt s így annak helyére is méltán számíthatott. Egy kissé fulladozva, szemrehunyoritva lépett be és állott meg a küszöbön, ügyet sem vetve arra a mozgolódásra, amit megjelelése keltett. Mikor azonban Faujas abbét megpillantotta, legott hozzá rohant, mindkét kezét hevesen megszorította s áradozva így szólt:

— Ah, kedves barátom uram, engedje meg, hogy én is üdvözljem!... Épp öntől jövök, ahol édesanyja önagyságától tudtam meg, hogy ön itt van... Nagyon örvendek, hogy találkozhattam önnel.

Ellenére rendíthetlen nyugalmanak, Faujas abbé kissé feszélyezetten érezte magát mikor fölkel, mert ez a gyöngéd figyelmesség, amire nem volt elkészülve, valóban meglepte.

— Hát igen, kedves abbé ur — mormolta halkán Faujas abbé — el kellett fogadnom ezt a kitüntetést, noha igazán kevés érdemet szereztem reá... Eleinte vonakodtam is elfogadni s érdemesebb paptársaimat ajánlottam a püspök ur figyelmébe, a többek közt önt is, abbé ur...

Bourrette abbé egyet hunyorított a szemével s Faujas abbét félrevonva, halk hangon így szólt hozzá:

— Öméltósága mindent elmondott nekem... Minden jel arra mutat, hogy Fenil egyáltalán hallani sem akart rólam. Fölgyujtotta volna az egész egyházmegyét, ha én lettem volna a plébános! Ezek öméltósága saját szavai. Bűnöm pedig az, hogy annak a szegény Compan-nak én fogtam le a szemét. Fenil abbé, hiszen ön is tudja, mindenáron Chardon abbé kineve-

zését akarta kierőszakolni, aki bizonyára nagyon jámbor ember, de tehetetlensége általánosan ismert. De hiszen a fővikárius ur éppen ezért akarta, mert arra számított, hogy a gyöngé Chardon helyett ő fog majd uralkodni a Saint-Saturnin-plébánián... A püspök ur azután önnek adta a plébániát, hogy Fenil-től megszabaduljon és hogy egyuttal megtréfálja egy kissé. De bosszu ez értertem is! Én hát igazán el vagyok ragadtatva, kedves barátom... Volt önnek mindezekről tudomása?

— Nem, abbé ur, ilyen részletesen nem tudtam róla.

— Nos, én pedig biztosíthatom önt, hogy szóról-szóra így történt. Mindezeket én magától a püspök urtól hallottam... Amit most mondok: maradjon köztünk! Öméltósága nagyon szép kárpótlást helyezett számomra kilátásba, Vial abbé ugyanis, a második fővikárius, már régebb idő óta Rómába vágyik, ahol állandóan le akar telepedni. A helye tehát megürül. Ért engem, abbé ur? No, de ez mély titok ám, ne beszéljünk róla!... Oh, de sokért nem adnám oda ezt a mai napot!

És Bourrette abbé mindegyre csak szorongatta tovább is Faujas abbé kezét, széles arca pedig csak úgy ragyogott a boldogságtól, mialatt körülöttük a hölgyek csodálkozva és mosolyogva bámultak rájuk. Annak a derék, jólelkű Bourrette abbénak az öröme olyan őszinte, olyan közvetlen volt, hogy az végül is az egész zöld szalón vendégeire is átragadt, kiknek tüntetése, amit az új plébános tiszteletére rögtönöztek, most már valóban bensőséges és szeretetteljes volt. A hölgyek közelebb húzódtak hozzá, szóbahozták a székesegyház orgonáját, amely bizony már javításra szorul. Condamin-né nagyszerű sátor felállítását ígerte meg a legközelebbi urnapi körmenet alkalmára.

Természetesen Bourrette abbé is kivette a maga részét a tüntetésből, Paloque-né, szörnyü arcával fe-

léje hajolva, megérintette Bourrette abbé vállát s e szavakat sugta a fülébe:

— Akkor hát holnap már nem az abbé ur fog gyóntatni a Saint-Michel-kápolnában, nemde?

Az abbé, amióta Compan plébánost helyettesítette, állandóan a templom legnagyobb, legkényelmesebb Saint-Michel-kápolnájában foglalta el a gyóntatószéket, amely különösképpen a plébános részére volt fentartva. Bourrette abbé nem értette meg nyomban a kérdést s szemhunyorogva nézett Paloque-néra.

— Azt kérdezem — ismételte meg a kérdést Paloque-né — vajjon holnap már megint a régi helyén, a Saints-Anges-kpólnában fog gyóntatni abbé ur!

Bourrette abbé enyhén elsápadt s még mindig nem jött szó ajkára. Szemét lesütötte a szőnyegre s a nyakán hátul olyan fájdalmat érzett hirtelen, mintha valaki nyakszirten ütötte volna. Mikor azonban szinte érezte, hogy Paloque-né még mindig rámeresztli a szemét, egy kissé akadozva így válaszolt:

— Bizonyára, asszonyom! Elfoglalom régi helyemet... Jöjjön tehát a Saints-Anges-kápolnába, tetszik tudni balra az utolsó kápolna, a kolostor mellett... De mert nagyon nedves: kérem, öltözzék fel melegen, nagyon melegen, kedves asszonyom!

Bourrette abbé szemhéja szélén most könnyek reszkettek. A Saint-Michel-kápolna szép gyóntatószékét nagyon megszerette, ahová épp a gyóntatás ideje alatt, a délutáni időben, a nap is besütött. Mind- eddig igazán nem sajnálta, hogy a székesegyházat Faujas abbénak kell átengednie; ámde ez a csekély változás, hogy egyik kápolnából egy másikba kell áttelepednie: módfölött kinosnak tünt föl neki. Olybá tünt föl, mintha az egész életét elhibázta volna. Paloque-né meg is jegyezte, hogy miért szomorodott úgy el egyszerre Bourrette abbé, aki azonban tilta-

kozott s váltig mosolyogni igyekezett. De azután nem-sokára távozott.

Faujas abbé szinte az utolsó vendég ott ma-radt. Rougon is fölkereste őt, hogy üdvözlje s egy pamlag két sarkában ülve, komoly beszélgetésbe me-rültek. Arról beszéltek: mennyire szükséges a vallá-sos érzés ápolása a jól kormányozott államban, mi-alatt az időközben távozó hölgyek mély meghajlással köszöntek el tőlük.

— Abbé ur — szólalt meg nyájas hangon Féli-cité — ne feledje, hogy leányomnak ön a kísérő lovagja.

Faujas abbé fölkelte. Marthe már az ajtó közelé-ben várt reá. Koromsötét volt az éjszaka. Az utcán szinte vakon topogtak előre. Az al-megyefőnökség előtt elterülő téren még szó nélkül haladtak át egy-más mellett, mikor azonban a rue Balande-ba értek s a ház előtt megállottak, abban a pillanatban, mikor Faujas abbé a kulcsot a zárba akarta illeszteni, Marthe megérintette a karját.

— Engem nyon boldoggá tett az a szerencse, amely önt érte, abbé ur, — szólalt meg Marthe meg-hatottságtól remegő hangon. — Legyen tehát jó hoz-zám és részesítsen ma engem abban a kegyben, amit tőlem egészen a mai napig megtagadott. Bizonyos, hogy Bourrette abbé nem ért meg engem. Egyedül ön az, aki vezetni, irányítani és megmenteni tud engem.

De Faujas abbé egyetlen tiltakozó mozdulattal elhárította Marthe-ot magától. Mikor azután kinyi-totta az ajtót s azt a kis lámpát, amit Rose a lépcső alján számunkra odakészített, meggyújtotta, fölfelé-menet Faujas abbé szeliden így válaszolt:

— Ön megigérte nekem, hogy észére tér, asszo-nyom . . . Majd fontolóra veszem a kérését s beszé-lünk még róla.

Marthe szeretett volna kezét csókolni neki, és

csak akkor nyitott be a lakásba, mikor odafenn az ajtót becsukódni hallotta. És mialatt levetkőzött és ágyba feküdt, Marthe oda se figyelt Mouret szavaira, aki szinte félálomban hosszan elmesélte motyogva azokat a pletykákat, amik most a városban keringenek. Mouret ugyanis este fölkereste a klubját, a kereskedők klubját, ahová pedig csak nagyritkán szokta betenni a lábát.

— Faujas abbé tehát lehengette Bourrette ab-bét — ismételte Mouret vagy tiszser is, lehajtván a fejét lassan a vánkosra. — Szegény Bourrette, mennyire szerencsétlen! No, de hiszen annyi baj legyen! Hát nem mulatságos látvány-e az, mikor ezek egymást falják föl? Még emlékezhetel, a minap a kertben annyira nyalták-falták egymást, mintha testvérek volnának! No, lám, pedig még a hiveiket is ellopkodják egymástól . . . Nos, miért nem felelsz, kicsikém? Azt hiszed talán, hogy hazugságokat beszélek? . . . Vagy talán alszol is már? Akkor hát — jó éjszakát! Majd holnap . . .

Mouret most újra elaludt, de még mindig motyogott magában valamit. Marthe tágranyitott szemmel bámult a levegőbe s az éjjeli mécsestől megvilágított mennyezeten keresztül figyelte és hallgatta Faujas abbé papucsának csozogását, aki most már szintén aludni tért . . .

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Mikor ismét beköszöntött a nyár, Faujas abbé és az anyja megint csak lejárógattak esténként a tornácra egy kis friss levegőt szivni. Mouret megváltozott, elkedvetlenedett. Most már a piké-játék sem kellett neki, amire az öreg Faujas-né hiába csalogatta. De azért ottmaradt a tornácon, himbálózva a székén. Mikor azonban ásitozott s még csak titkolni

sem igyekezett, hogy mennyire unatkozik, Marthe reászólt:

— Ugyan, kedves barátom, miért nem mégy el inkább a klubba?

Mouret mostanában csakugyan gyakrabban eljárt oda, mint annakelőtte. Mikor azután onnan hazatért, feleségét és az abbét mindig ugyanazon a helyen találta a tornácon, míg az öreg Faujas-né, néhány lépéssel odább, ott ült közelükben mint valami vak és néma őrangyal.

Ha a városban Mouret jelenlétében szó esett az új plébánosról, soha ki nem fogyott a dicséretből. Határozottan felsőbbrendű lény! — mondogatta ilyenkor; ő mindig tudta, hogy nagy képességei vannak. Paloque-né soha egyetlen rossz szót nem birt kicsikarni tőle, noha ez a rosszmájú asszony mindig olyankor tudakozódott a felesége hogyléte iránt, mikor Mouret ép Faujas abbéről mondott áradozó szavakat. És az öreg Rougon-nének sem sikerült kivenni belőle azt a titkolt bánatot, amit Mouret színlelt jókedve mögött sejtett. Hiába pazarolta rá Félicité legnyájasabb mosolyát; hiába vetett tört neki: Mouret, ez a javithatatlan szószátyár, aki az egész várost a nyelvehegyére vette, legott szégyenkezve elhallgatott, mihelyt a maga családi életét hozták szóba.

— No, végre tehát a te urad is észére tért? — kérdezte Félicité egy napon a leányától. — Nem tart fogságban.

Marthe kérdő tekintettel nézett az anyjára.

— De hiszen én mindig szabadon mozoghattam! — felelte.

— Kedves gyermekem, te csak nem akarod vádolni az uradat... Hiszen te mondtad nekem, hogy ki nem állhatja Faujas abbét.

— Ugyan már, hogy mondhattam volna! Alighanem édesanyám saját maga képzelte el... Így rémlett. Hiszen az uram a legjobb lábon él Faujas abbéval. És

különben is: semmi okuk, hogy rossz szemmel nézzék egymást.

Marthe egyáltalán nagyon elcsodálkozott azon, hogy mindenki azt szeretné, hogy az ura és Faujas abbé nem élnének jó barátságban egymással. S mi több: a védnöknők bizottságában a hölgyek gyakran olyan kérdéseket intéztek hozzá, amik Marthe-ot immár módfölött bosszantották. Mindezzel szemben pedig az igazság az, hogy ő nagyon boldognak, nagyon nyugodtnak érezte magát; a rue Balande-beli házat pedig még soha olyan melegnek, puhának nem érezte, mint ép ezidőszerint. Faujas abbé megígérte neki, hogyha arról győződik meg, hogy Bourrette abbé erre képtelen: az ő lelki gondozását ő maga veszi majd a kezébe; Marthe tehát most ebben reménykedett ártatlan örömeivel az első áldozására készülő leánykának, akinek szent képeket ígértek, ha jól viseli magát. Pillanatnyilag úgy érezte, mintha újra gyermek lett volna; új érzésekkel, gyermekes kívánságokkal telt meg a szíve, amik nagyon meghatották. Tavasszal egy napon Mouret, aki a nagy bokrokat nyesegette, Marthe-ot a kert tulsó végében lévő lugasban, az enyhe légben sarjadzásnak indult lombok közt kisírt szemmel találta.

— Hát neked mi bajod, kedvesem? — kérdezte tőle az ura aggódva.

— Semmi, semmi bajom, hidd el! — felelte Marthe mosolyogva. — Hiszen olyan boldog, olyan megelégedett vagyok!

Mouret tehát a vállát vonogatta s továbbfolytatta a bokrok nyesegetését, miközben gondosan ügyelt arra, hogy a bokrok szép egyenes vonalat alkossanak. Büszke volt arra, hogy minden esztendőben a legszebben nyírott bokrokat az ő kertjében lehetett látni. Csakhogy Marthe, aki pedig már fölszárította a könnyeit, most megint csak sirásra fakadt, bőven ontotta könnyeit szivszorongva s a frissen nyesett zöld lombok

illatától megittasulva. A fiatalágát siratta. Negyvenéves volt.

Faujas abbé ezalatt, amióta a Saint-Saturnin plébánosa volt, szelid tekintélytartását még jobban növelte. Breviáriumát és a kalapját valóban tisztelettel parancsoló módon viselte. A székesegyházban több erélyes cselekedetével a papság tiszteletét vivta ki. Fenil abbé, aki azóta apróbb ügyekben is, két vagy három ízben vereséget szenvedett vele szemben, mintha végleg átengedte volna ellenfelének a csatateret. De azért, elég okosan, nem aknáztta ám ki durva módon a kivivott győzelmet! Az ő tekintélytartása bámulatos simulékonysággal és alázatossággal párosult. Oh, ő teljesen tisztában volt azzal, hogy Plassans még korántsem egészen az övé! Igy érthető azután, hogy ha néha az utcán találkozott Delangre polgármester ural, mindig megállott s melegen megszorította a kezét, míg Bourdeu, Maffre békebíró és a többi urakkal szemben, akik Rastoil elnök vendégei szoktak lenni, mindössze futó üdvözlésre szoritkozott. A város társadalmának egy nagy része azonban még mindig bizalmatlan, gyanakvó szemmel nézett reá. A politikai magatartása ellen volt kifogásuk, amit általában két-színűnek tartottak. Azt kívánták volna tőle, magyarázza meg és jelentse ki határozottan, melyik pártnak a hive. Faujas abbé azonban csak mosolygott s azt mondogatta, hogy a tisztességes emberek pártjához tartozik, amivel tehát az egyenes szinvallás elől mindannyiszor kitért. Egyébiránt pedig nem sietett, nem hamarkodott el semmit s továbbra is várakozó álláspontot foglalt el. Arra várt, hogy az ajtók maguktól táruljanak ki előtte.

— Oh, nem, kedves barátom, most még nem! Talán később, majd meglátjuk! — felelte Bourrette abbénak, aki váltig arra serkentette, hogy látogassa már meg Rastoil urat is.

Azt is tudni vélték sokan, hogy az al-megye fő-

nökség meghívását kétizben is visszautasította. Még most is csak Mouret-ékkal barátkozott. Mint valami megfigyelő állásban, ott maradt a két ellenséges tábor közt. Keddi napokon, mikor a két társaság jobbról és balról, a két kertben gyült össze, Faujas abbé odaállott az ablaka elé s gyönyörködött a naplementében amott, a Seille erlőség mögött. Mielőtt azonban az ablaktól távozott volna, letekintett a két kertbe is, s egyforma nyájassággal fogadta Rastoil és az al-megyefőnökség vendégeinek üdvözlétét. Mindössze ennyiből állott a két szomszédsággal való érintkezése.

Am egy keddi napon, Faujas abbé mégis csak lement a kertbe. Mouret kertjét immár egészen a magáénak tekintette. Most már nem elégedett meg azzal, hogy a breviáriumolvasás idejét a lugasban töltötte, immár a faszorra, valamennyi veteményeságyra számot tartott, s a reverendája fekete folt gyanánt mindenütt feltünedezett a zöld lombok közt. E keddi napon is bejárta az egész kertet s üdvözölte Maffre urat és Rastoil-nét, akiket a lejjebb fekvő szomszéd kertben megpillantott. Majd elsétált az al-megyefőnökség tornáca alatt is, ahol éppen Porquier orvos társaságában, Condamin ur könyökölt a korlátra. Miután a két ur köszönését viszonzozta, Faujas abbé folytatni akarta utját a faszor alatt, mire az orvos utána kiáltott:

— Abbé ur! Szabad kérnem egy szóra!

Az orvos azután megkérdezte tőle, vajjon holnap mikor, mely órában kereshetné föl a lakásán. Ezuttal történt legelőször, hogy a két társaság valamelyik tagja átszólt hozzá a szomszéd kerthől. Az orvos urnak bizony nagy gond nyomta a fejét: drágalátos naplopó fiát, Guillaume-ot, egy csapat hasonló semmirekellő ifjonek társaságában rajtakapták egy kéteshírű házban a fogház mögött. Sulyosbitotta a helyzetet az, hogy állítóan Guillaume lett volna a banda vezére és hogy ő rontotta volna meg a Maffre-fiukat is, akik jóval fiatalabbak nála.

— Ugyan! — jegyezte meg Condamin ur szokásos hitetlen mosolyával. — Csak hadd tombolja ki magát az ifjuság! Hát ez is valami? Az egész város fenekestől felfordul, mert ezek a fiatal emberek bakarat játszottak, sőt még egy hölgy is volt a társaságukban!

Az orvos azonban, bezzeg fölháborodott.

— Tanácsot kérnék öntől, abbé ur — mondotta az orvos. — Dühösen nyitott be hozzám Maffre ur és kegyetlen szemrehányásokkal illetett, azt hangoztatva, hogy mindennek én vagyok az oka, mert rosszul neveltem a fiamat. Cskugyan, kinos helyzetbe kerültem!... Mégis csak jobban ismerhetnének már engem! Szeplőtlen életet élek hatvan esztendő óta.

És még tovább is sopánkodott az orvos: hogy ő mennyi áldozatot hozott a fiáért és bizony még a betegek is elfordulnak tőle. Faujas abbé ott állott a faszor közepén s fejét hátraszegve, komoly arccal hallgatta a panaszt.

— Leghőbb óhajom, hogy segítségére lehessek, orvos ur! — mondotta Faujas abbé lekötelező nyájasággal. — Fölkeresem Maffre urat és megértetem vele, hogy méltó fölháborodása kissé messze elragadta. Mindjárt arra is felkérem, adjon nekem találgát valahol a holnapi napra. Épp itt van, a szomszédban.

Faujas abbé végigment a kerten s a szomszéd kertbe áthajolva, Maffre ur felé fordult, aki csakugyan ott volt Rastoil-né társaságában. Mikor Maffre békebíró megtudta, hogy Faujas abbé vele óhajt beszélni, legott kijelentette, hogy ne fáradjon az abbé ur, majd ő áll rendelkezésére és szerencséjének tartja, ha holnap meglátogathatja a lakásán.

— Ah, plébános ur, fogadja gratulációmat a vásárnapi prédikációért! — toldotta meg Rastoil-né. — Mondhatom, a hölgyeket nagyon meghatotta.

Faujas abbé most elköszönt, ismét végigmérte a kertet, hogy tulsó végében megnyugtassa Porquier or-

vost; de azután még késő éjszakáig járt s kelt föl s alá a fák alatt, anélkül, hogy további beszélgetésbe elegyedett volna a két társaság tagjaival, akiknek csak a mindkét oldal felől feléje hangzó hangos nevetgélését hallgatta.

Másnap, épp akkor, mikor Maffre ur érkezett látogatóba, Faujas abbé annak a két munkásnak a munkáját ellenőrizte, akik a vízmedencét javították. Az abbé ugyanis abbeli óhaját fejezte ki, vajha az a szökőkút működne is; vízmedence viz nélkül — nagyon szomorú látvány! — mondotta az abbé. Mouret nem helyeselte, mert valami szerencsétlenségtől tartott. Marthe úgy simította el az ügyet, hogy rácskerítéssel vétette körül a medencét.

— Plébános ur! — kiáltotta Rose. — A békebíró van itt s beszélni óhajt a plébános urral!

Faujas abbé sietve ment a vendége elé, akit fel akart vezetni a lakására, Rose azonban már ki is nyitotta akkorára a szalon ajtaját.

— Sziveskedjenek besétálni! — mondott Rose. — Hát nem otthon van-e a plébános ur itt is? Főlöszleges a békebíró urat a második emeletre fölfárasztani . . . És hogyha ma reggel szólt volna nekem a plébános ur, még rendbe is hoztam volna a szalont.

Miután Rose még kinyitotta az ablaktáblákat s rájuk csukta az ajtót, Mouret magához hívta be őt az ebédlőbe.

— Hát így vagyunk? — förmedt rá Mouret a szakácsnőre. — Bizony még az ebédemet is a papodnak adod oda ma este, ha pedig nem elég hosszú neki a takarója odafenn: hát egyszerűen belefekteted az én ágyamba, nemde?

A szakácsnő megértő pillantást váltott urnőjével, aki az ablak mellett dolgozott és arra várt, hogy a nap-sütés eltávolodjék a tornácról. Rose azután vállát vonogatva dűnnyögte:

— Ugyan menjen már, nagyságos uram, maga mindig szivtelen ember volt!

És Rose ezzel kifordult a szobából. Marthe folytatta a kézimunkát s még csak föl sem pillantott. Néhány nap óta ismét lázasan nekilátott a munkának. A hölgyek teljes oltárfelszerelést akartak adni a templomnak. Rastoil-né és Delangre-né a gyertyatartók beszerzését vállalták, míg Condamin-né pompás ezüst feszületet hozatott Párisból.

Faujas abbé ezalatt a szalónban gyöngéd figyelemztetés mezében tudtára adta Maffre urnak, hogy Porquier orvos ur igen vallásos, nagyon tiszteletreméltó férfiú, aki fiának sajnálatos viselkedését ő maga röstelli legjobban. Maffré békebíró ájtatosan hallgatta az abbét; husos arca, nagy, kidülledt szemei szinte elragadtatásról tanuskodtak a pap némely ünnepélyesebben hangsúlyozott szavainál, amit az különös nyomatékkal ejtett ki. Beismerte, hogy kissé elhamarkodta a dolgot, de kész mindenféle elégtételre abban a pillanatban, mihelyt a plébános ur kijelenti, hogy ő hibázott.

— Nos, és a fiai? — kérdezte most az abbé. — Küldje csak el őket hozzám, én majd beszélek a fejükkel.

Maffre ur enyhén gunyos mosollyal mozgatta a fejét s így válaszolt:

— Legyen nyugodt, plébános ur, azok a naplopók nem fognak többé hasonló csinyt elkövetni... Három nap óta ott csücsülnek a szobájukban, kenyéren és vizen. Nohát, hogyha bot lett volna a kezemben abban a pillanatban, amikor tudomásomra adták a dolgot, bizonyos, hogy összetörtem volna a hátukon!

Faujas abbé most hirtelen ránézett, mert eszébe jutott, hogy Mouret ezt az embert azzal vádolta meg, hogy durvaságával és fösvényiségével a halálba ker-

gette a feleségét; majd tiltakozó mozdulattal így felelt meg neki:

— Nem, oh, nem uram, nem így kell nevelni a fiatalságot! Ambroise, az idősebbik, husz esztendő, az ifjabbik pedig tizennyolcadik évében van, nemde? Nos, gondolja meg tehát, hogy ezek már nem gyermekek többé és hogy bizonyos szórakozást már meg kell engedni nekik.

A békebiró meglepetéssel hallgatta ezeket a szavakat.

— Az abbé ur tehát eltünné nekik a dohányzást és megengedné, hogy a kávéházba járjanak, nemde? — motyogta Maffre ur.

— Hát persze, hogy megengedném! — felelte mosolyogva Faujas abbé. Ismétlem, hogy az ifjakkal meg kell engedni, hadd találkozzanak, hadd szivjanak el egy-két cigarettát, sőt hadd játsszanak egy-két párti billiárdot vagy sakkot . . . Mert majd ők maguk fognak maguknak mindent megengedni, ha ön mindentől eltiltja őket . . . No, de azért ne gondolja ám, hogy akármilyen kávéházba beereszteném őket! Én, a magam részéről, valami különleges helyiséget, afféle klubbot ajánlanék, amilyent több városban én már láttam is.

És Faujas abbé mindjárt kész tervvel állott elő. Maffre is lassanként egészen beleélte magát s fejét csóválva, így szólt:

— Nahát, ez igazán nagyszerű! . . . Méltó párja lenne ez a Szent Szürről elnevezett leánymenedékhely intézményének. Oh, plébános ur, ezt a szép tervet igazán meg kellene valósítani!

— Nos, tehát — fejezte be beszélgetését az abbé, miközben vendégét egészen az utcai kijáratig kikísérte, — minthogy az eszmét ön is jónak találja: szóljon érdekében a barátjainak is. Mihelyt találkozom Delangre urral, neki is szóba hozom a dolgot . . . Vasár-

nap, a vecsernye után, gyűljünk össze a székesegyházban, ahol majd valamelyes megállapodásra jutunk.

Vasárnap Maffre békebíró Rastoil urat is magával vitte a találkozóra. Faujas abbét és Delangre urat már ott találták közvetlen a sekrestye mellett levő kis szobában. Ezek az urak valamennyien nagyon lelkesedtek a tervért s elvben el is határozták nyomban, hogy ifjusági kört alapítanak, csak éppen azon tanakodtak még egy darabig, vajjon mi legyen annak a neve! Maffre erősen amellett kardoskodott, hogy ezt az intézményt okvetlenül Jézusról kell elnevezni.

— Ugyan, dehogy! — kiáltott föl türelmetlenül Faujas abbé. — Akkor egyetlen tagja sem lesz s guny tárgya lesz az egész vállalkozás. Értsék meg, uraim, hogy mink nem akarunk török-szakad vallásosságot belekeverni ebbe az ügybe; ellenkezően: nekem az a véleményem, hogy a vallást egyáltalán hagyjuk ki belőle. Mi csak az ifjuságot akarjuk tisztességes módon szórakoztatni s a magunk számára megnyerni. Semmi többet!

Maffre békebíró olyan csodálkozó szemeket meresztett Rastoil elnök urra, hogy Delangre polgármester kénytelen volt lehajtani a fejét, hogy mosolyát elrejtse. Titokban azonban megrántotta a pap reverendáját. Faujas abbé, aki visszanyerte nyugodtságát, most már nyájasabb hangon folytatta:

— Azt hiszem, megbiznak bennem az urak. Ez ügyben engedjék át nekem a vezetést. Én egyszerű elnevezést ajánlok, mondjuk például: ifjusági kör; ebben benne van, amit jelenteni akar.

Rastoil és Maffre némán meghajoltak, jeléül annak, hogy elfogadják, noha ezt az elnevezést kissé közönségesnek találták. Szóba került azután az is, hogy az ideiglenes bizottság elnökévé Faujas plébános urat kellene megválasztani.

— Én azonban azt hiszem — mondotta halkan Delangre, oldalvást Faujas abbéra tekintve — hogy

ez az ajánlat nem találkozik a plébános ur tetszésével.

— Kétségkívül, s így el sem fogadhatnám, — mondotta az abbé, könnyedén vállat vonva. — Az én reverendám csak visszariaszthatná a félenkeket és a közömbösöket. Csupa istenfélő, jámbor ifju jelentkeznek, már pedig nem az efféle ifjak számára nyitjuk meg a kört. Mi az eltévelyedett ifjakat akarjuk visszavezetni a helyes utra, szóval: tanítványokat akarunk magunk köré gyűjteni, nemde, uraim!

— Bizonyára! — felelte az elnök.

— Nos, épp a cél érdekében jobbnak itélem, ha mi magunk háttérben maradunk, de legkivált jómagam! Ime tehát az én javaslatom: Rastoil ur fia és az öné, Delangre ur, álljanak egyedül a mozgalom élére. Mintha kizáróan az övék volna a kör eszméje. Méltóztassék őket holnap hozzám elküldeni, én majd részletesen meghányom-vetem velük a tervet. Én már helyiséget is kiszemeltem a kör számára, sőt egészen kész az alapszabálytervezet is... Ami pedig az ön két fiát illeti, Maffre ur, nos, természetesen az ő nevük fog elsőként a tagok névjegyzékén szerepelni.

Rastoil elnök hízegőnek találta magára nézve azt a szerepet, amit az abbé az ő fiának szánt. El is fogadták az abbé javaslatát minden részletében, ellenére Maffre békebiró ellenvetésének, aki azt remélte, hogy majd ő is kiveheti a maga részét a köralapítás dicsőségéből. Mingyárt másnap Séverin Rastoil és Lucien Delangre érintkezésbe léptek Faujas abbéval. Séverin huszonöt éves, magasnövésű fiatalember volt, aki nehéz fölfogású s tompaeszü létére egyedül atyja előkelő állásának köszönhette, hogy nagynehezen megszerezte az ügyvédi oklevelet. Atyja, Rastoil, arról álmodozott, hogy maga mellett elnök-helyettesnek lássa a fiát, bizonyos lévén afelől, hogy önálló ügyvédi működésre Séverin teljesen képtelen. Lucien Delangre épp az ellenkezője: alacsony, élénktekintetű,

furfangos, ravaszszü fiatalember, aki a régi gyakorló ügyvéd biztos föllépésével tudott tekintélyt tartani, noha egy évvel fiatalabb volt Séverin-nél. A *Gazette de Plassans* című ujság máris mint az ügyvédi kar jövődjő, elsőrendű csillagáról emlékezett meg róla. Faujas abbé is inkább Lucien-t látta el a részletes utasításokkal, míg Séverin számára inkább a kifutó szerepe jutott, de azért önteltségében majd megpukkant, olyan nagy fontosságot tulajdonított önmagának. Három hét alatt az ifjusági kör megalakult és berendezkedett.

Volt abban az időben a paolai Szent Ferencről elnevezett szerzetesrendnek, a Minimusoknak, egy temploma Plassans-ban, a Sauvaire-sétány végén. E templom földalatti tágas helyiségei szolgáltak valaha refektórium gyanánt a zárdabelieknek, most azonban üresek és hasznavehetetlenek. Ez volt az a helyiség, amit Faujas abbé a kör számára kiszemelt. A parókia papsága szívesen átengedte a mondott célra. Mikor azonban az ifjusági kör ideiglenes bizottsága az átalakítási munkálatok végrehajtása céljából munkásokat rendelt a pinchehelyiségekbe, Plassans polgárai ugyancsak nagyot bámultak, látva azt, hogy kávéház készül a templom alatt. Az ötödik napon azután e tekintetben minden kétségük eloszlott: ott bizony kávéházat rendeztek be. Szállítottak oda pamlagokat, márványasztalokat, székeket, két billiárdasztalt és három pohárszéket. Az épület legvégén, hogy lehetően minél távolabb essék a Minimusok kapubejáratától, vágtak ajtót a kávéház számára. Vendéglőbe való, nagy vörös függönyök takarták el az üvegajtót, amelyhez öt lépcsőfokon lehetett lejutni. Először egy nagy, tágas terembe lépett be az ember; jobbkéz felől nyílt egy kisebb terem és egy szalón, amely olvasószobául szolgált; végül a nagy terem háttérében volt még egy helyiség, benne a két billiárdasztal, amelyek épp a főoltár alatt állottak.

Ó, én kis fiacskáim! — mondotta egyszer Guillaume Porquier, az orvos fia, a két Maffre-fiunak, akikkel a sétányon találkozott. — Most már azután két bezigue-játszma közt majd misét fognak szolgáltatni számotokra.

Ambroise és Alphonse, a két Maffre-fiu, váltig arra kérte Guillaume-ot, ne szólítsa meg őket fényes nappal, mert édesatyjuk azzal fenyegette meg őket, hogy ha még tovább is folytatják a vele való barátkozást, hát irgalom nélkül besoroztatja mindkettőjüket a tengerészethez. Való igaz, hogy az első megütközés elmúltával az ifjusági kör általános, nagy sikert aratott. Rousselot püspök elfogadta a tiszteletbeli elnökséget, sőt egy este titkára: Surin abbé társaságában, föl is kereste a helyiséget s a kis szalónban megittak ketten egy-egy pohárka ribiszkenedvet. Azt a poharat, amelyből a püspök ivott, kegyelettel őrizték egy pohárszéken. Plassans-ban még most is meghatottsággal beszélnek erről az eseményről, ami azután azt eredményezte, hogy az egész plassans-i társadalom ifjusága belépett a kör tagjainak sorába. Nagyon lenézték azt az ifjut, aki nem volt tagja az ifjusági körnek.

Guillaume Porquier ezalatt úgy ólálkodott a kör helyisége körül, mint ahogy az éhes farkas szokta kerülgetni a karámot. A Maffre-fiuk, noha rettegték atyjuk haragjától, ugyszólván imádták ezt a szemérmetlen, nagy sihedert, aki párisi történetekkel mulattatta s magával vitte őket a környéken rendezett kalandos kirándulásaira is. A Maffre-fiuk minden szombaton este kilenc órakor találkát adtak neki a Mail-sétány egyik padján. Megszökvén a körből, a fiuk itt beszélgettek el sokszor tizenegy óráig is a plátánok sötét árnyékában. Guillaume következetesen vissza-visszatért a Minimusok templomának földalatti helyiségeiben végbemenő dolgokra.

— Nahát, mégis csak gyatra legénykéek vagytok

ti, hogy így az orrotoknál fogva vezetitek magatokat! — mondogatta Guillaume. — Ugy-e, hogy ott a templomszolgá cukrosvizet hordoz körül, mint hogyha áldozásra készülnétek!

— Ugyan! Nagyon tévedsz, barátom! — kardoskodott Ambroise. — Inkább azt hinné az ember, hogy a sétatér valamelyik kávéházában van, a *Café de France*, vagy a *Café des Voyageurs* helyiségében... Kapunk mi ott sört, puncsot, madeirai bort, minden más egyebet, amit kávéházakban mindenütt fogyasztanak.

Guillaume azonban csak nem hagyta abba a gunyolódást:

— Ej, beszélhettek nékem, ameddig tetszik! — mondotta. — Én, a magam részéről, csak nem innék a kotyvasztékaikból, mert attól félek, hogy bizony még valamiféle mérget kevernek az italomba, amitől menten gyónni rohannék. Fogadok, hogy ártatlan gyermekjátékokkal: „száll a madár, száll“, döntitek el, hogy ki fizesse a fölmerült költségeket.

A Maffre-fiúk jót nevettek ezeken a tréfás megjegyzéseken. De azután igyekeztek fölvilágosítani barátjukat s elmondották neki, hogy még a kártyajáték sem tilos. No, de ez már csak nem templomszagu szórakozás! És egyébként is, ott az ember mindenféle tekintetben jól érezheti magát, ahol pompás pamlagok várják s ahol még tükrök is vannak.

— Hát jól van, — erősködött még mindig Guillaume — de azt már csak nem hitetik el velem, hogy le ne hallatszanék hozzátok a orgonaszó, mikor este istentisztelet van a Minimusoknál... Cigányutramenne torkomon a kávé, ha azt kellene tudnom, hogy a fejem fölött keresztelnek, esketnek, vagy éppen temetnek, miközben én a piccolo-mat szüröcsölöm.

— Nos hát, van egy kis igazság benne! — jelentette ki Alphonse. — A minap, hogy Séverin-nel bil-

liárdoztam, fényes nappal tisztán hallottam, hogy temetnek a fejünk fölött. A rue de la Banne sarkán levő mézáros kisfia halt meg... No, de ez a Séverin milyen ostoba! Képzeljétek csak, azzal ijesztett reám, hogy az egész temetési gyülekezet menten a nyakamba szakad.

— Szép kis zug lehet a ti társaságtok, mondhatom! — kiáltott föl Guillaume. — Én ugyan a világ minden kincséért sem tenném be oda a lábam! Mintha csak valami sekrestyében innám meg a kávé.

A valóság pedig ezzel szemben az, hogy Guillaume módfölött bánkódott amiatt, hogy nem lehet tagja az ifjúsági körnek. Atyja megtiltotta neki, hogy a fölvételt kérelmezze, attól tartván, hogy visszautasítják. De azért módfölött bosszantotta a dolog, elannyira, hogy végül mégis csak kérelmezte a fölvételt, mely lépéséről azonban senkinek sem szólt. Lett is aztán ebből nagy kavarodás! Abban a bizottságban, amely a tagok föl vételéről döntött, helyet foglalt akkor a két Maffre-fiu is. Lucien Delangre volt a bizottság elnöke, Severin Rastoil pedig a titkára. Képzelmű, mily kinos helyzetbe kerültek ezek a fiatal emberek! Guillaume kérését egyik sem merte támogatni, viszont Porquier orvost sem akarták megsérteni, ezt az érdekes embert, kinek mindig olyan jól illett a nyakkendője s aki a társaságbeli hölgyek teljes-tökéletes bizalmát bírta. Ambroise és Alphonse szinte összetett kézzel kérték: ne vigye tulásba az ügyet, hiszen a fölvételt ugysem remélheti.

— Ejh, hagyjatok békén! — felelte nekik Guillaume.; — Mindketten gyáva fickók vagytok, semmi más!... Hát azt hiszitek, hogy én komolyan be akarom lépni a ti szerzetesrendetekbe? Csak tréfa volt az egész! Én csak látni akarom, vajjon mertek-e ellenem szavazni... Hogy fogok én mulatni, ha majd azok a képmutató álszentek becsapják orrom előtt az ajtót.

Ti pedig, kicsikéim, alá is ut, fel is ut: mehettek mulatni, amerre láttok, én ugyan rátok se nézek többé ebben az életben!

A két Maffre-fiu szörnyen megrémült; felkérték tehát Lucien-t, intézze el valahogy úgy az ügyet, hogy botrány ne legyen belőle. Lucien a fogas kérdést rendes tanácsadója: Faujas abbé elé terjesztette, akit valósággal csodálva tisztelt, mint ahogy a tanítvány tiszteli a mesterét. Faujas abbé délután öt és hat óra közt mindennap ellátogatott az ifjusági körbe. Barátságos arccal haladt végig a nagy termen, köszöngetve erre is, arra is meg-megállva néha egy-egy asztal előtt, hogy ifju barátaival néhány pillanatig elbeszélgessen. Soha nem fogadott el semmit, még egy pohár vizet sem. Majd bement az olvasóterembe, leült a zöld szőnyeggel letakart nagy asztal mellé s figyelmesen átolvasta a párisi és a környékbeli legitimista ujságokat, amiket a kör járatott. Néha elővette jegyzőkönyvét, amibe néhány sor bejegyzést tett sebtében. Azután a vendégek felé nyájasan mosolyogva s egyikkel-másikkal kezét szoritva, szerényen távozott. Voltak azonban olyan napok is, midőn hosszabb időt töltött a körben, érdeklődött a sakkozók játéka iránt s vidáman el-elcsevegett velük mindenféle dolgokról. Ezek az ifjak valamennyien nagyon szerették Faujas abbét s így nyilatkoztak róla:

— Mikor velünk beszél, senki sem hinné, hogy pappal van dolga.

Mikor Lucien Delangre, a polgármester fia jelentette neki, mily nagy zavarba hozta az egész bizottságot Guillaume kérése, Faujas abbé megígérte, hogy közbeveti magát. Csakugyan: az abbé mindjárt másnap fölkereste Porquier orvost és tájékoztatta az egész ügyről. A hír nagyon leverte az orvost. Hogyan, hát a saját fia okozta bánat vigye a sirba, szégyent hozván becsületben megöszült fejére? Mit is kellene hát tenni most? Visszavonhatja ugyan a kérvényt, de azért a

szégyen csak nem lesz kisebb. Ekkor azután Faujas abbé azt tanácsolta neki, küldje el Guillame-ot két vagy három hónapra a néhány mértföldnyire levő birtokára, a többit pedig csak bizza reá. A megoldás módja ezzel azután már egyszerűvé lett. Guillaume elutazása után a bizottság a kérvényt félre teszi azzal a megokolással, hogy az többé nem időszerű és hogy később döntenek sorsáról.

Erről az elintézésről Lucien Delangre értesítette Porquier orvost egy délután, mikor az al-megyefőnökség kertjében tartózkodott. Legott a tornácra sietett. Faujas abbé Mouret-ék lugasában épp breváriumot olvasott.

— Ah, plébános ur, fogadja hálás köszönetemet! — szólalt meg az orvos, áthajolva a tornác korlátján. — Boldog lennék, ha megszoríthatnám a kezét.

— Csakhogy kissé magas a fall! — felelte Faujas abbé s mosolyogva méregette szemmel a falat.

Porquier orvos, kinek a szive csordultig volt örömmel, nem ijedt meg holmi kis akadályoktól.

— Várjon csak, plébános ur! — kiáltott le az orvos. — Ha megengedi, hát lemegyek önhöz.

S ezzel mindjárt el is tűnt. Faujas abbé még mindig mosolyogva, lassu léptekkel a Chevillotteszsákutcába nyíló ajtó felé tartott, amelyet az orvos már halkán megkopogtatott.

— Csakhogy ez az ajtó be van szögezve, — mormolta halkán az abbé. De az egyik szög eltört... Ha volna valami eszköz kezemügyében, hát könnyűszerrel el tudnám távolítani a másik szöget is.

Szétnézett maga körül s ekkor megpillantott egy ást. Egy kis erőfeszítéssel kinyitotta az ajtót, reteszét pedig félrehuzta, s most már kiléphetett a Chevillotteszsákutca területére, ahol az orvos áradozva halmozta el a köszönő szavak özönével. Ahogy így beszélgetve fel s alá sétálgattak a szűk utca mentén, Maffre ur, aki viszont épp Rastoil-ék kertjében időzött, ugyancsak

kinyitotta a vizesés mögött levő kisajtót. Most azután ez a három ur jót nevetett azon, hogy így összekerültek hárman ebben a néptelen, kihalt utcácskában.

Néhány pillanatig még együtt maradtak. Mikor azután bucsut vettek Faujas abbétól, a békebíró és az orvos bekukucskáltak Mouret-ék kertjébe s kíváncsian tekintettek körül benne.

Mouret, aki ezalatt karókat szurkált le a paradicsombokrok mellé a földbe, észrevette őket, mikor fölpillantott.

— No lám, már itt is vannak a házam táján! — motyogta Mouret magában. — Most már csak az van hátra, hogy az abbé mind a két bandát idecsődítse!

TIZENHARMADIK FEJEZET

Serge ekkor tizenkilenc éves volt. A második emeleten, szemközt Faujas abbé lakásával, lakott egy kis szobácskában, ahol szinte klastromi életet élt és sokat olvasott.

— Tüzbe kell hánynom, már látom, azt a sok ócska könyvet! — förmedt reá az apja dühösen. — Meglásd, még ágyba dönt.

Valóban, a fiu roppant ideges és érzékeny természetű volt, akit a legcsekélyebb vigyázatlanság is, akár csak valami gyöngye leánykát, beteggé tett s a legkisebb baj is napokig szobaáristomra kényszerített. Rose különféle főzetekkel tömte tele a fiut s mikor azután Mouret ilyen alkalmakkor fölment hozzá, hogy egy kissé fölrázza kábulatából — ahogy ő mondogatta — Rose bizony egyszerűen kitette a szűrét a gazdájának, utána kiáltva:

— Hagyja csak békén a kicsikét! Bizony még megöli a durvaságával!... Nem látja, hogy nincs benne magából egyetlen vonás sem, hiszen egészen az édesanyjára ütött! Ön ugyan soha meg nem érti őket: sem a fiut, sem az anyját.

Serge mosolygott. Látván fia gyöngé szervezetét, Mouret nem akarta a fiut nyomban a kollégium elvégzése után Párisba küldeni jogot hallgatni. Arról pedig, hogy a fia valamelyik vidéki fakultáson tanuljon: még csak hallani sem akart, mert — szerinte — Párisra van szüksége a fiatalembernek, ha vinni akarja valamire. Mouret sokat várt ettől a fiától, hiszen sokkal ostobábbak — például a Rougon-unokatestvérei — milyen szép pályát futottak be. Valahányszor a fiu jobbkedvűnek mutatkozott, Mouret az elutazás időpontját a következő hónap elsejére tűzte ki, az elutazásból azonban mindannyiszor semmi sem lett, mert a fiu még mindig köhécselt egy kissé, az utazást tehát megint csak elhalasztották.

Csöndes szelidségével Marthe ilyenkor mindössze ezt jegyezte meg halk hangon:

— Hiszen még huszéves sincs! És nem is okos dolog Párisba küldeni ilyen zsenge ifjút . . . Időben pedig semmit sem veszít, ha itthon marad. Hát nem magad mondod mindig, hogy tulsokat dolgozik?

Serge rendszerint elkísérte édesanviát a misére. Nagyon vallásos érzésű, gyöngéd természetű, komoly fiatalember volt. Porquier orvos sok mozgást ajánlott neki, miért is rászánta magát a növénygyűjtésre s így gyakori kirándulásokat tett, a délutánjait pedig azzal töltötte el, hogy szárítgatta, fölragasztotta, osztályozta és névvel jelölte meg az összegyűjtött növényeket. Ekkor barátkozott össze olyan nagyon Faujas abbéval! Az abbé maga is botanizált valaha; jó tanácsokkal tudta tehát ellátni fiatal barátját, aki ezért nagyon hálás volt iránta. Könyveket kölcsönöztek oda egymásnak, egy alkalommal pedig együtt rándultak ki keresésére egy olyan növénynek, amely — az abbé állítása szerint — ezen a vidéken is kell, hogy megteremjen. Ha Serge éppen gyöngélkedett, szomszédja ilyenkor minden reggel meglátogatta s az ágya szélén helyet foglalva, hosszasan elbeszélgettek. Máskor pedig, mi-

kor Serge jól érezte magát, ő kopogtatott be az abbé ajtaján, mihelyt meghallotta, hogy az föl s alá sétál a szobájában. Hiszen csak egy keskeny folyosó választotta el őket egymástól s végre, mondhatni, egészen egymásnak s együtt éltek.

Mouret dörmögött is eleget emiatt, míg Marthe továbbra is megőrizte hangtalan nyugalmát, egyedül Rose nézett vasvillaszemekkel a gazdájára.

— Ugyan mit csinálhat odafenn az a semmirekellő? — zsörtölődött Mouret. — Sokszor egész napokon át nem kerül a szemem elé. Immár ki sem mozdul többé a pap szobájából, mindig csak egymást bujják... No dehát itt van az ideje, hogy az ipsét Párisba küldjük! Hiszen olyan erős már, mint a bivaly. Az a sok apró csip-csup baj, csupa színlelés, semmi egyéb, hogy minél tovább kényeztessék. No csak, ne nézzetek reám olyan dühösen mind a ketten, én bizony nem akarom, hogy az a pap belőle is valami álszentelkedő embert faragjon!

Ekkor már leskelődött is a fia után. Ha úgy sejtette, hogy a fia az abbénál van, durva hangon szólította.

— Még azt is inkább szeretném, ha leányok után szaladgálna! — mondotta egyszer Mouret elkeseredve.

— Ugyan, ugyan, uram, hogy beszélhet már ilyen szörnyületes dolgot! — sopánkodott Rose. — Micsoda gondolat!

— Hát igenis, inkább a leányok után! Hogyha pedig még tovább is bosszantok ezzel a papnépséggel, hát én magam fogom őt odavezetni!

Serge természetesen tagja volt az ifjusági körnek. Igaz ugyan, hogy csak nagyritkán kereste föl, mert inkább szerette a magányt. Hogyha Faujas abbé nem járt volna oda, akivel ott is találkozott néha, bizonyára soha be nem tette volna oda a lábát. Az olvasóteremben az abbé megtanította Serge-t sakkozni. Mikor Mouret megtudta, hogy a „kicsike“ még a kávéházban

is találkozik az abbéval, égre-földre esküdözött, hogy de most már igazán kiszállítja a fiát a vasutra, mégpedig a jövő hétfőn. A poggyász már készen is volt, ezuttal egészen komolyan, midőn Serge, aki még egy utolsó reggelt akart künn tölteni a szabad mezőkön, hirtelen jött záporosótól bőrig ázva állított be. Nyomban ágyba kellett feküdnie, fogvacogva a láztól. Három teljes hétig lebegett Serge élet és halál közt! A lábadozás két hosszú hónapig tartott. Kiváltképpen az első napokban olyan gyöngye volt, hogy amint a takarón kinyujtott karokkal, párnákkal magasan alátámasztott fejfel mozdatlanul ott feküdt az ágyán, viaszbábnak nézhette volna akárki.

— Ennek is ön az oka, uram! — kiáltozta Rose a gazdája felé. — Ha elpatkol, hát a maga lelkiismere-tén fog száradni.

Amíg a fia élete veszedelemben forgott, addig Mouret kisírt szemmel, szomoruan, némán ödöngött a házban. Csak ritkán látogatott föl a fiához, inkább nyugtalan tipegés-topogás közt várta meg az orvost az előcsarnokban. Mikor azután arról értesült, hogy Serge immár tul van a veszedelmen, besurrant a fia szobájába, hogy majd gondolja. Rose azonban egyszerűen kitette a szűrét. Nincs reá semmi szükség; a fiu még nem elég erős ahhoz, hogy elszenvedhetné az ő durvaságait; menjen inkább a maga dolgára, ne rontsa itt a levegőt hiába! Mouret ezután egészen magára maradt a földszinten; még szomorubb, még tétlenebb lett; semmihez semmi kedve, mondogatta. Mikor az előcsarnokon végigment, a második emeletről gyakran hallhatta Faujas abbé hangját, aki egész délutánokat töltött a lábadozó Serge betegágyánál.

— Hogy érzi magát ma a beteg, plébános ur? — kérdezte Mouret félénk hangon a paptól, mikor az lement a kertbe.

— Elég jól, de teljes felgyógyulása bizony még sokáig fog tartani és nagy kiméletre van szüksége.

És azután az abbé nyugodtan olvasgatta a breváriumát, mialatt Mouret, kertészollóval kezében, mindenütt nyomon követte a fasoron végig, hogy továbbfolytassa a kérdezősködést a „kicsiké“-ről. Mikor azután Serge lábbadozása örvendetesen előbbre haladt, Mouret észrevette, hogy a pap immár ki sem mozdul többé a fia szobájából. Valahányszor az asszonyok távollétében föllátogatott a fiához, mindannyiszor ott találta Faujas abbét, amint nyájasan beszél hozzá, apró szolgálatokat tett neki: megcukrozta a teáját, megigazgatta a takaróját, kezébe adta a kívánt tárgyakat. Az egész házban nem hallatszott más, csak lágy zsongás, Marthe és Rose suttogó beszéde, valami sajátos ájtatos mormolás, ami a második emeleten szinte zárdaszerű hangulatot teremtett. Mouret már a tömjénszagot is érezni vélte, sokszor pedig olybá tünt föl neki, mintha odafenn halk, akadozó hangon misét mondanának.

— Ugyan mit csinálnak azok odafenn? — töprengett magában Mouret. De hiszen a „kicsike“ tul van az életveszedelmen, nem az utolsó kenetet adják hát föl neki!

De Serge miatt is aggódott Mouret. Fehér ágy-nemüi közt olyan volt, mint valami leány. Még a szemei is minthogyha megnagyobbodtak volna, ajkai körül átszellemült, nyájas mosoly játszadozott, amely még a legkinzőbb fájdalmai közepette sem tünt el onnan.

Bezzeg nem mert többé előhozakodni Páris-sal, a drága beteg olyan leányosnak, olyan szemérmetesnek tünt föl neki.

Egy délután Mouret, lábujjhegyen járva, ment föl hozzá. A félignyitott ajtó nyílásán keresztül megpillantotta a napfényben sütkérező fiát, aki karos-székben ült. Serge könnyező szemmel nézett föl az égre s édesanyja, aki előtte állott, szintén könnyezett. Az ajtócsikorgás halk neszére mindketten odafordul-

tak, le sem törülve könnyeiket. Serge ekkor, a lábba-
dozó beteg gyöngé hangján, legott megszólalt:

— Édesatyám, egy kérésem volna önhöz! Édes-
anyám attól tart, hogy megharagszik érte s megta-
gadja tőlem beleegyezését, ami pedig nagyon boldoggá
tenne engem... Pap szeretnék lenni.

Serge szinte lázas hévvel kulcsolta össze kérően
a kezeit.

— Te!... Te! — motyogta Mouret, aki most
Marthe felé fordította tekintetét.

Marthe félrefordult, Mouret sem szólt hozzá,
hanem az ablakhoz ment, onnan pedig visszament az
ágyhoz, lábtól gépiesen leült a szélére, összetörten a
váratlan, nagy csapástól.

— Atyám! — szólalt meg ismét Serge hosszú
szünet után. — Én láttam az Istent, mikor oly közel
voltam a halálhoz s akkor megesküdtem, hogy az
övé leszek! Higyje el, hogy ez az én egyedüli boldog-
ságom, ne tegye hát tönkre a boldogságomat!

Mouret, földre szegezett tekintettel s komor arc-
cal várt némán. Még mindig hallgatott, egy szó sem
jött az ajkára. Majd csüggeteg, lemondó kézmozdulat-
tal ezt motyogta:

— Ha egy csöppnyi bátorságom volna: összeszed-
ném a cók-mókomat s nyakamba venném a világot.

Azután fölkelt s ujjával dobolni kezdett az ablak-
üvegeken. Serge újból esengve kérte, mire Mouret így
válaszolt:

— Ne, ne tovább, fiam, hadd el! Már rendben van.
Hát légy te csak — pap!

S ezzel már távozott is. Másnap, anélkül, hogy
valakinek szólt volna, elutazott Marseille-ba, ahol
nyolc napot töltött fiánál, Octave-nál. Onnan azonban
Mouret nagyon gondterhelten, megöregedve tért visz-
sza. Mert hát Octave fiában nem sok örömet talált!
Ugyancsak vigan élte ott világát s tele volt adóssággal

s a ruhaszekrényben rejtegette előle a szeretőit. Mouret otthon minderről bölcsen hallgatott. Ettől kezdve otthonülő lett, üzleteivel nem törődött, amikre pedig mindig milyen büszke volt, mikor még lábán vette meg a termést. Már Rose-nak is feltűnt szótlansága és az is, hogy szinte kerüli Faujas abbét, nehogy köszönni kelljen neki.

— Hát tudja-e azt a nagyságos ur — szólt hozzá Rose egy napon kihívó arcátlansággal — hogy ön egy csöppet sem udvarias ember! Az abbé ur épp e pillanatban haladt el errefelé s ön hátat fordított neki... Hogyha ön a fia miatt neheztel reá, hát tudja meg, hogy nincs igaza! Faujas abbé ur éppen nem akarta, hogy Serge pap legyen; eleget pirongatta is miatta, saját fülemmel hallottam... De van is ám jókedv és vigság a háznál, mondhatom! Ön még a nagyságos asszonnyal sem vált soha egyetlen szót, mikor pedig az asztalhoz ülnek, biz' Isten, azt hihetné az ember, hogy temetésen van... Én már kezdem unni a dolgot, uram!

Mouret a faképnél hagyta a cselédet, Rose azonban még a kertbe is követte.

— Hát nem örül annak uram, hogy a kicsike kilábalt a betegségéből? Tegnap egymaga megevett egy egész oldalszeletet, a drága angyalkám, még hozzá milyen farkasétvágygyal!... No, de ugy-e, mindez önt nem hatja meg! Szeretné, ha olyan pogány válnék belőle, mint amilyen ön maga... Pedig, hej, de szüksege volna önnek egy kis imádkozásra! A jó Isten mindnyájunk javát akarja. Én, az ön helyében, sirnék örömben, tudatában annak, hogy egy ilyen áldott jó szivecske imádkozik értem. Dehát ön köszívü ember, uram!... Pedig milyen csinos lesz a kicsikém reverendában!

Mouret ekkor fölballagott az első emeletre, ahol bezárkózott egy szobába, amelyet ő irodának nevezett el. Tágas, üres szoba volt ez, melynek butorzata mind-

össze egy asztalból és két székből állott. Ide, ebbe a szobába menekült ő a szakácsnő üldözése elől. Ha már meguntta itt magát, lement a kertbe, amelyet most még nagyobb gonddal ápolt, mint ennekelőtte. Marthe úgy szinlelte, mintha észre sem venné az ura duzzogását, aki sokszor egy hétig sem szólt hozzá; ez azonban nem bántotta s nem nyugtalanította őt. Marthe napról-napra mindjobban különvált környezetétől, sőt azt hitte, hogy — amennyiben a ház most igazán csendes, békés hangulatu volt és Mouret zsörtölődését sem hallotta — az ura végre észére tért s Mouret is, akárcsak ő, egy kicsiny zugolyt szemelt ki maga számára, ahol boldognak érzi magát. Ez a gondolat azután megnyugtatta s arra indította, hogy ezután még jobban elmerüljön álmodozásaiban. Mikor Mouret zavaros tekintetű szemével rátekintett, Marthe szinte meg sem ismerte az urát; rámosolygott és észre sem vette azokat a könnyeket, amelyek az ura szempilláin rezegtek.

Azon a napon, midőn az immár teljesen fölgyógyult Serge belépett a papnevelő-intézetbe, Mouret egyedül maradt otthon Désirée-vel. Mostanában bizony gyakran megtörtént, hogy ő vigyázott a gyermekleánykára, aki noha már tizenhat esztendő, de valószínűleg nagy gyermek volt, aki pajkosságból könnyen beleeshetett volna a vízmedencébe s akár a házat is fölgyújthatta volna, mikor hatéves pajkos gyermek módjára gyújtóval játszott. Mikor Marthe hazaérkezett, az ajtókat nyitva s a szobákat üresen találta. Mintha az egész ház kihalt volna. Lement tehát a tornácra s onnan a fasor felé tekintve, észrevette az urát, aki a leánykájával játszadozott. Mouret a földön ült a homokban s egy kis falapáttal nagykomolyan homokot rakott egy kis kocsiba, melynek zsinégét Désirée a kezében tartotta.

— Gyi te! . . . Gyi te! — kiáltozta Désirée.

— Várj még egy kicsit, hé! — mondotta türelmesen a jó ember . . . — Hisz még nincs tele . . . Ha ló-

nak akarsz felcsapni, legalább várd meg, amíg meg-
telik a kocsi.

Désirée ekkor toporzékolt a lábával, mint valami
tüzes csikó, minthogy pedig már nem tudott helyben
maradni, kacagva indult el s ragadta magával a kis
kocsit. Ámde a kocsi felborult s a homok kiömlött
belőle. Mikor Désirée a kert körülnyargalása után
visszatért, kiabálva szólt rá az apjára:

— Töltsd meg hát! Töltsd meg hát újra!

Mouret apránként újra megtöltötte a kocsit a kis
lapáttal. Marthe meghiúsítottan s fájó érzéssel szemlélte
őket a tornácról, ahol egy darabig megállott. A nyitott
ajtók; az üres ház kertjében gyermekével játszódozó
férje — mindezek nagyon elszomorították anélkül,
hogy biztos tudomása lett volna arról, ami lelkében
végbemegy. Fölment, hogy levetkőzzék, miközben az
ugyancsak hazatérő Rose szavát hallotta a lépcső-
fokról:

— Én Istenem, hát ennyire elhülyült az én
gazdám!

Mouret barátai, akikkel a Sauvaire-sétányon szo-
kott találkozni, azok a bizonyos nyárspolgárok, akik
járadékaikból éldegélnek — mondogatták egymásnak,
hogy Mouret „meghibbant.“ A haja alig néhány hó-
nap leforgása alatt megőszült, térdei rogyadoztak s
bezzeg nem volt az a félelmetes gunyolódó többé, kitől
az egész város rettegett. Egy darabig azt hitték, hogy
Mouret vakmerő vállalkozásokba bocsájtkozott s bizo-
nyára nagy pénzbeli veszteségei lehetnek.

Paloque-né is, valahányszor távozni látta hazul-
ról Mouret-t, mikor a rue Balande-ra nyíló ablakába
kikönyökölt, mindannyiszor megjegyezte:

— Biz' ez rossz bőrben van!

Mikor pedig néhány perc mulva Faujas abbé ment
végig az utcán, Paloque-né kaján örömmel kiáltott föl,
kiváltképpen, ha vendégei voltak:

— De nézzék csak meg a plébános urat! Bezzeg

hizik! ... Ha közös tálból ennének, azt hihetné az ember, hogy az abbé csak a csontokat hagyja Mouret számára.

Paloque-né jót nevetett s nevettek vele a többiek is. Meg kell adni, hogy Faujas abbé megjelenése most már csakugyan előkelő volt: állandóan kesztyűt viselt, a reverendája pedig ragyogóan szép és finom. Mikor Condamin-né bókkolt neki, hogy milyen pompás szinben van, Faujas abbé furcsán mosolygott s ajkai körül valami gunyos vonás jelent meg. Ezeknek a hölgyeknek határozottan tetszett, hogy az abbé olyan választékosan, finoman öltözködik. Oh, pedig az abbénak meztelen karokkal vivott, kemény ökölharcokról kellett álmodozni, nem pedig ringy-rongy öltözékekkel! Ha néha megtörtént, hogy kissé elhanyagolta az öltözékét, elég volt az öreg Rougon-nének csekély intelme, hogy ismét észére térítse. Faujas abbé ilyenkor elmosolyodott, legott selyemharisnyát, új kalapot és övet vásárolt. Sok ruhát elnyűtt, mert nagy, erős testén a ruha szinte szétrepedt.

A Szent Szüzzről elnevezett leány-menedékhely megalapítása óta az asszonyok valamennyien Faujas abbé pártjára álltak; megvédelmezték a gonosz pletykákkal szemben, amelyek még most is szárnyra keltek olykor-olykor s amelyek igazi forrását nem tudták fölfedezni. Pillanatnyilag a hölgyek kissé darabosnak, nyersnek találták ugyan, ám azért a hölgyek ezt a durvaságot egy csöppet sem vették tőle zokon, kiváltképpen a gyóntatószékben nem, ahol szinte szerették, mikor ez a vaskéz erélyesen büntette meg őket.

— Tudod-e, kedvesem, hogy megszidott engem tegnap az abbé! — mondotta egy nap Condamin-né Marthe-nak. — Talán még meg is vert volna, ha deszkafal nem lett volna köztünk ... Nem mindig elnéző és barátságos ám ökelme!

Condamin-né halk kacajra fakadt, még most is gyönyörrel gondolván vissza gyóntatójának dorgálá-

sára. Meg kell jegyezni, hogy Condamin-né már korábban észrevette, hogy valahányszor bizalmas részleteket mond el Faujas abbé gyóntató módszeréről, Marthe mindannyiszor elsápad; tudta, hogy Marthe féltékenyekedik, kaján gyönyörűséggel ismételtette meg tehát a kényes részleteket, csak hogy Marthe-ot még jobban meggyötörje.

Mióta Faujas abbé az ifjusági kört megteremtette, a „jó fiu“ szerepét játszotta. Mintha új emberré lett volna. Hatalmas akaraterejével még a saját erőszakos természetét is meg tudta szelidíteni s olyan lett, akár a kezesbárány. Túrte, hadd beszéljék szelében-hosszában, mily nagy érdeme van az ifjusági kör megalapítása körül, barátja lett a város valamennyi ifjának és most már még jobban mérsékelte magát, mert jól tudta, hogy az iskolából kikerült ifjak a durva erőszakot nem látják ám olyan szívesen, mint az asszonyok. A Rastoil-fiuval egy alkalommal majdnem összekapott, akinek a kör házirendjéről folyó vitatkozás során azt ígérte, hogy meghuzza a fülét. De azután bámulatos önuralommal legott kezét nyújtott neki, megalázkodván s meghódította a maga részére a jelenvolt ifjakat azzal a nyájas jóságával, amellyel megkövette „Saturnin nagy ostobáját“, ahogy a Rastoil-fiut nevezték.

Faujas abbé meghódította ugyan az asszonyokat és a gyermekeket, az apákkal és a férjekkel azonban továbbra is csak az egyszerű udvarias viszonyra szoritkozott. A komoly, mértékadó személyiségek azonban — tekintettel arra, hogy Faujas abbé még mindig távol tartja magát valamennyi politikai párttal — továbbra is bizalmatlanok maradtak irányában. Péqueur des Saulaies ur az al-megyefőnökségen bizony szigoruan elítélte, míg Delangre is, anélkül, hogy határozottan pártjára kelt volna, finom mosollyal ajkán, mindössze annyit jegyzett meg, hogy az ítélet kimondásával még várni kell. Ami pedig Rastoil urat illeti,

hát bizony annak házibékéjét Faujas abbé valósággal megzavarta. Fia: Séverin és a felesége az abbé magasztalásával szinte halálra kinozták őt.

— Jól van, jól! Megvan abban mindenféle jó tulajdonság, amit csak ti akartok! — kiáltott föl kétségbeesetten a szerencsétlen ember. — Magam is elhiszem, de az Istenért, hagyjatok már egyszer békén engem! Ebédre is meghívtam már, de nem jött el. Hát mit csináljak még? A karjánál fogva csak nem hurcolhatom ide!

— De kedvesem, ha találkozol vele, alig hogy éppen köszönsz neki — jegyezte meg Rastoil-né. — Bizonyára megsértődött.

— Kétségkívül! — toldotta meg Séverin. — Hiszen észrevehette, hogy atyám nem úgy viselkedik vele szemben, ahogy viselkednie kellene!

Rastoil ur a vállát vonogatta. Ha Bourdeu is jelen volt, akkor mindketten azzal vádolták Faujas abbét, hogy mégis inkább hajlik az al-megyefőnökség felé. Rastoil-né erre azzal vágott vissza, hogy az abbé még egyszer sem ebédelt ott, sőt még a lábát sem tette be soha az al-megyefőnökségre.

— Hiszen igaz s én nem is mondom egy szóval sem, hogy Faujas abbé bonapartista! — felelte az elnök. — Csak annyit mondok, hogy odahajlik. Barátságot tart fenn Delangre urral.

— Ejh, mit! Hiszen atyám is barátságot tart fenn Delangre polgármester urral! — kiáltotta Séverin. — Vannak bizonyos körülmények, amelyek egyszerűen kényszerítik erre az embert... Mondja hát ki édesatyám nyiltan, hogy ki nem állhatja Faujas abbét.

És Rastoil-ék házában bizony így zsörtölődtek sokszor napokon keresztül. Fenil abbé mostanában ritka vendég volt náluk, azt adván okul, hogy köszvénye miatt szobaáristomra van ítélve. Egyébiránt két ízben is, mikor arra kényszerült, hogy nyilatkoznia kellett a Saint-Saturnin új plébánosáról, Fenil

abbé néhány szóval dicsérően emlékezett meg Faujas abbéról. Surin és Bourrette abbék, nemkülönben Maffre ur, mindig a ház urnőjének véleményét vallották magukénak is. Az ellenzékét tehát egyedül az elnök képviselte, akit Bourdeu ur támogatótt, mindketten határozottan kijelentvén, hogy politikai állásukat csak nem veszélyeztetik egy olyan ember barátságával, aki véka alá rejti a meggyőződését.

Séverin, merő ingerkedésből, kitalálta azután azt, hogy megkopogtatta a Chevillottes-sikátor ajtaját, valahányszor valami mondanivalója volt Faujas abbé számára. Ez a szűk zsákutca hovatovább semleges terület lett. Porquier orvos, aki elsőnek használta ezt az utat, a Delangre-fiu s Maffre, a békebíró, valamennyien idejártak, ha titokban beszélni akartak Faujas abbéval. A két kert kiskapui s az al-megyefőnökség nagy kapuja néha egész délután nyitva állottak. Az abbé ott állott a zsákutca háttérében a falhoz támaszkodva s mosolyogva nyújtotta oda kezét kézfogásra a két társaság tagjainak, akik az ő üdvözlésére mentek oda. Péqueur des Saulaies ur azonban úgy szinlelte, mintha ki se akarná tenni a lábát az al-megyefőnökség kertjéből, míg Rastoil és Bourdeu urak, akik ugyancsak ragaszkodtak abbéli elhatározásukhoz, hogy abban a szűk utcácskában nem mutatkoznak, szintén ülve maradtak a vizesés előtt levő fák alatt. Az abbé körül képződött kis udvar csak nagyritkán foglalta el Mouret-ék lugasát. Csak hébe-hóba dugta be valaki a fejét s tekintett szét futóan, hogy azután ismét gyorsan eltűnjék.

Ami pedig Faujas abbét illeti, nos ő igazán fesztelenül viselte magát. Csak Trouche-ék ablakára tekintgetett föl néha nyugtalanul, ahol épp az imént is Olympe fürkésző szemét pillantotta meg. Trouche-ék ugyanis állandóan a vörös ablakfüggöny mögül leskelődtek, mert gyötörte őket fékezhetetlen vágya annak, hogy ők is megizlelhessék a tiltott gyümöl-

csöt: hogy tudniillik ők is érintkezhessenek a külvilággal. Kinyitották az ablakokat, egy-egy pillanatra kikönyököltek, de legott visszahúzódtak dühösen, mikor az abbé szigorú tekintete rájuk irányult. Ámde lábujjhegyen megint csak visszalopakodtak az ablak sarkához s onnan kémlelték az abbé minden mozdulatát, kinokat szenvedvén el, amiért az olyan kedvére mulat abban a paradysomban, ahonnan őket kitiltotta.

— No, hát ez már igazán ostobaság! — fakadt ki Olympe egy napon az ura előtt. — Ha módjában volna, bizony még a napot is elzárná előlünk, hogy minden örömet egyedül ő arasson le... Azért is — menjünk le a kertbe! Hadd lássuk: mi kifogása van ellene!

Trouche épp most jött haza a hivatalból. Tiszta inggallért váltott, leporolta a cipőjét, hogy illőképpen jelenhessék meg. Olympe világos színű ruhát öltött. Ekkor azután nagymerészen lementek a kertbe, egy darabig lassu léptekkel végigsétáltak a puszpángfák alatt, meg-megállván egy-egy virág előtt. Faujas abbé éppen hátat fordított feléjük, ahogy a sikátor ajtajának küszöbén Maffre békebiróval beszélgetett. Mikorra Faujas abbé a homok csikorgását meghallotta, Trouche-ék akkorára már a háta mögött állottak a lugasban. Faujas abbé hátrafordult s beszédét a mondat közepén hirtelen félbeszakítva, megütközve pillantotta meg őket. Maffre békebiró, aki nem ismerte őket, kíváncsian nézett rájuk.

— Nemde, kellemes napunk van ma, uraim? — szólalt meg Olympe, aki azonban bátyja tekintetének hatása alatt elsápadt.

Faujas abbé a békebirót hirtelen félrevonta magával a sikátorba, ahol azután hamarossan lerázta a nyakáról.

— Dühös az abbé! — jegyezte meg Olympe az urának. — Az ő baja! Mi azonban itt maradunk! Ha

visszavonulnánk, bizony még azt hihetné, hogy megijedtünk tőle... Én azonban már torkig vagyok! Hát csak figyeld meg: hogyan beszélek én majd veled!

És ekkor Olympe leültette az urát arra a székre, amit Rose vitt oda néhány perccel korábban. Mikor azután Faujas abbé is visszatért a kertbe, ők már nyugodtan ott üldögéltek kettesben. Az abbé elrekesztele a kisajtót, egyetlen pillantással meggyőződött arról, hogy a lombok eléggé eltakarják őket a külvilágtól s feléjük közeledve tompa hangon megszólalt:

— Ti megfedekeztek a megállapodásainkról. Azt ígértétek, hogy szobátokban maradtok.

— De mikor olyan nagyon meleg van odafenn! — felelte Olympe. — De hiszen csak nem követtünk el valami főbenjáró bűnt, hogy egy kis friss levegőt szippantani lejöttünk ide!

Faujas abbét már-már elragadni készült a heve, a huga azonban — aki attól az erőfeszítéstől, hogy a bátyjával szemben erélyes ellentállást fejthessen ki, szinte elsápadt — különös hanghordozással elébe vágott:

— Csak semmi hangos beszéd! Közelenb mások is vannak, bizony még árthatnál magadnak!

Trouche-ék egymásra mosolyogtak. Faujas abbé rájuk nézett s néma, de ijesztő arckifejezéssel a homlokára ütött.

— Foglalj helyet, bátyám! — mondotta Olympe. — Nemde, magyarázatot kívánsz? Halljad tehát!... Torkig vagyunk a fogsággal. Te úgy uralkodol itt, mint a kakas a szemétdombon. Tiéd a ház, tiéd a kert. Ez nem volna baj, hiszen mi annak örülünk, hogy jól megy a sorod. De azért ne bánj velünk úgy, mint valami sehonnai néppel! Még annyi figyelmességet sem tanusítottál irányunkban, hogy legalább egy fürt szőlőt juttattál volna számunkra. A legrosszabb szobát jelölted ki nekünk, rejtegetsz bennünket, röstelkedel miattunk, zár alatt tartasz bennünket,

mintha csak pestises betegek volnánk... Hát tud meg bátyám, hogy tovább ez így nem mehet!

— Nem én vagyok itt az ur! — felelte Faujas abbé. — Forduljatok hát egyenesen Mouret urhoz, ha tulajdonát el akarjátok pusztítani.

Trouche-ék megint csak összerosolyogtak.

— Oh, mink igazán nem vagyunk kíváncsiak a te dolgaid iránt! — folytatta Olympe. — Tudjuk, amit tudunk, de ez aztán éppen elég!... Mindaz pedig amellet szól, hogy — szivtelen vagy, bátyám! Hidd el, ha mink volnánk a te helyedben, felajánlanánk, hogy te is vedd ki a részed a jóból.

— De voltaképpen mit is akartok ti én tőlem? — fakadt ki az abbé. — Hát azt képzelitek, hogy én nyakig uszom az aranyban? Ott van, nézzétek meg az én szobámat, amely szegényesebben van butorozva, mint a tiétek. Nem adhatom tehát oda nektek ezt a házat, amely nem az enyém.

Olympe csak a vállát vonogatta s miután elhallgattatta az urát, aki épp mondani akart valamit, nyugodt hangon folytatta:

— Az életet kiki a maga módja szerint értelmezi. Lehetnének neked millióid: még akkor sem vennél magadnak még egy lábszőnyeget sem az ágyad elé! Inkább elköltenéd valami ostoba, nagy eszmére. Mi pedig szeretünk kényelmesen élni... Ugy-e, nem mernéd tagadni, hogy ha te akarnád: tüstént a tiéd lehetnének a ház legszebb butorai, a fehérneműi s a legjobb falatjai!... Nos, tehát: más testvér, ilyen körülmények között, már gondoskodott volna rokonai jólétéről is s nem hagyná benne őket az utcai sárban, mint ahogy te igenis, ott hagysz bennünket.

Faujas abbé merően nézett Trouche-ék arcába, akik előtte a székükön himbálódtak.

— Oh, ti hálátlanok! — felelte nekik az abbé rövid szünet után. — Hát nem eleget tettem én érte-

tek? Ha ma van mit ennetek, hát azt is nekem köszönhetitek. De megvannak ám még Olympe levelei! Azok a levelek ugyanis, amelyekben te rimázkodva arra kérsz engem, mentselek meg benneteket a nyomortól s hozzalak ide Plassans-ba. Most pedig, hogy ime, nálam vagytok s megélhetésetek biztosítva van: újabb követelésekkel állasz élém...

— Ejh! — vágott közbe hirtelen maga Trouche. — Egyszerűen azért hozatott ide bennünket, mert szüksége volt reánk. Az én fizetésem olyan gyatra, hogy arról ugyan senki jóindulatára nem tudok következtetni... Mindedig türtem, hadd beszéljen a feleségem; az asszonyok azonban sohasem találják el azt, ami lényeges... Kijelentem tehát nyíltan, hogy bizony rosszul teszi, kedves barátom, hogy ketreche zár bennünket, mint ahogy a hü kutyát szokás, amelyet csak a veszedelem pillanatában bocsátanak szabadon. Mi itt szörnyen unatkozunk, s bizony még valami ostobaságot találunk elkövetni. Az ördögbe is: adjon hát nekünk is egy kis szabadságot! Minthogy ez a ház nem az öné, ön pedig a kényelmet megveti: miért fáj az önnek, ha mi a magunk módja szerint rendezkedünk be itt! Talán csak nem esszük meg a falakat!

— Igaza van! — erősítette Olympe. — Hiszen megdühödik az ember, ha állandóan zár alatt tartják!... Mi továbbra is szolgálatkészek leszünk irántad. Jól tudod, hogy az uramnak elég egy kézmozdulatod... Éljen tehát a magad módja szerint és számits reánk; viszont azonban mi is ki akarjuk venni a magunk részét a jóból... Nemde, megértettük egymást?

Faujas abbé lehajtotta a fejét, egy pillanatig hallgatott; majd fölállott s habár nem is egyenesen, de megfelelt hugának:

— Csak annyit mondok, jegyezzétek meg magatoknak jól, hogy ha egyszer már terhemre lesztok:

esküszöm, kiteszem a szűrőtöket s akkor azután elmehettek, amerre láttok!

Ekkor azután az abbé fölment a szobájába, a faképnél hagyva őket a lugasban. E pillanattól kezdve Trouche-ék csaknem mindennap lementek a kertbe, igaz ugyan, hogy szerényen, óvatosan viselkedtek; mikor azonban az abbé a szomszéd két kert vendégeivel beszélgetett: sohasem mutatkoztak.

Egy hétre rá Olympe olyan sok panasszal hozakodott elő a szobájuk miatt, hogy Marthe készségesen ajánlotta föl nekik Serge üresen maradt szobáját. Trouche-ék mind a két szobát elfoglalták. Hálósobául Serge szobáját használták, amelyből különben egyetlen butordarabot sem vittek el, míg a régi szobájukat afféle szalónnak rendezték be, mely célból Rose bársonyhuzatu, ócska butorzatot kerített elő valahonnan a padlásról. Tuláradó örömeiben Olympe rózsaszínű pongyolát rendelt maga számára Plassans legelső varrónőjénél.

Egy este, megfélekedzvéen arról, hogy Marthe épp az ő engedelmével bocsátotta Trouche-ék rendelkezésére Serge szobáját — Mouret módfölött elcsodálkozott, mikor azokat ott találta. Mouret azért a késért ment föl, amit Serge valamelyik fiókban hagyott hátra. Trouche pedig épp azzal a késsel faragott bót abból a körtefaágból, amit a kertben metszett. Mouret bocsánatkérés közt távozott.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Az urnapi körmenet alkalmával, az al-megye-főnökség előtt elterülő téren, mikor Rousselot püspök lefelé haladt lépcsőjén ama pompás oltárnak, amit Condamin-né állíttatott föl kis palotájának kapuja elé, a jelenlévők soraiban nagy feltűnést keltett, hogy a főpap hirtelen hátat fordított Faujas abbénak.

— No, lám! — jegyezte meg Rougon-né, aki sza-

lonjának ablakánál állott. — Talán bizony összekocantak?

— Hát ön még nem tudja? — felelte Paloque-né, aki mellette könyökölt az ablaknál. — Tegnap óta rebesgetik. Ismét Fenil abbé a kegyenc.

Condamin ur, aki e két hölgy mögött állott, most elnevette magát. Hazulról menekült ide, mondván: otthon „templomszagot érez“.

— Ej... ej! — mormogta halkán Condamin ur. — Hát önök még megakadnak rajta?... A püspök olyan, mint a szélkakas s aszerint forog, ahogy Faujas avagy Fenil abbé fuj reá. Ma az egyik, holnap a másik. Már vagy tizszer összekaptak, de megint csak kibékültek. Majd meglátják hölgyeim, hogy három napot sem adok neki: megint Faujas abbé lesz a dédelgetett gyermek.

— Nem hiszem! — jegyezte meg Paloque-né. — Ezuttal komoly ám a harag... Ugy látszik, hogy Faujas abbé sok kellemtelenséget okozott a püspöknek. Az abbé régebben olyan prédikációkat tartott, amelyek nagy visszatetszést keltettek Rómában. Nincs módomban bővebb fölvilágosítást adni erre vonatkozóan. Azt azonban tudom, hogy a püspök bizony szemrehányásokkal teli leveleket kapott Rómából, amelyekben nagyobb óvatosságra és ellenőrzésre intik... Azt állítják, hogy Faujas abbé politikai ügynök.

— És ki állítja ezt? — kérdezte Rougon-né, szemével hunyorgatva, mintha a körmenetet szemlélné, amely a rue de la Banne felé haladt.

— Én csak úgy hallottam, de már azt sem tudom, hogy kitől, — felelte a biróné közömbös hangon.

És ezzel Paloque-né távozott onnan s odébb ment a másik ablakhoz, mondván, hogy onnan jobban lehet látni a körmenetet. Most azután Condamin foglalta el a helyét Rougon-né mellett, kinek a fülébe sugdosta:

— Én már kétizben láttam Paloque-nét Fenil abbéhoz bemenni. Bizonyára valami összeesküvésen törik ketten a fejüket... Faujas abbé alighanem rálépett erre a viperára, aki most meg akarja harapni... Ha nem volna ennyire förtelmes, bizony megtenném neki azt a szivességet s fölvilágosítanám, hogy az urából sohasem lesz elnök.

— Ugyan miért?... Nem értem, — mormolta halkán az öreg Rougon-né szinlelt tudatlansággal.

Condamin furcsán tekintett reá s azután föl kacagott.

Az a két utolsó csendőr, aki a menetet bezárta, épp most tűnt el a Sauvaire-sétány sarkánál. Ekkor azután az a néhány vendég, kiket Rougon-né hívott meg, hogy az oltár beszentelését végignézhessék, visszatért a szalonba s ott beszélgettek néhány percig a püspök kegyes modoráról, a kongregációk új lobogóiról s főként a leány-menedékhelyen nevelt fiatal leányokról, kiknek menete általános érdeklődést keltett. A hölgyek fáradhatatlanok voltak a beszélgetésben s Faujas abbé nevét minduntalan áradozva és dicsérve emlegették.

— Valóságos szent! — jegyezte meg Paloque-né gunyos nevetés közben Condamin urnak, aki most mellette foglalt helyet.

Majd egészen közel hajolt hozzá s folytatta:

— Az anya előtt nem beszélhettem fesztelenül... Faujas abbét és Mouret-nét sokszor emlegetik egyszerre. Alighanem ezek az ostoba pletykák jutottak el a püspök fülébe.

Condamin azonban erre mindössze ezt felelte:

— Negyven esztendejének ellenére: Mouret-né még mindig bájos és kívánatos asszony.

— Oh, bájos, nagyon bájos! — mormolta Paloque-né, aki kékült-zöldült mérgében,

— Igen bizony, bájos, nagyon bájos asszony! — erősítette az erdők és a vízművek felügyelője.

És ezzel távozott is mindjárt a szalónból boldogan, amiért sikerült feldühösítenie Paloque-nét.

Csakugyan, az egész várost lázas izgatottságban tartotta az a harc, amit Faujas abbé vivott állandóan Fenil abbéval, kivel szemben Rousselot püspök kegyeit akarta elnyerni. Minduntalan meg-megújuló harc volt ez, cselédleány-szeretők ostroma, akik aggastyán gazdáik kegyeiért versengenek. A püspök szelíden mosolygott; a két ellentétes akarat közt meg tudta tartani az egyensúlyt, egyiket a másikkal veretvén meg s jót mulatott, mikor hol az egyiket, hol a másikat látta a porban fetrengeni, de mindig kész volt az erősebbik gyámkodását elfogadni, hogy békében élhessen. Ami pedig azokat a mendemondákat illeti, amiket a két kegyelt papjára vonatkozóan duruzsoltak a fülébe, nos, rájuk sem hederített, hiszen nagyon jól tudta ő, hogy azok képesek akár gyilkossággal megvádolni egymást kölcsönösen.

— Látod csak, fiam — mondotta a püspök Surin abbénak bizalmas beszélgetéseik közben —, mind a kettő rossz ember... Én azt hiszem, hogy Páris fog kikerülni győztesen, Róma pedig alul marad. Bizonyos még nem vagyok benne, azért hát hadd püföljék egymást — egyelőre! Hogyha már az egyik végkép legyürte a másikat, akkor tudni fogjuk, hogy mit kell csinálnunk... Ejnye, fiam, olvasd csak föl Horatius harmadik ódáját! Az egyik versét alighanem rosszul fordítottam.

Az urnapi ünnepségekre következő kedden pompás idő volt. Rastoil-ék kertjéből, éppugy, mint az al-megyefőnökségből, vidám nevetés hangzott ki. Mind a két kertben nagy társaság hullámozott a fák alatt. Mouret-ék kertjében Faujas abbé, szokásához híven, a breviáriumát olvasgatta, lassan sétálgatva fel s alá a fák mentén. A sikátor kiskapuját néhány nap óta ki sem nyitotta; kacérkodott a szomszédokkal, szinte bujkált előlük, hogy vágyat ébresszen bennük

maga iránt. Lehet azonban, hogy egy kis elhidegü-
lést is vett észre részükről, talán következményeként
a püspökkel való legutóbbi összezördülésének és
azoknak a gonosz mendemondáknak, amiket ellen-
ségei terjesztettek felőle.

Öt óra felé, mikor a nap már hanyatlani kez-
dett, Surin abbé azt indítványozta a Rastoil-kisasz-
szonyoknak, hogy játsszanak tollabdával. Surin abbé
kitünő játékos volt. Angéline és Aurélie kisasszonyok,
noha már a harmincadik életévükhöz közeledtek,
még mindig rajongtak a társasjátékokért. Édesany-
juk, ha nem röstelte volna, még most is szívesen já-
ratta volna őket kurta szoknyában. Miután a szoba-
leány kihozta a labdaverőket, Surin abbénak — mi-
közben alkalmas játszótért keresett a kertben, ahová
még odatűztek a nap utolsó sugarai — olyan eszméje
támadt, amin kapva-kaptak a kisasszonyok.

-- Hátha a Chevillottes-sikátor árnyas gesztenye-
fái alá mennénk játszani? — indítványozta Surin
abbé. — Ott kényelmesebben mozoghatnánk.

Csakugyan kimentek a sikátorba, ahol azután
pompás játék kezdődött. A két Rastoil-kisasszony
kezdte meg a játékot. Elsőnek Angéline hibázta el
az ütést. Helyét most Surin abbé foglalta el, aki va-
lóban ügyesen és fölényesen kezelte a labdaverőket. Két
lába közé kapván a reverendáját, könnyedén szökelt
hol előre, hol hátra vagy oldalt s kapta föl a földről
a tollabdát s visszajáról irányított ütéssel roppant ma-
gasra röpítvén föl azt. Majd egyenes vonalban lőtte
ki, mint a puskagolyót, majd pedig tökéletes mű-
vészettel kiszámított, merész ivben lendítette a ma-
gasba. Rendszerint inkább szeretett gyöngé játéko-
sokkal játszani, mert ezek — vaktában, vagy ahogy
ő mondani szokta: ütemérzék nélkül röpítvén ki a
lapdát — őt magát arra készítetik, hogy ügyességét
teljes mértékben kifejtse. Aurélie kisasszony szintén
elég jó játékos volt; minden ütés után fölsikított,

mint a fecske és tele torokkal kacagott, valahányszor a labda egyenesen a fiatal abbé orrának repült. Mikor azonban az abbé, hogy egy kissé megtréfálja, erősebben röpitette feléje a lapdát, Aurélie összenyalábolta hirtelen a szoknyáját vagy az összegyürt szövet zizegő suhogása közben apró ugrásokkal addig hátrált, amíg a lapdát fölfoghatta, ő maga pedig kis hija, hogy hanyatt nem vágódott, ami azután módfölött mulattatta mind a három játékost. Most azután Angéline foglalta el a helyét. Valahányszor Faujas abbé fölfölpillantott a breviáriumból, a fehér tollabda mindannyiszor ott röpködött Mouret-ék kertjének falkerítése fölött, mint valami nagy pillangó.

— Plébános ur, itt van-e a kertben? — kiáltott át a falon Angéline megkopogtatva a kiskaput. — Át esett a labdánk önökhöz!

Faujas abbé fölemelte a földről a lapdát, amely épp a lábához esett s ment ajtót nyitni.

— Oh, köszönjük szépen, plébános ur! — mondotta Aurélie, aki már a kezében tartotta a labdaverőt. — Ilyen ütés csakis Angéline-től telik... A minap a papa nézte végig a játékunkat, miközben Angéline a labdával úgy fültövön ütötte, hogy papa egy napig süket volt tőle.

Kacagásuk újból felhangzott. Surin abbé, rózsa-
piros arccal, mint valami leány, finom zsebkendőjével száritgatta izzadságos homlokát. Szőke haját füle mögé simította, a szeme csillogott, karcsu termete hajladozott, amint a labdaverőt legyező gyanánt forgatta kezében. Lehajló gallérja a játék hevében könnyedén félrecsuszott.

— Plébános ur, legyen ön a bírónk s ítélje meg az ütésekét, — mondotta Surin abbé, ismét elfoglalva a helyét.

Breviáriumával a hóna alatt, atyai mosollyal ajkán, Faujas abbé ott állott a kiskapu küszöbén. Az al-megyefőnökség félig nyitott kapuján keresztül

azonban Faujas abbé Péqueur des Saulaies al-megyefőnököt pillantotta meg, aki bizalmasai körében ott üldögélt a vízmedence előtt. De azért nem fordította arrafelé a fejét, hanem jegyeztette a nyerőpontokat, gratulált Surin abbénak, vigasztalta a Rastoil-kisasszonyokat.

— Ugyan, Péqueur, mondja csak kérem — mormolta halkán Condamin uram az al-megyefőnök fülébe —, miért nem hívja meg ezt a kis abbét az estélyeire? Nagyon tud az asszonyokkal bánni s állítólag pompásan táncolja a keringőt.

Péqueur des Saulaies al-megyefőnök, aki épp élénk beszélgetésbe merült Delangre polgármesterrel, úgy szinlelte, mintha nem hallotta volna a kérdést. Tovább beszélt tehát s így szólt a polgármesterhez:

— Őszintén szólva, kedves barátom, nem tudom: hogyan fedezheti fel benne azokat a szép tulajdonságokat, amiket ön emleget. Ellenkezően: Faujas abbé nagyon is gyanús és megbízhatatlan egyéniség. Multja homályos és különféle dolgokat rebesgetnek felőle... Hát igazán nem tudom: miért essek én térdre e plébános előtt, annyival kevésbé, mert hiszen a plassans-i papság irányunkban ellenséges érzületű... Különben is, semmi haszna nem lenne.

Delangre és Condamin most egymásra tekintettek, de csak a fejüket csóválták s nem válaszoltak.

— Igazán semmi haszna! — folytatta tovább az al-megyefőnök. — Önöknek pedig kár tiltakozniok. Irtam Párisba. Hiába törtem a fejemet, tisztába akartam tehát jönni ezzel a Faujas abbéval, akivel önök úgy bánnak, mintha álruhás hercegfő volna. Nos, tudják-e, mi volt a válasz? Az volt a válasz, hogy nem is ismerik, nincs tehát mit mondaniok róla s különben is gondosan kerüljek mindenféle beavatkozást a papság dolgaiba!... Lagrifoul ostoba esete óta anélkül is nagyon elégedetlenkednek Párisban. Ha tehát óvatos vagyok: önök megértik, hogy miért!

A polgármester megint összenézett az erdők és vízművek felügyelőjével s könnyedén vállat vont Péqueur des Saulaies ur gondozott bajusza előtt.

— Most pedig énréám figyeljen, al-megyefőnök ur! — mondotta a polgármester rövid szünet után. — Nemde, ön megyefőnök szeretne lenni?

Az al-megyefőnök mosolyogva hintázott a székén.

— Nos, akkor hát menjen és tüstént szorítson kezét Faujas abbéval, aki ott lenn várja önt s a labdajátékot nézi.

Péqueur des Saulaies urnak meglepetésében elakadt a szava. Ezt már igazán nem értette. Condamin urra nézett tehát, akitől némi nyugtalansággal ezt kérdezte:

— Önnek is ez a véleménye?

— Kétségkívül! Menjen és szorítson kezét Faujas abbéval! — felelte Condamin ur.

Majd évődő hangon hozzátette még:

— Egyébiránt kérdezze csak meg a feleségemtől, kiben ön annyira megbizik!

Condamin-né épp most csatlakozott hozzájuk: szürke és rózsaszínű gyönyörű ruha volt rajta. Tudtára adták, hogy Faujas abbéról folyt köztük a beszélgetés.

— Oh, nincs igaza és rosszul teszi, uram, hogy úgy elhanyagolja az egyházi dolgokat! — szólalt meg Condamin-né nyájas hangon, az al-megyefőnökhöz fordulva. — Éppen csak a hivatalos szertartások alkalmával lehet önt látni a templomban. Hát ezt igazán zokon veszem öntől, már látom, hogy meg kell önt térítenem. Mondja csak, kérem: hogyan vélekedjék az ember a kormányról, ha ön, aki azt képviseli, nincs jólábon az Istennel? ... Hagyjanak magunkra, uraim, hadd vallassam ki egy kissé Péqueur urat.

Negédes mozdulattal, mosolyogva ült le Condamin-né.

— Octavie! — sugta oda neki halkan az al-megye-

főnök, mikor magukra maradtak. — Ne üzzön gunyt belőlem! A párisi rue de Helder-ben ön sem volt ennyire jámbor, istenfélő. Tudja azt, hogy a legnagyobb mértékben uralkodni kell magamon, hogy hangosan föl ne kacagjak, mikor én a Saint-Saturnin-templomban önt áldozni látom?

— Ejh, ön nem tud megkomolyodni, kedvesem! — felelte Condamin-né ugyanolyan hangon. — Ez pedig még ártalmára lehet önnek valamikor. Komolyan agódtam ön miatt, hiszen én okosabbnak hittem önt, uram. Hát annyira vak ön és nem látja, hogy megingott az állása? Értse meg hát, hogy csak azért nem ugratták ki önt innen máris, mert nem akarták felköltetni a plassans-i legitimisták figyelmét, akik legott gyanakodni kezdenének, mihelyst egy másik al-megyefőnök állitana be ide. Ellenben, amíg ön van itt, nyugodtan alszanak s győzelmüket a legközelebbi választások alkalmával bizonyosra veszik. Ez ugyan egy csöppet sem hizelgő önre nézve, annál kevésbé, mert arról is meg vagyok győződve, hogy az illetékes helyen az ön mellőzésével intézkednek... Megértette tehát, hogy ön menthetetlenül elveszett, ha bizonyos dolgokat nem tud előre meglátni.

Az al-megyefőnök valóban rémülettel nézett Condamin-né arcára.

— Talán bizony az a „nagy ember“ irt önnek? — kérdezte az al-megyefőnök, így célozván valakire, akit egymás közt e néven szoktak emlegetni.

— Dehogy, szó sincs róla, ő teljesen szakított velem. Nem vagyok ostoba! Hiszen én magam voltam az első, aki legott megértette, hogy erre a szakításra szükség van. Egyébiránt nem panaszkodom: ő nagyon jó volt hozzám, férjhez adott s kitűnő tanácsokkal látott el, amelyek hasznomra válnak... De azért vannak még barátaim Párisban! Biztosítom, hogy önnek immár csak annyi ideje van, hogy az utolsó szalmaszálba kapaszkodjék. Ne adja tehát tovább a hitetlent, hanem

siessen és nyujtsa oda kezét kézfogásra Faujas abbé-
nak . . . Habár ma még nem is érti meg, majd megérti
később.

A kapott lecke miatt kissé szégyenkezve, Péqueur
des Saulaies al-megyefőnök ur bizony az orrát lógatta.
Nagyon öntelt ember volt biz' ökelme, s hogy nevet-
séges helyzetéből meneküljön, fehér fogait mutogatva,
nyájas hangon ezt susogta:

— Ha ugy akarta volna, Octavie, mi ketten kor-
mányozhattuk volna az egész Plassans-t. Fel is aján-
lottam önnek, hogy állítsuk vissza azt a régi kellemes
életet . . .

— Ön határozottan ostoba! — vágott közbe Con-
damin-né sértődötten. — És ne bosszantson engem
többé a maga „Octavie“ emlegetésével! Én Conda-
min-né vagyok kivétel nélkül, mindenki számára, ked-
vesem . . . Hát nem képes ön semmit sem felfogni ész-
szel? Harmincezer frank évjáradékom van, az egész
al-megyefőnökségen én uralkodom, szabad belépésem
van bárhová s mindenütt tisztelnék, becsülnek és sze-
retnek. Azok pedig, akik csak sejtenék is a multamat,
még nagyobb előzékenységgel viseltetnének irányom-
ban . . . Ugyan már mi hasznát vehetném én önnek,
jó Isten? Csak feszélyezne. Én tisztességes asszony
vagyok, kedves uram!

Condamin-né felállt s Pourquoi orvos felé tartott,
aki a rendes orvosi látogatások végeztével, szokása
szerint, egy órácskát tölt az al-megyefőnökség kert-
jében, hogy bókkaal kedveskedjék szép pácienseinek.

— Oh, doktor ur, beh nagyon fáj a fejem! —
mondotta Condamin-né az orvosnak hódító mosollyal.
— Itt, itt kinez a migrén, a bal szemöldököm táján, ni!

— A sziv is a baloldalon van, asszonyom, — felelte
bókolva az orvos.

Condamin-né mosolygott s nem folytatta tovább
a tanácskozást az orvossal. Paloque-né, aki minden-
nap magával hozza ide az urát, hogy az al-megyefő-

nők jóindulatába ajánlja, az ura füléhez hajolt s ezt sugta oda neki:

— Igy gyógyítja őket.

Péqueur des Saulaies, miután ismét Condamin és Delangre urakhoz csatlakozott, ügyesen úgy mozgolódott és vezetgette őket, hogy azok egyszer csak a kapubejárat előtt találták magukat. Mikor már csak néhány lépésnyire voltak a kaputól, az al-megyefőnök megállott s úgy szinlelte, mintha módfölött érdekelné őt a labdajáték, amely a sikátorban még javában folyt. Surin abbé, lobogó hajjal s a reverenda feltürt ujjai alól kilátszó finom, fehér, szinte nőies kézcsuklókkal, most megnagyobbította a távolságot, amennyiben Aurélie-t husz lépésnyire állította föl. Surin abbé tudta, hogy nézik, önmagát akarta tehát ügyességben fölülmulni. Aurélie kisasszonynak is jó napja volt, mikor ilyen kitünő mesterrel állott szemben. A kilőtt tollabda hosszan elnyujtott, gyöngye ivben s olyan szabályosan szállott tova, mintha önmagától röppenne könnyedén, simán az egyik lapdaverőtől a másikig anélkül, hogy a játékosoknak el kellene mozdulniok a helyükről. Amint Surin abbé kissé hátrahajolt, felső testének kecses alkata teljes mértékben érvényesült.

— Nagyon jól! Nagyon jól! — kiáltotta az al-megyefőnök elragadtatással. — Gratulálok, abbé ur!

Majd hátrafordult Condamin-né, Porquier orvos és Paloque-ék felé s így folytatta:

— Jöjjenek csak ide! Ilyet én még soha nem láttam!... Nemde, abbé ur, megengedi, hogy játékát megcsodálhassuk!

Az al-megyefőnökség egész társasága egy csomóba verődve, ott foglalt állást a sikátor háttérében. Faujas abbé nem mozdult helyéből s könnyed fejbiccentéssel viszonzta Delangre és Condamin urak köszöntését. A pontokat még mindig ő jegyezte. Mikor Aurélie elhibázta a labdát, Faujas abbé jóakaróan megjegyezte:

— A távolság megváltoztatása óta önnek három-

száz pontja van; ezzel szemben hugának csak negyvenhét.

Miközben szinlelte, hogy érdeklődését teljes mértékben a labdajáték köti le, olykor-olykor gyors pillantást vetett Rastoil-ék kertje felé, melynek ajtaja tárva-nyitva volt. Eddigelé még csak Maffre ur mutatkozott ott egyedül, de őt visszahívták a kertbe.

— Min nevetnek olyan nagyon? — kérdezte Rastoil, aki a kertasztal mellett Bourdeu urral beszélgetett.

— A püspök ur titkára labdázik, — felelte Maffre.

— Csodálatos ügyességgel játszik, az egész városnegyed őt bámulja... Ott van a plébános ur is s valószínűleg nem győz csodálkozni.

Bourdeu ur nagyot szippantott a burnótjából s motyogta:

— Ah! Hát Faujas abbé ur ott van?

A tekintete most összeakadt Rastoil-ével, mire mindketten zavarba jöttek egy kissé.

— Ugy hallottam, hogy Faujas abbé megint csak kegyelt embere a püspök urnak — jegyezte meg Rastoil elnök.

— Oh, igen, ma reggel óta — mondotta Maffre.

— Szent a béke és teljes a kibékülés. Nagyon megiható részleteket hallottam. A püspök ur sirt is... Igaz, hogy Fenil abbénak nem volt minden tekintetben igazsága.

— Én azt hittem, hogy ön barátja a fővikáriusnak, Maffre ur! — jegyezte meg Bourdeu.

— Késégkívül, de barátja vagyok azért a plébános urnak is — felelte a békebiró. — Hála Istennek, ő annyira kegyeséletű ember, akiről mindenféle rágalom lepattan. És mégis: nem vetemedtek-e annyira, hogy megtámadják az erkölcsiségét? Szégyen és gyalázat!

A volt megyefőnök megint csak furcsa pillantást vetett az elnök felé.

— Még politikai dolgokba is bele akarták keverni a plébános urat — folytatta Maffre. — Azt beszélték, azért jött ide, hogy fölfordulást idézzon elő, jobbra-balra állásokat osztogasson és hogy a párizsi érdekszövetkezet ügyét vigye diadalra. Még egy rablóvezérről sem lehetne rosszabb dolgokat mesélni... Végre is kiderült, hogy mindez egy halom hazugságnál nem egyéb!

Bourdeu a botja végével fejet rajzolt a homokba.

— Oh, igen, magam is hallottam efféléket, — mondotta közömbös hangon. — Nem hihető, hogy a vallásügyi miniszter ilyen szerepet elvállalt volna... De különben is — Plassans becsületére legyen mondva — hinni akarom, hogy az efféle vállalkozást itt csufos kudarc érné. Itt senki sem megvásárolható.

— Ejh, merő locsogás az egész! — kiáltott fel az elnök, vállát vonogatva. — Hát azt hiszik, hogy egy várost csak úgy sundám--bundám ki lehet fordítani, mint a keshedt, ócska ruhát? Nyakunkra küldheti Páris valamennyi titkos rendőrkémjét: Plassans mégis csak legitimista marad. Látja azt a kis Péqueur-t? Ugy-e, hogy hamarosan elbántunk vele?... Mégis csak ostobák az emberek! Elhitetik magukkal, hogy titokzatos egyének járják be a vidékeket és csak úgy osztogatják az állásokat. Nem tagadom, magam is szeretnék egy ilyen urat látni.

Mérgelődött. Maffre nyugtalanságában jónak látta, hogy védekezzék.

— Már bocsánatot kérek — vágott közbe Maffre, — de én nem azt állítottam, hogy Faujas abbé bonapartista ügynök, sőt ellenkezően: ezt a vádat képtelenségnek tartom.

— Ejh, többé nem Faujas abbéről van szó! Én általánosságban beszélek. Az ördögbe is! Csak nem adja el így magát az ember!... Faujas abbé minden gyanunak fölötte áll.

Most csönd állott be. Bourdeu ezalatt befejezte a fej rajzát, nagy hegyes szakállt rajzolván neki.

— Faujas abbénak nincs politikai meggyőződése, — jegyezte meg Bourdeu szárazon.

— Az bizonyos! — mondotta Rastoil. — Eleinte rossz néven vettük tőle, hogy közömbös; ma már magam is helyeslem. Ezekkel a pletykákkal csakis a valásznak ártanának... Ön éppolyan jól tudja, mint én, Bourdeu ur, hogy az abbét a legkisebb alattomos vagy gyanus cselekedettel sem lehet vádolni. Az al-megye-főnökségen soha még nem látta őt senki! Ugy-e, hogy igaz? Eddig még nagyon méltóan töltötte be a helyét... Ha csakugyan bonapartista volna: csak nem titkolná, terringette!

— Kétségkívül.

— Még hozzá igazán példás életet él. Feleségem és a fiam olyan részleteket mondtak el róla, amik végtelenül meghatottak engem.

E pillanatban ismét nevetés hangzott fel a sikátor felől. Majd Faujas abbé hangja volt hallható, amint valóban nagyszerű labdaütéséhez gratulált Aurélie kisasszonynak. Rastoil is félbeszakította beszédét s mosolygva megjegyezte:

— Hallja csak! Vajjon mi az, amin ilyen jól mulatnak? Bizony még kedvet kap az ember s újra fiatal szeretne lenni.

De azután komoly hangon folytatta:

— Igen, ugy van, a feleségem és a fiam kedvelték meg velem Faujas abbét. Nagyon sajnáljuk, hogy annyira tartózkodó és hogy nem jár közibénk.

Bourdeu helyeslően intett a fejével. Ebben a pillanatban ismét ujjongó örömkialtások hangzottak föl a sikátor felől. Zürzavaros lábdobogás, kacaj és kiáltozás hallatszott, mintha iskolásgyermekek vígan hancuroznának szünidejükben. Rastoil fölkelte kertiszékéről.

— Nohát, ezt már meg kell néznünk! — mondta jókedvűen. — Már az én lábam is táncot jár.

A másik két ur nyomon követte. Mind a hárman kiállottak a kiskapu elé. Az elnök és a régi megyefőnök ezuttal merészkedtek először idáig. Mikor ezek hárman a sikátor tulsó végében az al-megyefőnökség társaságából álló csoportot megpillantották, komoly arcot vágtak. Péqueur des Saulaies al-megyefőnök legott fölegyenesedett s hivatalos állásához méltóan pöffeszkedett, míg Condamin-né nevetgélve járt-kelt a falak mentén, rózsaszínű ruhájának suhogásával betöltve az egész kis utcácskát. A két társaság sanda szemmel kémlelte egymást kölcsönösen, de sem ez, sem amaz nem akart elmozdulni a helyéről. A két társaság közt még mindig Mouret-ék kerti kiskapujában, állott Faujas abbé breviáriumával a hóna alatt s vidám hangulatban alighanem jól mulatott, mert mintha észre sem venné a most kialakult helyzet csiklandós voltát.

Ezalatt a jelenvoltak visszafojtott lélegzettel szemlélték a játék menetét. Surin abbé, látván a felszaporodott nézőközönséget, ügyességét a maga teljességében akarta bemutatni s az elismerést azzal kivívni. Ujabb műfogásokat eszelt ki, hátat fordított játszótársainak s úgy kapta el látatlanban a feléje röpülő labdát s a feje fölött csodálatos pontossággal röpítette azt vissza, egyenesen Aurélie felé. Nagyon nekihevílt, verejtékezett, a haja összecsapzott; a gallérja, amely most már egészen félrecsuszott, lelógott a jobb vállára. De a győztes mégis csak ő maradt mosolygó arccal, most is, mint mindig, bájosan. A két társaság önfeledten merült el csodálkozásában, s Condamin-né csipkendorozójának lobogtatásával intette le a tulkorán fölhangzó üdvrivalgást. A fiatal abbé ekkor azután még jobban megcifrázta a játékát, amennyiben apró szökellesekkel, majd jobbra és balra olyan fordulatokat végzett, hogy a toll-labdát mindig más és más helyzetből

fogadhatta. Ez volt a végső, nagy látványos mutatvány. Mozdulatait ekkor meggyorsította, miközben épp egy ugrás után, az abbé elhibázta a lépést és csöpp hiba, hogy Condamin-né keblére nem esett, aki sikoltva tárta ki feléje karjait. A nézők közül sokan, akik azt hitték, hogy az abbé megsértette magát, hozzá rohantak; ő azonban — igaz, hogy megtántorodott — térdeire és kezeire támaszkodva, egyetlen pompás ugrással fölpattant, fölfogta a labdát és visszaröpitette Aurélie kisasszonyhoz, még mielőtt a labda érte volna a földet. És magasra emelt ütővel, Surin abbé ott állott diadalmasan!

— Bravo! Bravo! Nagyszerű! — kiáltotta Péqueur des Saulaies feléje tartva.

— Bravo! . . . Az ütés valóban gyönyörű volt! — áradozott Rastoil is, aki szintén feléje közeledett.

A játékot most félbeszakították. A két társaság teljesen megtöltötte a kis sikátort, tagjai összekeveredtek s körülvették Surin abbét, aki Faujas abbé mellett lihegve, fáradtan támaszkodott a falnak. Most mindenki egyszerre beszélt.

— Azt hittem, hogy kettészelte a fejét! — szólt oda Porquier orvos izgatott hangon Maffre urnak.

— Annyi bizonyos, hogy az efféle játékok többnyire rosszul végződnek, — motyogta Bourdeu ur, Delangre és Paloque-ék felé fordulva, miközben kezét fogott Condamin urral, akit különben az utcán ki szokott kerülni, nehogy üdvözölnie kelljen.

Condamin-né, az al-megyefőnöktől az elnökhöz lépve, szinte szembesíteni akarta őket egymással. Majd így szólt:

— Oh, Istenem, én talán még rosszabbul jártam, mint ő! Én már azt hittem, hogy mind a ketten elvágó-dunk. Láthatták, egy nagy kőben botlott meg.

— Ott van, az a kő! — mondotta Rastoil. — Bizonyára megbotlott benne.

— Azt a gömbölyű követ gondolja? — kérdezte

az al-megyefőnök, — aki most fölvette a földről a kavicsot.

Kivéve a hivatalos alkalmakat, ezek ketten még sohasem beszéltek egymással. Most azután mind a ketten a kavicsot vették közelebről szemügyre s egymás kezébe adogatva, megállapították, hogy bizony az eléggé éles, annyira, hogy az abbénak akár a cipőjét is kivághatta volna. Condamin-né, aki köztük állott, reájuk mosolygott és váltig erősítette, hogy most már ő is jobban érzi magát.

— Az abbé ur rosszul lett! — kiáltottak föl hirtelen a Rastoil-kisasszonyok.

És csakugyan, Surin abbé, mikor meghallotta, hogy mily nagy veszedelemben forgott, nagyon elsápadt. Megtántorodott, de ugyanakkor Faujas abbé, aki eddig háttérbe huzódott, erős karjai közé fogta és Mouret-ék kertjébe vitte, ahol egy székre leültette. Most azután mind a két társaság ellepte a lugast, ahol a fiatal abbé hirtelen eszméletét veszítette.

— Rose! . . . Vízet hamar és ecetet! — kiáltotta Faujas abbé, a tornác felé szaladva.

Mouret, aki éppen az ebédlőben tartózkodott, az ablakhoz rohant: megpillantván azonban a sokadalmat, amely a kertjét ellepte, ijedten hátrált és elbujt. Nem is mutatkozott többé. Rose ezalatt szinte egész patikára való gyógyszerekkel állott elő s dörögve szólt:

— Csak legalább őnagysága volna idehaza! De ő most a papnöveldeben van, a kicsikénél . . . Én magam egyedül vagyok, a lehetetlenre én sem vállalkozhatom, nemde? . . . A nagyságos ur pedig bizony meg se moccan. Tőle ugyan akár meghalhatna az ember. Most is ott lapít az ebédlőben. Hát bizony, ő még egy pohár vizet sem adna senkinek, miatta akár el is pusztulhatnának az urak valamennyien.

Ily zsörtölődés közben érkezett a lugas elé, ahol Surin abbé aléltnan feküdt.

— Oh, én édes Jézusom! — sopánkodott vénaszonyos sajnálkozások közepette.

Surin abbé pedig lecsukott szemmel, hosszú, szőke hajától beárnyékolt, sápadt arcával hasonlatos volt a szentképeken látható vértanukhoz. Az idősebbik Rastoil-kisasszony támogatta a fejét, amely enyhén hátrahajolván, fölfedte finom, fehér nyakát. Most mindenki odatódult. Condamin-né, ecetes vízbe mártott ronggyal simogatta gyöngéden a halántékait, miközben a két társaság tagjai aggódva figyelték oda. Nagysokára az abbé fölnyitotta ugyan a szemét, de csakhamar ismét behunyta. Még két izben jött rá az ájulás.

— Ön ugyan rámijesztett! — korholta őt gyöngéden Porquier orvos, aki a kezét mindeddig a kezében fogta.

Surin abbé egy darabig még ülve maradt, zavarában hálálkodott, de egyuttal váltig erősítette, hogy neki ugyan nincs semmi baja. Mikor azután észrevette, hogy a reverendáját kigombolták, a nyaka pedig teljesen födetlen, mosolyra fakadt és megigazitotta a gallérját. Mikor azonban óva intették, hogy maradjon csak nyugodtan, mindenáron meg akarta mutatni, hogy de bizony nincs semmi baja és hogy erős. Visszatért tehát a Rastoil-kisasszonyok társaságában a sikátorba, hogy bevégezze velük a játszmat.

— Önnek kellemes lakása van itt, — mondotta Faujas abbénak Rastoil, aki mindvégig vele maradt.

— A levegő itt valóban pompás, — jegyezte meg olvadozó hangon Péqueur des Saulaies al-megyefőnök ur.

És a két társaság kíváncsian szemlélte Mouret-ék házát.

— A hölgyek és az urak talán ittmaradhatnának egy kis ideig a kertben, hiszen az abbé ur otthon van... — mondotta Rose. — Tüstént hozom a székeket!

És Rose hamarjában három fordulót tett, ellenére

a társaság élénk tiltakozásának. Ekkor azután a két társaság tagjai — miután előbb egymást végigmérték szemmel — merő udvariasságból is helyet foglaltak: az al-megyefőnök Faujas abbétól jobbra, az elnök pedig balra. Nagyon barátságos és szivélyes hangú társalgás jött létre köztük.

— Ön ugyan éppen nem valami lármás szomszéd, plébános ur! — ismételte nyájasan Péqueur des Saulaies al-megyefőnök ur. — Nem hiszi, mily boldog vagyok, mikor mindennap, mindig ugyanabban az órában, megpillanthatom önt ebben a kis édenkertben. Az én sok vesződésem után, szinte csillapítóan hat rám.

— A jó szomszédság bizony ritka dolog! — jegyezte meg Rastoil ur.

— Kétségkívül: a plébános ur a kolostor boldog nyugalmit honosította meg itt, — vágott közbe Bourdeu ur.

Miközben Faujas abbé mosolygott és köszöntgette, Condamin ur, aki nem ült le, hanem állva maradt, most Delangre ur füléhez hajolt és ezt sugta neki:

— No, Rastoil ur most arról álmodozik, hogy az ő együgyű fiát helyettesül nevezik ki.

Delangre vészjósló pillantást vetett feléje, mert attól félt, hogy ez a javithatatlan fecsegő bizony még mindent elronthat; ez azonban az erdők és a vízművek felügyelőjét nem akadályozta meg abban, hogy tovább is folytassa:

— Bourdeu pedig máris azt hiszi, hogy kezében tartja a megyefőnökséget!

De megszólalt Condamin-né is, aki valóban nagy föltűnést keltett, midőn finom mosollyal ajkán így szólt:

— Ebben a kertben legjobban tetszik nekem az a bizonyos meghitt, bensőséges báj, amely mintha olyan zugollyá avatná ezt a helyet, ahonnan a világ

minden nyomorusága ki van tiltva. Kain és Ábel itt bizonyára kibékült volna egymással.

És hogy szavainak még nagyobb jelentőséget adjon: jobbra és balra egy-egy tekintetet vetett a két szomszéd kertre. Maffre békebíró és Porquier orvos helyeslően biccentettek a fejükkel, Paloque-ék ellenben kérdően és nyugtalanul tekintettek egymásra, attól rettegven, hogy ha kinyitják a szájukat, bizony még ferde helyzetbe kerülhetnek akár a jobb-, akár a baloldal felől.

Negyedóra mulva Rastoil fölállott.

— A feleségem nem tudja, hova lettünk, — motyogta.

Most valamennyien fölkeltek, kissé zavartan ugyan, vajjon milyen lesz a bucsuzkodás. Faujas abbé azonban karjait széttárva, mosolygó, nyájas arccal így szólt:

— Az én édenkertem ezután is nyitva lesz az önök számára!

Az elnök ur megigérte, hogy időről-időre meglátogatja a plébános urat s ugyancsak váltig fogadkozott nagy lelkesültséggel az al-megyefőnök is. Mialatt a két társaság tagjai még vagy öt hosszú percre bucsuzkodtak és kölcsönösen üdvözölték egymást, a sikátorban újból felhangzott a Rastoil-kisasszonyok és Surin abbé hangos kacagása. A labdajáték hévvel tüzzel ismét javában folyt s a tollabda szabályos ivben röpködött erre-amarra a fal fölött.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Paloque-né, midőn egy pénteki napon belépett a Saint-Saturnin-templomba, megütközéssel látta, hogy Marthe a Saint-Michel-kápolna előtt térdel. Faujas abbé gyóntatott.

— No lám! — gondolta magában. — Hát végre

mégis csak meghatotta az abbé szívét. No, de most már ittmaradok ám! Hej, ha most Condamin-né is beállitana! Az lenne ám csak az igazi multság!

Paloque-né leghátul, félig térdre ereszkedve, leült egy székre; arcát a tenyerébe temette, mintha buzgó imádkozásba merült volna, szétnyitott ujjai közt azonban leleskedett. A templom belsejére sötét homály borult. Imádságos könyvére eresztett fejével Marthe mintha aludnék; fekete alakja élesen rajzolódott egy oszlop fehér lapjára. Hogy élet van benne: egyedül a vállai árulták el, amelyek a zokogástól meg-megremegtek. Oly mélyen lesujtotta a fájdalom, hogy észre sem vette, mikor reá került a sor, valahányszor Faujas abbé egy-egy vezeklő hívével végzett. Az abbé várt egy-egy pillanatra s türelmetlenül kopogtatott a gyóntatószék oldalán. Ekkor azután egyike azoknak az asszonyoknak, akik még ott vártak — látva, hogy Marthe meg se mozdul — helyette a gyóntatószékhez ment. A kápolna immár kiürült, de Marthe még mindig mozdulatlanul, szinte öntudatlan állapotban maradt a helyén.

— Ez ugyan tüzet fogott! — mondotta Paloque-né. — De már mégsem illik ennyire elárulni magát, még hozzá a — templomban!... Ah! Nini, itt jön Condamin-né.

Valóban, Condamin-né lépett a templomba. A szenteltvíztartó előtt egy pillanatra megállott, lehuzta a keztyűjét s bájos mozdulattal keresztet vetett magára. Selyemruhája zizegve suhogott, amint a szűk széksorok közt végighaladt. Miközben letérdelt, szoknyájának zizegése szinte egészen betöltötte a magas boltíveket. Arca nyájas, barátságos volt, szinte mosolyogni látszott a templom komor homályában. Nemsokára már csak ketten maradtak a templomban: ő és Marthe. Faujas abbé türelmetlenségében most már még erősebben kopogott a gyóntatószék oldalán.

— Asszonyom, önön van a sor, én az utolsó va-

gyok, — sugta oda udvariasan Condamin-né, aki nem ismerte föl Marthe-ot.

Marthe odafordította az arcát, amely az idegességtől megvékonyodott s az izgalmaktól sápadt volt. Ugy látszott, hogy meg sem értette a hozzá intézett szavakat. Mintha bűvös álomból ébredt volna föl, s a szempillái remegtek.

— Nos, hölgyeim, mi lesz? — szölt ki a gyóntatószék félignyitott ajtaján át Faujas abbé.

Ekkor azután Condamin-né mosolyogva engedelmeskedett az abbé hívásának s fölállott. Marthe, mikor felismerte Condamin-nét, hirtelen a kápolnába ment s ott három lépésnyire a gyóntatószéktől ismét térdre ereszkedett.

Paloque-né pompásan mulatott e jelenet láttára; szinte már várta, mikor kap hajba ez a két asszony. Marthe bizonyára minden szót meghallott, mert Condamin-nénak sipító hangja volt. Elcsevegte a bűneit, bájos, közvetlen fecsegésével szinte egészen eltöltötte a gyóntatószéket. Egy pillanatra mintha még halk kacagása is felhangzott volna, elfojtott nevetés volt az, minek hallatára Marthe is fölemelte szenvedő arcát. Condamin-né egyébként hamar végzett. Már távozott, de megint csak visszament a gyóntatószékhez s most már nem térdelt le, hanem állva, kissé meghajolva fecsegett tovább.

— Ez az ördögi asszony gunyt üz Mouret-néből és a papból egyaránt, — gondolta magában Paloque-né. — Oh, ő sokkal ravaszabb, hogysen mindez föl-forgathatná az életét.

Condamin-né végre is távozott. Marthe a tekintével kísérte végig s arra várt, hogy végképp eltűnjék. Ekkor azután odatámolygott a gyóntatószékhez s mikor letérdelt, térdei hangos koppanással ütődtek a térdeplő fájához. Előrenyujtott nyakkal ment közelebb a gyóntatószékhez Paloque-né, de csak Marthe sötétszinü szoknyáját láthatta, amint széles ivben

szétterült a földön. Közel félóra hosszat semmi moccanás. Egy pillanatra mintha fojtott zokogás hangzott volna föl a didergő csöndben, amit csak a gyóntatószék száraz reccsenése szakított félbe olykor. De most már unni kezdte a kémkedést és csak azért maradt még helyén, hogy Marthe-nak elmenőben erősen a szeme közé nézhessen.

A gyóntatószékből Faujas abbé távozott elsőnek, idegesen csapva be annak ajtaját. Hajlott testtel, még sokáig maradt Marthe mozdulatlanul a szűk fülkében. Mikor azután leeresztett fátyollal távozott, nagyon megtörtnek látszott. Még keresztet is elfelejtett vetni magára.

— Duzzognak. Az abbé nem volt tulságosan udvarias, — mormolta magában Paloque-né, aki Marthe-ot egészen a püspöki palota előtt elterülő térig nyomon követte.

Ott azonban Paloque-né megállott s miután meggyőződött arról, hogy senki nem leselkedik utána: besurrant abba a házba, ahol Fenil abbé lakik, a tér egyik szögletében.

Marthe most már ugyszólván csakis a Saint-Saturnin templomban morzsolgatta le napjait, ahol lázas buzgalommal tett eleget vallási kötelességeinek. Maga Faujas abbé is gyakran megkorholta, amiért oly szenvedélyes módon gyakorolta az ájtatosságot. Havonkint csak egyszer engedte meg neki, hogy áldozzék; szabályozta az ájtatoskodás idejét és megkövetelte tőle, hogy ne temetkezzék el annyira buzgó imádkozásaiban. Marthe-nak sokáig kellett könyörögnie, amíg Faujas abbé megengedte neki, hogy reggelenként csendes misét hallgathasson. Egyszer pedig, midőn Marthe elmondotta, hogy teljes óra hosszat feködött szobájának jéghideg kockakövein, valami hiba miatt akarván magát így megbüntetni, Faujas abbé módfelejtett felingerült és tudtára adta neki, hogy a vezeklés mértékét egyedül a gyóntatóatyának áll jogá-

ban kiszabni. Az abbé nagyon szigoruan bánt vele s azzal fenyegette meg, hogy visszaküldi Bourrette abbéhoz, ha még egyszer engedetlenségen rajta kapja.

— Megbántam már, hogy elfogadtam önt, — mondogatta Faujas abbé elég gyakran. — Nekem csak engedelmes lelkekre van szükségem.

Ezek a korholások valósággal boldoggá tették Marthe-ot. Az a vaskéz, amely megtörte őt; az a kéz, amely visszatartotta őt attól a folytonos ájtatoskodástól, melyben végképp elmerülve szeretett volna megsemmisülni: az a kéz korbácsolta föl benne minduntalan újra és újra a vágyakozást. Ujanc maradt ő mindvégig, csak apránként mélyült el a szeretetben, majd hirtelen visszarettent, más mélységeket sejtván s boldognak érezvén magát attól a lassu uttól, amely ismeretlen gyönyörök felé viszi. Az a végtelen nyugalom, amit eleinte a templomban érzett; az önmagáról és a külvilágról való tökéletes megfeledkezés, most ime, való gyönyörre, élő boldogsággá változott, amelyet ő felidézett, amelyet kézzel megfoghatott. Ez volt az a boldogság, amiről ő fiatalága óta bizonytalan vágyakozással álmodozott s amit negyvenesztendőskorában végre megtalált. Megelégszik ő ezzel a boldogsággal, amely visszaadta neki elmúlt szép esztendeit, amely önző életre készíti őt, aki most már csakis a benne föléledt s a lelkét simogató uj érzésekkel van eltelve.

— Legyen jó irántam! — mormolta halkán Faujas abbénak. — Legyen jó irántam, mert szükségem van a jóságra.

Mikor azután csakugyan jó volt hozzá Faujas abbé, Marthe térdenállva szerette volna megköszönni neki. Szelid, nyájas volt ilyenkor az abbé, atyai hangon beszélt hozzá s megmagyarázta neki, hogy tulságosan élénk a képzelődése. Az Isten nem szereti — mondogatta az abbé — ha így, nyakra-főre imádják. Marthe azonban csak mosolygott, szinte megszépült,

megfiatalodott és kipirult. Megigérte, hogy megokosodik. De azután mégis csak egy sötét zugolyban fetrengett a kőkockákon, ha rájött a vallásos buzgóság. Most már nem térdelt többé, hanem szinte ülve csuszott a földön, izzó szavakat rebegve, s amikor már a szavak elhaltak ajkán, folytatta az imát, lelke egész lénye lendületével esdekelve azért az isteni csókért, amely — úgy képzelte — állandóan a feje fölött lebegett, de amely sohasem szállott le reá.

Marthe otthon zsémbelődő lett. Eddigelé közömbösen vonszolta életét; fáradt volt és boldog, ha az ura békén hagyta; amióta azonban Mouret a napjait otthon töltötte, otthon ténfergett s ingerkedő gunyolódásai megszűntek: Marthe megsoványodott, megsárgult. Az ura jelenléte untatta, fásasztotta.

— Mindig itthon lábatlankodik! — panaszkodott Marthe a szakácsnőjének.

— Hát persze, hogy csupa rosszaságból teszi! — felelte a szakácsnő. alpjában véve Mouret ur nem jó ember. Oh, nem ma vettem én ezt rajta észre! Azt az alattomos, sunyi ábrázatot is — ő, aki annyira szereti a sok beszédet, higye el, nagyságos asszonyom, csakis azért mutatja így komédiázva, hogy megessen a szívünk rajta. Dul-ful ugyan mérgében, de nem mutatja, csak hogy megszánjuk őt és hogy mindenben legyen meg az ő akarata. Önnek, asszonyom, teljesen igaza van, ha nem indul a csalfa látszat után.

Mouret most már csak a pénze révén tudta hatalmában tartani a két nőt. A civódást kerülte, mert attól félt, hogy életét azzal még jobban megkeseríti. Miután a zsörtölődést abbahagyta, hát inkább keresett, kutatott, kémlelt, mindenhová beleütvén az orrát; de azért még mindig elszomorodott, valahányszor száz sou értékű pénzt tagadott meg Marthe-tól avagy Rose-tól. Rose-nak havonként száz frankot adott élelemre; a bor, az olaj, a konzerv otthonról tellett ki. Ámde ennek az összegnek a hónap végéig futnia kellett, még

hogyha a szakácsnő kénytelen lett volna is a magáéból hozzájárulni. Marthe-nak azonban nem volt semmije, az ura teljesen pénz nélkül hagyta. Így hát kénytelen volt a szakácsnővel egyetérteni, hogy a száz frank havi átalányösszegeből legalább tíz frankot megtakaríthasson. Gyakran megesett, hogy jóra való cipője sem volt: ruhára s egy kalapra való összeget kénytelen volt az édesanyjától kölcsön kérni.

— De hiszen ez a Mouret tisztára megbolondult! — kiáltozott dühében az öreg Rougon-né. — Meztelen csak nem mehatsz ki az utcára! No, de majd beszélék én a fejével!

— Kérve-kérem, édesanyám, ne szóljon neki! — esdekelt Marthe. — Gyűlöli önt! Ha megtudja, hogy panaszkodtam reá, hát még rosszabbul fog bántani velem.

Azután sirva tette még hozzá:

— Oh, én sokáig pártját fogtam az uramnak, de tovább már nem bírok hallgatni... Emlékezhetik még reá, édesanyám, mikor még azt sem engedte meg, hogy a lábamat kitegyem az utcára. Zár alatt tartott s úgy bánt velem, mint valami élettelen tárggyal. Most azután azért bánt velem ilyen kegyetlenül, mert láthatja, hogy végre kiszabadultam a kezeügyéből s immár nem vagyok többé hajlandó arra, hogy a cselédje legyek. Vallástalan, önző, rosszszívű ember!

— De legalább nem ütleget talán?

— Most még nem, de még az is elkövetkezhetik. Mindent, de mindent megtagad tőlem! Immár öt esztendeje annak, hogy inget nem vásároltam. Tegnap megmutattam neki az ingeimet. Bizony már keshedtek s úgy össze-vissza vannak javítgatva és foltozva, hogy szégyellem viselni. Mouret megtekintette s megtapogatta az ingeket s kijelentette, hogy a jövő esztendeig még kibírják... Soha egyetlen centime nincs a zsebemben; husz souért egy egész verset kell sirnom

neki. A minap is Rose-tól kellett két sou-t kölcsön kérnem, hogy cérnát vehessek. A keztyümet javítottam ki, amely már csupa rongy volt.

De azután elmondott még az anyjának sok mindeféle adatot: hogy szurkos fonállal maga javítgatja a cipőjét; maga mossa ki teában a szalagjait, hogy földiszítse velük a kalapját; hogy tintával kénytelen bekenni egyetlen selyemruhájának nyütt hajlásait, hogy a kopást eltüntesse. Rougonné elérékenyült s leányát tiltakozásra serkentette. Mouret valószínű szörny, aki a fősvénységet már annyira tulozza, — ahogy Rose mondotta, — hogy még a körtéket is számon tartja a padláson s a cukrot a szekrényben. Fukarkodik a konzervekkel s az előző napról a megmaradt kenyérhéjat is maga eszi meg.

Kiváltképpen szenvedett Marthe amiatt, hogy nem tudott adakozni a Saint-Saturnin-templom javára. Tíz sou értékű pénzdarabokat rejtett papirosdarabokba, s tartogatta azokat gondosan a vasárnapi nagymisékre. Most pedig, mikor a leánymenedék hely védnöknői ajándékokkal készültek kedveskedni a székesegyháznak, — szentségtartót, ezüst keresztet, zászlót — igazán szégyenkeznie kellett. Kénytelen volt elkerülni őket s úgy szinlelni, mintha egyáltalán tudomása sem volna erről a mozgalmukról. A hölgyek sajnálták is őt nagyon. Már akár meg is lopta volna az urát, ha meg tudta volna találni az íróasztal fiókjának kulcsát: annyira gyötörte a vágy, hogy ő is földiszíthesse azt a templomot, amelyet annyira szeretett. A megcsalt asszony féltékenysége kinozta őt akkor, midőn Faujas abbé azt a kelyhet használta, amelyet Condamin-né ajándékozott a templomnak: ellenben olyankor, midőn a misemondáskor az abbé az ő oltárterítőjét használta, boldog öröm töltötte el s buzgóságtól remegő szívvvel imádkozott, minthogyha önmagából volna valami jelen ott, ahogy a pap a karjait széttárta. Szerette volna, ha egy egész kápolna az övé

lehetett volna: arról álmodozott, hogy egy egész vagyont rááldoz, oda bezárkózik s az Istent saját hajlékában fogadja — önmagának, egyedül!

Rose, aki hovatovább egészen megnyerte a bizalmát, mindenáron pénzt akart szerezni urnője számára. Ez idén a legszebb gyümölcsöket elrejtette és eladta, a padláson összeszedett egy halom ócska butort, s amikor ily módon sikerült vagy háromszáz frankot összekuporgatnia, diadallal adta át azt Marthe-nak, aki meghatottan ölelte magához az öreg szakácsnőt.

— Oh, mily jó vagy te, Rose! — hálálkodott Marthe, tegezve a cselédjét. — De bizonyos vagy-e abban, hogy Mouret nem vette észre? . . . A minap a rue des Orfèvres-ben apró, csiszolt ezüst misekannákat láttam; egészen kicsinyeket, kétszáz frank az áruk . . . Ugy-e, Rose, megteszel nekem valami szivességet? Magam nem akarom személyesen megvásárolni azokat, mert valaki megláthatná. Kérd föl tehát a hugodat, vásárolja meg ő, hozza ide az éjszaka, s adja be neked, Rose, a konyhaablakon.

A misekannák megvétele bizony tiltott, ármányos cselekedet volt, de talán éppen azért okozott neki olyan nagy örömet. Három napon keresztül szekrénye mélyén, a fehérnemüi közt rejtegette, s mikor azután a Saint-Saturnin-templom sekrestyéjében átadta azokat Faujas abbénak, reszketett és hebegve beszélt. Az abbé atyailag megdorgálta. Faujas abbé egyáltalán nem szerette az ajándékokat; különben is a pénzről — az önérzetes, erős emberhez méltóan — mindig csak megvetéssel nyilatkozott, mint aki csakis hatalomra és uralkodásra törekszik. Még az első két nyomoruságos esztendő során, mikor pedig anyjával együtt csak kenyéren és vizen élt, soha eszébe sem jutott volna, hogy akár csak tíz frankot is kölcsön kérjen Mouret-éktől.

A megmaradt száz frankot Marthe biztos helyen őrizte. Most már ő is fukarkodott; számítgatta, vajjon

hová s mire fordítsa ezt az összeget, s minden reggel újabb és újabb ötlete támadt. Javában tervezgetett, midőn Rose egyszer csak azt jelentette neki, hogy Trouche-né szeretne bizalmasan beszélni vele. Olympe, aki sülvé-főve ott ténfergett órák hosszat a konyhában, bizalmas barátságot kötött Rose-val, akitől gyakrabban kért kölcsön negyven sou-t, hogy ne kelljen fölmászni a lépcsőkön az erszényéért, amit fönn felejtett.

— Menjen fel hozzá, nagyságos asszony — mondta Rose —, odafenn zavartalanul elbeszélgethetnek . . . Oh, derék emberek ám azok s nagyon szeretik a plébános urat. Ezek is sokat szenvedhettek már életükben! Megszakad az ember szive, mikor Trouche-né panaszait hallja.

Olympe-ot könnyek közt találta Marthe. Olympe előadta, hogy az ő nagy jóságukkal az emberek mindig csak visszaéltek. Majd elmagyarázta besançon-i ügyeiket, ahol egyik üzlettársuk gazsága miatt ropant adósságok szakadtak a nyakukba. Sulyosbitja a helyzetüket az is, hogy a hitelezők immár türelmetlenkednek. Épp most kapott egy gorombahangu levelet, melynek írója azzal fenyegeti meg, hogy a dolgot tudomására hozza a plassans-i polgármesternek és a püspök urnak is.

— Én magam minden szenvedésre kész vagyok, de még az életemet is odaadnám, csak hogy a bátyám szégyent ne valljon velünk! — zokogta Olympe. — Oh, ő már eddig is sokat tett értünk, nem akarom tehát ezt is elmondani neki, mert bizony ő nem gazdag ember, s így csak hiába gyötörné magát . . . Istenem, ugyan mit csináljak, hogy az az ember ide ne irjon? Meghalnék szégyenletemben, ha ilyen levél érkezne a polgármester és a püspök ur címére. Ahogy én a bátyámat ismerem, bizonyos, hogy belehalna!

Ekkor már Marthe szeme is könnybe lábadt. Az arca is nagyon halovány volt s váltig Olympe kezét

szorongatta s anélkül, hogy az kérte volna, följánlotta neki a maga száz frankját.

— Bizony ez kevés, de hátha ezzel is el lehet háritani a veszedelmet! — kérdezte Marthe aggódó hangon.

— Száz frank, száz frank! — ismételte Olympe. — Oh, nem és nem, ezzel az összeggel biz az nem fog megelégedni.

Marthe vigasztalan volt. Fogadkozott, hogy ezuttal nincs több pénze s annyira megfeledkezett magáról, hogy még a misekannák dolgát is előhozta, hogyha nem vette volna meg azokat, akkor most odaadhatná neki a háromszáz frankot. E szavak hallatára Trouche-né szeme hirtelen fölsillant.

— Hiszen éppen háromszáz frankot követelnek most tőlem, — mondotta Olympe. — Bizony mondom, sokkal nagyobb szolgálatot tett volna a bátyámnak, ha nem lepte volna meg őt ezzel az ajándékkal, amely különben is a templomé. Oh, a besançon-i hölgyek be sok szép ajándékkal halmozták el őt, de azért semmivel sem lett gazdagabb! Ne adjon többé ajándékot, hiszen az valóságos lopás! Hanem forduljon én hozzám, hiszen olyan sok rejtett nyomoruság van... Oh, nem, száz frank nem elégít ki engem.

Jó félórai panaszos siránkozás után azonban, mikor Olympe meggyőződött, hogy Marthe-nak száz franknál csakugyan nincs több pénze, végre mégis csak megelégedett ezzel az összeggel is.

— Ezt az összeget elküldöm annak az embernek, hogy egy kissé elhallgattassam — mormolta Olympe. — Tudom azonban, hogy nem sokáig hagy bennünket békén... De főként arra kérem önt asszonyom, hogy egyetlen szót ne szóljon minderről a bátyámnak, mert megölné vele... Mi több; jó lenne, ha az uram sem tudná meg a mi kis ügyleteinket, mert ő meg annyira önérzetes, hogy még valami ostobaságot is képes lenne

elkövetni, csakhogy lerója a tartozását önnel szemben. Mink, asszonyok, megértjük egymást, nemde?

Marthe módfelett boldognak érezte magát, hogy ezzel a kölcsönnel segítségükre lehetett. Ettől kezdve azután újabb gond szakadt a nyakába: Faujas abbé feje felől el kell háritani mindenáron azokat a veszedelmeket, amelyek őt tudtán kívül fenyegették. Gyakran időzött most már Trouche-éknál s órákat töltött együtt Olympe-val arról tanakodva: mily módon tudnák kielégíteni a hitelezőket! Olympe azt is megvalósította, hogy bizony számos rendezetlen váltó van forgalomban az abbé aláírásával; mily nagy lenne tehát a botrány, hogyha ezek a váltók az itteni végrehajtó kezeibe kerülnének! Ezek a váltóösszegek, Olympe szerint, oly nagyok voltak, hogy sokáig meg sem merte vallani, mikor Marthe váltig vallatta őt. Egy napon végre mégis megnevezte: huszezer frank a tartozásuk! Marthe ereiben megfagyott a vér. Huszezer frankot ő sohasem fog előteremthetni! Meredt szemmel bámult maga elé és az a gondolat merült fel elméjében, hogy meg kell várnia Mouret halálát, hogy ekkora összeg álljon rendelkezésére.

— A huszezer frank összeget persze, hozzávetőlegesen értettem, — sietett Olympe megjegyezni, akit Marthe hirtelen elkomorodott arca most szinte megijesztett. — Mi azonban azt is szívesen fogadnánk, ha apránként, tíz év alatt rendezhetnők. A hitelezők várának, ameddig csak mi akarjuk, ha bizonyosak lehetnének afelől, hogy a részletösszegeket pontosan megkapják... Hát bizony elég sajnós, hogy nincs senki, aki — megbizván bennünk — előlegezné nekünk a szükséges összeget!

Beszélgetésük rendszerint e tárgy körül forgott. Olympe igen gyakran szóba hozta Faujas abbé személyét is, úgy színlelvén, mintha imádná a bátyját. Némely bizalmas részleteket is elmondott róla: hogy nagyon csiklandós, a baloldalán nem tud aludni, a

jobbvállán földieperhez hasonló anyajegye van, amely tavasszal oly élénk piros színű, mintha csak igazi volna. Marthe mosolyogva és örömet hallgatta ezeket a bizalmas részleteket, majd kikérdezte Olympe-ot mind a maga, mind pedig Faujas abbé gyermekkorát illetően. De hogyha megint csak visszatértek a pénz-kérdésre, Marthe szinte beleőrült tehetetlenségének gondolatába s olyan keservesen panaszkodott urára, hogy Olympe — ettől felháborodván — immár Marthe fülehallattára csak az „a vén zsugori“ néven nevezte mindig Mouret-t. Mikor Trouche a hivatalból hazatért, olykor még ott találta Marthe-ot, amint a két asszony beszélgetésben volt elmerülve. Ilyenkor azután mindketten hirtelen elhallgattak s más tárgyra tértek át. Trouche megőrizte komoly, önérzetes magatartását. A leánymenedékhely védnőknői nagyon meg voltak vele elégedve. Soha nem látták, hogy betette volna a lábát a kávéházba.

Közben Marthe, hogy valahogyan segíthessen Olympe baján, aki néha már azt emlegette, hogy leveti magát az emeletről, Rose-t arra serkentette, hogy szedje össze és adja el a zsidárusnak azokat az ócska holmikat, amiket már ugyis a sarokba dobtak. Marthe és Rose eleinte még félt és csakis a rozoga, sánta asztalokat merték elhordatni s ezeket is csak olyankor, mikor Mouret távol volt. Később azonban már sor került az értékesebb tárgyakra is s áruba bocsátották a porcellánfélüket, az ékszereket s mindama aprócseprő dolgokat, amelyeknek eltünése nem okozott valami tulságosan nagy feltűnést. Hát bizony végre is veszedelmes lejtőre jutottak s már attól sem rettentek volna vissza, hogy még a butorokat is eladják, nem hagyván meg egyebet a négy pusztá falnál, ha Mouret egy napon nem vágja szeme közé Rose-nak, hogy tolvaj, s nem fenyegeti meg azzal, hogy a rendőrbiztoságnál följelentést tesz ellene.

— Már mint hogy én tolvaj volnék, uram? —

kiáltott fel Rose méltatlankodva. — Válogassa meg uram, a szavait! . . . Talán bizony azért, mert ön látta, mikor a nagyságos asszony egyik gyűrűjét eladtam? Hát tudja meg, hogy ez a gyűrű az enyém volt! A nagyságos asszony azt a gyűrűt nekem ajándékozta, mert a nagyságos asszony nem olyan kutya zsugori, mint ön, uram! . . . Hát nem szégyelli magát, hogy szegény feleségének soha egy sou-ja nincsen? Hiszen még egy pár jóra való cipője sincs. A minap is a sajátomból fizettem ki a tejesasszonyt . . . Hát igen: eladtam a gyűrűt. És aztán? Nem az övé volt-e az a gyűrű? Jogosan tehetette pénzzé, mikor az ur mindent megtagad tőle.

Eladom én még ezt a házat is a feje felül, ha kell! Megértette? Igenis, ezt a házat, úgy, ahogy van — mindenestül! Mikor annyira sajnálom szegényt, hogy olyan meztelenül kell járnia, akárcsak evangélista Szent Jánosnak!

Mouret azonban ettől kezdve állandóan résen volt és őrködött: elzárta a szekrényeket s magához vette a kulcsokat. Valahányszor Rose távozott hazulról, mindannyiszor gyanakvó tekintettel nézett a kezére, megtapogatta a zsebeit, ha úgy vélte, hogy azok gyanusan dagadoznak. A zsebárústól visszavásárolt néhány tárgyat, azokat visszahelyezte régi helyükre, gondosan letörülgette s mindezt Marthe szemeláttára, hogy emlékeztesse őt „Rose tolvajlásaira“. Marthe-ot azonban sohasem vádolta meg egyenesen. Kiváltképpen egy metszett kristálypalack szolgáltatott okot arra, hogy Mouret a feleségét jól megkinozza. Rose ezt a palackot husz sou-ért bocsátotta áruba. Most azután Rose-nak — aki azt állította, hogy a palackot eltörte — ezt a palackot minden étkezéskor az asztalra kellett tennie. Egy reggel azonban, mikor a reggelit felszolgált, keserűségében Rose ezt a palackot Mouret szemeláttára a földre ejtette.

— No, de most már csak igazán eltört, ugy-e,

nagyságos ur? — jegyezte meg Rose, egyenesen a gazdája szeme közé nevetve.

Mikor azután Mouret azzal fenyegette meg, hogy elkergeti, Rose visszavágott:

— Hát csak próbálja meg!... Huszonöt év óta szolgálom az urat! Hát tudja meg, hogy akkor a nagyságos asszony is velem jön ám!

Végre is Marthe — akit Rose és Olympe ingerlései végtelenül elkeserítettek — föllázadt az ura ellen. Ötszáz frankra volt szüksége mulhatatlanul! Olympe immár egy hét óta azt zokogta a fülébe, hogy ha a hónap végéig nem tudja előteremteni az ötszáz frankot, Faujas abbé egyik kezességi váltójának szövegét „közvéteszik valamelyik plassans-i ujságban“. Ettől a rettentő fenyegetéstől, melynek jelentőségével voltaképpen tisztában sem volt, Marthe annyira megrémült, hogy elhatározta, hogy most már mindent megkockáztat. Még aznap este, mikor pihenni tértek, Marthe ötszáz frankot kért az urától: mikor azonban Mouret elképedve nézett rá, Marthe hivatkozott arra a tizenöt esztendei önfeláldozó szolgálatra, amit Marseille-ben teljesített a pénztárasztal mögött, tollal a füle mellett, mint valami alkalmazott.

— Együtt kerestük a vagyont, tehát mind a ketőnké! — mondotta Marthe. — Ötszáz frankot követelek!

De már erre egyszeriben végeszakadt Mouret némaságának s iszonyu haragra lobbanva, roppant bőbeszédűséggel förmedt reá.

— Ötszáz frank! — kiáltott föl Mouret. — Ugy-e, a papodnak kell?... Én most itt adom a hülyét és hallgatok, pedig volna ám sok mondani valóm! Valahogyan azt ne higyjétek ám, hogy én belőlem végtelenségig bolondot csinálhattok... Ötszáz frank! Miért nem mindjárt ezt az egész házat? Igaz különben, hogy ez a ház máris az övé! Most pedig még pénzt is akar, nemde? Ugy-e hogy hajszol téged, hogy

pénzt kérj tőlem? ... Oh, ha arra gondolok, hogy idehaza éppugy érzem magam, mintha erdőben volnék. Utoljára még a szememet is kilopják itthon. Fogadni mernék, hogyha én most fölmennék kutatni annak a papnak a lakására, hát ott találnám az én szegényes holmiaimat az ő fiókjában. Tegnap vettem számon a fehérnemüimet: hiányzik: három alsónadrág, hét pár félharisnya, négy vagy öt ing. Semmisem az enyém többé: eltűnik, elpárolog innen minden ... Oh, nem ... nem adok én neked egyetlen sout sem! Megértetted?

— Ötszáz frankot akarok. A vagyonunk fele az enyém! — ismételte Marthe nyugodt hangon.

Mouret még vagy egyórahosszat dult-fult, átkozódott s huszszor is megismételt egy-egy szemrehányást. Rá sem ismert többé a saját feleségére. Mielőtt a pap ide betette a lábát, Marthe szerette őt, hajtott a szavára s rendben tartotta a ház dolgát. Beh gonosz emberek lehetnek is azok, akik ellene ingerlik a feleségét! Mikor azután már a hangja teljesen berekedt, Mouret lerogyott egy karosszékre összetörten, gyöngén, mint a gyermek.

— Add ide az íróasztal kulcsát! — mondotta Marthe.

Mouret fölkelt s összeszedve maradék erejét, végső kétségbeesésében még egyszer felordított:

— Hát mégis csak ki akarsz fosztani, ugy-e? A gyermekeidet koldusbotra akarod juttatni s hadd maradjon kenyér nélkül a ház! ... Hát jól van, rabolj el mindent, hívd ide Rose-t s rakja tele a kötényét. Nesze hát, itt a kulcs!

És ezzel odahajította a feleségének a kulcsot, amit az a párnája alá rejtett. Marthe egészen belesápadt a veszekedésbe, ami első heves összeütközése volt az urával: azután lefeküdt, míg Mouret az éjszakát a karosszékben töltötte. Reggel felé Marthe az urát zokogni hallotta. Vissza is adta volna már neki a kulcsot,

de Mouret, mint aki eszét vesztette, lerohant a kertbe, pedig még koromsötét volt.

A béke látszólag helyreállott köztük. Az íróasztal kulcsa állandóan ott függött a tükör mellett egy szögön. Marthe, aki a sok pénz látványához nem volt hozzászokva, szinte irtózott a pénztől. Eleinte nagyon félénk volt és szinte szégyenkezett, valahányszor kinyitotta a fiókot, ahol Mouret állandóan vagy tizezer frank készpénzt tartogatott borvásárlások céljából. Marthe pontosan csak annyi pénzt vett ki onnan, amennyire éppen szüksége volt. Olympe különben is okos tanácsokkal látta el: miután most már a kulcs az ő birtokában van, hát takarékoskodjék! Minthogy pedig Olympe azt is észrevette, hogy Marthe szinte reszketve nyúl a „pénzmaghoz“ — egyelőre békén hagyta őt s nem hozakodott elő besançon-i adósságai-val.

Mouret megint csak visszaesett komor hallgatóságába. Ez az újabb csapás még hevesebb volt, még jobban szíven találta, mint az, amikor Serge belépett a papnevelőintézetbe. Barátai, a kistőkések, akik négy és hat óra közt rendszeren elvégezték mindennapi sétájukat a Sauvaire-sétányon, most már komolyan aggódtak miatta, amikor lógó, lóbálódzó karokkal, levert, tompult arckifejezéssel látták őt feléjük közeledni s kérdéseikre alig hogy éppen válaszolt valamit, mint aki gyógyíthatatlan betegségben szenved.

— Hanyatlik... hanyatlik Mouret, — mondogatták barátai. — Negyvennégy éves korához képest szinte érthetetlen. Bizony még majd egészen elmege az esze.

Most már úgy látszott, hogy meg sem érti azokat a rosszindulatu célzásokat, amiket fülehallattára tettek az ő rovására. Ha egyenesen Faujas abbé felől tudakozódtak tőle, Mouret könnyedén elpirult s azt felelte, hogy nagyon jó lakó, aki a legnagyobb pontossággal fizeti meg mindig a házbért. Háta mögött azonban

ezek a padon, a napsütésben sütkérező kistőkések a markukba röhögtek.

— Végre is megkapta azt, amit megérdemelt! — jegyezte meg egy volt mandulakereskedő. — Emlékezenek csak vissza, mennyire lelkesült azért a papért! Ő volt az, aki széltében-hosszában nem győzte dicsérni a papot. Ma pedig, valahányszor a papról beszél vele valaki, bezzeg savanyu képet vág!

És ekkor ezek az urak botrányos mendemondákat sugdostak egymás fülébe a pad egyik sarkától a másikig.

— Bármint legyen is, — szólalt meg halkán egy nyugalomba vonult cserzővarga — Mouret pipogya ember! Én már rég kitettem volna a szürét annak a papnak!

És valamennyien odanyilatkoztak, hogy Mouretnek tisztára elment az esze, aki pedig valamikor legjobban kigunyolta az olyan férjeket, kiket a feleségük orruknál fogva vezet.

Magában a városban azonban ezek a pletykák mégsem terjedtek bizonyos naplopók és szószátyárok társaságán túl, noha voltak bizonyos személyek, akik azokat állhatatosan terjesztették. Az abbé vonakodott elfogadni a plébánián az őt megillető lakást és továbbra is Mouret-éknél maradt. Ennek oka azonban saját kijelentése szerint az volt, hogy nagyon megszerette azt a szép kertet, ahol ő oly nyugodtan olvashatta a breviáriumát. Hitbuzgósága és aszkétaszerű életmódja, nemkülönben határozott tartózkodása a világi hiúságoktól és a nőknek való tetszenivágyástól, — amit pedig némely pap megenged magának — minden gyanunak fölébe helyezte őt. Az ifjusági kör tagjai azzal vádolták meg Fenil abbét, hogy Faujas abbé romlására törekszik. Egyébiránt az egész újváros Faujas abbé pártján volt; ellene mindössze a Saint-Marc városnegyed foglalt állást, melynek előkelő lakói tartózkodóan viselkedtek, midőn Rousselot

püspök szalonjaiban találkoztak vele. Mégis, ha az öreg Rougon-né azzal biztatta, hogy immár mindent merhet, Faujas abbé a fejét csóválta és így felelt:

— Oh, még nem állok biztos talajon, még senkit sem tartok biztosan a kezemben. Most még akár egy szalmaszálon is fölborulhat a helyzet.

Bizonyos idő óta Marthe dolga nyugtalanította Faujas abbét. Azzal a lázas ájtatoskodással szemben, amely Marthe-ot szinte emésztette, tehetetlennek érezte magát. Marthe eltávolodott tőle, megtagadta az engedelmességet s mindinkább tulment azon a határon, amit ő szeretett volna megvonni neki. Ez az annyira értékes, üdvös tevékenységű asszony, ez a köztiszteletben álló urnő bizony még a vesztét okozhatja. Volt ebben az asszonyban valami belső tűz, amely megviselte a testét, ráncossá tette s így megbarnította a bőrt, megtörte a szeme csillogását. Olyan volt ez a tűz, mint a folyton-folyvást súlyosbodó betegség, a lélek iránytévesztése, amely apránként átharapódzott az agyra és a szívre. Az arca átszellemült, kezei ideges reszketéssel tárultak széjjel. Olykor száraz köhögés rázkódtatta meg egész testében anélkül, hogy szemmel láthatóan érezte volna annak szaggató fájdalmát. Faujas abbé pedig még keményebb bánásmódban részesítette őt, visszautasította a neki fölkinált szerelmet s Marthe-nak megtiltotta, hogy a Saint-Saturnin-templomot tovább is látogassa.

— A templom hideg, — mondotta Marthe-nak Faujas abbé — ön pedig erősen köhög. Nem türhetem, hogy a betegségét méginkább súlyosbitsa.

Marthe váltig erősítette, hogy nincs semmi baja, egyszerű ingernél nem egyéb. De azután mégis engedett s elfogadta a tilalmat, amely őt a templom látogatásától eltiltotta s olybá tekintette, mint megérdemelt büntetést, amely elzárja előle a mennyország kapuját. Sirt, zokogott; úgy érezte, hogy kárhozatra van ítélve s olyan üresnek, meddőnek találta idejét. De mikor

azután végre elérkezett a pénteki nap, mint a tiltott szerelcsmbe visszaeső asszony, mélyen megalázkodva surrant be a Saint-Michel-kápolnába s szoritotta izzó homlokát a gyóntatószék farácsára. Szótlanul, magábarogyottan várt, maradt ott, mialatt Faujas abbé ingerült hangon, mint méltatlan leányt, keményen megdorgálta és elutasította. Marthe pedig ilyenkor megkönnyebbült szívvvel, boldogan távozott.

Faujas abbé idegenkedett a Saint-Michel-kápolna homályától. Fölkérte tehát Porquier orvost, hasson oda, hogy Marthe a leánymenedékhely kis imatermébe járjon gyónni. Faujas abbé megígérte Marthe nak, hogy kéthetenként, szombati napokon, várni fogja őt ott. Négy hatalmas ablakával, ez a fehérre meszelt tágas imaterem, valóban derüs látványt nyújtott, amely — legalább az abbé arra számított — megnyugtató hatással lesz vezeklő hive tulhajtott, csapongó képzeletére. Itt majd hatni tud reá, alázatos rabszolganőt farag belőle anélkül, hogy esetleges botránytól kellene tartania. Különben pedig, hogy mindenféle mendemondának egyszersmindenkorra véget vessen: kikötötte, hogy az ő anyja kísérje idáig Marthe-ot. Mialatt Faujas abbé Marthe-ot gyóntatta, azalatt az öreg Faujas-né künn, az ajtó előtt várakozott. Nehogy hiába vesztegesse el az időt, Faujas-né harisnyát kötögetett.

— Kedves gyermekem, — mondogatta Faujas-né, mikor ketten hazatérőben végighaladtak a rue Balande házsorai közt — Ovide ma megint nagyon hangosan beszélt önnel. Hát sehogy sem tud kedvére cselekedni, hát nem szereti őt? Oh, bárcsak én lehetnék ott az ön helyében, hogy a lábait csókolgathassam . . . Az lesz a vége, hogy előbb-utóbb megharagszom önre, ha mindig csak bánatot okoz neki.

Marthe lehorgasztotta a fejét. Faujas-né előtt nagyon röstelkedett. Nem szerette ezt az asszonyt s féltékeny volt reá, mert mindig ott csetlett-botlott közte és

az abbé közt. És szenvedett is Marthe ennek az öreg-asszonynak sötét tekintetéből, ami szüntelenül ráírányult, furcsa ösztönzésekkel nyugtalanítván őt.

Marthe rossz egészségi állapota eléggé megmagyarázta az okát annak, hogy gyónás végett a leánymenedékhely imatermében találkozik Faujas abbéval. Porquier orvos bizonyította, hogy Marthe egyszerűen az ő rendelkezését követi. Több se kellett. Ezen a kijelentésen azután a korzó közönsége sokat nevetett.

— No, dehát én mégis csak szeretném ám látni egyszer s meglesni őket egy kis sarokból: mit csinál az a pap az ő szerelmes asszonyával! — mondotta Paloque-né egy alkalommal az urának, mikor Marthe-ot az öreg Faujas-né társaságában a rue Balande-on végigmenni látta. Milyen mulatságos is az az asszony, mikor a hurutjáról beszél! Mintha bizony még oly nagy hurut is akadályos volna annak, hogy az ember a templomban gyónja meg a bűneit! Én is voltam már náthás, de azért nem bujkáltam ám a kápolnában a papokkal!

— Ne törődjél te Faujas abbé dolgaival! — mondotta a bíró. — Nekem már tudtomra adták, hogy jó lesz ezzel az emberrel csinján bánni! Te nagyon is haragtartó vagy, bizony még utját szeged a boldogulásunknak.

— De lásd csak, — folytatta tovább Paloque-né keseredett hangon — hiszen ezek keresztülgázoltak rajtam! No, de megálljanak csak!... A te kedves Faujas abbéd pedig ostoba fráter! Hát azt hiszed, hogy Fenil abbé nem lenne hálás érte, hogyha én azt a plébánost és szép szerelmesét egyszer csak rajtakapnám a szerelmeskedésen? Hej, beh megfizetne ő ezért a botrányért!... Bizd csak reám a dolgot, nem értesz te az efféle ügyekhez!

Két héttel később, egy szombati napon, Paloque-né megleste Marthe utját. Már teljesen felöltözve, utra-készen leselkedett a függöny mögött, amely eltakarta

rut arcát, s a muszlin-szövet hézagain keresztül kémlelte az utcát. Mikor a két asszony — Marthe és Faujas-né — a rue Taravelle sarkán megjelent, Paloque-né szélesre nyitott szájjal gunyosan hahotázott. Nem sietett; fölhumta a kesztyűjét, lassan lépkedve áthaladt az al-megyefőnökség előtt elterülő térségen s nagy vargabotút csinálva, várt türelmesen a hegyes kövezeten. Mikor Condamin-né kis palotája előtt elhaladt, egy pillanatra az volt a szándéka, hogy fölmegy hozzá és magával viszi Condamin-nét is. Attól tartott azonban, hogy hátha az akadékoskodni fog. Végre is jobbnak vélte, ha tanu nélkül, egymaga gyorsan végrehajtja a szándékát.

— Na! Elég időt engedtem nekik arra, hogy eljussanak a főbűnig! Azt hiszem, hogy most már meglephetem őket, — gondolta magában Paloque-né, miután vagy negyedóra hosszat sétált fel s alá.

— Ekkor azután már meggyorsította lépteit. Paloque-né különben is gyakrabban megjelent a leánymenedékhely hivatalos helyiségeiben, hogy számviteli ügyekben Trouche urral értekezzék. Ezuttal azonban ahelyett, hogy bement volna Trouche szobájába, végighaladt a folyosón, néhány lépcsőn lefelé ment s egyenesen az imaterem felé tartott. Az ajtó előtt egy széken ülve Faujas-né nyugodtan kötögetett. Paloque-né már előre elkészült erre az akadályra; tehát egyenesen az ajtónak tartott sebbel-lobbal, mint aki-nek sürgős dolga van ott. Még mielőtt azonban a kilincsre tehetné volna a kezét, az öreg Faujas-né, aki legott eléje állt, erélyes mozdulattal félrependertette.

— Hova akar menni? — kérdezte Faujas-né durva, parasztos modorban.

— A dolgom után! — felelte Paloque-né haragtól eltorzult arccal, fájó karját tapogatva. — Ön szemtelen és goromba asszony!... Eresszen utamra! Én e menedékhely pénztárosa vagyok s mint ilyen: itt jogom van bárhová menni.

Faujas-né, az ajtónak támaszkodván, megigazította az orrán a pápaszemet s a legnagyobb nyugalommal folytatta a kötögetést.

— Oh, nem! — mondotta határozott hangon. — Ide ugyan be nem teszi a lábát.

— Ah! . . . S ugyan miért, ha szabad kérdezmem?

— Mert én nem akarom.

Paloque-né belátta, hogy csinje nem sikerült; dult-fult mérgében. Most már azután a haragtól fuldadozott s akadozva így felelt:

— Én önt nem ismerem, azt sem tudom, kicsodamicsoda, mit csinál itt. Segítségért kiáltozhatnak, hogy elfogassam önt, mert ön megütött engem. Szép dolgok mehetnek végbe ott, az ajtó mögött, mondhatom, hogyha önt azzal bizták meg, hogy még az e házhoz tartozókat se eressze be. Én e házhoz tartozom, tudja-e! . . . Engedjen utamra, vagy tüstént idecsőditem az embereket!

— Hát csak csődítse ide az egész világot, bánom is én! — felelte az öreg Faujas-né vállát vonogatva. — Megmondottam már egyszer, hogy ön ide be nem teszi a lábát, hát mit akar még! Nem akarom s ezzel vége! . . . Ez csak elég világos? Tudom is én, hogy ön csakugyan idetartozik? De még hogyha idetartoznék is, nekem akkor is mindegy. Ide senki be nem teheti a lábát! . . . Ez már így van, kérem!

De már erre Paloque-né egészen kijött a sodrából; szinte rikoltozva kiáltozta:

— Nincs is többé szükségem arra, hogy én ide bemenjek! Nekem ez máris elég. Mindent tudok. Nemde, ön Faujas abbé anyja? Nos hát, ön ugyan csinos mesterséget folytat itt, mondhatom! . . . Nem, most már azért sem megyek be! Ilyen piszkos ügyekbe nem akarok beleavatkozni.

Faujas-né ekkor a kötést letette a székre s pápaszemén keresztül villogó szemmel nézett Paloque-néra; kissé előrehajolva két kezét előrenyújtotta, mintha reá

akarna rohanni, hogy beléfojtsa a szót. Már-már rohant volna is, de ebben a pillanatban az ajtó hirtelen kitárult s Faujas abbé alakja jelent meg a küszöbön. Miscing volt rajta s az arca szigorúságot árult el.

— Mi történik itt, anyám? — kérdezte.

Az öregasszony lehorgasztotta a fejét s eloldalgott, mint az eb, amely a gazdája lábánál meglapul.

— Ah, ön az, kedves Paloque-né? — folytatta Faujas abbé. — Velem óhajt beszélni?

Paloque-né kínos erőlködéssel mosolyogni próbált; majd mézes-mázos hangon, amelyből azonban kiértzett a metsző guny, így felelt:

— Hogyan? ... Ön van odabenn, plébános ur? Ah, ha tudtam volna, dehogy erőszakoskodtam volna. Az oltárterítőköt akartam megnézni, ami bizony már nem lehet valami jó állapotban. Tetszik tudni, hogy én vagyok itt a gondos háziasszony, nekem van gondom minden aprólékos dolgokra. De minthogy önnek itt dolga van: dehogy is akarom zavarni tovább. Végezze, kérem, végezze csak nyugodtan a dolgát, hiszen ön egészen itthon van! Önagyságának csak egy szót kellett volna mondania és én békében hagytam volna őt, hadd biztosítsa az ön háborítatlanságát.

Faujas-né dörmögött magában valamit, de fiának egyetlen tekintete lecsöndesítette.

— Kérem, tessék belépni! — mondotta Faujas abbé. — Épp Mouret-nét gyóntatom, aki egy kissé gyöngélkedik... Tessék csak belépni, minket ugyan nem zavar. Az oltárterítőt pedig már csakugyan ideje volna kicserélni.

— Oh, nem, nem megyek be, majd máskor, — ismételte Paloque-né. — Vigasztalan vagyok, hogy megzavartam önt, abbé ur. Folytassa, folytassa csak, kérem!

De azért mégis csak bement Paloque-né. Mialatt Paloque-né és Marthe az oltárterítőt vizsgálgatták, az-

alatt Faujas abbé halk hangon az édesanyját megpirongatta:

— Miért nem bocsátotta be, anyám? Hiszen én egy szóval sem mondtam, hogy az ajtót őrizze.

Faujas-né mereven bámult maga elé, mint valami csökönyös állat.

— Csak rajtam keresztül jutott volna be, — motyogta.

— Ugyan miért?

— Hát azért!... Figyelj csak ide, Ovide! De azután meg ne haragudjál ám! Jól tudod, hogy belehalnék, ha megharagudnál reám... Nemde, azt mondtad nekem, hogy kísérjem idáig a háziasszonyt! Nos, én azt hittem... hogy a kíváncsi emberek távoltartása céljából van reám szükséged. Én hát idetelepitem, ni! Hát csak annyit mondok, hogy tehettétek volna azt, amit éppen akartatok, ide ugyan senki az orrát be nem dughatta volna.

A pap most már mindent megértett; megragadta s megrázta az anyja mindkét kezét s így szólt:

— Hogyan, édesanyám, hát föl tudta volna tétélezni rólam...

— Ej, nem akartam én semmit sem föltételezni, fiam! — felelte az öreg Faujas-né ártatlan őszinteséggel. — Magad ura vagy, tehetsz, amit jónak látsz. Amit pedig te teszel, az mind jó és helyes, fiam. A fiam vagy... Akár lopni is tudnék érted.

Ámde az abbé már oda se figyelt. Eleresztette az anyja kezét s gondolataiban mélyen elmerülve nézett reá, ami még szigorubbá, még keményebbé tette az arcát.

— Ó, azt nem... soha, soha, anyám! — mondtotta Faujas abbé zordon göggel. — Tévedsz, édesanyám... Csak a tiszta erkölcsű emberek erősek igazán!

TIZENHATODIK FEJEZET

Az immár tizenhétesztendős Désirée még mindig a régi, ártatlan nevetésű gyermekleányka. Szép, nagy, erős hajadonná serdült, asszonyosan gömbölyű karokkal és vállal. Nőtt és fejlődött, mint valami erőteljes növény, boldogan, hogy nőhet, mitsem törődve azzal a szerencsétlenséggel, amely üressé és komorrá tette a házat.

— Te soha nem nevensz, — mondotta Désirée az atyjának. — Nem játszánánk együtt az ugróköttellel? Hiszen az olyan mulatságos!

A kert egy darabkáját egészen kisajátította a maga számára, ahol azután ásott, zöldséget ültetett s azokat öntözte. A nehéz munkákban tellett az öröme. Majd csirkéket nevelt, amelyek azonban lelegelték a veteményét. És ekkor anyai jóakarattal megpirongatta a csirkéket. Ásás és játék közben meg az állataival való bibelődése közepette iszonyatosan bemocskolta magát.

— Szinte ragad a piszok-mocsoktól ez a leány! — fakadt ki Rose. — De ne is tegye be hozzám a konyhába a lábát, hogy mindent besározzon!... A nagyságos asszony tulságosan is jó hozzá, hogy annyira cicomázza. Én bizony nem bánám, hadd vágjáljon a sárban kedvére.

Lenyügöző szenvedélye Marthe-ot annyira kiforgatta a maga valóságából, hogy még arra sem ügyelt, vajjon Désirée mikor vált fehérneműt, aki gyakran akár három hétig is elviselt egy inget. Harisnyáinak, amelyek félretaposott sarku, csámpás cipőire hajlottak vissza, egyszerűen nem volt sarkuk; nyomorúságos ruhája koldusrongyokként lógott le testéről. Egyszer maga Mouret volt kénytelen tűt venni a kezébe, hogy összeöltse Désirée rongyos ruháját, amely annyira végigszakadt a hátán, hogy a bőre is kilátszott. A félmeztelen Désirée azonban válláig érő

hajával, piszoktól fekete kezével s maszatos ábrázataival csak jót nevetett rajta.

Marthe hovatovább bizonyos undorfélét érzett saját leánykája iránt. Mikor Marthe, hajában azzal a jellegzetes templomi illattal a miséről hazatért, mód-fölött kellemetlennek találta azt az erős, átható földszagot, ami Désirée ruhájából áradt feléje. Nyomban a reggeli után le is küldte a leányát a kertbe, nem bírván megtűrni maga közelében, mert izgatta, ingerelte őt ez a hatalmas egészség, a csengő kacagás, amely Désirée ajkáról minden csekélységre s minduntalan fölcsettant.

— Istenem, be kifáraszt engem ez a gyermek!
— mormolta olykor Marthe kimerültségtől ványadt arccal.

E panaszok hallatára azután Mouret egy izben dühösen ráförmedt:

— Ha éppen terhedre van, hát ennek is kitehetjük a szürét, mint a másik kettőnek.

— Hát bizony nagy megnyugvásomra szolgálna, ha már nem volna itt! — felelte Marthe kurtán.

A nyár vége felé történt. Egy délután Mouret ijedten vette észre, hogy Désirée hangja egyszerre elnémult, ami pedig néhány perccel korábban ugyancsak betöltötte a kert egész tulsó végét. Rohanást futott le tehát a kertbe s ott találta a földön elterülve Désirée-t, aki arról a létráról pottyant le, amelyre azért mászott föl, hogy fűgét szedjen. Szerencsére a bokrok fölfogták és enyhítették a zuhanás erejét. Mouret riadtan kapta ölbe a leányát és segítségért kiáltozott. Szinte már holtnak vélte, de Désirée hamosan magához tért s váltig erősítette, hogy nem ütötte meg magát s legott újra föl akart mászni a létrára.

Ezalatt Marthe is leért a lépcsőn s mikor Désirée nevetését meghallotta, bosszusan így szólt:

— Még a sirba fog vinni engem ez a gyermek!

Szüntelenül azon jár az esze, hogyan ijesszen reám. Bizonyos, hogy szándékosan esett le a létráról. Ez már igazán türhetetlen! Bezárkózom a szobámba, elmegyek reggel hazulról és csak estére jövök haza... Ugy, csak neved, te oktondi! Hát lehetséges az, hogy én hoztam a világra ezt az ostoba teremtetést? Ó, be sok bajt zudítasz még a fejemre!

— Az már szent igaz! — tette hozzá Rose, aki a konyhából rohant elő. — Nagy bajkeverő itt ez a gyerek s bizony nehéz lesz majd férjhez adni valaha.

Mouret, akit szíven talált ez a beszélgetés, csak hallgatta és bámulta őket. Nem szólt egy szót sem s ott maradt a leányával együtt a kert végében, ahol késő estig csendesen elbeszélgettek ketten.

Másnap Marthe és Rose egész reggel távol voltak hazulról; a Plassans-tól egy mérföldnyire eső Saint-Janvier-kápolnába mentek misét hallgatni, ahová az egész város ájtatos lakossága ma zarándokutra kelt. Mikor onnan visszaérkeztek, Rose hideg reggelit szolgáltat föl. Marthe már jó néhány perc óta falatozott, mikor észrevette, hogy Désirée nincs jelen.

— Talán bizony nincs étvágya Désirée-nek? — kérdezte Marthe. — Miért nem reggelizik velünk?

— Désirée nincs már itt, — felelte Mouret, aki hozzá sem nyult az ételhez. — Ma reggel elvittem magammal Saint-Eutrope-ba, a dajkájához.

Marthe kissé elsápadt s meglepetten, sértődve tette le villáját.

— Megkérdezhettél volna engem is, — jegyezte meg.

Mouret azonban folytatta anélkül, hogy egyenes választ adott volna neki.

— A dajkájánál jó helyen van Désirée. Az a derék asszony nagyon szereti őt s majd vigyázni fog reá... Így hát a gyermek nem fog többé kinozni téged s nem ad többé okot panaszra senkinek.

Minthogy Marthe hallgatott, Mouret hozzátette még:

— Hogyha pedig ezt a házat még ezután sem találod elég csöndesnek, hát csak szólj és én is elmegyek.

Marthe félig fölemelkedett helyéről s a szeme fölcsillant. Az ura olyan kegyetlen csapást mért reája, hogy Marthe kinyújtott kezével olyan mozdulatot tett, mintha az üveget akarná az ura fejéhez vágni. Ebben az oly sokáig meghunyászkodó, alázatos teremtésben valami szokatlan harag lobbant föl hirtelen mostanában; gyűlölte nőttön-nőtt ez ember iránt, aki szüntelenül ott lábatlankodott körülötte, mint a rossz lelkiismeret. Marthe szinlelt nyugalommal folytatta az evést s leányát többé szóba sem hozta. Mouret rendesen összehajtogatta az asztalkendőjét, ott maradt ültőhelyében a feleségével szemközt, hallgatva villájának csörömpölését s tekintetét lassan körülhordozta ebben az ebédlőben, amely hajdan oly zajosan vidám volt a gyermekek lármájától, ma pedig olyan puszta és szomorú. Mintha jégveremben volna: olyannak érezte ezt a szobát. Mikor Marthe beszólitotta Rose-t, hogy hozza be a csemegét: Mouret szeme könnybelábadt.

— Ugy-e, hogy jó étvágya van a nagyságának! — mondotta Rose, egy tányérravaló gyümölcsöt téve az asztalra. — Mert bizony mi sokat gyalogoltunk ám! Hogyha Mouret ur nem volna pogány s velünk jött volna: az ürücombot bizonyára nem a nagysága fogyasztotta volna el egyedül.

Miközben Rose tányérokot váltott, szünet nélkül járt a szája.

— A Saint-Janvier-kápolna nagyon szép, de nagyon kicsiny... Ugy-e, nagysága, látta azokat az urihölgyeket, akik későn érkeztek! Azoknak már odakünn kellett térdepelniök a napsütésben... Csak az nem megy a fejembe: miért jött Condamin-né

kocsin! Hiszen ilyenmódon semmi értelme sincs a zarándoklásnak... A reggelt kellemesen töltöttük el, nemde, nagyságos asszonyom?

— Ugy van, kellemes volt a reggel, — ismételte meg Marthe. — Mousseau abbé szónoklata nagyon megható volt.

Mikor azután már Rose is észrevette Désirée hiányát s megtudta, hogy elvitték a háztól, felkiáltott:

— Hitemre mondom, hogy jó gondolat volt a nagyságos ur részéről!... A konyhaedényeimet mind elhordta, hogy a zöldségeit megöntözze... Most már legalább nyugodtan föllélegezhetünk.

— Kétségkívül, — jegyezte meg Marthe, egy körtét megszelve.

Mouret most már fulladozott. Otthagytá az ebédlőt, rá sem hederítve Rose szavaira, aki utána kiáltott, hogy tüstént hozza a kávé. Marthe, aki most már magára maradt az ebédlőben, nyugodtan elfogyasztotta a körtéjét.

Faujas-né épp akkor jött le a lépcsőn, mikor Rose a kávé hozta.

— Tessék csak besétálni, — mondotta Rose — legalább lesz kivel beszélgetni a nagyságának s azután megihatja azt a csésze kávé, amely Mouret uré lett volna, ha el nem rohan, mint valami futóbolond.

Faujas-né leült Mouret helyére.

— Azt hittem, hogy önök nem szoktak kávézni, — mondotta Faujas-né, miközben cukrot tett a kávéjába.

— Nem bizony, valamikor, amikor még Mouret ur kezelte a pénzt, — felelte Rose. — Most azonban önagysága bolond volna, ha megtagadná magától azt, amit szeret.

Legalább egy jó óra hosszat elbeszélgettek. Marthe, aki végül is elérzékenyült, elárulta bánatát

Faujas-nének: az ura iszonyatos jelenetet rögtönzött a leánya miatt, akit hirtelen elhatározással magával vitt s a leányka dajkájánál helyezett el. Marthe mentegődött: váltig fogadkozott, hogy szereti a gyermeket, akit legközelebb meg fog látogatni.

— Egy kissé bizony zajosan viselkedett a leányka, — sugalmazta ügyesen Faujas-né. — Én gyakran sajnáltam önt, asszonyom... A fiam különben le is mondott volna arról, hogy a kertben olvasson a breviáriumát, annyira megzavarta a fejét.

E naptól kezdve Marthe és Mouret étkezései csöndesek és szótlanak lettek. Esős ősz köszöntött be; szomorú látványt nyújtott az ebédlő két külön terítékével, amiket a nagy asztal egész szélessége választott el egymástól. Komor homály borult minden zuga, hidegség áradt le a mennyezetről.

— Mintha csak temetésen volna az ember, — mondogatta Rose.

— Ejnye, ejnye, — mondotta tréfás hangon Rose, mikor felszolgáltatta az ételt — miért csapnak ekkora lármát!... Így igazán nem kell félniök attól, hogy végre is elkopik a nyelvük... Legyen hát jobbkedvű, nagyságos ur, hiszen olyan képet vág, mintha temetésen volna. Bizony még betegágyba dönti a nagyságos asszonyt. Bizony nem használ az az egészségnék, ha szótlankul költi el az ember az edelét!

Mikor azután az első fagyok is beköszöntöttek, Rose — aki a maga részére le akarta kötelezni Faujas-nét — főzésre felajánlotta neki tűzhelyét a konyhában. A dolog úgy kezdődött, hogy Faujas-né főzőüstjeit forralás céljából levitte a konyhába: ők nem gyújtottak tüzet, az abbé pedig sürgősen borotválkozni akar. Majd tüzes vasalót, azután pedig serpenyőket kért kölcsön, később pedig pecsenyesütő tepsire volt szüksége, hogy ürücombot süssön nyárson. A vége az lett, hogy — odafenn nem lévén meg-

felelő tűzhelye — elfogadta Rose ajánlatát, aki azután venyigével úgy bereccsentett, hogy akár egy egész birka megsült volna a tűzén.

— Ugyan, sose feshélyezze ez magukat! — mondotta Rose, miközben ő maga forgatta meg a tűzön az ürücombot. — Ugy-e, hogy elég nagy a konyha? Ketten is elférünk benne... De hogyan is tudta kibírni mindmostanáig: a földön, a szoba kandallója előtt, egy ócska takaréktűzhelyen főzni. Engem ugyan már rég megütött volna a guta!... No, dehát Mouret uram is nevetséges egy ember: konyha nélkül hogyan adhatja ki a lakást! Annyi bizonyos, hogy önök igazán derék, béketűrő, éppen nem rátartó emberek.

Lassanként, hovatovább, Faujas-né a reggelijét és az ebédjét is Mouret-ék tűzhelyén készítette el. Kezdetben még a maga szenét, olaját és fűszerét vitte le oda magával; később azonban, ha a főzéshez szűkséges egyet-mást fentfelejtett, Rose dehogy is engedte, hogy fölfáradjon érte, hanem mindenáron rávette, hogy vegye csak el bátran a Mouret-ék konyhaszekrényéből.

— Ime, itt a vaj, az a csipetnyi, amit a kés hegyére vesz, még nem tesz tönkre bennünket. Vegye tudomásul, asszonyom, hogy itt minden az ön rendelkezésére áll... A nagyságos asszony bizony még meg is dorgálna, ha megakadályoznám önt abban, hogy kedvére berendezkedhessék nálunk.

Ily módon bizalmas barátság fejlődött ki Rose és Faujas-né közt. Rose tulboldog volt, hogy végre állandóan kéznél volt valaki, aki hajlandó meghallgatni az ő szószátyárkodásait, mialatt a rántásokat kavargatta. De egyébként is nagyon megértették egymást, ő és a pap édesanyja, akit egyszerü kartonruhája, darabos arca, parasztos durvasága ugyszólván egy színvonalra süllyesztett le hozzá. Szinte órák hosszat el tudtak üldögélni a kialudt tűzhely mellett.

Faujas-né csakhamar egyedulalmat gyakorolt a konyhában; de azért megőrizte kiismerhetetlen magatartását, éppen csak annyit mondott, amennyit mondani jónak látott, viszont elmondattott magának mindent, amire éppen kíváncsi volt. Ő állapította meg Mouret-ék ebédjét, ő izlette meg az ételeket, mielőtt beküldte hozzájuk; viszont Rose külön készített az abbé számára különféle nyalánkságokat: cukrozott almát, rizsfölfujtat, fánkot. Az ételeik azután összekeveredtek, serpenyőik összecerélődtek s a kétféle ebéd annyira egybeolvadt, hogy Rose, mikor a tállásra került a sor, nevetve kiáltott föl:

— Ugyan, mondja csak, asszonyosság, önöké ez a serpenyőben sült tojás? Én bizony nem tudom, hogy kié... Szavamra mondom, legjobb lenne, ha együtt étkeznénk.

Mindenszentek napján reggelizett Faujas abbé legelőször Mouret-ék ebédlőjében. Az abbé sietett, mert még vissza kellett mennie a Saint-Saturnin-székesegyházba. Nehogy az abbé sok időt veszítsen: Marthe leültette őt az asztal mellé azzal, hogy az édesanyjának legalább nem kell két emeletet másznia. Egy hét múlva immár szokássá vált, hogy Faujas-ék minden étkezéskor lejöttek Mouret-ékhoz, körülülték az asztalt s ott várták meg a kávé. Az első napokban még külön-külön főztek, Rose azonban később úgy találta, hogy biz ez nagy ostobaság, kijelentvén egyuttal, hogy meg tud ő főzni négy személy számára is, Faujas-néval pedig majd csak meg-egyeznek valahogy.

— Ugyan, sose hálálkodjanak! — jelentette ki Rose. — Hiszen önök kedveskednek azzal, hogy lejönnek hozzánk és társalognak a nagyságos asszonnal s egy kis vidámságot hoznak ide magukkal... Én már be se merem tenni a lábamat abba az ebédlőbe, mert mintha halottasszobába lépnék... Olyan üres és kihalt, hogy szinte félelmetes... Hogy

Mouret ur adja a haragost: hát csak magára vessen!
Ő maga bánja meg.

A kályhában pattogott a tűz, a szoba jól bemelegedett. A tél enyhe volt. Soha még Rose ilyen gondosan asztalt nem terített, a plébános ur székét pedig úgy helyezte el a kályha közelében, hogy a hátát a tűz melegítse. Különös gondot fordított az abbé pohárára, késére, villájára; ha netán az asztalterítő valahogyan egy kis foltot kapott, még arra is volt gondja, hogy ez a folt nehogy az abbé ur elé kerüljön. Szóval: a figyelem ezernyi jelével halmozta el az abbé urat.

Hogyha Rose olyan ételt készített, amelyet a plébános ur kiváltképpen szeretett, mindannyiszor előre figyelmeztette, hogy az étvágycsökkentő el ne rontsa mással. Viszont, néha meglepetést tartogatott számára: letakarva hozta be a tálát, mosolygott s kérdő tekintetet vetett az abbé felé, miközben diadalittasan mondotta:

— Ezt a plébános urnak szántam! Töltött ruca olajbogyóval, ahogy ő kedveli... A nagyságos asszony majd ad egy szeletet a plébános urnak, az ő számára készítettem.

Marthe osztotta szét az ételt és szolgált föl. Tekintetével esdve kérte az abbét, hogy fogadja el a legjobb falatokat. Minden alkalommal az abbénál kezdte a tálalást, kiszemelte a legszebb darabokat, mialatt Rose, Marthe fölé hajolva, ujjával mutogatta azokat a darabokat, amiket ő a legjobb falatoknak tartott. Mi több; olykor még vitakoztak is, vajjon a csirkének vagy a nyulnak melyik része a legizletesebb! Rose himzett párnát tölt az abbé lába alá, Marthe pedig kiadta a parancsot, hogy egy üveg bordeaux-i bor álljon az abbé előtt s mindennap friss, foszlós kenyeret rendeljen meg Rose a péknél az abbé számára.

— Oh, szót sem érdemel! — mondotta Rose, mikor az abbé megköszönte a figyelmet. — Ugyan

hát kik éljenek jól, ha az olyan aranyösszívü emberek, mint amilyen ön, plébános ur, sem élhetnének kedvükre! Bizza csak reánk, a jó Isten majd megfizet nekünk érte.

Faujas-né, aki az asztalnál szemközt ült a fiával, mosolyogva szemlélte ezeket a kedveskedéseket. Lassankint most már kezdte megszeretni Marthe-ot és Rose-t is; egyébként azonban természetesnek találta ezt a nagy imádatot, és e két nő szerencsésének tekintette, hogy a fiát így istenként imádhadják. Jellegzetes, markáns fejével ott elnökölt az asztalfőn; lassan, de sokat evett, mint a messze, munkába induló parasztasszony: mindent megfigyelt, mindent meglátott anélkül azonban, hogy azért csak egyetlenegy falattal is kevesebbet evett volna. Örködött, hogy Marthe egy pillanatra se essék ki alázatos szolgáló szerepéből, miközben elégedett, boldog örömmel nyugtatta tekintetét a fián. Csak akkor szólalt meg, mikor néhány szóval tudtukra adta, hogy mik a fia kedvelt ételei, vagy hogy hamarosan véget vessen fia udvarias szabadkozásainak, amiket az megkockáztatott, midőn kinálgatták. Olykor a vállát vonogatta, vagy meglökte a fia lábát. Avagy talán nem a fiáé-e ez az egész asztal? Hiszen megehetné az egész tál ételt egymaga, ha neki ugy tetszenék! És a többiek? Nos, azok örülhetnek, hogy az ő fiában gyönyörködhetvén, — száraz kenyeret majszolhatnak.

Ami pedig magát Faujas abbét illeti, ezek a gyöngéd kedveskedések, amelyeknek a középpontjába került, bizony hidegen hagyták. Mértéktartó ember volt, gyorsan evett, a gondolatai másutt kalandoztak s igen gyakran még csak észre sem vette, hogy nyakra-főre kényeztetik. Hogy Mouret-ék társaságát elfogadta, azt is csak az anyja unszolására tette s a földszinti ebédlőben sem talált más örömet csak azt, hogy az anyagi gondjaitól mentesnek érezte magát. És megtartotta fölényes nyugodtságát, lassankint azt

is megszokta már, hogy minden gondolatát és óhaját eltalálják; immár nem is csodálkozott, nem is köszönt meg többé semmit, hanem fitymálva adta az uralkodót a ház urnőjével és a szakácsnővel szemben, akik komoly ábrázatának legcsekélyebb változásait is aggódva kémlelték.

Mouret-ről pedig, aki a feleségével ült szemközt, tökéletesen megfeledkeztek. Két kezét az asztal szélén pihentetve, úgy ült ott, mint valami iskolásgyermek s türelmesen várta, mikor fog tetszeni Marthe-nak, hogy róla is gondoskodják. Utoljára hagyta őt a felesége s akkor is csak úgy sebtében szolgálta ki szükösen. Rose, aki ott állott az urnője mögött, mindig figyelmeztette, ha Marthe tévedésből valami jobb falatot akart az ura tányérjára tenni.

— Ne... ne azt a darabot! Hiszen a nagysága jól tudja, hogy az ur a fejét szereti és a csontokat szokta szopogatni.

A megalázott Mouret csak szégyenkezve mert enni, mint aki csak kegyelemkenyéren él. Szinte érezte, hogy Faujas-né tekintete ő rajta pihen, mikor kenyeret szel magának. Sokáig tétovázott és nézegette a palackot, amíg végre annyira nekidurálta magát, hogy bort mert önteni a maga poharába. Egyszer azonban a plébános urnak szánt bordeaux-i borból öntött magának tévedésből vagy három ujjnyit. Nahát: volt is ám hadd-el-hadd! Rose még egy hónap múlva is a szemére hányta azt a három ujjnyi bort. Mikor valami édes tésztát készített, mindig e szavakkal találta föl:

— Nehogy az ur ezt is megkóstolja ám!... Engem még soha meg nem dicsért. Egyszer azt fogta rám, hogy a rumos tojáslepényem odaégett. No, de én is megfelelttem ám neki: „Mindig is odaégetem, ha az ur számára készül!“ Megértette, nagyságos aszszony, ne adjon ebből az urnak egy falatot sem!

De azután még sok bosszantásban volt része

Mouret-nek. Rose a repedt tányérokat mindig őelébe rakta; olyan helyre ültette, hogy az asztal lába a térdei közé kerüljön; a pohártörlő szálak rostjait benne hagyta a poharában; a kenyeret, bort és a sót mindig az asztal tulsó végére helyezte. A mustárt egyedül csak Mouret kedvelte; ő maga ment el a fűszeresboltba, hogy megvásárolja az edénnyel együtt, amit azonban Rose mindannyiszor eltüntetett az alatt az ürügy alatt, hogy — „büdös“. A mustár hiánya okozta azután azt, hogy nem izlett neki az étel. De ami leginkább bántotta s ami végképp elrontotta az étvágyát, az volt, hogy kitudták régi helyéről, arról a helyről, amely eddig mindig az övé volt, szemben az ablakkal s amit most az abbé számára tartottak fenn, mint amely a legkellemesebb hely volt. Most az ajtó volt vele szemközt; úgy érezte, mintha vadidegen helyen ülne, amióta minden falatnál nem vetetett egy-egy pillantást a gyümölcsfáira.

Marthe nem volt oly kegyetlenül gonosz Mouret irányában, mint Rose; egyszerűen úgy bánt vele, mint valami szegény rokonnal, akit megtűrnek a háznál. Hovatovább már a jelenlétéről is megfélemedezett, alig egy-egy szót szólt hozzá néha-néha s úgy viselkedett, mint hogyha egyedül Faujas abbét illetné meg a rendelkezés joga ebben a házban. Mouret nem lázadozott; néhány udvarias szót váltott az abbéval, csendben elfogyasztotta az ételt s Rose piszkálódásait mindössze hosszú, néma tekintettel viszonzotta. Miután pedig mindig ő készült el leghamarább az evéssel: asztalkedőjét gondosan összehajtogatta és sokszor még a csemege felszolgálása előtt távozott.

Rose ráfogta Mouret-re, hogy dühében cselekszik így s valahányszor Faujas-néval fecsegett-locsogott a konyhában, a gazdájáról mindig lesujtó szavakkal emlékezett meg.

— Oh, én jól ismerem a gazdát! — mondotta Rose. — No, de azért sohasem ijedtem meg ám tőle!...

Mielőtt önök idejöttek lakni, a nagysága szinte reszketett tőle, mert szüntelenül ráripakodott és adta a félelmetes ember szerepét. Mindnyájunkat bosszantott szörnyüségessé módon, állandóan a sarkunkban volt, semmivel sem volt megelégedve, mindenbe beleütötte az orrát. Szóval: fitogtatni akarta, hogy ő az ur a háznál! . . . Bezzeg szelid most, mint a kezes bárány, nemde asszonyosság? Persze, mert a nagysága jól letorkolta. De azért ha a gazdám nem volna annyira gyáva s nem rettegne attól, hogy nagy kellemetlenségei származhatnak belőle: bizony önök is hallhatnák a nótáit! Dehát nagyon fél az ön fiától. Ugy van: nagyon fél a plébános urtól . . . Olykor olyan, mintha elhülyült volna. Elvégre — miután már nem sok vizet zavar s bennünket békén hagy — legyen olyan, amilyen lenni akar: bánjuk is mink! Nemde, asszonyosság?

Faujas-né erre azt felelte, hogy Mouret urat ő jóra való, derék embernek tartja, egyedüli hibája az, hogy nem vallásos. No, de később bizonyosan rátér az egyedüli helyes utra.

És az öreg Faujas-né lassan-lassan birtokába vette a földszintet, a konyhából bekerült az ebédlőbe és csetlett-botlott hol az előcsarnokban, hol a folyosón. Mouret pedig, valahányszor találkozott vele, mindannyiszor visszaemlékezett arra a napra, amikor Faujas-ék beállítottak az ő házába. Faujas-né, akiről fekete rongyok lógtak le, még azt a kosarat sem merte letenni a földre, amit két kezében szorongatott s előrenyujtott nyakkal pillantott be a szobákba csöndes szemlélődésével az olyan embernek, aki eladó házat nézeget.

Amióta Faujas-ék a földszinten étkeztek, a második emelet Trouche-éknak jutott. Nagy lármát csaptak, butorokat gördítettek odább, lábukkal dobogtak s a föltárult és hevesen becsapott ajtók mögül hangos kiabálás hangzott alá. Rose, hogy elsimítsa a

bajt, sajnálkozva beszélt szegény Trouche-néről, ki-
nek annyi sok gondja-baja van. Egy éjszaka Faujas
abbé — aki még ébren volt — valami különös zajt
hallott a lépcső felől. Mikor kezében gyertyával ki-
ment a folyosóra, Trouche uramat pillantotta meg,
amint tökrészezen négykézláb kapaszkodott a lép-
csőn fölfelé. Erős karjával az abbé megragadta a ré-
szeg embert s belóditotta a szobájába. Olympe az
ágyban fekvé regényt olvasott s kortyonkint fel-fel-
hörpintett a grogból, amely pohárban az éjjeliszek-
rényen állott.

— Hallottátok? — förmedt reájuk Faujas abbé
dűhtől sápadt arccal. — Holnap összeszeditek a cók-
móktokat és eltakarodtok innen!

— Mi a szösz? Ugyan miért? — kérdezte Olympe
zavartalan nyugalommal. — Oh, mink nagyon is jól
érezzük itt magunkat.

Faujas abbé azonban durván ráförmedt:

— Hallgass! Te szerencsétlen, te, aki nekem
mindig csak ártani akartál! Jól mondotta édesanyám,
kár volt benneteket kihuznom a nyomoruságból...
Ime, most meg az uradat kellett fölszednem a lépcső-
ről! Szégyen és gyalázat! Gondolj csak a botrányra,
ha az uradat ilyen állapotban meglátta volna valaki!...
Holnap eltakarodtok innen.

Olympe most felült az ágyban s egyet hörpintett
a groggos pohárból.

— Azt már nem! Olyan nincs! — motyogta
Olympe.

Trouche röhögött. Derüs mámorában jókedvűen,
boldogan rogyott bele a karosszékebe.

— Ugyan már, minek az a harag! — dadogta.
— Hiszen nincs semmi baj, elszédültem egy kissé,
ennyi az egész. A friss, éles levegő okozta. No, de
micsoda girbe-görbe utcák vannak ebben az átkozott
városban!... Meg kell adni, Faujas, valóban derék
fiatal emberek akadnak itt. Ott van például Porquier

orvos fia. Ugy-e, ismeri, Faujas, az orvos urat?... A fogház mögött, egy kávéházban szoktunk találkozni. Egy szép, barna arleszi asszony tulajdona.

Mellén keresztbe font karokkal, Faujas abbé félelmetes pillantásokat lövelt feléje.

— Nem . . . nem! Faujas, ön rosszul teszi, ha haragszik reám . . . Ön jól tudja, hogy jó nevelésű ember vagyok, aki tudja, hogy mi illik, mi nem. Napközben egy pohárka szörpöt sem innék soha, nehogy szegényt hozzak az ön fejére, Faujas... Különben is, amióta én itt vagyok, úgy járok a hivatalba, mint valami iskolásfiú, lekvároskenyérrel a kosarában. Eléggé ostoba dolog, mondhatom. Szavamra mondom, hogy egészen hülyének érzem már magam, és hogyha nem arról volna szó, hogy szolgálatot tegyek önnek, Faujas . . . De éjnek idején csak nem látnak meg? Éjszaka sétálhatok talán? Nagyon jót tesz, hiszen végre is meggebedek már, ha még sokáig fogva tartanak. Különben is, egy lélek sem jár ilyenkor az utcán! De hej, furcsák is ám ezek az utcák! . . .

— Te iszákos ember, te! — mormolta az abbé összeszorított fogai közt.

— Nono, hát mégsem akar békét kötni velem?... Ön bánja meg, kedvesem! Én jó fiú vagyok, nem szeretem, ki nem állhatom a siralmas ábrázatokat. Hogyha pedig ez sem tetszik önnek, hát egyszerűen itt hagyom a maga szenteskedő asszonyaival egyetemben. Akik között különben is csak egy van valamire való csinos: Condamin-né. Az arleszi asszony azonban még ennél is különb ám! . . . Ugyan, kérem, sohse forgassa úgy a szemét, ugyis hiába, nincs nekem önre szükségem. Nézze csak, adok önnek száz frankot kölcsön, kell-e?

És ezzel Trouche kihuzott a zsebéből egy csomó bankjegyet, amiket hangos röhögés közben kitergetett a térdein; majd ide-oda lengette, a pap orra alá

tartotta s azután magasra földobta a levegőbe. Olympe, szinte félig meztelenül, kiugrott az ágyból, a bankjegyeket nagyhirtelen fölkapkodta a földről s dühösen a párnái alá gyürte. Faujas abbé eközben meglepetve nézett körül a szobában. A fiókosszekrényen likőrös palackok sorakoztak végesvéig, a kandallón csaknem egy érintetlen pástétom, egy sérült ócska dobozban pedig vegyes sütemény. A szoba tömve ujonnan vásárolt különféle holmival; a székeken össze-vissza heverő ruhák, egy csomó szétteretett csipke, az ablakreteszről vadonatúj hosszukabát lógott, az ágy előtt pedig medvebőr nyujtózodott. Az éjjeliszekrényen, a groggos pohár mellett, porcellánedényben egy női aranyóra csillogott.

— Hát ezek vajjon kit raboltak ki? — gondolta magában Faujas abbé.

Ekkor azonban eszébe jutott, hogy látta, mikor Olympe kezét csókolt Marthe-nak.

— Ti aljas gazemberek, hiszen ti loptatok! — kiáltott föl Faujas abbé.

Trouche e szavakra föl akart kelni, de a felesége visszapenderítette a pamlagra.

— Te csak hallgass és feküdjél le, nagy szükséged van reá! — mondotta Olympe az urának.

Most azután a bátyja felé fordult:

— Éjjél után egy óra, hagyj magunkra, ha csak kellemetlenkedni akarsz . . . Hogy az uram leitta magát, bizony azt rosszul tette; ez azonban még nem ok arra, hogy bántalmazd őt . . . Már több ízben volt köztünk szóváltás és kölcsönös kimagyarázkodás, de legyen ez azután az utolsó! Megértted, Ovide? . . . Testvérek vagyunk, ugy-e? Nos tehát, én már egyszer megmondottam neked, hogy — osztozkodjunk! . . . Te odalenn édelegsz, a legjobb ételeket készítetted magad számára s boldogan élösködöl az urnő és a szakácsnő jóvoltából. Mindez egyedül csak reád tartozik. Mi nem nézünk bele a tánvérodba s

nem vesszük ki a falatot a szádból. Intézd csak a magad dolgát úgy, ahogy éppen tetszik neked . . . De viszont minket se gyötörj ám s add meg nekünk ugyanazt a szabadságot, amit te élvezel! . . . Azt hiszem, elég világosan beszéltem . . .

Faujas abbé kézmozdulattal jelezte, hogy beszélni akar.

— Oh, én jól tudom — vágott közbe hirtelen Olympe — te mindig attól féltél, hogy mink kereszteljük a te számításodat . . . Hát tudd meg, ha azt akarod, hogy ne ártsunk neked: ne kötekedjél velünk! De hogyha mindegyre azt hajtogatod: „Hej, ha tudtam volna, ott hagytalak volna benneteket, ahol voltatok!“ — hát hidd el, hogy nincs igazságod, bármint adod is a nagyképűt. A te érdeked közös a miénkkel; közös családi ügy ez, számításainkat megcsinálhatjuk közösen. Ez lenne a legkellemesebb megoldás, ha te is úgy akarnád . . . Menj és feküdjél le! Holnap majd megmosom Trouche fejét és beküldöm hozzád, beszélj vele tetszésed szerint.

— Kétségkívül! — motyogta a részeg Trouche félálmban. — Furcsa egy ember is ez a Faujas! . . . Nekem ugyan nem kell a háziasszony, csak a pénze!

Olympe erre szentelenül elkacagta magát s rákacsintott a bátyjára, majd visszafeküdt az ágyba s hátát a párnáknak támasztva, kényelmesen elhelyezkedett benne. Faujas abbé kissé elsápadt és elmélázott egy darabig; azután sarkon fordult és szó nélkül távozott, míg Olympe ismét kezébe vette a regényt. Trouche ezalatt hangosan hortyogott a pamlagon.

Másnap, miután Trouche kialudta mámorát, hosszasan tárgyalt Faujas abbéval. Mikor azután visszatért a feleségéhez, tudtára adta, mily föltételek alatt jött létre köztük a béke.

— Tudod, kedves uram, — mondotta Olympe az urának — tégy mindent a bátyám kedve szerint; és mindenekfölött igyekezzél hasznos szolgálatokat

tenni neki, mert erre alkalmat nyujt neked . . . Én magam bátornak mutakozom ugyan szemtől-szemben vele, azt azonban jól tudom, hogyha a végletekig visszük a dolgot, hát úgy kirug innen bennünket, mint a kutyát! Már pedig nem akarok elmenni innen! . . . Mit gondolsz, itt tart bennünket magánál?

— Hát persze, hogy itt tart! Sohse félj te attól! — felelte Trouche. Oh, neki szüksége van én reám, dehogyan zavarja meg a mi kis játékainkat.

E naptól kezdve Trouche minden este kilenc órakor, mikor az utcák elnéptelenedtek, távozott hazulról. A feleségének azt beszélte, hogy az ó-városba megy, ahol propagandát fejt ki az abbé érdekében. Olympe különben sem volt féltékeny természetű; jót nevetett, mikor az ura afféle sikamlós történetkét mesélt el neki. Oh, inkább kedvelte ő a nyalánkságokat, a pálinkáspohárok üritgetését egymagában, a suttymban elfogyasztott süteményeket és sokkal szivesebben töltötte a hosszú estéket a jó meleg ágyban, miközben mohón falta azokat az ócska könyveket és olvasnivalókat, amiket a rue Canquoin egyik könyvkereskedésében fedezett föl. Trouche következetesen becsipve érkezett haza; a cipőjét már az előcsarnokban lehuzta, hogy zaj nélkül mászhasson fel a lépcsőn. Ha tulsokat ivott és csak úgy dült belőle a pipa- és a pálinkaszag, akkor bizony Olympe elkergette maga mellől s a pamlagon csinált neki fekvőhelyet. Most azután kezdetét vette köztük a néma, szótlan küzdelem. Trouche, a részeg emberek konok nyakasságával tért vissza az ágyhoz s belekapaszkodott a takaróba, de támolygott, elcsuszott, négykézláb csuszott-mászott; végre is a felesége odább hengergette, mint valami krumpliszákot. Ha Trouche ilyenkor ordítani próbált, Olympe torkonragadta, mereven a szeme közé nézett s ezt susogta a fülébe:

— Ovide meghallja! . . . Ovide idejön!

Trouche ilyenkor bezzeg megijedt, mint a gyermek, akit farkassal ijesztgetnek; majd mentgetődző szavakat hadarva, végre mégis elaludt. Egyébiránt már korán talpon volt, komoly emberhez illő módon felöltözött, márványszerűen erezett arcáról lemosta az éjszakai kicsapongások nyomait s felkötötte azt a nyakkendőjét, amely — ahogy ő mondogatta — „papos“ külsőt kölcsönzött neki. Mikor a kávéházak előtt haladt el, lesütötte a szemét. A leánymenedék-helyen tisztelték és becsülték. Olykor-olykor, midőn a leánykák az udvarban játszadoztak, Trouche a függöny egyik csücskét félrehuzta s atyai tekintettel nézegette őket, miközben félig lehunytt szemhéja alól egy-egy pillanatra ki-kicsapott a láng.

Trouche-ékat különben az öreg Faujas-né is féken tartotta. A leány és anyja közt örökös volt a civódás. Olympe arról panaszkodott, hogy bátyjával szemben mindig ő huzta a rövidebbet, viszont Faujas-né gonosz teremtésnek nevezte a leányát, akit még a bölcsőjében kellett volna megfojtani. Minthogy egyazon zsákmányon rágódtak, egymást kölcsönösen figyelték, s anélkül, hogy eleresztették volna a zsákmányt, ádáz dühvel és aggódva szüntelenül azt lesték: kettejük közül melyik kanyarítja le a legnagyobb falatot. Faujas-né az egész házat a maga számára akarta megkaparintani s ez ok miatt Olympe ragadozó karmaival szemben az utolsó szögig megvédelmezte azt. Mikor pedig azt is észrevette, hogy Olympe mily nagy összegeket csal ki Marthe-től, rettentő mód fölháborodott. Faujas abbé csak a vállát vonogatta, mint az olyan ember, aki mélyen megveti az efféle piszkos dolgokat, de kénytelen szemet hunyni; de bezzeg iszonyatos veszekedést csapott az öreg Faujas-né a leányával, akit tolvajnak nevezett, mint-ha bizony az zsebéből csente volna el a pénzt.

— Mama, talán bizony már elég is lesz! — kiáltott Olympe türelme fogytán. — Nem a maga pénz-

tárcája bánja, vagy mi? . . . Én csak kölcsön kértem azt a pénzt, de ki nem tartatom magam senkivel!

— Mit akarsz ezzel mondani, te fajtalan, te? — hápogta Faujas-né dührohamában. — Mintha bizony mink nem fizetnének meg az ebédünkért! Eredj és kérdezd meg a szakácsnőt, majd az megmutatja neked a számlakönyvet.

Olympe felkacagott.

— Ah, nagyon jó, mondhatom! — jegyezte meg Olympe. — Ismerem én azt a számlakönyvet. Maguk fizetik a hónaposretket meg a vaját, nemde? . . . Hát lássa csak, mama! Maradjon maga csak a földszinten, én oda nem megyek, hogy zavarjam magukat, de viszont ide se jöjjön fel többé, mert olyan lármát csapok, hogy no! Már pedig tudhatja, hogy Ovide megtiltotta a lármát.

Dörmögve ment vissza Faujas-né a földszintre. A lármával való fenyegetés visszavonulásra kényszerítette. Olympe, hogy bosszantsa az anyját, dudorászni kezdett a háta mögött. Viszont, mikor Olympe lement a kertbe, az anyja bosszút állott rajta: örökösen a sarkában volt s a körmére nézett, úgy vigyázott reá. Meg nem tűrte volna a leányát sem a konyhában, sem az ebédlőben, a szakácsnővel pedig egy kölcsön kért, de vissza nem adott serpenyő miatt összeveszítette. Mégis, leányának Marthe-tal való barátkozását nem merte megzavarni, mert botránnytól félt, ami módfölköt megviselte volna a fiát.

— Minthogy te édeskeveset törődöl a magad érdekével, -- mondotta Faujas-né egy napon a fiának -- hát majd én védelmezem meg azt te helyetted. Oh, sohse félj, óvatos leszek! . . . Tudod-e, hogy ha én itt nem volnék, a te drágalátos hugod még a kenyeret is képes lenne kivenni a kezedből?

Marthe-nak sejtelve sem volt arról a drámáról, amely körülötte szövődött; egyszerűen élenkebbnek találta a házat, amióta mindenki ott sürgött-forgott

az előcsarnokban, a lépcsőn, a folyosókon. Mintha valami vendégfogadó zajos élete pergett volna le előtte: fojtott veszekedések lármája, ajtócsapdosás, ahol minden egyes szállóvendég fesztelenül éli a maga külön életét. A konyhán állandóan lánggal lobogott a tűz, mintha Rose-nak egy egész vendégsereg ellátásáról kellett volna gondoskodnia. Azután meg a sok szállító és kereskedő egymás kezébe adta a kilincset. Olympe, aki most már a körmeit is ápolta, dehogy mosott volna el egyetlen edényt is, miért is mindent kívülről hozatott magának a rue de la Banne pástétomsütőjétől, aki ebédeket is készített megrendelésre. És Marthe csak mosolygott s boldogan szemlélte ezt a nagy sürgésforgást a házban. Most már nem szeretett többé egyedül lenni, mert mégis csak szüksége volt valami elfoglaltságra, hogy enyhítse kissé a lázt, amely sorvasztotta.

Mouret pedig ezalatt, mintha egyenesen menekülni akart volna a lármától és a zajtól, bezárkózott elsőemeleti szobájába, amit ő irodának nevezett el. Most már legyőzte a magánosságtól való irtózatát, ugyszólván soha többé nem látogatott le a kertjébe sem és sokszor egész nap nem volt látható.

— Hát én már mégis csak tudni szeretném, hogy mit csinál odafenn! — mondotta Rose Faujas-nénak. — Hiszen még csak meg se moccan! Mintha meghalt volna. Ha így elbujik az emberek elől, hát bizonyára valami rosszban töri a fejét, ugy-e asszonyosság?

Elkövetkezett a nyár, amikor is még jobban megélénkült a ház. Faujas abbé a kertben, lenn a lugasban, az al-megyefőnök és az elnök látogatását fogadta. Marthe rendelkezésére Rose egy tucat kertszéket szerzett be, hogy ha éppen friss levegőt akarnak élvezni, ne kelljen minduntalan az ebédlő székeit lehurcolni. Ez immár szokássá vált. A sikátorra nyíló ajtók minden kedden délután tárva-nyitva voltak ezután; az urak és a hölgyek a plébános ur üdvözlésére jöttek,

csak úgy családias módra szalmakalappal, házicipőben, kigombolt kabátban, illetve gombostükkal feltűzött szoknyában. A vendégek egyenkint érkeztek, a vége mégis az lett, hogy a két társaság teljes számban összetalálkozott, összevegyült, fölvidult s a legbizalmasabb hangon üzte a pletykát.

— Nem fél ön attól, hogy az al-megyefőnökség társaságával való találkozásainkat végre is rosszra magyarázzák? — mondotta Bourdeu ur egy napon Rastoil urnak. — Ugyanis közelednek a választások.

— Ejh, ugyan miért? — felelte Rastoil. — Semleges területen vagyunk, nem az al-megyefőnökségen... Azután pedig nincs ennek semmiféle hivatalos színezete, kedves barátom! Én a vászonkabátomat öltöm magamra. Ez teljesen a magam ügye. Azt, hogy én mit csinálok a házam mögött: senkinek sincs joga firtatni. Elül, a házam előtt — az már más! Ott már a nyilvánosságé vagyok. Péqueur al-megyefőnök ur és én — nyílt utcán nem is üdvözljük egymást.

— Péqueur des Saulaies ur azok közül az emberek közül való, akik nyernek azzal, ha az ember alaposabban megismeri őket, — jegyezte meg a volt megyefőnök, rövid szünet után.

— Kétségkívül! — felelte az elnök. — Nagyon örvendek, hogy közelebbről megismerhettem... No, de milyen derék ember ez a Faujas abbé is!... Nos, hát most már igazán nem félek a rossz nyelvektől, mikor ilyen kitűnő szomszéd társaságát keresem.

Bourdeu ur azonban, amióta a választások ügye napirendre került, mégis aggodalmaskodott; azt hozta fel ürügyül, hogy a hőség nagyon elbágyasztja. Gyakori aggodalmait közölte Rastoil urral abban a reményben, hogy ez majd megnyugtatja őt. Mouret-ék kertjében különben soha szó sem esett a politikáról. egy délután — minthogy Bourdeu ur hiába keresett valami ügyes átmenetet a dologra — egyenesen Pourquoi orvoshoz fordult:

— Ugyan, mondja csak, orvos ur, olvasta-e a mai *Le Moniteur*-t? Hát a márki ur végre is — beszélt! Pontosan tizenhárom szót mondott. Megszámláltam. Oh, szegény Lagrifoul! Kacagni való siker!

Faujas abbé most jámbor arckifejezéssel emelte föl az ujját:

— Semmi politika, uraim, semmi politika! — szólt halk hangon.

Péqueur des Saulaies ur ép Rastoil urral csevegett; mindketten úgy szinlelték, mintha semmit sem hallottak volna. Condamin-né mosolygott s Surin abbé felé fordulva, ezt kérdezte:

— Nemde, abbé ur, az ön miseingeit gyöngé mézgaoldattal keményítik?

— Ugy van, asszonyom, gyöngé mézgaoldattal, felelte a fiatal abbé. — Vannak ugyan mosónők, akik főtt keményítőt használnak, ez azonban nem megfelelő, mert tönkreteszi a muszlinszövetet.

— No, lám! — jegyezte meg erre Condamin-né. — Én pedig nem tudom rávenni a mosónőmet, hogy az alsószoknyáim keményítéséhez mézgaoldatot használjon.

Curin abbé névjegyének hátlapjára előzékenyen följegyezte a mosónője nevét és lakását. Beszélgettek még a divatról, az időjárásról, az aratásokról s a hét eseményeiről; szóval: kellemes órát töltöttek el így együtt. Társalgásukat a sikátorban rendezett labdajáték szakította félbe olykor-olykor. Bourrette abbé is gyakran megjelent s átszellemült arccal apró szent történetkéket adott elő, amiket Maffre békebiró ur az utolsó szóig végighallgatott. Delangre-né csupán egy ízben találkozott itt Rastoil-néval; mindketten nagyon udvariasan, nagyon szertartásosan viselkedtek, szemükben azonban még mindig fel-fellobogott a régi versengés lángja. Delangre ur nemigen mutatkozott. Ami pedig Palouge-ékat illeti, nos, ők még mindig ellátogattak ugyan az al-megyefőnökségre, de bezzeg el-

maradtak akkor, midőn Péqueur des Saulaies ur átment a szomszédba Faujas abbéhoz.. Paloque-né ugyanis módfözlött röstellte azt a szerencsétlen jelene- tet, amit ő annak idején a leánymenedékhely imater- mében rendezett. A legszorgalmasabb látogató azon- ban mégis csak Condamin ur volt, aki csodamód föl- keztyüzve állított be mindig csakis azért, hogy tréfál- kozzék a vendégekkel, hogy hazudozzék és hogy a leg- vakmerőbb biztonsággal adja elő fajtalan történetkét, egész héten át jól mulatva azokon a titkos szerelmi vi- szonyokon, amiket ő itt kiszimatolt. Ez a tagbaszakadt nagydarab öregur, aki jószabásu hosszú kabátjában olyan egyenes volt, mint a gyertyaszál, szinte lelkesült a fiatalságért, kigunyolta a „vén embereket“ s félre- vonulva egyik sarokba a társaságheli kisasszonyokkal, jóízűen hahotázott.

— Ide, ide gyermekeim! — mondogatta nevet- gélve. — Hagyjuk csak magukra a véneket.

Egy alkalommal pedig kicsi hija, hogy meg nem verte Surin abbét egy kiméletlen labdajátékban. Pe- dig csak bosszantani akarta a fiatalokat. Áldozatául főként a Rastoil-fiut szemelte ki, ezt a jámbor fiatal- embert, akinek azután szörnyűséges dolgokat mesélt, végezetül pedig azzal vádolta meg, hogy a feleségének udvarol, miközben olyan félelmetesen forgatta a sze- méjét, hogy a szerencsétlen Séverin-nek hideg verejték verte ki a homlokát. De a legmulatságosabb a dolog- ban az volt, hogy Séverin most már maga is azt hitte, hogy csakugyan szerelmes Condamin-néba s édeskés, félénk ábrázattal szüntelenül ott lábatlankodott annak szoknyája körül, míg a férj uram messziről jót mula- tott rajta.

Kegyetlen tréfáinak céltáblájául szemelte ki a Rastoil-kisasszonyokat is, akikkel szemben pedig az erdők és a vízművek főfelügyelője olyan megkülön- böztetett figyelmet és udvariasságot tanusított, mintha csak valami fiatal özvegyember volna. A kisasszonyok

bizony már közel jártak a harminc esztendőhöz, ez a vén kujon mégis gyermekjátékokra csábitotta őket s olyan hangon beszélt velük, mint ahogy serdülő leánykával szokás. Legnagyobb öröme mégis csak abban tellett, ha olyankor tanulmányozhatta a kisasszonyokat, midőn Lucien Delangre, a polgármester fia is jelen volt. Ilyenkor félrevonta magával Porquier orvost — aki szívesen hallgatott meg mindenkit — s Delangre urnak Rastoil-nével való régi viszonyára célozva, a fülébe sugta:

— Nézzen csak oda, orvos ur! Az a fiatal ur ott valóban nagy zavarban lehet... Vajjon Angéline avagy Aurélie-e az édesatyja leánya?... Találd el, ha tudod, válassz közülök, ha tudsz!

Faujas abbé azonban nagyon szeretetreméltóan viselkedett valamennyi vendégével, sőt még ezzel a veszedelmes, rettegett Condamin urral szemben is. Ő maga lehetőleg a háttérben maradt, keveset beszélt, hagyta, hogy a két társaság hadd forrjon össze és mint ahogy az olyan házigazda szelid örömeit élvezné, aki boldog, hogy összekötő kapocs lehet olyan előkelő személyiségek között, akik egymás kölcsönös megértésére vannak teremtvé. Marthe kétizben is megjelent a vendégek közt; szinte kötelességének tartotta ezt, hogy a vendégek annál bizalmasabban érezzék magukat a házában. Pedig fájt neki, mikor az abbét ily nagy és népes társaság közepette látta; megvárta tehát, mikor a vendégek távoztak s az abbé magára maradt, mert szívesebben látta őt, amint lassu léptekkel ott sétálgatott a csöndes lugasban fel s alá. Trouche-ék minden keddi napon elfoglalták rendes leshelyüket a függönyök mögött, ahonnan irigy szemmel kémkedtek, míg Fahujas-né és Rose az előcsarnok háttéréből, nyakukat előrenyújtogatva, elragadtatással bámulták, mily kecsesen tudja a plébános ur fogadni és vendégül látni Plassans legelőkelőbb embereit!

— No lám, hát nem meglátszik mindjárt, hogy az

abbé ur kiváló férfit, — mondotta Rose az öreg Faujas-nénak. — Odanézzen! Most éppen az al-megyefőnök urat fogadja. A plébános ur nekem jobban tetszik, pedig az al-megyefőnök ur is csinos ember ám!... Ugyan, miért nem megy le, asszonyság, a kertbe! Oh, ha én az ön helyében lehetnék, selyemruhát ölténék magamra és úgy mennék le közéjük. Végre is, ön az édesanyja.

De az öreg parasztasszony csak a vállát vonogatta.

— Nem mintha szégyenkeznék miattam, — felelte Faujas-né — de hát attól félek, hogy feszélyezném őt... Én már csak inkább gyönyörködöm benne innen, ez nekem nagyobb örömömre szolgál.

— Oh, én megértem önt, asszonyság! Büszke lehet a fiára!... Bezzeg, nem olyan ember, mint Mouret ur, aki beszögezte az ajtót, nehogy valaki bejöhessen a kertbe. Nem volt itt eddig soha senki látogató, soha vendégség, az üres kert pedig este már szinte féltelmes volt. Valósággal kivert farkas módjára élünk. Igaz ugyan, hogy Mouret ur azt sem tudta, hogyan kell a vendéget szívesen látni. Hej, micsoda képet vágott, ha valaki véletlenül betoppant hozzánk!... Hát azt kérdezem: nem vehetne-e példát a plébános urtól? Ha én az ő helyében volnék, ahelyett, hogy bezárkóznék, inkább én is lemennék a kertbe s szórakoznék a többivel együtt. Végre is a társadalmi állásomnak megfelelően élnék csak... Nem, ő ehelyett fölmászik a szobájába, ott bezárkózik, mintha bizony attól félne, hogy ráragad a rüh valakiről... Nini!... Nem jönne velem, asszonyság, hadd lássuk, mit csinál ott fenn egymagában?

És egy keddi napon csakugyan fellátogattak. Azon a napon különösképpen lármás volt a két társaság; kitörő nevetésük hangja a nyitott ablakokon át behalatszott a szobákba, s ráadásul még az a szállító is, aki Trouche-ék számára egy kosárban bort hozott, a má-

sodik emeleten az üres üvegek visszavétele alkalmával rettenetes csörömpölést csapott. Mouret tehát kétszerezen is elzárkozott az irodájába.

— A kulcs miatt nem látok semmit, — mondotta Rose, miután bepillantott a kulcslyukon át.

— Várjon csak! — motyogta Faujas-né.

És ezzel óvatosan elfordította a kulcsot, megfogva annak a kulcslyukából kissé kinyuló végét. Mouret pedig ott ült a szoba közepén, a nagy, üres asztal előtt, amit vastagon belepett a por, de se könyv, se papir nem volt előtte; a hátát a szék támlájához támasztva, ült ott lelógó karokkal, meredt, halovány arccal s réveteg tekintettel. Még csak meg se mozdult.

A két asszony csendben, fölváltva kukucskált be hozzá a kulcslyukon.

— Elhült bennem a vér! — jelentette ki Rose, mikor már lefelé haladtak a lépcsőn. — Megfigyelte a szemét, asszonyság? És micsoda piszok! Már két hónap óta kezébe sem vette a tollat, én pedig azt hittem, hogy valamit firkál odabenn... És hogyha elgondolom: mily vidám most ez a ház, ő pedig azalatt úgy szórakozik, hogy színleli a holtat egymagában!

(Vége a második kötetnek)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár